

Informazioni su questo libro

Si tratta della copia digitale di un libro che per generazioni è stato conservata negli scaffali di una biblioteca prima di essere digitalizzato da Google nell'ambito del progetto volto a rendere disponibili online i libri di tutto il mondo.

Ha sopravvissuto abbastanza per non essere più protetto dai diritti di copyright e diventare di pubblico dominio. Un libro di pubblico dominio è un libro che non è mai stato protetto dal copyright o i cui termini legali di copyright sono scaduti. La classificazione di un libro come di pubblico dominio può variare da paese a paese. I libri di pubblico dominio sono l'anello di congiunzione con il passato, rappresentano un patrimonio storico, culturale e di conoscenza spesso difficile da scoprire.

Commenti, note e altre annotazioni a margine presenti nel volume originale compariranno in questo file, come testimonianza del lungo viaggio percorso dal libro, dall'editore originale alla biblioteca, per giungere fino a te.

Linee guide per l'utilizzo

Google è orgoglioso di essere il partner delle biblioteche per digitalizzare i materiali di pubblico dominio e renderli universalmente disponibili. I libri di pubblico dominio appartengono al pubblico e noi ne siamo solamente i custodi. Tuttavia questo lavoro è oneroso, pertanto, per poter continuare ad offrire questo servizio abbiamo preso alcune iniziative per impedire l'utilizzo illecito da parte di soggetti commerciali, compresa l'imposizione di restrizioni sull'invio di query automatizzate.

Inoltre ti chiediamo di:

- + *Non fare un uso commerciale di questi file* Abbiamo concepito Google Ricerca Libri per l'uso da parte dei singoli utenti privati e ti chiediamo di utilizzare questi file per uso personale e non a fini commerciali.
- + *Non inviare query automatizzate* Non inviare a Google query automatizzate di alcun tipo. Se stai effettuando delle ricerche nel campo della traduzione automatica, del riconoscimento ottico dei caratteri (OCR) o in altri campi dove necessiti di utilizzare grandi quantità di testo, ti invitiamo a contattarci. Incoraggiamo l'uso dei materiali di pubblico dominio per questi scopi e potremmo esserti di aiuto.
- + *Conserva la filigrana* La "filigrana" (watermark) di Google che compare in ciascun file è essenziale per informare gli utenti su questo progetto e aiutarli a trovare materiali aggiuntivi tramite Google Ricerca Libri. Non rimuoverla.
- + *Fanne un uso legale* Indipendentemente dall'utilizzo che ne farai, ricordati che è tua responsabilità accertarti di farne un uso legale. Non dare per scontato che, poiché un libro è di pubblico dominio per gli utenti degli Stati Uniti, sia di pubblico dominio anche per gli utenti di altri paesi. I criteri che stabiliscono se un libro è protetto da copyright variano da Paese a Paese e non possiamo offrire indicazioni se un determinato uso del libro è consentito. Non dare per scontato che poiché un libro compare in Google Ricerca Libri ciò significhi che può essere utilizzato in qualsiasi modo e in qualsiasi Paese del mondo. Le sanzioni per le violazioni del copyright possono essere molto severe.

Informazioni su Google Ricerca Libri

La missione di Google è organizzare le informazioni a livello mondiale e renderle universalmente accessibili e fruibili. Google Ricerca Libri aiuta i lettori a scoprire i libri di tutto il mondo e consente ad autori ed editori di raggiungere un pubblico più ampio. Puoi effettuare una ricerca sul Web nell'intero testo di questo libro da <http://books.google.com>

HORATII TURSELLINI
ROMANI
E SOCIETATE IESV
LAVRETANÆ HISTORIAE

LIBRI QVINQVE.

AD ILLVSTRISS. D.

PETRV M ALDOBRANDINVM
S. R. E. CARD.

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

ROMAE, Google

Apud Alex. cum Zanettum MDCXCVII.

NOS Ant. Maria miseratione diuina tit. S. Agnetis in
Agone S.R.E. Presb. Card. Gallus nuncupatus, Dei &
Apostolicæ Sedis gratia Episcopus Auximanus, Almæ
Domus & Ciuitatis Lauretanæ Protector & Guber. perpetuus.

Vidimus & probauimus Historiam Lauretanam R. P. Horatij
Turfellini è Societate Iesu, in quinque libros distinctam: consen-
sit enim in omnibus cum antiquis traditionibus & scripturis Al-
mæ Domus Lauretanæ. In cuius rei fidem hoc ei testimoniũ
dedimus. Auximi in nostris ædibus Episcopalibus, Die xiiij.
Maij M. D. XCVII.

Ant. Mar. Card. Gallus Lauret. Prot. & Guber. perp.

EGO Claudius Aquauina Societatis Iesu Præpositus Gene-
ralis, Lauretanæ historiæ libros quinque à P. Horatio
Turfellino compositos, per tres alios Theologos nostræ
Societatis, recognosci mandauit: quos cum illi approbauerint,
probo etiam vt possint imprimi, si ita placuerit Reuerendis. D.
Viceregenti, ac Reuerendissimo Patri Magistro Sacri Palatij.
Dat. Romæ die viij. Octobris, Anno Domini M.D. XCVII.

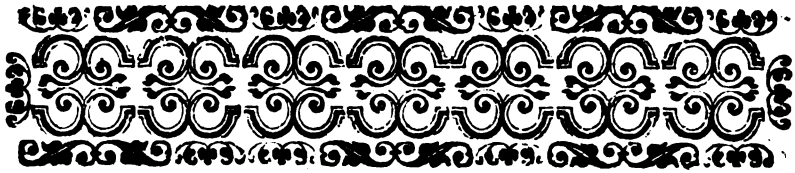
Claudius Aquauina.

Imprimatur.

Alex. Prouicesg.

Imprimatur.

F. Paulus Picus Reuerendis. Mag. Sac. Palatij socius.

ILL.^{MO} AC REVER.^{MO} D.

PETRO ALDOBRANDINO
S. R. E. CARD.

Horatius Tursellinus felicitatem.

M plurimis maximisque in rebus diuina prouidentia elucet, Card. Ampliff.; tum vero præcipue in eo, quod parentem suam Deus hominum patronam parentēq. cōstituit. Nam cum humanam imbecillitatem innumerabilibus expositam casibus cerneret; talem ei custodem ac præsidem iam inde ab initio destinauit; quæ salutem vndique cinctam periculis expedire, vitam veris salutaribusque bonis cumulare vna ex omnibus maxime & vellet, & posset. Matrem quippe suam præpotens ille Deus diuinæ maiestatis, potestatisque sociam, quatenus licuit, adsciuit. Huic olim cælestium, mortaliumque principatum detulit: ad huius arbitrium (quoad hominum tutela postulat.) terras, maria, cælum, natura

† 2 ramque

ramque moderatur : hac annuente, & per hanc diuinos thesauros mortalibus, & cælestia dona largitur. Ut omnes intelligant, quicquid ab æternò illo, Augustoque bonorum fonte in terras profluat, fluere per MARIAM. Ergo quæ regio ? quæ gens ? quæ natio est ? vbi non illustratum miraculis, consecratum ædibus, titulis insignitum B. MARIÆ patrocinium existat ? Verum inter omnes B. Virgini sacras ædes in omni genere vna eminent Lauretana : quæ & fama nominis sui orbem omnium terrarum impleuit, & per tot iam secula in dies magis omnium gentium ac nationum concursu, frequentiaque celebratur. vt cætera B. MARIÆ templa singulorum ferme ciuitatum ac regionum, hoc vero omnium gentium ac populorum commune perfugium esse videatur. Huius igitur siue Ædis, siue Domus historiam tibi, PETRE ALDOBRANDINE potissimum dedico, tum communi Societatis nostræ, quam singulari beneuolentia complexus es, nomine ; tum meo, qui eandem ob causam, plus quam pro virili parte egregiæ humanitati tuæ debere me fateor. Nec vero quisquam mirari debet, hanc à nobis historiam Latinis litteris esse mandatam. Errant enim (nonnullorum pace dixerim) & rem patriæ linguæ studio magis, quam veritate ipsa metiuntur, si qui existimant, maiorem historiæ fructum ex nostratibus hisce litteris recentibus atque Etruscis percipi, quam ex veteribus illis ac Latinis. Etenim Etrusca lingua Italiæ fere terminis circumscribitur,

ILIV ASIAE EXEMPLE
bitur, quibus ipsis deinde interpretes huius historiae
satisfaciet: at Latina per omnes propemodum gen-
tes ac nationes longe lateque vagatur: ut Romanus
ille sermo etiam amplioribus, quam Romanum olim
imperium, finibus terminetur. Quod si Lauretana
Virginis tutela orbis terrae regionibus definitur; cer-
te optare debemus, ut eius gloria ac fama perue-
niat, quocumque Christiana religio cultusque pe-
netrauit. Quare Card. Ampliss. eadem benignitate,
qua nostros homines soles, hoc quaecumque nostri
Ordinis munus accipies: & clarissimum **PETRI**
ALDOBRANDINI nomen simul cum Lau-
retana historia disiunctissimas quoque terras, ac re-
giones peragrare patieris. ut idem sit singularis tuae
erga Lauretanam Virginem religionis monumen-
tum, & pignus nostrae erga tuum nomen gratiae ac
propensae voluntatis. Vale.

CLEMENS PAPA VIII.

Ad futuram rei memoriam.

M sicus accepimus dilectus filius Horatius Tursellinus Religiosus Societatis Iesu Historiam sacrae Domus Lauretanae, magno studio & diligentia conscripserit, & in lucem proferre ad piorum fidelium spiritualem consolationem intendas, dubitetque ne si omnibus huiusmodi Historiam imprimere liceat, illa mendis & erroribus repleatur. Propterea nobis humiliter supplicari fecit, ut in praemis opportune providere, de benignitate Apostolica dignaremur. Nos igitur eundem Horatium specialibus favoribus, & gratijs prosequi volentes, & a quibuslibet excommunicationis, suspensionis, & interdicti, alijq. Ecclesiasticis sententijs, censuris, & poenis a iure, vel ab homine quavis occasione vel causa latis, si quibus quomolibet inmodatus existit, ad effectum praesentium duntaxat consequendum, harum serie absolventes, & absolutum fore censentes, huiusmodi supplicationibus inclinati eidem Horatio, ut ad decennium proximum a primava dictae Historiae impressione computandum, nemo tam in vrbe quam alibi, in toto statu nostro Ecclesiastico nobis, & S. R. E. mediate, vel immediate subiecto, Historiam praedictam, tam Latino, quam vulgari Italico idiomate, ac tam in parvo, quam in magno folio imprimere, aut impressam vendere, seu venale habere, sine speciali dicti Horatii, aut ab eo causam habentium licentia, possit, auctoritate Apostolica tenore praesentium concedimus, & indulgemus. Ac propterea vniuersis, & singulis vtriusq. sexus Christi fidelibus praesertim librorum Impressoribus, & Bibliopolis, ne dicto decennio durante, in Vrbe, aut alibi, in dicto Ecclesiastico statu, mediate, vel immediate subiecto, Historiam praedictam in quocunque idiomate, sine speciali dicti Horatii, aut ab eo causam habentium licentia imprimere, aut impressa vendere, seu venale habere, vel proponere audeant, seu praesumant, sub quingentorum ducatoru auri de Camera, pro vna Camera Apostolica, ac pro alia dicto Horatio, seu ab eo causam habentibus, ac pro reliqua tertijs partibus accusatori, & Iudici exsequenti; nec non amissionis, & librorum & Typorum omnium praedicto Horatio, seu suis praefatis pariter applicandoru poenis, eo ipso incurrendis inhibemus; ac dilectis filijs nostris S. R. E. Camerario, ac Sedis Apostolicae Legatis, Vicelegatis, Gubernatoribus, & alijs Iustitiae ministris, caeterisque ad quos spectat, ut eidem Horatio, & causam ab eo habentibus supra scriptis in praemis quos efficaciae defensionis praesidio assistendum, poenas praedictas contra quoscunque contradictores irremissibiliter exequantur mandamus. Non obstantibus quibusvis Constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis, statutis quoque, & consuetudinibus, etiam iuramento, confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis, ac priuilegijs, indulgijs, & litteris Apostolicis in contrarium praemissoru, quomodolibet concessis, confirmatis, & approbatis. Quibus omnibus & singulis eoru tenores praesentibus pro expressis habentes, hac vice duntaxat specialiter, & expresse derogamus: caeterisque contrarijs quibuscunque. Volumus autem ut praesentium transumptis, etiam in ipsa Historia impressis, manu alicuius Notarij publici subscriptis, & sigillo alicuius personae in dignitate Ecclesiastica constitutae munitis, eadem fides, quae praesentibus ipsis adhiberetur, adhiberi debeat. Dat. Romae apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris, die V. Januarij. M. D. XCIII. Pontificatus Nostri Anno Sexto.

M. Vestrius Barbianus.

INDEX CAPITVM

HISTORIÆ LAVRETANÆ

LIBRI PRIM I.

REATÆ Mariæ Domus in-
genti honore in Galilæa co-
luta. Cap. 1.

Amisso cultu, diuinitus asportatur in
Dalmatiam. Cap. 2.

Deipara monitu agnoscitur, & miracu-
lo illustratur. Cap. 3.

Certis hominibus in Galilæam missis mi-
raculum exploratur. Cap. 4.

Demigrat ex Illyrico ingenti cum lu-
ctu Dalmatarum. Cap. 5.

In Picenum aduecta Recinetensem in-
sidet syluam. Cap. 6.

E sylua transfertur in collem duorum
fratrum. Cap. 7.

Ex fratrum colle ob eorum discordiam
demigrat. Cap. 8.

Vestigia locorum, quæ Sancta Domus
occupauit. Cap. 9.

Præcipuus locus, situsque admirabilis
Aedis Lauretanæ. Cap. 10.

Dalmatarum indicio Picentes eam a-
gnoscunt. Cap. 11.

Heremita Picentes ad rem exploran-
dam impellit. Cap. 12.

Sexdecim viris in Dalmatiam, & Ga-
lilæam missis, res exploratur. Cap. 13.

B. Virgo Lauretana Patrona à Picen-
sibus adoptatur. Cap. 14.

S. Domus calesibus flammis celebrior
redditur. Cap. 15.

Parietes S. Domui pro fulcimento ad-
iecti recedunt. Cap. 16.

Calesia lumina natalem B. Virginis
diem celebriorem in natali eius do-
mo faciunt. Cap. 17.

Recinetenses templum S. Domui circū-
dant. Cap. 18.

S. Domus à Benedicto XII. Pont. Max.
Indulgentijs ornatur. Cap. 19.

Aedis Lauretanæ status Romanis Pō-
tificibus Aenione sedentibus. Cap. 20.

Schismatis diuturnitas S. Domui obsui-
ta. Cap. 21.

Martinus V. S. Domum Indulgentijs,
& Nundinis ornat. Cap. 22.

Lauretani tēpli opulētia Eugenio III.
Pont. Max. Cap. 23.

Lauretana Domus à Nicolao V. Indul-
gentijs augetur. Cap. 24.

A Callisto III. aduersus Turcas com-
munita S. Domus Barbaros alio ver-
tit ingenti clade percussos. Cap. 25.

Sanitate Pio II. reddita, lōge celebrior,
clariorque esse cepit. Cap. 26.

Ab Episcopo Recinetensi Iuculentis
prædij donatur. Cap. 27.

Lauretana historiæ summa à Præpor-
sito Teremano in æde proponitur. Cap. 28.

INDEX CAPITVM.
LIBRI SECVNDI.

PAVLVS II. pestilentia exemptus Lauretanam Aedem decretis ornatam n̄uo templo decorare molitur. Cap. 1.
 Iacobus Frāciscanus ab insanabili morbo, & Demonum oppugnatione liberatur. Cap. 2.
 A Xysto IIII. Pont. vetera decreta cumulantur novis. Cap. 3.
 Ingeus Turcarum manus Lauretanae opulentiae minime diminitus fugatur. Cap. 4.
 Ab Innocētio VIII. donis colitur. Car melitanis committitur. Cap. 5.
 Baptista Mantuani de S. Domo testimonium. Cap. 6.
 Nobilis mulier e Gallia à septem diabolis obfessa liberatur. Cap. 7.
 Recinētensis civitatis donum ob depulsam pestilentiam. Cap. 8.
 Iulij II. decreta, novisque templi molitio, & nobilium dona. Cap. 9.
 Paraelytica mulier nobilis sanatur. Cap. 10.
 Iulius II. Lauretanam templum absolvit, munitque. Cap. 11.
 Iulius à bombardæ ictu protectus S. Dōmum donis colit. Cap. 12.
 Septemvris puella à B. Virgine ipsa Lauretum adducitur. Cap. 13.
 Circa vestibulum templi Lauretani aedes Pontificiae à Iulio II. inchoantur. Cap. 14.
 Aedes Lauretana à Reginis Neapolitanis aditur. Cap. 15.
 A Leone X. amplissimis decretis ornat. Cap. 16.
 Egregijs ornamentis donisque decoratur. Cap. 17.

Sacerdos Dalmata Lauretum venis suae exta praeferens manu. Cap. 18.
 Turcarum incursions divinitus arcentur. Cap. 19.
 Christiani exercitus avaritia eluditur. Cap. 20.
 Lauretum à Leone X. manibus cingitur: eximium calaturae opus virgetur. Cap. 21.
 Clemens VII. decretis, aliisque rebus S. Domum ornat. Cap. 22.
 Architectus sacros parietes perfodere ausus exanimatur. Cap. 23.
 Clemens Lauretanae Virg. ope aditus eam impensis exornat. Cap. 24.
 Lauretum excisis nemoribus, salubrius redditur. Cap. 25.
 Clemens tribus cubicularijs in Dalmatiam, & Gallileam missis, Lauretanae Domus migrationem explorat. Cap. 26.
 Tres viri illustres ex mortis faucibus eripiuntur. Cap. 27.
 F. Leandri de Lauretana Aede testimonium. Cap. 28.
 Lauretana Aedes plurimis colitur donis. Cap. 29.

LIBRI TERTII.

A Paulo III. beneficijs, decretisque decoratur. Cap. 1.
 Lauretum Recinētensium fidei committitur. Cap. 2.
 Contubernium puerorum instituitur, qui Virgini laudes canant. Cap. 3.
 Nosocomium, & Xenodochium perōgrinis aperiuntur. Cap. 4.
 Reliquiae Aedis Lauretanae eius religionem propagant. Cap. 5.
 Calati operis, quo sacra aedes conuestitur, descriptio. Cap. 6.

Tem-

INDEX CAPITVM.

Templi tholus ruinas agens firmatur.
 Cap. 7.
*Nouis Lauretana Aedes donis auge-
 tur.* Cap. 8.
*Turmæ equitum Præfectus euidēti flu-
 minis periculo eripitur.* Cap. 9.
*Paulus III. Lauratanam Aedem bis
 inuifit.* Cap. 10.
*Aedes Lauretana facellis, & caelesti-
 bus prodigijs decoratur.* Cap. 11.
*Iulius III. Collegium Societatis Iesu
 Laureti inſtituit.* Cap. 12.
*Caeſtes flāmæ in ipſo templo Laureta-
 no viſa.* Cap. 14.
*Duo Capucini fluctibus maris eximun-
 tur.* Cap. 15.
*Adoleſcens ex fluctibus vorticibus eri-
 pitur.* Cap. 16.
*Puella Lauretana è puteo, cinis Caiet-
 tanus è carcere liberatur.* Cap. 17.
*Baſſa Turcarum à Lauretana Virg. ſa-
 natus eam donis colit.* Cap. 18.
*Aedes Lauretana Illuſtrium hominū
 muneribus augetur.* Cap. 19.
*Marcellus Ceruinus Card. Lauretanæ
 Virg. monitu, ſe Pōtificem futurum
 cognofcit.* Cap. 20.
*Auſto Ieſuitarum Collegio, Lauretana
 celebritas adaugetur.* Cap. 21.
Lauretana Aedes donis cumulatur.
 Cap. 22.
*A Gallico exercitu cum multorum ſa-
 lute celebratur.* Cap. 23.
*Vtinenſis ciuitas à peſtilentia prohibe-
 tur.* Cap. 24.
Cæcis duobus lumē reſtituitur. Cap. 25.
*Nauarchus Genuenſis duplici nauſra-
 gio eximitur.* Cap. 26.
*Iuuenis innocens carcere, alter bis ſu-
 ſpenſus ſupplicio liberatur.* Cap. 27.
Sicula mulier ingulata ſanatur. Ca. 28.

*Genuenſis de Lauretana æde dubitans
 malo doctri. reſpiſcit.* Cap. 29.
*S. Domus violatores diuinitus puniun-
 tur.* Cap. 30.
*Expilatores diuinitus comprehenſi affi-
 ciuntur ſupplicio.* Cap. 31.
*Duo adoleſcentes Dæmonum ſeruitio
 eximuntur.* Cap. 32.
*Iuuenis in ſeruitutem aſſertus, à Dæ-
 mcne, liberatur.* Cap. 33.

LIBRI QVARTI.

PII IV. & Card. Vrbinatis ſtudiū
Lauret. Domus ornandæ. Cap. 1.
*Picentium cura; & B. Virg. tutela Lau-
 retanæ Domus.* Cap. 2.
*Conimbricenſis Epiſcopus malo doctus
 S. Aedi lapidem reſtituit.* Cap. 3.
*Relatus lapidis magno apparatu, concur-
 ſuque celebratur.* Cap. 4.
*Plures præcipiis ruina periculo libe-
 rantur.* Cap. 5.
*Nauta naui amiſſa, B. Virginis ope ſer-
 uatur.* Cap. 6.
*Duo viri fulminibus liberantur. Duæ ſe-
 minæ ſteriles ſæcundantur.* Cap. 7.
Multis deſperata ſanitas reſtituitur.
 Cap. 8.
*Duo energumeni à vexatoribus Dia-
 bolis liberantur.* Cap. 9.
*Cæcis duobus uidendi facultas reddi-
 tur.* Cap. 10.
*Mutis duobus ſubuenitur, eorumq. al-
 teri lingua reſtituitur.* Cap. 11.
Iudæus vinculis exemptus baptizatur.
 Cap. 12.
*Præcipua dona Pio IIII. Pont. Laure-
 tun lata, miſſaue.* Cap. 13.
*Pij V. de Aede Lauret. teſtimonium,
 & eius ornandæ cura.* Cap. 14.
*Domus Lauretanæ hoſpitalitas, elec-
 moſynæque.* Cap. 15.

INDEX CAPITVM.

- Pij V. & aliorum Principum dona.* Cap. 16.
Alij ab inundatione flummis, alij à tēpestate maris, ac prædonibus liberantur. Cap. 17.
Complures Turcarum seruitio eximuntur. Cap. 18.
Laqueo suspensus morti eripitur. C. 19.
Duo ab ultimo supplicio liberantur. C. 20.
Lauretana Virg. auxilium in nauali de Turcis victoria. Cap. 21.
A Gregorio XIII. Indulgentijs & vijs adornatur. Cap. 22.
Celebritas Lauretana sub annum Iubilæi. Cap. 13.
Ioannis Austriaci pietas in Lauret. Sede risenda. Cap. 24.
Pietas & munificentia Ioanna. Austr. Mag. Duc. Hetruriæ. Cap. 25.
Ducis Lotharingi vxor paralytica Laureti sanatur. Cap. 26.
Duo præcipitati ex equo à morte reuocantur. Cap. 27.
Quidam mortiferis plagis acceptis sanatur. Cap. 28.
Mater & filia à morte, alij ab alijs morbis liberantur. Cap. 29.
- LIBRĪ QVINTI.
- C**ARD. Vrb. natis, & aliorum Principum dona. Cap. 1.
Lauretani templi cultus augetur. C. 2.
Collegium Illyricum Laureti instituitur. Cap. 3.
Ducis Gioiose, & Regis Franciæ munificentia. Cap. 4.
Alia Francorum Dynastiarum dona. Cap. 5.
Marchio Badensis brachio captus ex vulnere persanatur. Cap. 6.
Bona Buarariæ Ducis, & aliorum Principum Germaniæ. Cap. 7.
Italiæ Principum dona. Cap. 8.
S. Domus violatores diuinitus puniuntur. Cap. 9.
Epidauria nauis e manibus piratarum eripitur. Cap. 10.
Lauretum ciuitatis iure, & Episcopali Sede donatur. Cap. 11.
Card. Gioiosa suum Franciæ patrociniū B. Virgini commendat. Cap. 12.
Card. Galli egregia studia erga B. Virg. Cap. 13.
Dona Xysto Pont. Lauretum lati, missaue. Cap. 14.
Episcopus Hybernus bis Hæreticorum manus euadit. Cap. 15.
Duo Sacerdotes Sacræ, Domus calcem restituumt. Cap. 16.
Duobus B. Maria eadē specie, quæ Laureti colitur, apparet. Cap. 17.
Eques Belga insigni miraculo ab hostibus liberatur. Cap. 18.
Surdus aurium vsum recuperat. C. 19.
Munera Gregorio XIV. Pont. Virgini missa, aut lata. Cap. 20.
Clementis VIII. Pont. Max. Indulgentiæ, & virorū illustrium dona. C. 21.
Illustrium seminarum munera. C. 22.
Dona Christinæ Mag. Duc. Hetruriæ. Cap. 23.
Sacerdotis Hispani donum miraculo insignē. Cap. 24.
Armillæ B. Virgini oblatae sua sponte Christi manibus inseruntur. Cap. 25.
Duo ex mortis faucibus erepti. Cap. 26.
Homo facinorosus S. Domus aditu diuinitus prohibetur. Cap. 27.
Quidā à cædis consilio reuocatur. C. 28.
Celebritas & maiestas Aedis Lauretanae. Cap. 29.

AUTHORES

QVI IN HAC HISTORIA CITANTVR.

F *Albertus Leander.*
Ambrosius Nonidius.
Annales Flumenfes, apud
Hieronymum Angelita.
Annales Recincenfes apud
eundem.
Annales Lauretani Raphaelis
Riera.
S. Antoninus Archiep. Flor.
Baptista Manuanus.
Beda.
S. Bernardus Abbas Clar.
Bernardinus Cyrillus.
Blondus.

Benedicti XII.
Bonifacij IX.
Martini V.
Nicolai V.
Xyſti IV.
Pauli II.
Bulle { *Iulij II.*
Leonis X.
Clementis VII.
Pauli III.
Iulij III.
Greg. XIII.
Clementis VIII.

Codices Lauretani Donorū.
Chronica S. Francisci.
Diarium Iulij II.
Franciscus Vicciardinus.
Gulielmus Tyrus.
S. Hieronymus.
Hieronymus Angelita.
Jacobus Viſtriacus.
Ioannes Villanus.
Iodocus Clitonens.
Nicephorus Calliſtus.
Onuphrius Panuinus.
Paulus Aemilius.
Platina.
Propoſitus Teremans.
Sabellicus.
Victorius Brigantius.

ECCE TABERNACVLVM DEI
CVM HOMINIBVS.

Apoc. XXI.

HORATII TVRSELLINI

E SOCIETATE IESV

LAVRETANÆ HISTORIAE

LIBER PRIMVS.

¶

P R Æ F A T I O.

DIS Lauretanae historiam, à multis inchoatam magis, quam perfectam, à plerisque auidè expetitam, iam diu molior ad nostram ætatem à primordio euoluere. Vtinam, vt spissum opus, & operosum fuit, ita operæpretium fecerim: Quippe omnia ferme, quæ siue Laureti, siue Recineti, seu Romæ, alibive extât eius rei monumenta quam diligentissime conquisiui. Ex his quæcunque ad rem pertinere videbantur, ita decerpfi, digessique, vt iustum corpus efficerent. Et suscepti operis curam grauiorem fecit cura successus. Namque rem aggredienti nec parua, nec pauca dictu res occurrabant, quæ animum sollicitarent, & à proposito deterrerent meum. Primum augustissimi huius sacelli origines adeo mirabiles, inusitataeque sunt; vt penè incredibiles videri possint, si humanis rationibus consilia diuina pensentur. Deinde maiorum nostrorum in talibus rebus memoriae prodendis, incuria bonam subtrahebat materiæ partem. Arrogantiæ porro esse videbatur, in re à pluribus non cõtemnendis scriptoribus parum feliciter tentata, euentum sperare meliorem. Postremo meæ tenuitatis conscius verebar, ne tanti operis molem maiore animo, quam consi-

A lio

lio suscepisse existimarer . Præsertim cum ea narrare aggrederer , quæ quia fidem propemodum excederent , differendo fierent minora vero . Itaque timendum videbatur , ne summæ sanctissimi templi famæ detraherem aliquid potius , quam adderem , & superuacaneo labore nihil aliud , nisi reprehensionem prudentium quærerem . Cæterum , vt me collegi ; creuerunt animi , difficultatesque cesserunt . Res enim quamuis admirabilis , & antea inaudita ; vsque eo tamen certa iam , explorataque habetur ; vt de ea ambigere , ac dubitare sit nefas . Quippe summa cum fide à maioribus , velut per manus accepta deinceps traditur posteris . Nec Illyricis , Recinetensibusque monumentis solum ; sed historicorum quoque , Romanorumque Pontificum authoritate nixa est . Ad hæc vetustam fidem constans tot ætatum consensus , concursusque omnium gentium adfirmavit . Porro loci religionem incredibilis tum votorum copia , tum donorum opulentia insignem facit . Nec vetera magis , quam noua quotidie illustrant miracula . Vt de tam testata , explorataque re addubitare non possit , nisi qui , aut de diuina vi , ac providentia dubitare velit ; aut eximere ex hominum genere humanam fidem . Enimvero si templi Deiparæ incunabulis , Deique conceptu inclyti primordia longe augustiora cæteris enarremus ; haud minus propenso animo cunctæ gentes præcipuum eius decus probare debent , quàm præcipuum auxilium probant . Etsi autem maiorum indigentia multarum nobis rerum adimit copiam ; non tamen summæ rerum adimit facultatem . Namque illi minorum incuriosi sedulos se in maioribus præbuere . Itaque si meum hoc qualecunque munus B. Mariæ cordi fuerit , vt spero ; haud sane diffido , cætera mihi in procliui , atque in expedito fore . Maria fauente nihil non prospere cedit . Quod si forte , aut rei magnitudini pene incredibile , aut expectationi doctorum hominum noster hic minus responderit labor ; me certè iuuabit memoriæ tam insignis

mira-

miraculi, Deiparæ Virginis gloriæ, humani generis tutelæ, denique accensis piorum studijs consultum pro mea virili parte voluisse. Cæterum nisi me suscepti operis amor fallit, non facile alia historia est, aut miraculis clarior, aut exemplis ditior, aut vsu frequentior, aut iucundior fructu. Hic quippe varium, ac multiplex Virginis Lauretanæ præsidium: hic præsentem eius in periculis cuiusque generis opem: hic omnium ferme exemplorum documenta in illustri monumento proposita intueri licet. Vnde tibi, familiæ, ciuitati tuæ, pro varietate temporū, quod ex vsu futurum sit, petas. Ac mihi quidem ingens diuinæ beneuolentiæ pignus habere videtur Italia, cui tale, tantumque donum inde vsque à Galilæa diuinitus est transmissum: vt dubijs in rebus confidat, nunquam sibi eius tutelam defuturam, cuius prædem, vademque à Deo habeat natalem domum. Super hæc tantam Deus mortalium animis inspirauit huius loci religionem; vt quicumque ad Lauretanam Aedem accedunt, non tam ad ædem Virginis, quam ad ipsam Virginem adire sibi videantur. Et sane hic Deus, Deique mater miro quodam modo præsentiam suam declarant. Hinc diuinus ille omnium pectoribus incutitur horror ad sacrosanctæ Domus ingressum: hinc illud abeuntibus iniicitur eius reuisendæ desiderium: hinc nobilis illa perditarum profligatarumque mentium in diuersa mutatio. Quæ quidem perpetua Aedis Lauretanæ miracula ita euidentia sunt; vt etiamsi deessent alia, quibus abundat, cuius facerent diuinæ præsentis fidem. Adeo nemo est, quamuis sceleratus, ac perditus, qui si Lauretum adeat, non Deum cum matre in materno domicilio præsentem adesse sentiat. Est autem hoc præcipuum, ac proprium templi Lauretani, vt eius religio, ac sanctitas quotidie magis efflorescat. Id adeo vel ex celeberrimarum ædium B. Virginis, aliorumque Diuorum comparatione facile apparet. Namque illarum celebritatem, cultumque, cum aliquandiu vigerit, pau-

4
 latim deflorescere videmus : huius vero maiestatem, quod
 altissimis sit defixa radicibus, cernimus per tot iam sæcu-
 la, auctiorem in dies fieri, augustioremque. Sed iam a-
 spirante Deo, Deiparaque, quorum totum hoc opus est,
 quorumque ope maxime nitimur, rem ipsam ordiamur.
 Quam quidem eisdem illis fauentibus, non tam scribenti
 grauem, quam salubrem legenti, ac frugiferam spero fu-
 turam. Verum, & si Lauretanæ historiæ origo haud fer-
 me supra trecentessimum annum repetatur; altius tamen
 arcessenda necessario est; quò tota res à capite, ac fonte li-
 quidius fluat.

*B. Mariae Domus ingenti honore in Galilæa colitur,
 dum Christi fides in Palestina
 viget. Cap. I.*

NAtalem B. Virginis domum Galilæa Syriæ regio o-
 lim habuit. Ibi in oppido Nazaretho illa genita, &
 educata est. Inibi ab ipsa æternus Deus Angelo prænun-
 cianté conceptus: & salutaria mortalibus Dei, ac Deipa-
 ræ vestigia impressa. Nec loci sanctitas, aut ignota pijs
 hominibus, aut neglecta vnquam fuit. Omnium primum
 fatis constat, eam magnum semper nomen, venerationé-
 que apud Christianos habuisse: et eius venerationis au-
 thores ipsos fuisse Apostolos: ab his quippe Virginalem
 domum, seu prodendæ posteris memoriæ, seu Christianæ
 religionis augendæ studio, rite consecratam. Ex eo igitur
 tempore, & ipsi Apostoli ingenti eam honore coluerunt,
 & ab alijs pari religione cultam voluerunt. Apostolorum
 inde authoritas apud posteros valuit. Cæteræque dein-
 ceptas ætates certatim cælestis reginæ incunabula, Deique
 concepti vestigia celebrarunt qua dignum erat religione
 cultuque. Itaque anno post Christum natum circiter CCC.
 (quo

B. Virginis
 Domus ab
 Apost. con-
 secrata.
 Anna. Flum.
 apud Angel.

(quo tempore Christiana res, longa pace cuncta refouente, sub tutela Magni Constantini florere cœpit.) D. Helena Augusta domicilium Virginis pereleganti æde decorauit. Nam Palæstinam peragrans (vt Nicephorus tradit) cum loca diuinis rebus nobilitata sacris ædibus adornaret, *peruenit Nazareth, & salutationis Angelica domo reperta, peramanum inibi condidit templum.* Ex eo, non solum ab Asianis, Afrisque, sed etiam ab Europæis sacra illa loca solito magis celebrari cœpta: & natale B. Mariæ tectum cælesti nuncio, diuinæque sobolis conceptu inclytum à pijs hominibus impensius cultum. Argumento est, quod S. Hieronymus Romanæ Ecclesiæ columen, & B. Paula mulier e prima nobilitate Romana sanctam illam terram lustrantes *Nazareth nutriculum Domini* (vt Hieronymus appellat) adiere. Tenuit hæc religio multa sæcula. Namque etiam anno à Virginis partu circiter D. CC. cum Hierosolyma Saracenis capta teneretur armis, sacra Syriæ loca, & templum vbi domus erat, in qua Angelus B. Virginem salutauit, à peregrinis Europæis viscebatur. Huius rei author est Beda ab illa ætate recens. Neque enim adeo iniqua Hierosolymæ, & in Palæstina Christianorum conditio sub Saracenis erat, vt deinde sub Turcis fuit. Hi quippe anno circiter M. L. Syria, ac Hierosolymis positi Christianum nomen indignis modis vexare cœperunt. Cuius rei fama Vrbanum II. Pont. Max. ad indicendum nouo instituto sacrum bellum accendit. Quo bello Europæorum, ac præcipue Francorum Principum arma Gothofredi Ducis Lotharingi ductu Hierosolymam, Palæstinamque recepere, anno ferme M. C. Inde quamdiu Hierosolymitanum stetit regnum, viguit, vt cum maxime Sanctorum religio locorum. Inter quæ non postremum locum obtinebant Deiparæ Virginis incunabula; Ergo Tancredus genere Normanus, is cuius egregia virtus sacro bello enituerat, Galilææ præpositus Nazarenam Ecclesiam ingentibus donis coluit. Et eam deinde non

A. S. Helena
templo de-
coratur.
*Niceph. lib.
8. cap. 30.*

A. S. Hiero-
nymo & B.
Paula visi-
tut.
*Hier. epi. 27.
ad Eustochy
Guliel. Tyr
lib. 1. bel. sac.*

*Bed. de loc.
Sanct.*

*Gul. Tyr.
lib. 1.*

Idem lib. 3.

*Paul. Aem.
lib. 4.*

Hierosoly-
ma recepta.

Nazarena
Ecclesia Me-
trop. facta.

magis

magis opulentia, quam loci sanctitas Metropolim fecit.
 Harum rerum authorem habeo Gulielmum Tyri Archiepiscopum, qui suppar fuit temporum illorum. Quin etiã huius fere æqualis Iacobus Viãtriacus Patriarcha Hierosolymitanus tradit, crebro se Nazarethum religionis ergò perrexisse, ac sæpe in æde, vbi ab Angelo salutata est B. Maria, rem diuinam fecisse, ipso anniuersario Angelicæ salutationis die. Per eadem tempora duo nobilissimi sacrorum militum ordines nati, Templariorum, & S. Ioannis, vterque destinatus excipiendis tutandisque præcipue peregrinis sacra illa loca visentibus. Tantumque valuit huius præsidij fama, vt etiam à transmarinis, trãsalpinisque gentibus perinde Natalis B. Mariæ domus celebraretur Nazarethi, vt Hierosolymæ sepulcrum, Bethlemi cunabula Saluatoris. Sed hæc quies parum diuturna. Saladinus Rex Aegypti Balduinum huius nominis Quintum Regem Hierosolymitanum acie victum cepit. Protinus bellum circumferens Hierosolymam, aliasque circa vrbes, & oppida in ditionem suam redegit, anno ferme XC. quam in Christianorum potestatem venerant. Transmiserunt exinde in Syriam, vel ad Hierosolymam recipiendam, vel ad Palæstinæ possessionem retinendam Conradus Cæsar, Philippus II. Franciæ, & Robertus Angliæ reges cum ingentibus copijs. Cæterum siue hostium infidijs, seu fraude locorum, siue ipsorum discordia circumuenti fractique, irritò incepto domos redierunt. Secutus deinde Federicus II. Cæsar, idemque Sicilia rex, & Hierosolymitani regni titulo nitens. Hic Gregorij viiiij. hortatu, impulsuque tandem in Syriam transmisit exercitum. Sed amicitia, ac societate cum Aegypti rege inita, Hierosolymam, aliaque finitima oppida auro, non armis recepit anno circiter M. CC. XXV. maiore vtrique fama, quam gloria. Nec diuturna magis fuit, quam gloriosa possessio. Paucis interiectis annis Parthi ab Scythijs, seu Tartaris pulsi suis sedibus, inuaferunt Syriam,

Gul. Tyr. li.
9.

Iac. Viãtr.
in descrip. ter.
ra sancta.

Gul. Tyr. li.
12. & 13.
P. Ann. l. 5.

Paulus Aemil.
lib. 4.

Paulus Aemil.
lib. 6.

Paulus Aemil.
lib. 7.

Syriã. Hierosolymam nuper à Federico Cæsare resectã solo æquarunt. Igitur Ludouicus viii. Rex Franciæ anno eius sæculi XLV. copias in Syriam trajicit Christianæ rei iam labenti opem laturus. Sed omnis conatus tandem ad irritum cecidit. Pius Rex potitus claustris Aegypti (Pelusium olim, tunc Damiatam vocabant) primò multa secunda prælia cum Aegyptio rege fecit: deinde premente lue, cogitur, reddita Damiatam pacem redimere ab hoste. Ad vltimum cum minus prospero euentu res gereretur in Syria, deportat exercitum. Cæterum ante discessum, ne gratuita foret Syriaca expeditio; aliquem inde si non belli, at pietatis fructum referre statuit. Ergo sacra illa Palaestina loca perlustrans (vt nonnulli authores sunt) ex Tabore monte Nazarethum iter intendit. Vt primum B. Mariæ conspexit ædem, strenue equo desilit, procumbit in genua: & venerabundus natalem Virginis domum, ipsamque salutatur Virginem. Inde ad templum progressus pedibus, Dei filium inibi pro hominibus hominem factum, & simul sanctissimam eius parentem enixius veneratur, colitque. Et aderat Gabrielis Archangeli nuncio, Deoque à Virgine concepto sacer, ac solemnis dies. Itaque pius Rex (vt eum loci sanctitas, ac sua pietas admonerat) pridie pane dumtaxat, & frigida ieiunatur, cilicio quidem ad carnem indutus. Festo autem die rem diuinam solemnè carimonia, regioque apparatu celebrari iubet. Sub sacrificium in augustissima Deiparæ cella sacrosanctam Eucharistiam sumit, magna lacrymarum vi, ingentique religione perfusus. Rarum utique Christianæ pietatis in Rege præsertim, ad posteros documentum. Ex quo coniectari licet, quanto in honore, vel illa tempestate fuerit sanctissima Virginis Domus. Nec vero discessu Ludouici Regis extinctum est Christianum nomen, Sanctorumque locorum cultus in Syria. Templarij enim adhuc in fide, & officio manebant: & transmarinis subinde auxilijs fultis summa ope tutabantur sacrae terræ reliquias. Verum

enim

*Paul. Aem.
lib. 7.*

*S. Ludovic.
Domu Vir-
ginis venera-
tur.*

*Iodoc. Clisom.
Ser. de S. Lu-
dou.*

S. Antonin.

*par. 3.
Paul. Aem.
lib. 3.*

Io. V. ill. li. 7.

enim vero simul gliscentibus in Italia ciuilibus bellis, ex funestis, Velforum Gibellinorumque factionibus; simul Angliæ, Franciæ, Aragoniæ regibus ad arma ruentibus, destituta ab Europæis, concussa à barbaris Christiana res in Syria ad vltimum concidit. Aegypti quippe Rex Christianorum Principum dissensionem, suam occasionem ratus Tripolim vi cepit, diruitque. Inde Ptolemaidem celeberrimam, frequentissimamque Phoenicis urbem, quæ sola iam in Palæstina pro Christianis stabat, obsedit: tandemque expugnatam ferro, flammaque deleuit. Et extitit in barbaris insigne Christiani nominis odium. Ciues ad vnum cæsi: muri, ac tecta solo æquata: ad hæc ipsa quoque moenium fundamenta eruta, vt ne vestigium quidem Christianæ rei extaret in Syria. Ita demum amissa Ptolemaide, pulsi in perpetuum (vt videmur) Palæstinae possessione sumus, anno à Virginis partu M. CC. XCI, Ex quo indigenæ Christiani partim dilapsi è Syria, partim, vt fit, in dominorum mores prolapsi. Exteri porro, ac peregrini terrore Turcici furoris (nisi auro via aperiatur) exclusi. Ac suprema illa clades veterem sacrosancti sepulcri, quod primas religionis tenebat, cultum haud penitus aboleuit. Inuitat peregrinos opportunitas Hierosolymæ urbis olim regiæ, nunc præcipuæ. cuius propinquitas Christi cunabulorum quoque celebritati fauet. At natalem Deiparæ domum in Galilæa sitam interualla locorum, ac deuia itinera, telis barbarorum infesta haud quaquam aduenarum religioni opportunam faciebant. Quæ causa admirandi, & post hominum memoriam ad eum diem inauditi miraculi fuit.

*Amisso cultu in Galilæa, diuinitus asportatur
in Dalmatiam. Cap. I I.*

NAm cum neque ab indigenis, neque ab exteris populis debitus sacrosanctæ cellæ honos haberetur, non

non diu passus est Deus sua, matrisque suæ vestigia neglecta inter barbaros iacere. Eodem quippe anno, qui fuit suprema Palæstinæ clade insignis, Deo dilecta domus & Syria pariter cum religione discessit. Author est Ioannes Villanus historicus eius ætatis sane nobilis, Aprili mense circiter medio anni M. CC. XCI. Ptolemaidem captam, Mense igitur insequenti eiusdem anni, hoc est vij. Idus Maias, Nicolao IV. Pont. Max. (vt Illyrici annales perhibent) Deiparæ Domus asportatur in Europam, cladem orientis tanto occidentis bono compensans. Sunt qui facultates Ioachimi patris B. Mariæ spectantes, non tam domum eius, quam cubiculum putent à cætera seiunctum domo. Me quidem haud poenitet eorum sententiæ esse, quibus simul cubiculum fuisse, & domum Virginis, idest recti paterni partem præcipuam, placet. Argumento est (vt de sicilium armario taceam, quod inibi visitur) ianua longe maior, quam præ modo cubiculi à cæteris ædibus separati. Nec Ioachimi fortunæ mouere nos debent: Nicephorus quippe Callistus tradit, Deiparæ Virginis parentes, propter bellicos Iudææ tumultus, ex oppido Berthemo auita sede, in Galilæam commigrasse: & Nazarethi domicilium collocasse. Vt intelligamus hanc non auitam, sed paternam Virginis fuisse domum, parum fortasse dignam paternis opibus; cæterum, vt temporis causa paratam, haud sane incommodam, nec ab antiquæ illius simplicitatis studio abhorrentem. Omnino talis est, vt eximium illum B. Mariæ amorem paupertatis spirare videatur. Sed siue illud cubiculum, siue domicilium Deiparæ fuit; certe ab Apostolis dedicatum (vt supra diximus) & in templi formam redactum Christiani deinceps excoluerant, ornauerantque. Hæc igitur ædes eius vi, ac potestate, qui ad preces D. Gregorij Taumathurgi, montem olim sede sua molicus alio transtulit, in gratiam cælitum Reginæ, à fundamentis auulsa est: atque haud dubio Angelorum ministerio, inde vsque à Galilæa (mirum

Io. Vill. l. 7.

*Ann. Plum.
apud Hiero.
Angel.*

*Niceph. l. 3.
cap. 10.*

B dictu,

dictu, auditūque) per ingentes terrarum, marisque tra-
 ctus in Dalmatiam translata. Quippe id spatium patet,
 amplius vices centena passuum millia. Tersactum inter,
 & Flumen, (oppida sunt Dalmatiæ) leniter acelius mons
 eminet: quo in summo æquata agri planities sedem effi-
 cit peramænam, Adriatico imminentē mari. Quod olim
 crebris fædisque tempestatibus infame, ex eo tempore sa-
 tis mitigatum ferunt. credas Virginem. insanos freti il-
 lius æstus cellæ suæ obiectu cohibere voluisse; ut vel hinc
 conijceremus, quid ipsa effectura esset in mortalium vita,
 quæ varijs quotidie casibus, & quasi procellis agitatur.
 Hic igitur Nazarena domus, velut præcipua tutela peri-
 clitantium à cælestibus ministris, Deiparæ iussu, sita est
 secunda circiter noctis vigilia. Ut primum diuinæ libera-
 litatis donum accolis lux ostendit; enimvero animos rei
 nouitate attonitos non admiratio tantum, sed etiam re-
 ligio incessit. Ergo qui propius aberant, ut quisque pri-
 mus rem notauerat, certatim visendi studio accurrunt.
 Aediculam conspiciunt fastigiato tecto, & simul camini
 culmine, simul sublimi tintinnabulo insignem: at nulla
 re magis, quam vetustate visendam. Protinus limen in-
 gressi prosternere humi corpora: Deum venerari sacro
 quodam honore pariter, gaudioque perfusi. Inde orato
 Christo, Christique parente, quorum simulacra cerne-
 bant, cuncta otiose contemplari, & perlustrare oculis coe-
 perunt. Sacellum animaduertunt figure quadrangulæ
 oblongæ; e vulgari structum lapide. Tectum perbelle la-
 quearibus concameratum: quod modicis distinctum qua-
 dratis, cæruleoque colore obductum inauratæ stellæ, ve-
 lut in cælo quodam intermicantes honestabant. Sub te-
 ctostola queato eminebant vndique è parietibus modica spe-
 cie semicirculi se mutuo contingentes: quos medios pietæ
 adornabant capedines. Parietes cubitali ferme crassitu-
 dine, non ad perpendiculum; neque ad regulam exacti,
 loricati tamen opere tectorio. Huic superinducta anti-
 quitus

Descriptio
 ædis Laur.
 qualis tum
 erat.

quibus pictura ædis ipsius mysteria referebat; quæ super-
ne multis locis hodie manet, inferne temporis vetustate
defluxit. Aedis longitudo pedum amplius XL. latitudo
minus XX. altitudo circiter XXV. In medio ferme pariete,
qui olim, ut reor, faciem obtinebat domus, ianua satis
àmpla, sed à vulgari vsu haud sane abhorrens. Pro super-
liminari trabs rudis superiecta est. Ad læuam armariolum
miræ simplicitatis asseruandis scitilibus aptum. Ad dexte-
ram in proximo pariete fenestra non magna: e regione
fenestræ caminus humilis, tenuisque opere, ut cætera,
vulgari. Inibi sublime loculamentum colimellis in orbē
refratis latera cingentibus conspicuum: arcusque eiusdem
operis, quinque iunctas pariter lunas imitante fastigia-
tum. In loculamento B. Mariæ stantis, ac puerum Iesum
altera manu medium amplexantis, altera sustinentis ef-
figies cedrina fere bicubitalis. Cuius facies electro ar-
gentum referente oblita, sed luminum infuscata fumo.
Cæterum illa ipsa infuscatio antiquitatis, ac religionis in-
dex, impense auget Virginalis oris maiestatem. Gemma-
ta corona sublimem distinguit verticem. Discriminati
crines Nazarenorū ritu per nuda colli, & humeros fluunt.
Simulacrum stola aurea tegit, latiore zona, gentis more
suecinata, demissaque ad pedes. Palla carulea stolæ su-
perinducta pendet ex humero: vtraque in eodem trunco
æalata pictaque. Insistit maternæ dextræ puer Iesus mor-
tali specie augustior, diuinæ cuiusdam maiestatis indol-
lem vultu præferens. Priores dextræ digitos, bene pre-
cantis in morem tollit. Sinistra aureum tenet globum.
Et ipse discriminato capillo, tunica talari, zonaque Na-
zarenum habitum refert. Ante Deiparæ effigiem, aræ
solido è saxo quadrato visitur spirans sanctitatem. Dal-
mata igitur cuncta per otium contemplati, & si quid tan-
dem rei esset ignari; communi tamen consensu ita statuunt,
quicquid sit, profecto donum id esse diuinum. Neque
enim eodem illam repente humo excitatam, sed aliunde,

Simulacrū
Virg. Laur.

Dei nūturac voluntate vtique aduectam. Igitur indetigressi, vt quisque obuius sit, ab se vlla commemorant. Nec mōra mortalium plerique, atque in his agrorum nonnulli ad nouum tantę rei spectaculum confluere: aliquid inde opis expectare. Nec sua eos spes fefellit. Locī religio fanis corporibus mentis ferē sanitatem, agris etiam morborum curationem impertiebat.

Deiparę admonitu, eius Domus agnosçitur, & euidenti miraculo illustratur. Cap. III.

*Anna. Flum.
Hier. Ang.*

*Alexander
Terfactensis
Antistes.*

Celeriter Terfactum, ac Flumen prodigiosi sacelli fama perlata valentes ad visendi cupidinem, egros ad spem valetudinis accendit. Alexander erat sacrorum Antistes in æde S. Georgij Terfactensis, vir antiqua probitate, æquē Deo, & hominibus carus. Is longinquo, grauique implicitus morbo iacebat: iamque exigua in spe trahebat animam, cum peropportune à familiaribus de diuina illa cede sit certior. Extemplo ingens animum eius cupiditas cepit hauriendi oculis tanti miraculi voluptatem. Ceterū vrgente morbo, deferri eo sine certo vitę periculo nequibat. Igitur hoc egrius febris æstum patiebatur, quod affecta membra impetum animi haud quam sequebantur. Nec tamen deseruit se, Deiparę effigiem simul cum diuina illa cedicula delatam acceperat. Itaque B. Marię sacellum haud falso esse ratus, impense eius implorat opem: votum nuncupat non magis salutis recuperandę auidus, quam cęlestis, illius doni diuinitus cognoscendi. Nec incassum missę preces. Intempesta nocte, somnum inter, & vigiliam, Deiparens repente cęlo delapsa, cęlestibus latera tegentibus, se illi obrulit: cubiculumque omne clarissima luce compleuit. Mox benigno vultu, Bono animo, inquit, esto fili. En vocata adsum presentem tibi opem, optatęque rei notitiam ferens. Sic igitur habeto, sacram cędem vestris nuper illatam finibus, illam ipsam esse domum, vbi ego olim genita, vbi ferme

*B. Maria
Alexandro
apparere.*

ferme educata sum. Hic ego Archangeli Gabrielis nuncio, Spiritus sancti opera, diuinam concepi sobolem. Hic *Verbum caro factum est*. Ergo post nostrum excessum, domum talibus mysterijs insignem Apostoli consecrarunt, celebraruntque certatim rem diuinam inibi factitantes. Ara pariter cum eade allata ea ipsa est, quam Apostolus Petrus sacris initiauit. Christi crucifixi imago, quæ cernitur, olim ab Apostolis inibi posita. Simulaerum porro cedrinum effigies nostra est Lucæ Euangelistæ manu, qui pro familiaritate, quæ illi nobiscum intercesserat, nostram similitudinem coloribus, quantum mortali fas erat, expressit. Hæc igitur dilecta celo domus per tot ætates in Galilæa maximis honoribus culta, nunc demum deficiente cum fide cultu, ex oppido Nazaretho ad vestras migravit oras. Nec dubia fides. Deus facti author, apud quem *impossibile non est omne verbum*. Cæterum vt horum tu ipsa sis testis idem, præcoque; sanus esto. Tua ex longinquo morbo subita valetudo fidem miraculi faciet. Hæc effata sublimis abit in cælum, cælesti quodam odore in tectis relicto. Id vero non ludibrium sopitæ, aut ægræ mentis, sed veram fuisse speciem, rei ostendit euentus. Protinus Antistes mista pauori lætitia euigilans, totus sudore fluere cœpit: depulsaque repente feбри, valens, ac vegetus surgit è lectulo. Mox non magis valetudine, quam Nazarenæ domus indicio lætus submittit genua; & oculos pariter, manusque in cælum tollens Deo, ac Deiparæ Virgini pro duplici beneficio multiplices grates agit: tantum donum sibi, patriæ, gentique suæ gratulatur. Inde simul illuxit, præ gaudio gestiens in publicum prodit: & decori oblitus, homo id ætatis, autoritatique lymphato similis per vicos, per plateas, per compita cursare cœpit, nocturnum visum (vt quisque obuius erat, seu notus, siue ignotus) exponere: Dei, ac Deiparæ donum, vel proprium, vel commune passim prædicare. Et erat ea vox, & vultus; is ardor animi ex oculis eminebat, qui facile

Alexander
sanatur.

cile dictis faceret fidem. Accedebat haud dubium argumentum, subita corporis sanitas, roburque in eo, quem graui diutinaque conflictatum febri hesternae die vehementer laborasse constabat. Quæ posteaquam ad oppidanorum plerosque pertulit rumor; confestim magni ad Antistitem concursus fieri: & caeleste donum gratijs Deo, Deique parenti agendis, certatim vno omnium ore celebrari. Princeps inter gratulantes, lætantesque gaudio exsultans ibat Antistes: & addebat ad gradum natalem Vitginis domum videre festinans. Quo ut venit, venerabundus votum, cuius se damnatum profitebatur, enixius exsoluit. Maior secundum hæc religio mortalium incessit animis. Neque enim vanus author, aut dubia fides ferebatur. Itaque ædes miraculis inclyta maioribus in dies accolarum studijs celebrari, colique coepta. Manare hæc primo ad finitimos fama; inde etiam ad remotos. Iamque omnibus circa populis templum illud sanctum erat: omnes ardebant cupiditate tam insolitæ tam celebratæ rei aliquando visendæ.

Certis hominibus in Galilæam missis miraculum exploratur. Cap. IV.

*Anna. Flum.
apud Angel.*

Peroportune illa tempestate Nicolaus Frangipanius è prima nobilitate Romana, Croatiae, Dalmatiæ, Istriæ Prætor (Magnus Ban ab incolis vocabatur) regionem illam administrabat, vir pietate iuxta, ac virtute inclutus. Idemque Dominus erat Fluminis, Tersactique. Is igitur simul rei miraculo, quod in suo fundo euenerat, simul Alexandri Antistitis sermone, ac repentina sanitate motus obstupuit primo: inde lærus caeleste munus in suo potissimum agro confedissee, & ipse strenuè in montem accurrit: sanctissimamque ædem haud secus quam dignum erat, donis colere, atque ornare instituit. Cæterum quia
rei

rei novitas hominum memoriam, magnitudo superabat fidem; tam insolitum, inauditumque miraculum diligentius explorandum existimavit. Verebatur quippe ne ipsorum credulitas suspecta cæteris foret: neue tanta res plus admirationis, quam fidei esset: ad posteros habitura. Itaque re cum Antistite communicata, placuit certos homines in Galilæam mittere totam rem intentius inspecturos. Ex omni numero lecti quatuor expertæ fidei, ac probitatis viri, in quibus Alexander ipse Antistes fuit. Hi Nazarethum missi, omniaque explorata referre iussi. Igitur impigre conscensa naui; transmissoque Adriatico, Ionio, Cretico, Cyprio mari, Palæstinam secundo cursu tenuere. Nec mora. barbarorū animis auro delinitis, Hierosolymæ sacrosanctum Christi sepulchrum venerantur. Inde fide publica, firmoque armorum præsidio septi Nazarethum Galilææ urbem, quod navigationis caput erat, protinus pergunt. Ibi impensius inquirentes comperiunt ex incolis non tam re, quam verbo Christianis, domum natalem B. Virginis inde pauloante sublatam. deducuntur ad templum ab Helena Augusta olim sacræ domui circumdatum, cernunt templi diuinitus perrupti ruinas: cernunt eisdem monstrantibus aream, vbi sacrosancta domus steterat: cernunt fundamenta, recentia sacræ domus aulæ vestigia. Dimensi longitudinem, ac latitudinem areæ, fundamentorumque crassitiem, reperiunt omnia cum translata in Dalmatiam ædis, parietumque mensuris, quas ad id secum attulerant, prorsus congruere: tempus quoque augusti sacelli illinc ablati, anectique in Illyricū conuenire. Ergo effusa cum lætitia, & gratulatione domum reuecti Frangipanio Prætori explorata renuntiant. Ille enimvero tali nuncio admodum lætus manantibus gaudio lacrymis, Deo, Deique parenti grates ingentes agit: quòd se non solum viuente, sed propetmodum vidente, tantum miraculum extitisset, tam evidentibus prodigijs, talium virorum autoritate firmatum. Exemplo

plo igitur ad ædem Virginis solemnis, ac celebris indicta
 est supplicatio: maximoque peracta concursu virorum,
 mulierumque. Ibi Alexander Antistes pro concione ad
 populum rem ordine exponit: ac Deum, Deiparam, mor-
 tales omnes, immortalesque contestans propalam con-
 firmat, nihil se compertis affingere. Si fecus sit, non re-
 cusare quo minus cælestis ira meritas ex ipso exoretat pœ-
 nas. Nimirum hoc ipsos Dei matri gratiores esse oportere,
 quo res pene incredibilis explorator afferatur. Quas
 velut missas è cælo voces cum circumfusa audiret concio,
 repente ingenti gaudio efferri, nec temperare, quin gratu-
 lationibus lacrymisque ipsum confunderent dicentem.
 Perorationem Antistitis exceperet preces auditorum, Deo,
 Deique matri grates, quibus signis, quibus vocibus poterant,
 agentium. Mirum quanta illi viro hæc nunciante, affir-
 mantique fides fuerit, non apud incolas solum, sed etiam
 apud exteros: quantumque talium virorum testimonio,
 frequentia religionisque sacrosanctæ accesserit cellæ.
 Nec deerant crebra, illustriaque miracula, cum undique
 ægri membris capti, energumeni aessent. Defuit tamen
 qui ea sigillatim rite consignata litteris proderet. Crescebat
 cum populorum miraculorumque frequentia, religio loci,
 crescebat & cultus. Augustissimæ quippe Aedis insidens
 accolarum animis cura (cum interesse supplicantium
 precibus Virgo ipsa videretur) tanta religione omnium
 pectora imbuerat, ut eum locum à Deipara incolam,
 non solum diligi existimarent. Itaque nati-
 lem Virginis domum, ipsamque Virginem quibuscunque
 rebus sciebant, poterantque certatim colere, & ornare
 coeperunt. Cæterum benignæ voluntati facultatum tenuitas
 obstabat. Proinde ab eis pie magis, quam munifice est
 ornata. Mox etiam longinquorum populorum concursibus
 celebrari, honestarique coepta. Gliscebant in dies
 rumor fortunatæ domus: natale B. Mariæ lectum diuinitus
 ad Tersactum è Galilæa deportatum: missos Nazarethum

thum spectatæ fidei, virtutisque viros rem perspectam, ac testatam attulisse. Exciuit ea fama non Illyricos solum remotiores; sed Istros, Croaras, Bosnios, Seruios, Epidaurios, cæterosque eius tractus longe, ac late parentis populos, ad tantum miraculum, donumque visendum. Multis quoque eorum præsens Virginis auxilium in dubijs, aduersus rebus oblatum augebat in dies celebritatem loci. Enimuero Illyrici sacre Domus accolæ gaude-
re concursu populorum: gestire suam regionem apud exter-
teras gentes, ac nationes ingenti gloria esse: credere se
diuino iudicio cæteris gentibus esse prælatos, humanæ ar-
rogantiæ vitio, cælestia dona meritis hominum magis,
quam Dei benignitate æstimantis.

*Demigrat ex Illyrico ingenti cum luctu Dalma-
tarum. Cap. V.*

CAeterum haud quaquam diuturnum gaudium, ac donum Illyricis fuit. Quadriennio non toto (de-
erant quippe menses quinque) interiecto, sacrosancta æ-
des ex ipsorum finibus cessit. causa in incerto est; alij
aliam tradunt. Ergo siue quod ab accolis minus im-
pense, quam dignum erat, coleretur; seu quod ab ini-
tio ad breue illius gentis solatium Beata Maria diuer-
sorium ibi potius, quam domicilium collocasset; siue vq
Italiam Christianæ religionis arcem bellis, cladibusque
afflictam præsentî refoueret ope, repente Dalmatis nita-
le opinantibus, cæleste munus aufertur: deferturque in
Italiam, haud maiore Italicorum bono, gaudioque, quàm
Dalmatarum damno, atque luctu. Namque vbi diuinum
illud pignus augustissimamque Deiparæ cellam alio auc-
tam fama vulgavit; enimuero Tersactenses, finitimos-
que circa populos tam inopinatæ rei admiratio ingenti
stupore defixit. Inde sanctissimæ domus desiderio stimu-
lante, lymphati discurrere: concessum ademptumque à

*Anna. Flom.
Hier. Ang.*

C Deo

Deo munus, quacunq̄ue eorum patebat regio, oculis diu, ac voce quæritare. Posteaquam id nusquam apparebat, nec quo tandem migrasset, constare poterat; promiscua virorum, mulierumque multitudo orbitatis dolore ista moestum paulisper silentium tenuit. Tum vero emerso ab stupore animo, effusi simul omnes in lacrymas, querelaeque ingens suæ gentis vulnus prodere infinita lamentatione coeperunt. Nimirum illud cæleste donū ipsi ostensum, alijs traditum. Illud Dalmatiæ perfugium, illud ægrorum auxilium, illud miserorum solatium, illud decus, ac præsidium nationis sibi ereptum: talem patronam Dalmatis, talem tutelam ademptam finitimis gentibus. Vtique ipsos indignos tali pignore fuisse: minore id ab se religione, minore studio quam par foret, cultum; sed quam tandem ubiuis gentium religionem, quod studium, quem cultum cælesti illi, præcellentissimoque dono parem esse posse? hæc si causa mutandæ sedis fuerit, ubicunque confederit, subinde sedem mutandam fore. Hæc, & alia pro se quisque memorant, quæ præsens damni sensus, dolorque subijcit haudquaquam relatu facilia scribenti. Ad vltimum lamentandi defatigatione magis, quam satietate victi, ad Frangipanum frequentes coeunt; integratoque fletu, auxilium ab eo, & consilium petunt. Ille, & si eommuni vulnere ictus, moestusque plusquam pro virili parte, egebat ipse solatio; vicit tamen animum, & moerore dissimulato, populi luctum sua autoritate, sapientiaque absterfit. Graue utique damnum acceptum esse, & quo vix maius vllum accipi potuerit ab irato Deo: ut nullæ lacrymæ, nulli gemitus, eiulatusve exhaurire animi dolorem queant. Cæterum immerito ipsos tantopere queri. Cælestis doni vsuram à Deo datam nulla præstituta die. Proinde non esse cur quererentur repetitam, cum voluisset is, qui dedisset. Quin potius grates agerent numini de concessio aliquot annis vsu tanti, ac tam frugiferi pignoris; & præsens incommodum præteritorum

commo-

commodorum memoria compensarent. Porro daturum se operam, ut ademptum diuini muneris fructum aliqua ratione reuocet; tantique boni desiderium leniat. Quippe in ipsis sanctissimi sacelli vestigijs consimilem ædem B. Virgini excitaturum: quæ simul posteris tantæ rei monumentum foret, simul ipsis tam grauis damni solatium. Confidere utique se, etsi absit natalis Domus B. Mariæ, eius opem non defuturam. Nec Prætoris dicta magnificentiora factis fuisse. Paucis annis, ipsius ære, sumptuque noua ædes Deiparæ dicata in iisdem stetit vestigijs. Templum insuper ædi circumdatum est opere, cultuque magnifico. Quod hodie exstat haud clarius Frangipaniorum munificentia, quam tanti miraculi monumentum. Nec vero conditoris vocem B. Virgo irritam esse passa. crebra inibi deinceps edita miracula, & illam sedem Deiparæ cordi esse; nec eius Illyricis deesse præsidium satis ostendunt. Id templum hodie Franciscanis, qui ab Obseruantia nomen accipere, commissum est, celebritate, ac fama illis locis clarum. Cæterum ea res Dalmatis Nazarenæ domus desiderium, non tam expleuit, quam accendit. Namque ab eius discessu annus iam agitur trecentisimvs: Et tamen illi adhuc tanti crepti boni memoria, haud secus, ac recenti vulnere, ingemiscunt. Argumento est, quod cateruatim quotannis transmisso Adriatico mari, Lauretum ventitant, non magis B. Mariæ incunabula venerantes, quam orbitatem lamentantes suam. Quorum solemnes illæ voces, REVERTERE AD NOS MARIA, REVERTERE, haud parum ostendunt, eorum desiderium æternum fore, cum trecentorum annorum spatio nulla sit lenitum ex parte. Eædem porro voces testes haud dubiæ sunt Nazarenæ domus ex Illyrico in Italiam asportatæ.

Dalmatarum
desiderium
Sacros. Do-
mus.

In Picenum aduecta Recinetensem insidet syluam:

Cap. V I.

*Prep. Ter.
Hier. Ang.*

CAeleste autem hoc donum mira opportunitate transmissum Italiae est, anno M. CC. XCIII. qua tempestate funestis Velforum, Gibellinorumque factionibus diuisa, odijs, bellisque plusquam civilibus tota flagrabat. Igitur ipso interregno, quo Bonifacius VIII. Pont. Max. creatus est, Quarto Id. Decembris, insigni ac sempiternae memoriae commendando die, Virgo Deipara pacem, salutemque Italiae ferens in Piceno suae domui sedem optauit. Picenum regio Italiae est haud ignobilis, & satis opulenta, e regione Dalmatiae sita, interiecto Adriatico mari, quod etiam superum appellatur. Ergo sacrosancta domus e Dalmatia trans Adriaticum sinum (qua traiectus patet millia passuum ferme C.) in Picenum delata, confedit in Recinetensis agri sylua, mille circiter passus a mari. Ea sylua matrone cuiusdam Recinetensis erat diuitis iuxta, praequae Lauretae nomen fuit. Cuius deinde nomine Lauretana aedes appellata immortalem vicissim reddidit celebritatem ei, vnde nomen acceperat.

*Arbores ad
S. zdis ad-
uentum in-
clinantur.*

Tenet fama (nec vana est fides) venienti Deiparae domicilio arbores obuias, velut venerabundas inclinasse se: ac deinde pronas perstitisse, quoad auro, ventis, ferro proecumberent: Proinde dum stare nemo (quod hodie excisum est) inclinatam ad aedis aduentum, longo ordine arbores monstrari solitas peregrinis, tanti miraculi testes. Recens est adhuc memoria. Narravit mihi haud dubia fide vir, abse complures illarum arborum non fere amplius viginti ab hinc annis, nec semel, nec sine admiratione inspectas: toto videlicet trunco pronas eas fuisse, ac proclinatas versus mare, qua sacrosancta Domus in destinata syluae sedem sublimis inuecta transferat: Eadem

dem porro arbores, exciso etiam saltu superstites diu fuisse, religione tutante. Demum annis ab hinc circiter xx. rusticorum accolarum inscitia cæsas, ne impedimento arationi forent. Intempesta nox erat, cum Virginis domus vacuum sylvæ spatium infedit. Custodiebant tum armentata Recinetensium in proximo saltu pastores, diuisis inter se de more vigilijs, cum subito lux sacræ circumfusa domui excubantium oculos eò repente conuertit. Mirum eis videri, nouum in solitudine illa tectum, & quidem luce conspicuum subito extitisse. Et fuit inter eos, qui eam cõspexisse se diceret, cum sublimis supra mare ferretur. Igitur socijs ad spectaculum excitatis, primò multa inter se (vt est admirantium mos) sciscitari; inde mutuis se vocibus ad rem explorandam accendere; omnesque pariter id quod erat, coniectare coeperunt, ibi aliquid esse diuini. Accedunt, tectum subeunt. Limen ingressi cohortescere primum animos, mox inusitata quadam dulcedine perfundi sentiunt. Itaque venerabundi precibus reliquæ exegere noctem, quæcumque sub tecto erant, intentius contemplantes. Prima inde luce, ex ijs nonnulli Recinetum (aberat ab eo loco millia passuum ferme quatuor) iter intendunt: quæ viderint dominis nunciant. Tota res primo ob authorum simplicitatem, cum ipsis authoribus spreta; vana scilicet ab eis afferri, & fortasse obiectam in somnis imaginem. Pastoribus deinde omni asseueratione affirmantibus, enimuero oculos facturos fidem, si velent; domini magis velle credere, quàm audere. Ad vltimum, ne aut creditum temere tam insolitum miraculsi rusticorum hominum testimonio, aut pro vano prætermissum, quod verum esset, ipsorum incuria videretur; illis comites addunt se, quid tandem rei foret exploraturi. Vbi ventum est in demonstratum nemoris locum, & pastorum fides extitit; vix satis oculis, vix sibi quisque credebatur. Certe illam ædem ibi nunquam antea visam; nec recens conditam, quod eius vetustas satis ostendat. diuinitus

nitus utique aliunde aduectam, aut cælo delapsam. Talia admirandi inter se missitantes propius accedunt: tecum cernunt non tam specie, quã antiquitate insigne. mirantur adeo vetustum ædificium stare nullis innixum fundamentis, nullis suffultum adminiculis. Mox suspensis animis limen intrant. B. Virginem Iesum puerum manibus complexam supplices venerantur. Nec pietatis defuit fructus, tantus repente eos lætitiæ mistus horror incessit, nusquam ut in omni vita præsentius Dei numerum sensisse se dicerent. Confestim igitur in urbem citato recurrunt gradu, diuinum munus inter se sibi, & patriæ gratulantes. Præcipuum Lauretæ matronæ gaudium fuit, cuius saltum diuina illa ædes insederat. Ut primum urbē tanti miraculi fama peruasit; velut signo dato, mirus hominum cuiusque ordinis, ac generis insolito spectaculo oculos implere cupientium concursus fieri in syluam. Non pueri, non puellæ, non senes, non debiles domi continere se posse. Aegri quoque relictis grabatis, adrepere, visendi cupiditate, ut sit, vires subministrante. Plerique impetu quodam ardoris ruentes certatim ante alios prouolabant, ut tale spectaculum oculis capefferent primi. Quo propius perueniendi spes admouebatur, hoc magis concurrentium multitudo, visendique cupido crescebat. Vbi vero sacrosancta sedes, cuius conspectum rami arborum interseperant, in apertiore saltum ingressis subito apparuit; confestim omnes in vnum conuolare cœperunt. tantique vndique ex syluæ semitis repente concursus facti, adire, contingere, osculari sanctos parietes cupientium, ut se mutuo prementes pene alij super alios corruerent. In augustæ sedis ingressu, dum venerabundi salutant Virginem, ingenti religione perfusi lacrymarum vim profundunt; consilia ineunt melioris vitæ: ab eo loco diuelli nequeunt. Inter hæc ingentes vndique ægrorum præcipuè, ac debiliū clamores exaudiri, confusis vocibus patronam, matrem, cæli reginam, Dei parentem appellan-

Recineren-
sium cōcur-
sus.

pellantium : valetudinemque ac sanitatem crebris exposcens precibus . Nec voces vanæ , nec preces irritæ cadebant . Protinus depulsis morbis , restitutisque viribus multorum , diuina vis extitit . Tum vero ingeminari clamor coeptus agentium Deo ac Virgini grates , & cælestem vim , opemque prædicantium in se ipsis expertam . Ergo , vt Recinetensibus diuinæ lux liberalitatis affulsit ; certatim sanctissimæ Virginis cella coli ab eis , celebrarique coepta est . Sed priuata inter publicos honores , Lauretæ studia eminebant : ex quo Aedi Lauretanæ deinde nomen factum . Fama interim (qua nihil talibus in rebus est celerius) ad finitimos populos discurrit , Lauretanam ædem miraculis inclytam ferens . Extemplo igitur , prout suam quemque religio , aut necessitas stimulabat , ad nemus accurrere , adducere , aut deferre ægros necessitudine aliqua iunctos , opem poscere , vota facere coeperunt . Voti eos compotes fuisse , & ipsorum Deo , ac Deiparæ grates agentium voces , & votiuarum deinde tabellarum de parietibus vulgo suspensarum docebant . Facilis quippe , ac potens patrona Dei mater apud Deum erat : quarum , & viam impetraturis ostenderet , & vltro opem , salutemque supplicibus impetraret . Porro confluentium populorum religionem commendabat loci solitudo . Nulla tum erat in sylua domus , nullum hospitium , nullum saltem receptaculum , præter arbores , quarum nudarum per hyemem frondibus , tentum peregrinis parum hospitale præbebant . Videres homines , etiam opulentos domi suarum , ac delicatos pernoctare sub dio , quamuis infesta imbribus , frigoribus , niuibus , tempestate : populos per contubernia diuisos circa sanctissimam ædem super herbam inter arbores vesci : humique cubantes , quæ somnum , aut quietem capere , quæ psalmos , hymnosque modulari sine vlllo prorsus , aut ferarum , aut latronum metu . adeo incensa pietas omnia incommoda periculaque vincebat .

Laureta syl
uarum domina
Lauretana
ædi nomen
dedit.

Ex sylva transfertur in Collem duorum fratrum.

Cap. VII.

*Præp. Tert.
Hier. Ang.*

AT sempiternus humani generis hostis tanto cælestis Reginz cultu, tantoque Christianorum bono, haud quaquam lætus effusam Picentium lætitiã, religionemque omni ope disturbare decreuit. Igitur ne conualesceret pietas populorum, prius quàm tantum loco religionis esset, quantum futurum apparebat, occupat aduenis, ac peregrinis inferre bellum. Erat B. Mariæ sacellum in loco deuio, ac mari proximo, & frequenti sylua, procerisque arboribus septo. Adibatur semitis densa inter virgulta, arboreque. Et plerique inermes ibant, satis sibi præfidij in Virgine loci præside reponentes. Ergo facinorosi quidam projectæque audaciæ homines, non magis prædandi opportunitate illecti, quàm ab infernis, vt creditum est, furijs instincti, semitas quæ ad Aedem ferebant, obsidere, & circa densis obsita virgultis loca, in obscuris subsidere insidijs cœperunt. Inde subito exorti venientes peregrinos excipere, adoriri incautos; pecunia, vestibisque, & si armis obsisterent, vita quoque spoliare. Itaque breui totus ille saltus latrocinijs, cædibusque infestus, atque infamis, absterritis aduenis, ad solitudinem est redactus. Iamque obsolescente in dies cultu, sacrosancta Aedes euanescebat; cum Deus indignum ratus paratum ab se mortalibus perfugium salutis, inferni hostis scelere in perniciem versum; rationem opportunioremque aduenis sedem suo matrisque suæ domicilio delegit. Collis erat leniter accliuus mille fere passus ab eo loco, propius Recinetum, non longe à via militari. Hinc igitur sacra domus octauo circiter mense, quam lucum infederat, sublimis aufertur ab Angelis, & in collis sistitur vertice. Possidebant eum collem communiter fratres germani duo Recinetenses

nitenſes concordibus animis , qui cœleſti dono mirè læti ſanctiſſimam ædem coniunctis ſtudijs colere cœperunt. Auxit loci mutatio, nouique miraculi fama, vt admirati-
nem , ſic religionem accolarum æque aduenarumque . Quippe , vt Lauretanam Aedem locum mutaffe, & relicto obnoxio graſſatoribus ſaltu, tutum à latronibus , opportu-
num peregrinis occupaffe collem diſtulit rumor ; exem-
plo finitimis populis eius reuiſendæ cupidinem accendit. Proinde ſiue intermiſſam latrociniorum metu tanti boni uſuram ſarcire , ſiue nouam migrationem , quam auribus acceperant , oculis ſubiicere cupientes , eo ſummis vndi-
que ſtudijs conuolant. Horum plerique eandem ædem nuper in ſylua coluerant , quam nunc in collis vertice ex-
tra ſyluam colunt . Quo maior omnes admiratio, & ſtupor defixos tenebat . Ergo ſacellum, & veteribus prodigijs, & mutatæ denuo ſedis miraculo venerabile , certatim ac-
colæ votis , vocibusque celebrabant. Grates inde, & Deo, & Dei parenti pro ſe quiſque agebant, quod religioſiſſimam ſedem latrocinij violatam non abſtuliffent alio, ſed in tu-
to colle ſtatuiffent , opportuno aduenis loco . Porrò cre-
ſcente in dies peregrinorum multitudine , cœpit augeri quotidie celebritas Aedis: parietes votiuis tabellis, cercis imaginibus , preciſis veſtibus contegi : ara congeſtis vndi-
que donis , pecuniaque compleri . Sed aucta ſacelli opulencia imminuit religionem eorum, quorum ſtudia ma-
xime augere debuerat . Itaque auaritia breuiorem etiam, quàm in ſylua fecerat , anguſtiſſimi ſacelli ſtationem in colle fecit.

Ex fratrum colle ob eorum auaritiam , diſcordiamque demigrat . Cap. VIII.

E Rat is collis (vt ſupra demonſtrauimus) communis duorum fratrum, qui primo ſanctiſſimum domiciliũ, Præp. Terræ Hier. Aug.

D haud

haud secus quàm par erat, sanctè, ac piè colebant. Felices si diuino munere ad cultum vti, quam abuti ad quæstû maluissent. Cæterum opulentioribus in dies donis religiosissimam ædem cumulari cum viderent; cupido angustos animos vicit: & religionem, pietatemque penitus extinxit. Namque hæreditatem sibi vterque venisse rati, sacro auro, argentoque inhiare primo: inde stimulante auaritia, odio plusquam fraterno inter se dissidere cœperunt: Ad vltimum, dum vterque ad se emolumentum trahit, cū altercatione congressi, ab irarum certamine ad arma venire. Iamque haud procul erat, quin germani fratres se, augustissimamque Deiparæ cellam (adeo nihil sanctum auaritiæ est) fraterno cruore respergerent; cum Deus tantum facinus, sublata facinoris causa, præuertit: Ergo non minus fraternæ discordiæ, quam syluestri latrocinio infensus, maternam domum ad iactum ferme sagittæ ab eo loco in proximum collem, versus mare submouit: atque in ipsa via militari, quæ ducit ad portum Recinensensem, locauit, à mari millia passuum circiter duo. Ita, & discordiarum, & latrociniorum materies adempta; ac stabilis aliquando, ac certa sedes capta. Stetit sacra Domus in colle fratrum paucos scilicet menses. constat quippe nondum vertente anno, post eius in Italiam aduentum, in eo colle, vbi nunc visitur, confedisse. Ita in agro Recinensiter intra anni vnus spatium, siue accolarum vitio; seu potius diuino consilio, sedem mutauit. Intra quinquennium vero post eius è Galilæa discessum, quatuor loca suis vestigijs nobilitauit. Nec tamen mutatis locis religionem mutauit, sed magis, magisque auxit.

Vestigia locorum, quæ sancta Domus occupauit.

Cap. V IIII.

Hier. Ang.

ET extant his omnibus locis hodie haud dubia rei argumenta. Nicolaus quippe Frangipanius (vt supra

pra ostendimus) nouam ædem Nazarenæ parem, ac geminam in iisdem vestigijs, vbi illa steterat, ab se extructam magnifico circumdedit templo. Id templum S. Mariæ à Terfacto vocatur, vel veteri sanctissimi sacelli memoria, vel nouis miraculis nobile. Et in eo templo ad ianuam assimulatæ Nazarenæ Domus egregium Nicolai Frangipanij monumentum hodie visitur; qui templi conditor pro sua erga natalem Virginis domum eximia religione, proximum illius vestigijs sepulcrum elegit sibi, posterisque. Quin etiam marmorea inibi tabula exstat perantiqua tanti miraculi ad posteros testis. In qua incisum: HIC EST LOCVS, IN QVO OLIM FVIT SANCTISSIMA DOMVS B. VIRGINIS DE LAVRETO, QVAE NVNC IN RECINETI PARTIBVS COLITVR. Harum ego rerum authores habeo haud dubiæ fidei viros complures, qui mihi se vidisse narrarunt. Eo autem loco, vbi primum in Picenum delata consedit, quamdiu sylua stetit (stetit autem vsque ad annum sæculi huius ferme LXXV.) haud obscura extiterunt ædis ablatae, miraculique indicia. Quippe area, quam sacra occupauerat Domus, nitebat semper vernantibus herbis floribusque, cum omnia circa densis obsita virgultis, ac sentibus horrerent. Nec dubia res. author est Hieronymus Angelita in Virginis Lauretanæ historia, quam Clementi VII. Pont. Max. dicauit eo ipso tempore, cum hoc visentibus miraculo erat. Visebantur pariter cum area sanctorum parietum solo impressa vestigia, sanctitatem & quasi diuinum quiddam spirantia. Id adeo ipsemet accepi à Raphaele Riera spectatissimæ fidei, ac religionis viro, qui Aedis vestigia, atque areæ nitorem sæpius magna cum voluptate se spectasse memorabat. Cæterum exciso nuper nemore, ac solo arationi destinato, eximia illa amænitas ab imperito rerum agricola, & fossione, & satu olerum violata defecit. Itaque ad retinendam loci religionem, ab eo-

D a dem

dem illo Riera in ipsis vestigijs quoque versus parietes paulum à terra sunt excitati, siue monumentum ad posteros, ibi olim Lauretanam stetisse Domum; siue aduersus pecudum, & rusticorum iniurias munimentum. Vidi ego ipse, & inspexi locum cum hæc ipsa litteris proderem. animaduerti parietibus illis aream includi, & longitudine, & latitudine Aedi Lauretanæ vsquequaque parem. Areat porro solum cætero circa solo simile, amissa insigni illa amænitate, quam habuerat prius, quàm sanctitatem loci rustica temeritas violaret. Verum enimvero ita amissam amænitatem, vt retineat religionem. Hodie religionis ergo à multis visitur, à pluribus etiam viseretur, nisi vulgo ignotus esset locus. Olim quidem, cum esset siue ob insignem illam amænitatem, siue ob commoditatem viarum notior, adeo coli à peregrinis solebat; vt nemo fere Lauretanæ Virginis cellam se adisse crederet, qui non illa quoque prima eiusdem cellæ vestigia coluisset. Denius omnino est locus, atque auis: neque enim certis semitis aditur, & perito itineris duce opus est. Distat ab oppido Laureto mille ferme passus, tantundem etiam à mari, nõ tam recta regione, quam per anfractus semitarum. Situs est inter Montem Vrsum, & Musionem fluuium, pari fere interuallo, atque inter Lauretum, & mare. Vulgo Banderola dicitur, fortassis ex vexillo, quod olim ex arbore quapiam eminebat pariter omnibus conspicuum, vt sacrosancti facelli in nemore latentis sedem peregrinis venientibus; & nautis præter eam oram nauigantibus significaret. Certe paruum vexillum Itali Banderolam appellant. Propter sacram aream, quam dixi, puteus est ingens, qui perennes, & haurienti faciles subministrat aquas. Insolitam illam putei amplitudinem ad ingentis alicuius multitudinis, idest ad populorum illuc confluentium usum conditam sentias. In colle porro duorum fratrum obscuriora argumenta cernuntur. Namque is collis ad ædificiorum commoditatem, oppletis conuallibus,

æqua-

æquatus, cœdificatusque est, cum Lauretum oppidum conderetur. Locus tamen, aut loci potius vestigium monstratur. Extra priuatarum ædium parietem extat rudis quædam, metæ instar, turbinata particula excisi collis, recto modico insignis. Id vnum superest captæ inibi, desertæque à B. Maria sedis indicium. Domus cui vestigium hoc adhæsit, non procul Pontificiarum ædium ianua, ad dexteram ingredienti sita, Laureti oppidi velut vmbilicus est. Ac procedens inchoata Pontificiorum tectorum pars totam formæ illam regionem occupabit. Sed tum quoque (vt reor) aliquod relinquetur monumentum rei, locique: ne tam memorandæ rei vestigium intereat.

Præcipuus locus, situsque admirabilis Aedis Lauretane, Cap. X.

CAETERUM in illis locis sedem sibi Deipara Virgo delegerat ad diuersandum magis, quàm ad habitandum, minime scilicet diurnam. Quippe cum eo demum loco vbi nunc est, ab initio sedem animo destinasset stabilem, & (nisi incolarum, accolatumue aliquod delictum obstet) vt speramus æternam, Neque enim ambigi fas est, quin Dei mater, & Dalmatarum in Illyrico indiligentiâ, & immanitatem latronum in sylua, & in communi duorum fratrum colle fraterna odia, vt providere à principio, sic vitare potuerit. Nimirum illa istarum rerum satis gnara, ex quo primum tempore Nazaretho Domus excessit, relicto natali solo, hunc sibi locum elegit, vbi stabilem, ac perpetuam figeret sedem. Verum enimvero opus fuit ad fidem tam insolito, inauditoque antea miraculo affirmandam, eiusdem miraculi frequentatio: vt rem per se incredibilem crebra intra paucos annos loci mutatio credibilem faceret. Qui enim ambigerent deinde mortales, an domus illa e Galilæa esset aduecta, cum eadem illi ipsi audissent

Causa multiplicis migrationis.

audissent suo ævo, ex Illyrico in Picenum migrasse, qui vidissent in ipso Piceno intra spatium vix mille passuum, anno nondum circumacto, ter mutasse sedem, locumque? Incidit quippe tertia hæc, & postrema migratio in annum à Christo nato M. CC. XCV. qui aduentum sacræ Domus in Italiam est consecutus. Operæ autem pretium est de admirabili eius situ cognoscere: Situs enim ipse sacrosanctam illam sedem non humana, sed diuina prorsus arte, manuque locatam facile declarat. Sita igitur est, si qua vsquam, ad quatuor cæli mundique regiones, ex Mathematicorum disciplina. Neque id solum, sed ex veteri etiam Sanctorum Patrum instituto, qui aras sacrarum ædium ad solis spectare ortum iuebant. Namque anterior paries, vbi fenestra visitur Angeli ingressu (vt ferunt) nobilis, ad occidentem solem vergit: posterior, vbi ara est ante B. Mariæ simulacrum posita, vèrum ferme orientem spectat, adeo quidem directo, vt per vtrumque æquinoctium, decem circiter dierum spatio, sol oriens posteriori, occidens anteriorem aspiciat partem. Itaque sub occasum sol per eam, quam dixi fenestram ingressus ad B. Virginem velut vespertinus saluator accedit, quando matutinus esse nequit obiectu parietis exclusus. Id adeo etiam post sacræ Domus templo inclusam obseruatum ferunt; priusquam obuersa templo facies Pontificiæ Domus obijceretur ab occasu. Cæterum non dubito quin eius ianua (perfecto deinde opere) patefacta, illud idem solis Deiparam à templi aditu, per sacelli fenestram quodam modo salutantis, sit præbitura spectaculum. Sinister porro sanctissimi sacelli paries ad septentriones vergit, dexter ad meridiem. Ac proinde Pontificallium rectorum porticus sanctæ magnificæ, ad meridiem versa (B. enim Virgo suæ cellæ situ situm Pontificiarum ædium velut præscripsit Architecto) quotidie cum aduersum recta excipit solem, meridiem haud dubium indicat. Hunc autem tam admirabilem sanctissimi sacelli situm non casu occupatum,

Prep. Terr.
Hior. Ang.

Sol per æquinoctium
Lauretanâ
Virg. quodâ
modo salutans.

Virg. quodâ
modo salutans.

partum, sed diuino quaesitum consilio, vel illud argumeto est, quod in ipsa quoque sylua, eundem plane situm à B. Virgine optatum (vt egomet intentius obseruau) vestigia, quæ extare diximus, satis ostendunt. Idem fortasse in colle fratrum accidit: nam ex obscuris vestigijs iudicari non potest. Fortassis idem quoque in Dalmatica sede vsu venit: nihil enim comperti habemus. Sane res ipsa consentanea est. Sacrosanctam quippe Domum duopræcipua mysteria, ortus B. Virginis, & æterni Verbi conceptus insignem fecere; quorum ille fere in autumnale, hic in verum incidit æquinoctium. Igitur haud immerito eam sol per vtrumque æquinoctium lustrat, sic prorsus, vt velut illorum mysteriorum memor, & sub ortum, & ante occasum Deiparam Virginem pene ambiciosè adire, & quodammodo salutare videatur.

Dalmatarum indicio Pitentes natalem B. Virg. Domum penes se esse cognoscunt. Cap. XI.

Sed vt ad rerum ordinem, vnde egregij situs admiratio auertit cursum historiarum, redeamus; mira primo Recinetensibus noua Aedis migratio videri; deinde etiã grata, iucundaque esse. Namque multiplicato trina migratione miraculo, vt creuit fama, & admiratio loci; sic Deus parentis suæ venerationem apud accolas pariter, & exteros auxit: Vtique cum sub id tempus nunciata Nazarena, Dalmaticaque eiusdem Domus migratio Picentium animis ingentem incussisset metum; ne sacra Aedes ipsos quoque, præsertim duobus iam locis violata, aliquando desereret. Iamdudum per mercatores, Aedis Lauretanæ rerumque admirabilium fama in Illyricum perlata, Dalmatas nonnihil suspicantes ad inclytam miraculis ædem visendam, Picentiumque pietatem æmulandam accendebat. Dalmatarum ergo nonnulli Lauretanum contem-

plati

*Præp. Terr.
Hier. Ang.*

plati. facellum (ut erat. recens Illyricæ migrationis memoria) haud ægrè scilicet agnouerunt. Itaque obortis lacrymis, venerationis munere perfunguntur. mox velut refricato vulnere, ac desiderio ex amissi boni conspectu ingemiscientes, suum detrimentum effusè deplorare ceperunt. Aedem illam, quæ tum in Piceno tanto mortaliu concursu celebraretur, paribus ferme populorum studijs nuper in Dalmatia celebratam. Natale illud Virginis tectum Illyricis primum è Galilæa diuinitus missum, quo tum Picentes transmissio è Dalmatia fruerentur. Id & cælesti indicio enunciaturum Dalmatis, & destinatis in Galilæam certis hominibus exploratum. Agnoscerent proinde, & impensius colerent Picentes cæleste donum, ne quod alijs euenisse audiant, ipsis eueniat: & cuiusmodi tandem illud munus sit, carendo magis sentiant, quam fruendo. Se quidem nequaquam desperare (si optatis vota respondeant.) illam ipsam Virginis Domum in Illyricum, vnde paucis ante annis abierit, redituram. Hæ & aliæ tales Illyricorum voces, quòd nouæ ad Picentium aures acciderent, (nondum enim quicquam de Nazarena, & Dalmatica migratione fando audierant) à plerisque pro vanis habitæ, irritæque. Cæterum breui nouæ res diuinitus oblata eas esse veras ostendit.

Heremita B. Mariae monitu Picentes ad rem explorandam impellit. Cap. XII.

*Prep. Tere.
Hier. Aug.*

Collis est nemori, ac sedi, quam in Piceno primam Virgo Deipara elegerat, satis propinquus. Montè Vrsu incolæ appellant. Huc receperat se paucis ante annis homo solitarius egregia sanctitate, sacrosanctæ cellæ propinquitatem secutus. nomen non proditur. Illū ipsum fuisse Paulum à Sylua, cuius deinceps mentionem facturi sumus, vt credam, inclinat animus. Is igitur, vt
erat

erat B. Mariæ vnice deditus : ad Lauretanam eius sedem ventitabat quotidie : pluresque inibi precibus extrahebat horas . Intererat auidè miraculis , quæ Virginis ope patrabantur , aut patrata narrabantur ab aduenis . Multa etiam subinde audiebat , quæ à Dalmatis ferrentur haud dubijs vulgata sermonibus : non nunquam ipsos audiebat Dalmatas suam vicem lamentantes , desolentesque nationis suæ orbitatem , erepta natali B. Virginis domo , præsentique tantæ patronæ præsidio amisso . Pius heremita cæteris B. Mariæ laudibus lætus , vbi natalem illam Virginis domum esse accepit , obstupuit . Enimuero illi res pene incredibilis , sed tamen digna visa , quæ summa exploraretur ope : vtpote cum tanta res explorata , atque comperta Aedi Lauretanæ , cui ipse mire fauebat , ingens nomen , ac decus esset additura . Ergo hominem veri sciendi , religionisque erga B. Virginem augendæ auidum cupido ingens cepit , verum , vanum ne id esset diuinitus cognoscendi . Nec mora : inedia , cilicio , verberibus corpus afflictare , mentem in preces effundere , nihil eorum omittere , quibus speraret Deum placari , conciliarique posse . Præcipuè orare , atque obtestari Deiparam Virginem , vt quid tandem facelli illud esset , aut vnde esset , certo aliquo indicio declararet . Nec incensæ eius pietati , votoque Virgo defuit . Alter agebatur annus à sacra Aede in Italiam aduecta , cum per somnium ei B. Mariæ species offertur , quæ bono illum animo esse iussum docet , se domicilio , quod in terris olim habuerit , in Italia sedem ele- gisse . Id quippe quod negligentius coleretur , è Galilæa in Dalmatiam , inde in Picenum , Dei nutu , cælestium ministerio deportatum : ibi semet genitam , ibi diuinam concepisse prolem . Idcirco illam ædem Deo semper , ac sibi cordi fuisse , ac fore . Addit cætera , quæ Alexandro Tersactensi Antistiti (vt antea dictum est) exposuerat in quiete . Ad extremum adiungit id donum superum concessu , ac munere singulari , Picentibus atque Italis datum , vti-

S. Domus
B. Mariæ in-
dicio agnos-
citur.

E que

que in tantis calamitatum procellis, malorum solatium, veniæ pignus, pacisque: in cæteris deinceps mortalium, periculis, & ærumnis per fugium omnium gentium, præsidiumque certissimum. Proinde abiret, & hæc Recinetensibus finitimisque populis nunciaret. Ille somno exci- tus, & cælesti indicio mirè lætus extemplo B. Mariæ man- data exsequitur. Ac primo Recinetum profectus primoribus ciuitatis visum enarrat, cætera exponit: Mariam ipsam sui sermonis authorem nominat. Recinetensibus stupore defixis, alios deinceps populos strenuè percurrit, eadem ingenti animi ardore denuncians. Id Picentibus vanum primo somniū visum: & author à multis pro somniatore habitus. Deinde vèro, quoniam de dato ademptoque diuinitus Dalmatiæ sacello, Dalmatarumque Aca- dem Lauretanam agnoscentium testimonio, obscura quæ- dam per eos dies fama emanserat; collegere sese, ac tan- tam rem minimè negligendam existimarunt. Et recens eos admiratio stimulabat, quod eandem ædem ter vno anno sedem in agro Piceno mutasse meminerant. Ergo internuncij vltro, citroque missi: ac demum Recinetensi- bus authoribus, communi Picentium consilio decretum, vt ære contributo, certi homines in Illyricum, inde in Ga- lilæam mitterentur rem oculis, certisque indicijs explo- raturi.

*Sexdecim viri in Dalmatiam, & Galilaam
missi adfirmant miraculi fidem.*

Cap. X I I I.

*Præp. Tere.
Hier. Aug.*

Igitur sexdecim viri fide, religione, autoritate præ- stantes ex omni Piceno lecti. His datum negocium, vt Dalmatiam primum, inde Galilæam explorantes, rem omnem intentius inuestigarent: & de natali B. Mariæ do- mo, quæ illis locis fuisse diceretur, comperta omnia do-
mum

mum referrent. Confestim illi transmissis Adriatico sinu,
 Tersactum delati accolis aduentus causam aperiunt sui.
 Ardebant dolore ex recenti adhuc vulnere Dalmatæ om-
 nes. Talis ergo boni amissi recordatione ingemiscētes
 summum eius desiderium vocibus, ac lacrymis testaban-
 tur. Legatis amice rogitantibus aream monstrant, quam
 B. Virginis Domus infederat: atque inibi geminam illi,
 ac similem ædem, rei monumentum, exstructam. Et simul
 integrato fletu, queruntur, ea sola Illyricis cælestis doni
 reliqua esse vestigia. Alijs tam diuini muneris concessam
 gloriam, sibi tantum famam relictam. Itaque Picentium
 legati Aedis Lauretanæ mensura, quam secum ad hunc
 vltimū attulerant, quaqua versus ducta, quod vacui erat
 spatij, id Lauretanæ Aedi prorsus congruere deprehē-
 dunt. Scitati inde tempus amissi sacrosancti facelli com-
 periunt, id eodem planè tempore Illyricis ereptum, & Pi-
 centibus datum. Re satis explorata, cum vtrique com-
 memorassent præcipua vtrobique patrata miracula, ma-
 nantibus certatim lacrymis diuelluntur, alteri desiderio
 moti, alteri lætitiâ gestiētes. Legati igitur è vestigio
 vela faciunt, & Corcyram, Cretam, Cyprum celeriter
 præteruecti in Palæstinam secunda tempestate perueniūt.
 Caterum cum iter tutum non esset, vagantibus passim
 per totam Syriam Turcicis armis; pecunia præsidium e-
 munt, quo in Galilæam perducantur, ac deinde reducan-
 tur ad nauim. Ergo augustissimum Christi sepulcrum,
 Hierosolymæ venerati in Galilæam ire pergunt. Nazare-
 thum vt venere, natalem B. Mariæ inquirunt domum. De
 Christianis, qui qualescunque supererant in medio natio-
 nis prauæ, sedulo sciscitantur. Ab his edocti, quæ vigen-
 te adhuc Christiana re in Syria, partim ipsi à maioribus
 acceperant, partim suis ipsimet oculis viderant, ad opta-
 tum ducuntur locum. Reperiunt aream cum fundamen-
 tis auulsæ domus in solo relictis, quæ intentiore cura di-
 mensi, omnia omnino cum Illyricis vestigijs, Aedisque

Lauretanae forma, ac parietibus conuenire comperiunt. Re utrobique gesta ex sententia, admodum læti conscendunt nauim: ac remenso mari, Anconam vnde soluerāt, reuehuntur incolumes. Protinus domos repetunt, Magistratibusque, ac primoribus ciuitatum, vnde missi erant, comperta referentes, suam illis lætitiā impertiunt. Et Recinetenses successu læti legationis, cuius authores fuerant, monumentum exstare voluerunt. Rem omnem in publicas tabulas referre placuit, additis sexdecim legatorum nominibus, testimonijsque, quò res testator ad posterum foret. Earum litterarum exempla in priuatorum ædibus asseruata ad nostram vsque ætatem peruenerunt. Hæc autem per legatos cognita sunt anno à Virg. Partu M. CC. XCVI.

Hier. Ang.

Prop. Terr.

*B. Virgo Lauretana Patrona à Picentibus
adoptatur. Cap. XIV.*

EXtemplo fama, vt solet, strenuè finitimas vrbes pagosque discurrit, sexdecim legatos ex Illyrico, & Galilæa reuectos renunciaſſe, manifestis compertum indicijs, Lauretanam Aedem esse eam ipsam domum, vbi Dei parens genita fit, & ab Angelo salutata. nimirum eandem primùm ex Galilæa in Illyricum, deinde ex Illyrico in Picenum diuinitus transportatam. Et per idem fermè tempus tertiam in agro Recinetensi migrationem eadem fama vulgauerat. Ergo plerosque mortales, velut nouo ex noua fama animorum ardore concepto, ingens cupido cepit cælestis doni ad se inde vsque ab oriente transmissi in noua sede visendi, colendique. Omnes quippe ita rem vulgo interpretabantur, Deiparam Picentibus suam ostentasse tutelam. Proinde reliquum esse, vt ipsi in eius clientelam, fidemque committerent se. Conſeſtim igitur ex omnibus prope oppidis incolæ plenis effusi portis,

Picentium
concurſus.

portis, vijsque ad Lauretanam Aedem contendere cœperunt. Nec firmi tantum, ac valentes procurrere, sed etiam ægri & imbecilli, neglecto medentium imperio, prorepere ipsi si possent, sin minus, ab alijs, vt cumque se iubere deferri. Cæterum ex plerisque Piceni vrbibus, oppidisque paulo opulentioribus, populi linteati pluribus agminibus, tanquam cohortes sub signis, incedebant insignibus, coloribusque distincti. Qui certatim Deo, Deique parenti carmina canentes, symphoniarum, tympanorum, tibiærum cuncta circum loca festo complebant sono. Hos deinceps misti mulieribus, pueri, puellæque vno velut agmine sequebantur. Ad facellum Virginis, vt ventum est (quoniam loci angustia tantam hominum multitudinem excludebant) in ipso conspectu sanctissimæ Domus, submissis genibus tanti muneris largitorem vniuersi pariter adorant. Exinde ad agendas Deo Deiparæque grates versi, in tanta malorum, partim instantium, partim vrgentium mole, pacem ac veniam precibus exposcunt. Ipsamque Dei parentem enixius orant, vt quoniam Piceno cladibus afflictæ voluntariam se Patronam obtulerit; Picentes in suam fidem, tutelamque recipiat: & volens, ac propitia suam semper sospitet gentem. Nec inane tutelæ, clientelæque nomen fuit. Ex eo tempore, & B. Mariæ certissimam se Picentibus Patronam, & illi vicissim se deuotos B. Mariæ clientes perpetuo præbuere, Lauretana eius Aede non solum ornanda, sed etiam tuenda.

Sacra Domus celestibus illustrata flammis in dies magis celebratur. Cap. XV.

NAm quotidianis in salute humanis corporibus reddenda miraculis, interdum accedebant prodigia cælestia haud dubiè significantia B. Virginem Picentibus adesse. Visa non semel est per noctem subita de cœlo. cf. fundi

Hier. Ang.

fundi flamma, quæ primo velut pluribus sparsa locis co-
 ruscabat, deinde vno quasi facta agmine, ad Deiparæ cel-
 lam tendens omnia circum cælesti luce complebat. Visum
 etiam sæpe crebris luminibus collucere rectum summa cū
 admiratione, lætitiæque intuentium. Angelorum manum
 ad cælestis reginæ domum excubantium videre te crede-
 res. Ergo Recinetenensis Antistes, in cuius diœcesi is locus
 erat, ad religionem id pertinere ratus, pro officij sui ratio-
 ne Bonifacium VIII. Pont. Max. tota de re certiozem fa-
 cit. Impetrata ab eo Lauretani sacelli procuratione, opti-
 mum factu existimavit, laxare spatium aduenis. Extem-
 plo igitur solum quod circa Aedem erat, Recinetenarium
 dono consecrat Virgini. Cum aræ spatio etiam loci ce-
 lebritas aucta. Excipiendis quippe hospitio peregrinis
 (qui ante id tempus conferti sub dio cubitabant in via)
 casæ primum, ac tuguria; inde tecta exstrui coepta. Et quo-
 niam dorsum inæquale vtriusque collis (interiacente præ-
 fertim conualle) haud sane commodam præbebat ædifi-
 ciji sedem; duorum fratrum collis plus æquo eminens æ-
 quatus: conuallis expleta: dorsum dilatatum, vt excitan-
 dis circa viam tectis æqui spatij satis foret. Ita breui haud
 infrequens qua syluestribus tectis, qua domibus extitit
 pagus in dorso collis vtriusque porrectus. Pago Lauretum
 nomen inditum: vt ab eadem illa Laureta, quæ B. Virgi-
 ni vnicè dedita fuerat, appellaretur ædes, pagusque. Ho-
 spitiorum opportunitas loci religioni iuncta mire hospiti-
 um, aduenarumque frequentiam auxit. Cui quidem no-
 ua subinde res celebritatis adiecit vel plurimum. Per id tē-
 pus Bonifacius VIII. Pont. Max. (cuius Pontificatum sa-
 cræ Domus in Italiam aduentus insignem fecerat) ingen-
 tibus terræ motibus, cladibusque partim illatis, partim
 impendentibus Italiæ commotus, ad auertendam cæle-
 stem iram curas omnes intendit. Salubri ergo consilio se-
 cularem annum (Iubilæum vocamus) vel instituit, vel in-
 stauravit, Apostolorum Petri & Pauli limina ritè aduen-
 tibus

Lauretum
 pagus con-
 ditur.

S. Anton. p. 3
 Plati. Bonif.

Io. Vill. li. 1.

ribus delictorum omnium indulgentiam largiens. Itaque ipso anno post Christum natum M. CCC. qui primus Iubilæi celebritate insignis fuit, noui Pontificalis beneficij fama in omnes orbis Christiani regiones perlata incredibilem omnium gentium, totiusque occidentis exciuit sedibus suis molem. Quippe tanti vndique cunctarum nationum concursus ad Urbem facti aduenarum, vt multitudinem Vrbs quamuis ampla vix caperet. Nullus pene dies abibat, quin Vrbs ducenta peregrinorum millia hospitio exciperet, præter innumerabilem multitudinem, quæ erat in via. Horum igitur plurimi præsertim, quibus Recinetum minimè deusum erat, miraculorum fama exciti ad Aedem Lauretanam vtique diuerterunt, testes ac nuntij suis quisque popularibus futuri eorum, quæ de tam inusitato, inauditoque miraculo, non tam aliorum sermonibus accepissent, quam suis ipsimet oculis haussissent.

Parietes sanctæ Domui pro fulcimento adiecti recedunt: his tamen amplæ porticus applicantur. Cap. XVI.

INter hæc Recinetenses tantis populorum concursibus accensi sacrosanctum sacellum impensius colere, tutarique institerunt. Videbant parietes, & tenues, & perantiquos tot iam sæcula stare sine vlllo penitus fundamento. Ingens ergo eos incessit cura veritos, ne paulatim temporum iniuria, procumbentibus parietibus, augustissima orbis terræ sedes Virginis pessum iret, rueretque. Itaque optimum factu rati, ædem specie ruinosam (quoad humana arte atque industria valerent) vndique communire, iactis quantum res ferebat, fundamentis, lateritio eam pariete circundant. Fama est haud dubijs vulgata autoribus, nullo modo potuisse nouam substructionem cum sacris parietibus cohærere. diceres sacram Domum diuina
vi sub-

*Hier. Ang.
Epi. Mans.*

*Tradit. Lan.
Epi. Mans.*

vi subnixam aspernari humanam opem. Quin etiam procedente tempore, noui illi parietes veteribus pro fulcimentis adiecti paulatim recesserunt adeo, ut inter utrosque parietes, quoties opus foret, puer cum accensa face discurreret, quo disjunctorum parietum fidem explorantibus faceret. Nec vetus est eius rei memoria. Viuebant paucis abhinc annis viri probi, pijque complures, qui discurrentem inter parietes puerum sæpius se vidisse narrauerunt Raphaeli Rieræ homini spectatæ virtutis, ac fidei (cuius supra fecimus mentionem, & deinceps facturi sumus) vnde ipse cognoui. Huic eidem Rieræ Rainerius Nerucius Architectus egregius, ædificationi Lauretanæ præpositus pro familiaritate commemorauit, se Clementis VII. Pont. Max. iussu, demoliendis lateritijs illis parietibus præfuisse, cum marmoream crustam, quæ hodie cum omnium admiratione visitur, substituere moliretur: ac tunc admirandum reperisse parietes illos contra omnem Architecturæ rationem, à sacro cubiculo dimotos, neque tam vetustate, quàm arcano quodam consilio ruinosos: ut satis apparet, Dei parentem ad sustentandam suam domum excludere hominum industriam voluisse, quod diuina vis insignior foret, si tectum longe antiquissimum sine fundamentis, vlloue humano auxilio per tot sæcula staret. Fama etiam tenet, antiquissimam Christi crucifixi imaginem simul cum domo aduectam, multiplici per eadem tempora miraculo insignem extitisse. Nam cum eam efferri, & in sacello ad id exornato, ut maiore honore coleretur, reponi Recinetensibus, & Episcopo placuisset; translata subinde in sacram remigrasse Domum, & in suam sedem recepisse se. Itaque illos, re nequicquam sepe tentata, irrito demum incepto destitisse. Exin alio Recinetensium curæ versæ. Nondum excipiendæ aduenarum multitudini satis, siue tectorum, siue tuguriorum erat. Nec iam supererat in sacra æde locus votiuis simulacris, donisque. Itaque ne peregrini, quorum plerique tectis exclusi, qua-

Tradit. Lan.

Christi crucifixi effigies in S. Aedem remigrat.

si, quasi in statione pernoctabant, sub dio esse cogerentur: neue votiuæ dona iniurijs temporum exposita interirent; circa facellum fatis amplas porticus exstruunt, vel aduenarum, vel donorum receptacula. Ara quoque facello extrinsecus adstructa: vt aduenæ facelli angustijs exclusi operantem inibi sacris sacerdotem prospectare possent. His adiecta ferunt testæ, vbi sacerdotes, custodes, ministri sacrosanctæ cellæ habitarent. In parietibus porro, quibus porticus applicatæ erant, præcipua sacrae Domus mysteria, ac multiplex eiusdem migrationis coloribus expressa egregij illa tempestate pictoris manu.

Hier. Ang.

*Cælestia lumina natalem B. Virginis diem celebriorem
in natali eius domo faciunt. Cap. XVII.*

INtèrim mira dictu, visuque res diuinitus oblata mortalibus ostendit, quo potissimum tempore cordi foret Deiparæ Virgini, natalem domum suam eximio cultu celebrari. Paulus erat quidam homo solitarius, abstinentiæ & sanctimoniam miraculo venerabilis: cui à sylua vbi, inde vsque à primo sacrae Domus in Italiam aduentu habitabat, cognomen fuit. Is igitur post sanctæ Domus à sylua migrationem, sibi quoque migrandum ratus, in proximo nemore, opportuno loco struxerat casam: vnde sacrosancta Aedes, & conspiceretur facile, & adiretur. Eam quippe veteri instituto adibat quotidie adoraturus Deum cum eius matre, *in loco vbi steterant pedes eius*. Paulus ergo intra tugurium, in sacrosancti facelli, velut in B. Mariæ conspectu, precibus cælestiumque rerum meditationi de more insistens, norauit sapius, cælestem flammam longe, lateque diffusam, instar ingentis cometæ, quæ B. Virginis cellæ incumberet. Rem ac tempus intentius obseruans comperit, V. Idus Septembris, hoc est ipso natali B. Virginis die, quotannis quarta ferme vigilia, plurimum la-

Sept. Man.
Hier. Ang.Paulus à
Sylua.

Flamma cælestis S. Domui incubat.

bi de cælo ignem, & æquabili rectum ædis splendore operire: nec ita multo post sublimem vnde venerat, recipere sese. Stupere Paulus ad tam præclarum spectaculum ingenti voluptate perfluit. Atque, vt erat homo antiqua simplicitate, existimabat B. Virginem ipsam in suam natalem domum flammæ specie delabi cælo, ad sua incunabula celebranda. Itaque tantæ rei propius spectandæ auidus cœpit opportunitatem temporis captare. Nihil illi longius eo die videri. Demum vertente anno, simul ac cælestis flamma se ostendit; impigre accurrit, cælestem, scilicet Reginam superum comitatu septam conspecturus oculis, vt credebat, & impense salutaturus. Cæterû appropinquâti, quo propius spes admouebatur, hoc magis res, ac flâma primum extenuari, ad vltimum euanescere, elabique ex oculis, credulo spectatore spei irrito relicto. Eius itaque animus, quasi illum in se totum transfudisset igne, ardentiore desiderio, curaque æstuabat, ignarus quid tandem cælestis illa flamma portenderet. Et iam decennium abierat, cum quotannis eodem semper die cælestis ille ignis sacro recto incubans, visentisque spem fallens pium accenderat pectus. Ad vltimum cælesti numine precibus exorato, fit compos voti. In quiete per noctem cælesti indicio discit, natali Deiparæ Virginis die, domum eius natalem anniuersaria insigniri flamma: propterea quod ei cordi esset, eum inibi diem insigni cerimonia agitari cōlique. Igitur Paulus, qui admirabile illud spectaculum obfirmato ad eam diem silentio texerat, siue religione tactus, siue, vt creditum est, B. Virginis per quietem subactus imperio, Recinetum strenuè tendit: sacrorum Antifiti primoribusque ciuitatis rem omnem enuntiat. Erat Paulus ab opinione sanctitatis eximiæ, grauis quamuis magnæ rei author. Antistes ergo simul autoritate viri, simul rei ac temporis congruentia motus, cælestia signa haud vana credidit. Extemplo res in vulgus edita Recinetenses perpulit, vt augustissimam Virginis cellam ipso

ipso natali eius die præcipuo celebrarent cultu, rituque. Quo factum est, vt finitimi deinceps, ac longinqui etiam populi, siue Recinetensium exemplum, siue miraculi famã secuti, Septembri potissimum mense Lauretum accensis studijs confluant, ad agendum natalem B. Mariæ diem. Et instans mauius deinde studia populorum noua Pontificũ largitas, qui illud maximè tempus (vt suo loco demonstraturi sumus) Indulgentijs amplissimis cumularunt. Talia porro cælestium ignium spectacula complures non annos modo, sed ætates tenuere. Vigésimus circiter annus est, cum Recinetensium plures non minus probitate, quã ætate conspicui Raphaeli Rieræ, vnde ipse accepi, ita narrarunt. Sub natalem Virginis Deiparæ diem, nocturnos ignes de cælo super Lauretanum tectum labi visos sua memoria, inspectante Recinetensi ciuitate vniuersa: nec semel ab ipsismet cum incredibili animi lætitia esse conspectos. Simul addebant, Pridie eius diei sub noctem intendentibus se tenebris, Recinetenses vulgo concurrere solitos ad ram gratum, iucundumque spectaculum; vt ex mœnibus tectisque, vnde modo Lauretana sedes conspici posset, admirabili illa cælestis flammæ specie oculos, atque animos pascerent. Tenet fama anniuersarium hoc spectaculum ad Pauli Terrij Pont. Max. tempora durasse. Nec fermè ex Lauretanis rebus res est alia nobilior. Itaque id non tantum historici memoriæ prodidere, sed etiã Nouidius Poeta minimè obscurus in egregio carmine, quod dicauit Paulo Tertio Pont. Max. mandauit versibus, quos huic historiæ intexere pretium operæ duximus. Is igitur B. Virginem laudibus efferens ita canit:

Euenere igitur, tot stant tibi templa, quot astra,

Quotque sibi gentes maximus orbis habet.

Stent licet, illa placent quibus est hæc orta, iuuatque

Dicere in hoc ingens est Dea nata loco.

Scilicet illius, visu mirabile, in auras

Parthum exosa domus vulsa recessit humo.

Natali B.
Virg die S.
Domus præ
cipue cele-
bratur.

Cælestis fla-
mæ prodigi-
ũ recens.

Riera in An-
nal. Laur.
An. br. Nov.
Fast. lib. 9.

Cumque locis diuersa foret, titulosque referret,

Vltima Piceni nomina gentis habet.

Neue sequens atas mendacia credat, Olympi

Hac in nocte illam lambit ab axe iubar.

Laureto pago legibus temperato, Recinetenses templum sacrae Domui circumdant. Cap. XVIII.

*Bapt. Mont.
Hier. Ang.*

CAelestibus hisce prodigijs acti Recinetenses ad Lauretanam Aedem summa ope tuendam, ornandamque omnes intendere curas. Iam Lauretanus pagus, multis vndique eo, seu Virginis, seu commercij studio commigrantibus, magis ac magis frequentabatur in dies. Igitur commodissimum rati, incolae vnum in locum congregatos legum institutorumque societate adstringere, iura pariter eis, & Præsides dant, qui praesit iuri dicundo. Rebus intra pagum compositis, foras versæ sunt curæ. Egentes, ac facinorosi homines, siue prædandi occasione, seu prædæ dulcedine illecti peregrinos in saltibus circumiectisque militari viæ nemoribus, palantes, ac vagos adorti spoliabant. Ea res ad Recinetensium dignitatem, estimationemque pertinere visa. Itaque Prætori ciuitatis negotium datum, vt aucto satellitum numero, itinera quæ ad Lauretanam Aedem ferrent, à latrocinijis tutæ præstaret. Consilium vt pium, ita felix fuit. Prætor abstrusissimas sylvarum latebras solertissimè rimatus, grassatoribus extremo supplicio affectis, breui summa cum laude omnem repurgauit regionem. Et Prætoris laus in ciuitatem, à qua constitutus Prætor fuerat, redundauit. Ex eo Recinetensi ciuitati lustissimæ cognomen inditum. Noua subinde illorum temporum calamitas, sacrorumque incuria pietatem Recinetensium fecit illustrem. Interim dū hæc in Piceno aguntur, Clemens V. Pont. Max. tertius à Bonifacio (Benedictus enim XI. Bonifacij successor paucorum

*Lauretanis
Præsides datur.*

corum mensium Pontifex fuit. Pontificiam sedem anno eius sæculi quinto transtulerat in Galliam, ingenti cum detrimento Italiæ, Christianæque Reipublicæ pene vniuersæ. Id adeo fortuitum Lateranensis basilicæ incendiū per id tempus portēdere Vrbi visum. Nam Clemente Rom. Pont. Lugduni nouam statuente sedem, Romæ Lateranensis basilica, antiqua sedes Romanorum Pontificum (incertum fraude hominum, an casu) deflagrauit. Nec multo melior Italiæ conditio fuit, aut Ioanne XXII. qui Clementi subrogatus Pontificiam Auenione constituit sedem; aut Benedicto XII. cæterisque Romanis Pontificibus, qui Ioannis exemplo deinceps Auenione sederunt. At Recinetensium in nouo templo condendo religio enituit, iniquissimo vel Christianæ Reipublicæ, vel suo tempore. Nuper quippe, hoc est anno M. CCC. XXII. Recinetum iussu Ioannis XXII. quod à Pontifice desciuisset, excisum fuerat; ciuesque alio commigrare iussi. Rebus ergo cum Pontifice compositis, oppidoque in noua sede, vbi nunc est, condito, vel ob direptionem Urbis, vel ob nouarum ædium ædificationem, omnibus fermè erant rebus exhausti. Tamen B. Mariæ Patronæ suæ religione stimulante, templum Lauretano sacello circundare moliebantur. Namque crescente in dies aduenarum, donorumque copia, cum peregrinos votiuasque eorum imagines, ac tabellas adiunctæ porticus haud quaquam caperent; Episcopus Maceratenis, in cuius diocesi Recinetum erat, summa Recinetensium approbatione ædificando circa sacellum templo adiecerat animum. Igitur magnum circumiacentis agri spatium ad eam rem facile imperratum: disturbatisque porticibus, templum ære publico à fundamentis exstructum est, humile illud quidem pro magnitudine; sed tamen satis amplum, capaxque. Adiectæ templo ampliores aedes Sacerdotū, ministrorumque habitationi, & nobiliū aduenarū hospitio destinatæ. Quibus deinde diuersorū pauperū peregrinorū accessit.

Pontificiæ
sedes trans-
fertur in
Galliam.
S. Anon. p.
3. Platin.
Clem. V.

Io. Vill. li. 9.

S. Domul
templū cir-
cundatur.

Nonæ

Nova Aedes Lauretana à Benedicto XII. Indulgentijs ornata impensius celebratur. Cap. XIX.

Hier. Ang.

Benedicti
XII. Indul.

Condito ornatoq; templo ornamentum deinde maius adiectum. Postulatum est à Benedicto XII. Pont. Max. vt certam delictorum Indulgentiam Lauretanum templum rite visentibus largiretur. Haud ægre impetratum. Ex eo tempore tantus Recinetensium pectoribus ardor iniectus, vt plerique eorum nullis fere negotijs impedirentur, quominus Lauretanam Aedē a tertio milliaro (tantum quippe distat ab oppido) reuiserent quotidie. Quin etiam parui eorum filij a parentibus, ac nutricibus assuefieri cœpti, vt quotidie mane cunabulis prædeuntes ad natalem ædem Virginis versi, Lauretanam matrē agnoscerent, salutarentque venerabundi. Cæterum senes, ac valetudinarij senio morboe tardante, cum de more ad Lauretanum templum itare non possent, B. Mariæ Lauretanæ effigiem coloribus exprimendam curarunt in foro. ibique sacello, araque excitata, ab eodem Benedicto Pontifice aureis exaratum litteris diploma impetrarunt, quo diplomate ad aram illam orantibus peccatorū venia impertiebatur. Id ipsum diploma carie, ac vetustate confectum Hieronymus Angelita, vnus è primoribus Recinetensis ciuitatis, qui circiter LXX. ab hinc annis floruit, absē visum esse confirmat. Maceratensis porrò Episcopus (qui idem illa tēpestate & Recinetensis erat) prodendam posteris Aedis Lauretanæ memoriam ratus, libellum edendum curauit, qui admirabilem sacrosanctæ Domus in Italiam aduentum, triplicemque eius in Recinetensi agro migrationem; præcipua insuper B. Mariæ Lauretanæ prodigia, ac miracula contineret. Et quo altius in teneræ ætatis animos Virginis Lauretanæ religio descenderet, Recinetensis ciuitatis decreto sancitum est,

est, vt ludi magistri omnes in tradendis primis litterarum elementis, omnium primum talibus narrationibus imbuerent pueriles aures, animosque: libellique illius lectioni paulatim rudem assuefacerent ætatem. Hinc eximia illa Recinetensium animis insita religio, pietasque aduersus Lauretanæ Virginis Domum.

Aedis Lauretanæ status, Romanis Pontificibus Auenione sedentibus. Cap. XX.

QUAM porro altas in Picentium pectoribus radices egerit per id tempus Aedis Lauretanæ religio, vel illud indicio est, quod nullo fermè Romanorum Pontificum adminiculo erecta, suis ipsa propemodum viribus innixa stabat. Quippe per eadem tempora, vt diximus, transferat Romana sedes in Galliam. Et quia aberat ab Vrbe atque Italia Pontifex, multa ab Aede Lauretana, & decora & subsidia aberant, quæ nunc sunt, ac tum fuissent, nisi augustissima Aedes tot, tantisque miraculis, ac prodigijs clara, tam procul abfuisset à Pontificum oculis auribusque. Cæterum ne sic quidem Pontificijs ornamentis omnino caruit. Quanquam Pontificiæ sedis longinquitas fecit, vt à Romanis Pontificibus, quamdiu sederunt in Gallia, non tam ornata, quam non neglecta videretur. Erat iam Lauretana Aedes à Benedicto XII. Indulgentiæ munere insignita, cum Clemens VI. eius successor sæcularem Iubilæi celebritatem ad quinquagesimum annum reuocatam absens ab Vrbe (sedem quippe Auenione habebat) indixit egitique. Et vndique concurrentium Romam populorum multitudo fuit pene incredibilis. Ex qua complures, Flaminia scilicet, Acimiliaque incolas ad Lauretanam Aedem fama iam celebré, ex itinere deflexisse oportet. Atrox inde pestilentia ab ipsa Vrbe orbis terræ capite orsa totam fermè funeribus ex-

haustit

*S. Anto. p. 3.
Plat. Clem.
VI.*

hausit Italiam. Triennium omnino tenuit: quo tempore Italiae vrbes vix centesimo quoque superstite, pene ad solitudinem ac vastitatem redactæ. Quæ prope infinita clades multos profecto perpulit Itatorum, vt implorata B. Mariæ Lauretanæ ope, in tam horribili tempestate, ac procella, cælestis auxiliij vmbra tegerentur. Vigesimo fere anno interiecto, Clementi successit Vrbanus V. qui Romam aliquando reuisit, non quidem ea mente, vt Pontificiam sedem eo reuocaret, sed vt res vrbanas, & Italiae turbas componeret. Cæterum sub reuersionem ab vrbe in Galliam, cessit è vita. Gregorius inde XI. Pontificatum accepit. Is simul Italiae incommodis, simul Catharinæ Senensis, Virginis mirificæ sanctitatis insignibus inclytæ precibus motus, Pontificalem sedem aliquando retulit Romam, anno LXX. quam translata erat in Galliam.

Schismatis diuturnitas Lauretanam Aedem multis Pontificum fraudat beneficijs. Cap. XXI.

*S. Anto. p. 3.
Plam. Urb.
VL.*

Gregorio breui rebus humanis exempto, Pontifex creatur Vrbanus, huius nominis sextus. Huic à factione Gallicana Clemens VII. pseudopontifex obiectus, qui Romanæ Sedi sedem suam Auenionensem, quam Romanam dici volebat, opposuit. Ex quo turbata, diuisaque duas in partes Ecclesia. Cæterum Romani Pontificis absentia, quantum Aedis Lauretanæ ornamentis, commodisque obstitisset, vel illa ipsa tempestate, ex eius præsentia intellectum est. Quippè Vrbanus quamuis schismate, & schismaticorum Principum armis, atque insidijs exercitus agitatufque; tamen in tanta curarum & negotiorum mole, ad Lauretanam Virginem ornandam curæ aliquid deriuauit. Nam de cælestibus flammis V. Idus Septembris supra Aedem Lauretanam spectari solitis certior factus, cælesti Reginae honestandæ animum adiecit. Natalemque

*Vrbani VI.
beneficia.*

Ex Bull. Bonifacij IX.

lemque Virginis lucem cœlestibus à Deo prodigijs decoratam Pontificijs à Dei Vicario muneribus decorandam existimavit. Lauretanam igitur Domum ipso natali Virginis die visentibus cumulatissimam delictorum omnium Indulgentiam impertiuit, anno eius sæculi XC. mira omnino opportunitate. Urbano enim subrogatus Bonifacius IX. non modo Urbani exemplo, nouis Indulgentijs Lauretanam cumulauit Aedem, sed Iubilei celebritatem egit, quæ Bonifacij VIII. instituto in annum M. CCC. incidit. Itaque vt sedes Pontificalis Romam aliquando reuocata, cupidoque visendi Pontificis mortales innumerabiles vndique in Urbem ad Basilicas Apostolorum, exiuit; ita cœlestium ignium, Pontificiarumque Indulgentiarum fama complures eorum ad Lauretanam cellã Septembri potissimum mense visendam, natalemque Virginis diem inibi agitandum accendit. Per ea tempora Recinetenses viam, quæ ducit Lauretum (vt etiam per hycem sacra Aedes commode adiri posset) laterculo sternendam, marginandamque locauerunt. Sacella etiam propter viam, iusta per interualla excitauerunt, siue pietatis incitamenta, siue in sæua tempestate, suffugia. Recinetensium exemplum alios Picentium populos ad par pietatis decus excitauit. Igitur ex finitimis oppidis vrbibusque viæ, quæ Lauretum ferrent, sterni cœptæ: & ab Ancona, Auximo, Montefancto, Firmo, Lauretum vsque perductæ. Amnes etiam agrum Picenum interfuentes pontibus iuncti, vt tutum peregrinis, expeditumque iter darent. Cæterum Lauretanæ Domus ornamentis haud multo minus continuata rei Christianæ distractio obstitit, quàm Romani Pontificis commoratio Gallicana obstiterrat. Schisma quippe multiplex, ac varium, quale nunquam antea, plures Pontificum exercuit per annos circiter XL. Quoad Martinus V. summo omnium consensu Pontifex Max. in Constantiensi Concilio creatus pacem aliquando orbi Christiano, & concordiam peperit. Ve-

Hier. Ang.

S. Anio. p. 3.

rumentuero illa tam fæda discordiarum tempeſtas, ſicut Eccleſiam, ac Pontifices ingenti malorum mole oppreſſit, ita Lauretanam Aedem haud paruo fraudauit cumulo bonorum. Id adeo quæ conſecuta ſunt tempora declararunt.

Martinus V. Indulgentijs, & Nundinis Lauretanam ornat celebritatem. Cap. XXII.

QUæ ab translata Aede B. Mariæ ex Galilæa, ad eandem Laureti conſtitutam, celebrarique cœptam in multiplici Chriſtiane rei varietate, motuque geſta ſunt, adhuc expoſui, res cum vetuſtate, ac rerum perturbatione ſubobſcuras; tum raris per ea tempora litteris illuſtratas. Ad hæc, ſi quæ in Recinetenſium commentarijs, alijsque publicis, priuatiſque erant monumentis, in cenſo (vt ſupra diximus) cum vrbe tabulario, pleraque interi-ere. Cæterum ſubleuauit Recinetenſem cladem Dal-matarum induſtria. Flumenſes Terſactenſibus finitimi, Leone X. Pontifice Maximo, Lauretanæ hiftoriæ origines ac primordia haud mediocriter illuſtrarunt. Nam de prima ſanctiſſimæ huius domus in Dalmatiam migratione, exploratione, cultu, ac miraculis conſignata litteris Recinetenſi populo miſerunt ea, quæ in vetuſtis maiorum ſuorum annalibus reppererant. Et Recinetenſes Leonem Pont. de hiſce rebus certio-rem fecerunt. Authorem habeo Hieronymum Angelitam, qui illo ipſo tempore Recinetenſi ciuitati erat à ſecretis: & ſubinde Lauretanam hiftoriam, vbi hæc memoriæ prodidit, Clementi VII. Leonis patrueli, & participi ſecretorum dicauit. Nos igitur Angelitam haud dubiæ fidei authorem ſecuti ex Illyricorum annalibus primam huius hiftoriæ partem texuimus, ijs quæ in proprijs Recinetenſium monumentis calamitas vrbs reliqua fecerat, adieciſtis. Clariora deinceps, & vberio-

Hier. Ang.

vberiora tradentur, quæ paulo diligentius, vel memoriæ prodita, vel litteris custodita ad nostram ætatem, nostrasque manus peruenere. Martinus ergo pace, & otio Ecclesiæ parto, antiquissimum habuit Lauretanam Aedem miraculis, ac prodigijs nobilem suo aliquo munere insignem relinquere. Itaque multis magnisque Indulgentiarum propositis præmijs, mortales omnes ad Lauretanum sacellum Septembri potissimum mense visendum, colendumque inuitauit. Porrò anno eius sæculi ferme XX. hoc beneficium nouo beneficio cumulauit. Solemnes Recineti Nundinas *ad laudem, & gloriam, & honorem Lauretanæ Virginis* (vt ipse in litteris Apostolicis ait) instituit, ratus fore, id quod euenit, vt ob locorum propinquitatem, Recinetensis emporij celebritas celebritatem augetet Lauretanæ Domus: quippe cum finitimos populos mercium illecebra, mercatores Indulgentia delictorum ad Lauretanam Aedem celebrandam alliceret. Lauretanus porrò Indulgentias trimestres esse voluit, & Recinetensi mercatui pares. nimirum, vt Septembri, Octobri, Nouembri mensibus, quibus Recinetensis mercatus celebraretur, indulgentiæ Laureti percipi ab adeuntibus rite B. Virginæ, possent. Martini exemplum plures deinceps Pontificum secuti, Iulius II. Xystus IV. & Leo X. (vt suis deinde locis dicturi sumus) Recinetensem mercatum sua auctoritate firmarunt: & Lauretanum templum Pontificalibus beneficijs adauxerunt. Cæterum Martino V. Pont. Lauretani templi non celebritas modo, sed etiam cultus maximè auctus. Affluentibus Sacerdotibus voluntarijs Aedis Lauretanæ ministris, ædes egregiæ (Canoniam vocant) ad meridiem excitatæ. Prætorium quoque exstructum, & hospitium quæ nobilibus, quæ pauperibus aduenis destinatum.

Martini V.
beneficia.

Ex Bull.
Iul. II.

Lauretani templi opulentia Eugenio Quarto Pont.

Cap. XXIII.

EVgenius Quartus Martino sublectus simul vrbani turbis, simul nefarijs Basilænsis Concilij iam corrupti decretis exagitatus, insuper Felicis V. Pseudopontificis schismate, & Florentino Concilio ab se indicto implicatus, spatium fere nullum habuit de Lauretanæ Domus ornamentis cogitandi. Verum Flavius Blondus qui Eugenio ab epistolis fuit, historicus illis temporibus haud ignobilis, veluti Pontificis vicem implens Lauretanam Virginis cellam amplissimis verbis ornauit. *Recanetum inter, & Adriaticum mare* (inquit) *paululum a Mufione fluuio recedit celeberrimum totius Italia, ut in aperto, immunitoque sacellum gloriosa Virginis Mariæ in Laureto appellatum: quo in loco preces supplicantium a Deo, genitricis suæ intercessione exaudiri, illud maximum certissimumque est argumentum, quod eorum, qui votis emissis exauditi fuerunt, ex auro, argento, cera, pannis, ueste, linæ, lanceaque appensa donaria magno luenda precio, basilicamque omnem pene completia, Episcopus in Dei Virginisque gloriam intacta, conseruat, Ex quo satis apparet, quæ fama, quæ religio, quæ celebritas Lauretanæ Domus, quæ varietas, & copia donorum fuerit Eugenio Pontifice, hoc est anno post Christum natum circiter MCCCCL. Qui annus iubileo celeberrimam de more auxit celebritatem, opulentiamque.* Sub id tempus Franciscus Sfortia, Philippi Vicecomitis Mediolanensium Ducis impulsu, bellum aduersus Pontificem gessit. Et Piceno qua vi, qua dolo in suam ditio-nem redacto, victor B. Mariæ Lauretanæ templum fama celeberrimum visere statuit. Præerat Piceno cum summa potestate Ioannes Vitellescus Recinetensis Antistes, vir consilio, manuque promptus. Is ergo veritus nequid detrimenti sacellum donis opulentum caperet ab insolenti victoria

*Fl. Blondise
Flumenium.*

*Blon. lib. 5.
Dec 3.
Sabel lib. 2.
En. 10.*

*Ioan. Vitelle-
scus Ep. Re-
cinesi.*

victoria milite; materiam avaritiæ subtrahere occupat: & præcipua Lauretani templi ornamenta clam in nauim ad id paratam imposita secum prope Venetias primum, inde Rauennam asportat. ita, & sacrilegij materies subducta, & sacra dona in tutum recepta; ac deinde sedata illa tempestate, reportata. Nec dubium Deiparæ præsidium per ea tempora in Aede Lauretana tuenda apparuit. Nā cum diurno, grauique bello tot exercitus Sfortiæ, Pontificis, Alphonsi Regis Neapolitani toto Piceno impune volitarent, tot copiarum Duces Lauretum accederent; tamen in direptione tot oppidorum, atque vrbium, vicus munitus, templi opulentia, vt tum res erant, inclytus, semper intactus, inuiolatusque permanit: tanta seu loci sanctitas apud homines, seu Virginis tutela rerum suarum fuit.

Lauretana Domus à Nicolao V. Indulgentijs augetur, contra vim Turcarum munitur. Cap. XXIV.

Nicolaus inde Quintus Eugenio mortuo, Pontificatū excepit, qui ne à Martino in B. Mariæ cultu vince- retur, Lauretanam eius cellam Pontificijs muneribus auxit. Videbat diem B. Virginis ab Angelo salutatæ sacrum maximè insignem illi Domui, ac memorabilem esse; quippe cum Deus eo ipso die inibi naturam humanam induisset. Lætissimam ergo illam lucem, qua iacta sunt fundamenta salutis humanæ, anniuersaria Indulgentia decorauit. Ex quo templum Lauretanum, vt tanti mysterij memoria dignum erat, quotannis illo die eximie celebrari est coeptum. Porro Nicolaus Lauretana Aede Indulgentijs cohonestata, opulentia quoque ædis consulendum putauit. Igitur magnopere cauit, ne Lauretana dona auerterentur, neue diuenderentur, arcens ingressu Ecclē-
siæ

Nicolai V.
Benef.

Hier. Ang.

siæ Antistitem Recinetensem, si quid eorum in posterum distrahere, aliosue in vsus conuertere ausus foret, sin autem vendita iam, ac distracta intra viuis mensis spatium, non recuperaret, Episcopatu deiiciens. Ciuitati insuper Recinetensi eodem diplomate negotium datum, vel recuperandi Lauretana dona, vel tuendi. Nec pace solum, sed bellico etiam tumultu, insignis Nicolai Pontificis pietas in Lauretanam sedem enituit. Sub id tempus Mahometes Turcarum Rex Constantino Palæologo Orientis Imperatore cæso, Constantinopoli vi capta, sædeque direpta, Turcici sedem imperij transtulit in Europam, anno post Christum natum M. CCCC. LII. Ergo, vt Constantinopolim Christiani Imperij arcem à barbaris captâ, Imperatorem ipsum cum nobilitate cæsum, Turcarum Regem tanta victoria inflatum ex propinquo insultare Græciæ, minitari exitium Italiæ fama tulit; enimuero tantus Christianis viribus terror incessit, vt tota Italia trepidatum sit. Itaque Nicolaus satis memor Aedis Lauretanæ, eam aduersum barbarorum excursiones satis firmo præsidio munit: & simul in hostem omnibus viribus consurgere parat eius rabiem compressurus.

S. Anto. p. 3.

Constantinopolis à Turcis capta.

A Callisto III. aduersus Turcas communita Domus, barbaros alio vertit ingenti clade percussos.
Cap. XXV.

S. Anto. p. 3
Plas. Callisti.
III.

Callisti III
beneficia.

CAeterum Nicolao in ipso apparatu, ac meditatione Turcici belli ex mœrore, vt ferunt, extincto successit Callistus Tertius. Is, quia fama erat, Turcas victoria vsos magna Peloponnesi, Epirique parte in suam ditionem redacta, in Dalmatiam, atque in ipsam Italiam furore ac rabie instinctos rapi; nihil habuit antiquius, quam vt Lauretanam Domum tutaretur, haud dubius quin illa salua, Deiparæ præsidio cætera in Italia salua essent futura. Igitur

tur Rodericum Borgiam fratris, & L. Ioannem Milianum sororis filios cum Legatorum Pōtificiorum munere, ac nomine, copijs præficit. Horum alterum in Picenum, Lauretana Domo præcipue eius curæ demandata, alterum Bononiam è vestigio destinat. Veniunt ambo Legati cum suo yterque exercitu Lauretum; ibi pacem, veniamque à Deo, Deique parente comprecati sacram Aedem à muris, & propugnaculis nudam tumultuario opere aggeribus cingunt. Cæterum B. Virgo, tametsi Pontificis, Pontificiorumque Ducum erga se voluntatem minimè aspernata; suam ipsamet cælesti ope protexit domum, Turcarum rabie alio auersa, domitæque. Quippe per id tempus Pontificia classis non magna, duce Patriarcha Aquileiensi, Asiæ oras felici ausu, euentuque populata, effusum Barbariæ impetum fregit. Turcica classis acie victa, pleræque trirēmium captæ. Vsumcassanus insuper Persarum Rex, Callisti instinctu, Turcarum fines infesto agmine ingressus, egregias reportauit de superbissimo hoste victorias, non tam humana vi (vt ipsemet litteris ad Pontificem datis professus est) quam ope diuina. Ioannes quoque Huniatis Præfectus Vngariæ per eadem ferme tempora Turcas Belgradum Vngariæ oppidum nobile, maximis copijs ac viribus obsidentes adortus, non magna militum manu ingentem eis intulit cladem. Haud humanæ opis res visa. Ioanne Capistrano viro sancto ex Franciscana familia Christi crucifixi signum inferente, barbari fusi, cæsique. Mahometes ipse Turcarum Imper. vulneratus. Nec obscurum Dei auxilium fuit; tam insignem victoriam ipsi belli Duces diuino numini acceptam retulere. Itaque tot, tantæque de præpotenti hoste victoriæ omnium consensu diuinitus partæ, ad bene de Rep. sperandum Christianorum animos erexerunt. Haud parua deinde dictæ res, & spem piorum auxit, & S. Mariæ Lauretanæ nomen toto pene Christiano orbe propagauit.

*S. Anto. p. 3.
Sabel. Ann.
10. lib. 6.*

Sanitate Pio II. reddita, longe celebrior, clariorque esse cœpit. Cap. XXVI.

*Plat. in Pio
II.*

Pius Secundus Pont. Max. Callisto sublectus est, vir ingenio & virtute clarus. Is Christianis Regibus, ac Principibus non modo per litteras, legatosque, sed etiam per se in Concilio Mantuano sua præsentia, ac voce ad Turcicum bellum incitatis, ex itinerum laboribus in longinquum, periculosumque incidit morbum, alienissimo Christianæ Reipub. tempore. Quippe magna sacrorum militum pars, qui cruce insignes sacræ militiæ dederant nomen, Anconam Pij Pont. iussu conuenerant: iamque Pontificis ipsius ex composito præstolabantur aduentum. Cæterum senile, laboribusque fractum Pij corpus, alienissimo tempore ardens febris, molestissimaque tussis adeo afflixerant, vt non dicam ire, sed aspirare Anconam, vti constituerat, haud quaquam valeret. Damnata igitur spe, atque ope medicorum, B. Mariæ Lauretanæ, cuius egregiam vim in morbis diuinitus curandis, fama acceperat, implorat opem, non tam vrgentis morbi, quam Anconitani itineris remedium quærens. Nec dubius auditas preces, extemplo calicem aureum opere, ac pondere insignem B. Virgini donat, dicatque. Addita votiui calici ab ipso Pontifice in voto nuncupando dictata inscriptio, Pontificij voti donique monumentum.

*Tradit Lau
ret. Bern.
Cyril.*

*Pij II. Pöt.
donum.*

PIA DËI GENITRIX
 QVAMVIS TVA POTESTAS NVLLIS COAR-
 CTETVR FINIBVS, AC TOTVM IMPLEAT OR-
 BEM MIRACVLIS; QVIA TAMEN PRO VO-
 LVNTATE SAEPivs VNO LOCO MAGIS, QVAM
 ALIO DELECTARIS: ET LAVRETI TIBI PLA-
 CITAM SEDEM PER SINGVLOS DIES INNV-
 MERIS SIGNIS ET MIRACVLIS EXORNAS; EGO
 INFE-

FELIX PECCATOR, MENTE, ET ANIMO, AD
TE RECVRRO SVPPLEX ORANS, VT MIHI AR-
DENTEM FEBRIM, MOLESTISSIMAMQVE TVS-
SIM AVFERAS : LAESISQVE MEMBRIS SANI-
TATEM RESTITVAS. REIP. VT CREDIMVS
SALVTAREM.

INTERIM HOC MVNVS ACCIPITO MEAE
SERVITVTIS SIGNVM.

PIVS PAPA II. ANN. HVM. SAL.
M. CCCC. LXIII.

Et donum Virgini cordi fuit, nec sua spes pium Ponti-
ficem vlla fefellit ex parte. Mirum dictu. voto nuncupa-
to, extemplo febris ardor refrigescere coepit, tussis re-
mittere, redire vires affectis ac pene consumptis, morbo
pariter & ætate, membris. Pius ergo moræ impatiens, nõ-
dum satis confirmata valetudine, committit se viæ, An-
conam iturus, & Lauretanæ Virgini ex itinere votum ex-
soluturus. Lætica delatum complures Cardinalium Ro-
manorumque procerum profecuti, quos partim Pontificis
caritas, ac reuerentia, partim miraculi fama, partim e-
tiam sacri exercitus visendi cupido ab Vrbe exciuerat. In
itinere Pontifex quo propius Lauretanam Aedem acce-
debat, hoc melius habebat: vt facile appareret inde vires
augeri. Itaque ad B. Mariæ patronæ suæ conspectum va-
lens, ac vegetus peruenit: & præsentis opis in Vrbe, at-
que in via expertæ memor vota persoluit. Nunquam aliàs
ante maior Lauretanæ maiestatis species visa. Vno tem-
pore Cardinalium, primorumque Romanæ ciuitatis plu-
rimos Pium profecutos, satis etiam multos egregios bello
Duces ex Ancona Pontifici obuiam progressos, ipsumque
Pontificem Max. ante Lauretanam Virginem supplices,
ac venerabundos videres. Pius ergo voti religione exso-
lutus, iisdem comitantibus pergit Anconam. Cæterum
quo minus voti, cuius compos a Lauretana Virgine

Pius II.
Laur. Virg.
adit.

H factus

factus erat, fructum perciperet, impedimento fuit sociorum sacri belli mora. Nam dum grauior iam ætate, ac viribus Pontifex per æstiuos calores Anconæ sedet, Venetæ classis Ducem, aliosque belli socios expectans, siue moræ tædio, siue senio affectum corpusculum vrgente, languere cæpit. Inde in lentâ, ac pertinacem incidit febrim, cuius demum tabe consumptus ad suorum laborum, egregijque illius conatus præmiâ migravit in cælum, anno eius seculi LXVI. Pontifex omnino cum cæteris egregijs animi dotibus; tum vero pietate, ac religione memorabilis. Nec in postremis Pij laudibus illa est numeranda, quod reddita tali viro, Lauretanæ Virginis ope salus, ac tot Principum, gentiûque sermonibus celebrata, Aedi Lauretanæ plurimum nominis ac religionis adiecit. Quippe ad id vsque temporis (per annos fere centum sexaginta, ex quo demigrarat in Italiam) Lauretanæ Domus fama Piceni finibus se ferme tenuerat: in finitimas ac longinquas regiones vix tenuis quidam, & obscurus manauerat rumor, vt mirum cuiquam esse non debeat, sacrosanctæ Domus inde vsque à Galilæa in Italiam translatae famam, neque ad S. Vincentium Ferrerium in Hispaniam Auenionensi schismate implicatam, occupatamque insuper religione Montis Serrati, neque ad S. Antoninum, aliosque Etruscos superiorum temporum scriptores, in Etruriam ciuilibus ardentem bellis, inter strepitum fragoremque armorum penetrasse. Quæ profecto causa fuit, cur S. Vincentius veterem famam secutus in quodam sermone, B. Virginis Domum in Galilæa tum esse dixerit: D. vero Antoninus, & cæteri illo antiquiores historici Etrusci nullam omnino de Lauretana Domo fecerint mentionem: memorandæ videlicet eius in Italiam translationis ignari. At Blondus illorum fere æqualis historicus, vt assecla Pontificis, qui rei esset satis gnarus, illustre (vt supra demonstrauius) Lauretano templo testimonium dedit. De transportata autem diuinitus Lauretana Domo, idcirco fortasse nullū

verbum

verbum paulo antiquiores historici fecere, ne vana & incredibilia afferre viderentur. Quippe cum tam inusitatum & à condito ævo inauditum miraculum non dum Pontificia auctoritate firmatum esse constaret. At valetudo Pio Pontifici Romano pene moribundo in Urbis, ac prope dicam orbis totius Christiani oculis, euidenti miraculo restituta Lauretanæ Virginis ope, immensum illi addidit nomen. Ex eo namque Aedes Lauretana omnes etiã remotissimas terras impleuit fama nominis sui: & vel ex vltimis orbis terræ angulis Lauretum peregrinos exciuit, quibus per opportunum paucis ante annis Laureti subsidium diuina prouidentia præpararat.

Ab Episcopo Recinetensi luculentis prædijs donatur subsidio pauperum peregrinorum.

CAP. XXVII.

Mier. Ang.

Nicolaus Astius Episcopus Recinetensis vir sanctimonia pariter, ac doctrina inclytus fuit. hic, vt erat Lauretanæ Virginis eximie deditus, eius cultum omni ope fouere, atque augere statuit. Ingens quotidie peregrinorum pauperum multitudo, seu vota reddendi gratia, siue Indulgentias consequendi studio, confluebant Lauretum: quibus arca Lauretana benigne satis pro facultatibus subueniebat, largam singulis stipem impertiens. Hunc igitur benignitatis fontem, ne quando deficeret, certis prædiorum fructibus Recinetensis Antistes augendum existimauit. Complura is habebat luculenta sane, ac frugifera prædia ædi Lauretanæ propinqua. Ea Deiparæ Virginis donauit; dicauitque anno eius sæculi LVIII. Cuius donationis caput visum est hoc loco interponere, vt appareat simul quam eximia Nicolai Episcopi erga Lauretanam Virginem pietas extiterit; simul quantum pecuniarum, vel illis temporibus, cum nihil omnino possideret

Ex Bull. In
lij II: Põe.Liberalitas
S. Domus
in pauperes.

Lauretana Domus pauperibus aduenis erogarit. Id est eius modi: Cū Nicolaus Episcopus Recinetaensis, & Macerataensis, quā Ecclesiā B. Mariae de Laureto Recinetaensis Diocesis ex dispensatione sedis Apostolica obtinebat, considerans deuotionem constantiam, & dilectionem sinceram, quam sedulo habebat ad praedictam Ecclesiam B. Mariae, ac peregrinorum, & aliarum personarum, quae tam ex votis, quam propter Indulgentiam consequendam, & aliorum debiliū, ac pauperum hominum numerum copiosum in dies ad ipsam Ecclesiam B. Mariae, ultra diem festum dicta gloriosissima Virginis Mariae, confluentium, & ELEEMOSYNAS IMMENSAS, QVAS CHRISTI PAUPERES EX DOMIBVS PRAEFATAE ECCLESIAE RECIPIEBANT, ET NECESSARIO RECIPIERE HABEBANT, & quae sequuntur. Quae res hoc exploratior esse debet, quod memoriae prodita est ab eo, cui pro suo officio, ac munere Lauretanas res exploratissimas esse oportuit. His igitur facultatibus aucta domus Lauretana benignitate in aduenas auxit suā. Et huius largitatis famam religioni iuncta longe, lateque iucundissimum Aedis Lauretanae nomen diulgauit, omnes Lauretum inuitans. Quippe remotissimarum nationum egentes peregrini, qui opportuni illius subsidij participes fuerant, domos suos regressi, non magis religionem, quam benignitatem praedicabant Lauretanae Virginis. Ea res alios deinceps ad experienda quae audierant, accendit. Mira verò opportunitate huius famae per Vrbes, atque exteras etiam nationes strenue discurrenti parua dictu res magnas per idem tempus addidit vires.

Lauretanae historia summa à Praeposito Teremano in aede proponitur. Cap. XXVIII.

Petrus Georgius Praepositus Teremanus eximia integritate, ac prudentia vir complures iam annos Lauretanae

retanz Domus Gubernator erat: Nicolao autem Astio vita functo, etiam Administrator Recinetensis est factus.

Hic igitur Pio Secundo Pontifice, anno eius seculi circiter LX. Lauretanæ historiæ summam (depromptam scilicet ex ea, quæ olim, vt supra ostendimus, Recineti edita fuerat) in Lauretana Aede proposuit in gratiam peregrinorum: vt eius cognoscendæ potestas omnibus foret. Et scripta est stylo rudi, ac simplici, atque ad vulgi intelligentiam accommodato: gratum aduenis non illiteratis pabulum, nec leue Lauretanæ Domus monumentum. Porro hoc Teremani institutum adeo probatum est posteris, vt scriptum illud quoties vetustate obsoletum videretur, toties deinceps instaurari placuerit. Sane & historia ipsa à prima Recinetensium memoria repetita est; & eius authoritati religio, ac diligentia Teremani, vel plurimum adiecit. Is quippe interrogatis, qui adhuc supererant testibus, tantam rem quoad eius fieri posset, voluit esse testatam. Testes igitur satis locupletes ab illo citantur duo, Paulus Rinalducus, & Franciscus cognomento Prior, ambo ciues Recinetenses, viri boni, spectatæque fidei. Rinalducus quippe sæpe Præposito Teremano (vt ipsemet refert) testificatus est, ab se auum suum sæpenumero auditum esse narrantem, se met B. Virginis Domû conspexisse, cum sublimis ab Angelis supra mare ferretur, & in Recinetensi sylua collocaretur. Quin etiam se sacrosanctam Aedem in nemore sitam cum cæcibus alijs compluribus sæpius accessisse. Franciscus autem Prior, auum suum, CXX. annos natum, integrisque adhuc videntem sensibus non semel audierat (vt ipse pro testimonio dixit) cum referret, absse frequenter ad sacram Aedem in syluam cum alijs itum: eamque sua memoria in Collenduum fratrum esse translata. Porro Hieronymus Angelita perpetuus Recinetensis ciuitatis Secretarius, in Historia Virginis Lauretanæ author est, Paulum Rinalducum, & Franciscum Priorem à Lauretanæ Ecclesiæ Rectore, eodemque

Hier. Ang.

Prep. Ter.

demque Antistite Recinetensî, Præposito Teremano, et in
 sacramento adactos illa quæ Teremanus ipse commemorat,
 pro testimonio dixisse. Ex quo satis apparet Præpositum
 Teremanum, cum testes huiusce tanti miraculi, rite
 deinde interrogaret, Administratorem Recinetensem, nõ
 solum Gubernatorem Domus Lauretanæ fuisse. Ac ne
 cuiquam Præpositi Teremani fides in dubium venire posset,
 Nicolaus Astius Recinetensis Episcopus in tabulis donationis
 (cuius ante meminimus) haud obscurum egregiæ eius fidei,
 ac religioni testimonium tribuit his verbis:
*Considerans grata deuotionis, sinceræque fidelitatis obsequia, &
 diligentiam valde grandem, qua viri venerabiles, & circumspiciti
 D. Petrus Georgij Præpositus Ecclesie S. Sinidei de Teramo
 gubernator alma domus, nec non D. Antonius &c. Presbyteri
 residentes in alma Domo tam longo tempore ipsi Ecclesie
 in spiritualibus, & in rebus, ac negocijs ipsius Ecclesie, & alma
 Domus temporalibus impenderunt, & adhuc cura vigili, & diligenti,
 ac solertibus studijs, & sollicitudinibus impendere, & impertire
 non desinunt, & quæ sequuntur. Igitur talis viri spectata religio
 & authoritas magnam adiecit historiæ fidem. Ex eo autem tempore,
 siue reddita Pontifici sanitas, siue fama benignitatis in pauperes
 aduenis, siue etiã Lauretanæ historiæ promulgatio B. Mariam
 Lauretanam apud omnes gentes claram, ac nobilem fecit.*

FINIS LIBRI PRIMI.

HORA-

62

HORATII TVRSELLINI
E SOCIETATE IESV
LAVRETANAE HISTORIAE
LIBER SECVNDVS.

PAVLVS II. PESTILENTIÆ EXEM-
*ptus Lauretanam Aedem decretis ornatam,
novo templo decorare molitur.*
Cap. I.

ELEBRIS, inclytæque iam hinc toto fermè orbe Christiano Aedis Lauretanæ miracula, atque ornamenta exsequar, quorum fama omnium iam aures, animosque compleuit. Post Pij Pontificis decessum. Cardinales Pium Anconam profecti, Romam ad comitia Pontificia iter intendunt. Atrox per id tempus ex tanta hominum colluione, vt fieri solet, Anconæ orta pestilentia erat, quæ intolerabili æstu per autumnum humana corpora mouente, per vulgaria primum capita vagari cœpit. Inde nobilitatem quoque primoresque corripuit. Ergo præsentis periculi terror profectionem Patrum, aut fugam potius maturauit, & si quendam eorum ne fuga quidem eripuit morbo, Lauretanæ gloriæ materiam futurum. Petrus erat Barbus Cardinalis S. Marci, ætate, prudentia, ac rerum vsu inter cæteros eminent. hic pestilentia tactus, æstulare animo cœpit, cū foeda impendentis mortis facies oculis obuersaretur. Sed
Pius

Hier. Aug.

Card. s. Mar
ci pestilen-
tia liberatur
in Aede Lau
ret.

Pius II. Pontifex Lauretanæ opis recens erat documentum. Iraque valetudinis Pio diuinitus reddita memor deferri se confestim ad templum Lauretanum iubet. Quò ut ventum est, eiectis arbitris, in Deiparæ cellam infertur, ibi venerabundus procumbere humi, omnem in B. Virgine secundum Deum suæ curationis spem reponere: vrgentis morbi; mortisque impendentis remedium exposcere: Rempublicam Pontifice orbam Deo, ac B. Virgini impensius commendare. Nec frustra. precibus insistenti lenis quidam, ac dulcis somnus obrepfit. Fama est illi in quiete Deiparam Virginem cælesti quadam specie oblatam, quæ bonum habere animum iussu, auditas eius preces nunciaret: mox discussum iri morbum: insuper ipsum propediem Dei nutu Pontificem Maximum futurum. Haud vanum fuisse visum docuit euentus. Extemplo cum somno morbus abiit: ipse voti compos, animi, corporisque vigorem omnium spe maturius recuperavit. Igitur admodum lætus multiplex Dei, Deiparæque beneficium agnoscit: & gratijs vtrique impense actis, sospes ac vegetus exit è sacrosancto sacello, cunctis qui eius morbi conscij erant, attonitis, & ingenti admiratione defixis. At ille B. Mariæ promisso ad summi sacerdotij spem erectus, & simul accepti beneficij satis memor, Lauretanæ Aedis Præsidem protinus accersi iubet. Huic propalam enunciat, sibi esse in animo magnificentissimum S. Mariæ Lauretanæ templum condere. Proinde primo quoque tempore calcis, cæmentorum, materiæ, quod satis sit, comparat suo nomine, sumptuque. Inde Romam ad comitia profectus, Pontifex creatur. Pauli Secundi inditum nomen. Vix dum Pontificatu inito, haud immemor cuius ope, & valetudinem, & summum illud fastigium adeptus esset, Lauretanum templum moliri instituit. Ac præsagiente iam animo futurâ olim amplitudinem eius loci, veteri templo disturbato, ingentem circa aream insanis occupat fundamentis. Inde opus ceptum strenue ædificare pergit. Bonam templi

Lau-

Paul. II. tē-
plum Aedi
Laur circū-
dat.

Lauretani partem à Paulo II. exstructam esse, fidem facit Baptista Mantuanus. Apud quem in Agelariorum carmine, Antonium Principem virum præter Piceni orā nauigantem, sic gubernator nauis affatur:

Bapt. Mant.
lib. 6.

Quod cernis Picentia iuxta

*Littora, delubrum est illud venerabile Magna
Matris, ab Assyrijs, quod Dÿ super aquora quondam
Huc manibus vexere suis.*

Et paulopost:

*Laureta delubra vocant; neu crede superbam
Hanc adem venisse fretis; superaddidit ista
Templa sacerdotum Princeps ingentia Paulus.*

Ex quo profectò coniectari licet, Lauretanum templum ab eo pene ad fastigium esse perductum. Inter hæc, dum templum summa ope exstruitur, Pontifex non ædificijs solum, sed litteris quoque, ac muneribus Pontificijs Deiparæ Domum adornauit. Nam visentibus Aedem Lauretanam diebus omnibus B. Mariæ sacris, ac præterea Dominicis diebus, peccatorum omnium veniam indulsit. Pretium operæ visum est caput litterarum inferere, vt extet egregium summi Pontificis de eximia Lauretanæ Domus sanctitate testimonium, idemque recuperatæ ab eo diuinitus valetudinis monumentum. Pauca igitur, veteri Rom. Pontificum more præfatus, ita scribit. *Quamuis pro magnitudine gratiarum, quas diuina Maiestas ad intercessionem gloriosa Virginis Mariae filij eius genitricis, fidelibus ad eam pia vota dirigentibus quotidie facit: sanctæque Ecclesia in honorem nominis sui dedicata sint summa deuotione veneranda; id tamen erga illas propensius est agendum, in quibus altissimus ad intercessionem eiusdem Virginis, maiora, & euidentiora miracula frequentius operatur. Manifestat autem rei experientia ad Ecclesiam S. Mariae de Laureto Recanatensis Diocesis, ubi est imago B. Virginis Mariae, ob magna, stupenda, & infinita miracula, quæ ibidem eiusdem Almae Virginis opera apparent, ET NOS IN PERSONA NO-*

Pauli II. In-
dulg.

Pauli II. re-
simonium.

Pauli II. beneficentia.

Aedes Lauret. exēpta.

Pauli II. testimonium. alterum.

*STRA EXPERTI SVMVS, ex diuersis mundi partibus confluere, & quæ sequuntur. Indulgentijs porrò singulares immunitates adiecit. Quippe Lauretanam, Aedem vna cum ministris, cæterisque rebus ad eam pertinentibus ab Recinetensis Episcopi iurisdictione exemptam in suam, sedisque Apostolicæ, & Apostolorum Petri & Pauli tutelam recepit: Sacerdotibus Lauretanis absoluendi peregrinos à sceleribus ac flagitijs Episcopo, Sedique Apostolicæ reseruatis satis amplam dedit facultatem. Posterioris quoque huius decreti proœmium, in quo perhonorifica fit mentio Lauretanæ Domus, libet apponere, id est tale: *Cum ad Ecclesiam B. Mariæ de Laureto extra muros Recanatensis ciuitatis fundatam, in qua sicut fide dignorum habet assertio, ipsius Virginis gloriosa Domus, & Imago Angelico comitatu, & casu mira Dei clementia collocata existit, & ad quam propter crebra, ac stupenda miracula, qua eiusdem gloriosa Virginis meritis, & intercessione pro singulis ad eam recurrentibus, & eius auxilium implorantibus cum humilitate, Altissimus operatur, in dies, & in diuersis mundi partibus etiam remotissimis eiusdem Virginis gloriosa liberati præsidijs populi confluat multitudo: & cætera quæ sequuntur.**

Iacobus Franciscanus ab insanabili morbo, & Dæmonum oppugnatione liberatur.

Cap. II.

P Roduntur autem quædam huius temporis non omitenda miracula. Iacobus Picens vir sanctus è Franciscana disciplina, pariter pietate, ac doctrina clarus Euangelii præco fuit anno eius seculi circiter LXX. Hunc insanabilis morbus inuaserat, & animum ægritudo corporis vrgebat: quippe ea mali vis erat, vt omnem iuuandi sacris concionibus homines spem præcideret. Ergo humani remedii inops ad Deum Deiparamque animum, ac

vota

Chro. Franc. lib. 6. c. 3. & 4

vota vertit . Mox quamuis afflicta valetudine, Lauretum peregrinatorum ritu venit . Virginis cellam ingressus inter sacrificandum , cœli Reginam enixe obortis lacrymis orat , vt Iesu filio propitiato , impetret sibi corporis sanitatem ; quæ sanctum eius Euangelium prædicando , multis fortasse populis saluti foret . Nec mora . oblata illi protinus est Deiparæ species iubentis eum alia ab se petere : Nam quod peteret, esse iam datum . & Iacobus illico salutem sibi redditâ sentit . Itaque gratis B. Virgini actis , non tam suam, quam eorum , quorum saluti studebat vicem lætus , remeat domum . Nec vna hac in re B. Mariæ Lauretanæ is expertus est opem . Interiectis aliquot annis , ab importunis diabolis diu , multûque vexatus Lauretum certissimum malorum leuamentum , accurrit . Ante aram Virginis non sine animi angore , sacris operatus, expertum eius auxilium exposcit : finemque tandem orat tam molesto periculosoque certamini . Auditæ preces . Impensius oranti B. Maria se rursus ostendit . Et bono animo esto fili , inquit, ac summo rerum parenti grates agito . Adest pugnæ finis , & te coelestis corona victorem manet . Prædictionem comprobauit euentus . Haud ita multo post fractæ infestorum hostium vires : Læta repente secuta pax : ipse deinde coelesti præmio donandus euocatus in cælum .

*A Xysto Quarto Pont. vetera decreta cumulantur
nouis. Cap. III.*

N Ec Paulo Secundo Xystus Quartus Pauli successor studio ornandæ Lauretanæ Virginis cessit . Nam & veteribus Indulgentiis addidit nouas , & Pauli immunitates sua autoritate firmatas , adiecta immunitate decumarum , auctisque Lauretanis sacerdotibus facultate dispensandi vota, cumulauit . Donationem insuper Nico-

*Hier. Aug.
Bern. Cyril.*

lai Aftii Epifcopi Recinetenfis (de qua ante diximus) authoritate Apoftolica lanxit anno eius feculi circiter lxxv. qui Iubilæi celebritate inſignis fuit. Egregium porrò ſuū erga B. Virginem Lauretanam ſtudium, pietatemque in, cuiuſdam diplomatis ſui proœmio teſtatum reliquit his verbis: *Cupientes, ut ipſa Eccleſia Lauretana, ad quam ſpecialem gerimus deuotionis affectum, congruis honoribus frequentetur: & ut fideles populi libentius, eo deuotionis cauſa conſurgiant, confirmamus: & quæ ſequuntur.* Nec nihil vel ad Xyſti laudem, vel ad Lauretanæ Domus authoritatem facit, quod idem Pontifex, cum Carmelitani certiffimis argumentis fidem ei feciſſent, ſacra omnia Paſtinae loca (atque in his ipſum domicilium Virginis) priuſquam Saracænorum armis occuparentur, Carmelitanæ familiæ credita & commiſſa fuiſſe; hoc ipſum litteris Apoftolicis in eorum gratiam ſcriptis teſtatur eſt. Quæ cauſa fuit cur deinde Carmelitanis ſacroſanctæ Domus ſit procuratio reddita, ut dicturi ſumus in loco. Ad hæc Xyſtus Hieronymo Robureo ſororis filio Cardinali cum Epifcopatu Recinetenſi tutelam permiſit Aedis Lauretanæ, haud paruo ipſius Aedis bono. Quippe & auunculi inſtinctu, & ſua voluntate templum à Paulo inchoatum exædificauit: eiufque cultum ſacra ſupellectili, leſtiſſimis Sacerdotibus, Cantoribusque adauxit.

Hiero. Robur. Card. patronus Lau. Aedis.

*Ingens Turcarum manus Lauretanæ opulentia
imminens diuinitus fugatur.*

Cap. I V.

SUbdidè tempus ingens procella exorta, & opulentiam & religionem Lauretanæ Aedis oſtendit. Mahometes Turcarum Imperator Rhodo Inſula nequicquam oppugnata, vnum è ſuis Ducibus cum claſſe in Italiam deſtinauit. Is igitur anno eius ſeculi circiter LXX. ex improviſo

Hier. Aug.

prouiso Hydruntum oppidum nobile in Salentinis, velut claustra Italiæ occupauit. Exin finitima circum loca popularus, cæteræ orę maritime Adriatici sinus imminebat. Ergo Recinetenses, & si impendentis periculi fama conterriti; tamen immemores patriæ Lauretanam Domum summis opibus propugnare statuerunt. Valido igitur præsidio imposito, excubias agitabant dies noctesque. Ac ne barbaros opulentæ prædæ spes ad Lauretanam Aedem oppugnandam alliceret; Lauretana dona præcipua in tutum recipi placuit. Mox deprompta, ac de more relata in tabulas, à certis hominibus Recinetum deferuntur, & in arce conduntur. Satis constat ea dona tum sex ferme aureorum millibus æstimata. Inter cætera Laurentij Medicei (is Petri filius, Magni Cosmi nepos fuit) statua argentea, quæ nixa genibus altitudinem excedebat cubitalem. Compendiaria fortasse simulacri eius inscriptio (in qua erat Laurentius P. F. Medices) Angelitam decepit, vt Laurentium per Franciscum interpretaretur, quod significabat Petri filium. Credq; equidem Laurentium cū Xysti Pontificis, sociorumque armis premeretur adeo, vt ad ipsum Ferdinandum Neapolitanum Regem, acerbissimum hostem suum confugere cogeretur, donum eiusmodi vouisse: bello deinde periculoque defunctum Lauretanæ Virgini, vel tulisse, vel misisse. Cæterum sapiens Recinetensium consilium, subductumque periculo sacrum aurum, argentumque haud quaquam barbaros à conando scelere auertit. Turcæ populabundi ad Castrum Portus Recinetensis classe delati, omissa minorum prædarum cura, ad Lauretanam prædam, quam opulentissimam sciebant esse, asportatam alio nesciebant, iter intendunt. Tuebantur Lauretanam Aedem, vt diximus, Recinetenses, leue aduersus Barbarorum exercitum insolentem victoriæ præsidium, nisi ipsa loci Præses suæ domui præsidio foret. Itaque ad sacræ Domus conspectum, ingens repête terror totam Turcarum peruasit aciem cunctosque è vestigio inui-

inuitissimis animis referre coegit pedem, stupore attonitos, & Deum profecto pro illa Aede stare memorantes. Nec tamen illis sacrilegus conatus impune fuit. Superbissimus Tyrannus haud ita multo post, subita morte extinctus: Hydruntum à Christianis receptum: Turcæ Italia pulsi. Cæterum id ipsum periculum Cardinalem Robureum Laureti Patronum admonuit, vt Lauretanum templum destinatis propugnaculis primo quoque tempore communiret. Ex eo templum ipsum in arcis modum impense muniri cœptum aduersus repentinos hostium incurfus.

Ab Innocentio VIII. donis colitur. Carmelitanorum cura committitur.

Cap. V.

Xysto sublectus Innocentius Octauus, cuius Pontificatus quâ vrbanis, ac domesticis turbis exercitus, quâ Neapolitano implicitus bello, nullam pene facultatem, opportunitatemue habuit bene de Lauretano templo merendi. Attamen huius laudis non penitus expertus fuit. Innocentius quippe eximia pulchritudine auream bullam cum gentilitijs insignibus donum misit Lauretanę Virgini suspendendam è collo, velut suæ erga illam religionis indicium. Pontificale insuper amiculum (pluuiale appellant) ex holoserico villoso, auroque magnificis sane ac præclaris floribus pictum, & opere Phrygio prætexto, margaritisque conspicuum. Ad hæc peripetasmata intexta ex auro, sericoque. Eodem Pontifice Card. Robureus, Lauretanæ Domus pariter, & Carmelitanæ familiæ Patronus, haud parum memor Carmelitanos patres nuper certis argumentis probasse Xysto Quarto auunculo suo, sacram Domum priusquam è Galilæa discederet, Carmelitanorum commissam fuisse curæ; eosdem ex autoritate Ponti-

Cod. Laur.

Dep. Marc.

Pontificis Lauretano præposuit templo. Hi iampridem à Barbaris ex Asia pulsi Europam non magis cœnobijs, quam optimis exemplis impleuerant. cæterum laxatam paulatim disciplinam nuper in Italia nouis adstrinxerant legibus. Lecti xxx. ex eorum numero maximè ad eam rē idonei. Horum ex numero Baptista Mantuanus fuit Congregationis Mantuanæ Vicarius Generalis, qui Lauretanæ Domus scripsit historiam, & Robureo Cardinali dicauit eo ipso anno, quo Lauretū venit, hoc est M. CCCC. vnde nonagesimo.

Baptista Mantuani testimonium.

Cap. V I.

Baptista igitur Mantuanus Theologus idem, ac Poeta egregius initio suæ historiæ, egregium Aedi Lauretanæ tribuit testimonium, quod ab re non erit nostræ historiæ intexere. *Cum nuper, inquit, venissem ad sacratissimam Virginis Mariæ sanctum domicilium, vidiissemque qualia, & quanta Deus ostendit in eo loco miracula, & suæ virtutis, atque clementiæ signa manifestissimam; me subito horror inuasit, & visus sum audire vocem Domini loquentis ad Moysen: Non appropinques huc, solue calciamentum de pedibus tuis, locus enim in quo stas, terra sancta est.* Inde præfatus legisse se in templo Lauretano tabulam parieti affixam, situ & carie corrolam, in qua vnde, & quonam pacto locus ille tantam sibi vendicasset auctoritatem, conscripta erat historia, hæc inquam præfatus adiecit. *Historia igitur in tabella continebatur eiusmodi, Templum B. Dei Genitricis Lauretana quondam ipsius Virginis cubiculum fuit, in quo nata, nutrita, ab Angelo Gabriele salutata, & Spiritu sancto fuit obumbrata.* Cætera inde persequitur, quæ à Præposito Teremano memoriæ prodita, & in Lauretana Aede proposita diximus: vt ex Teremani tabula esse deprompta satis appareat.

Bapt. Mant.
testimoniū.

pareat. Ad extremum augustissimæ huius Domus laudationem ingressus, eam non modo terrestri paradiso, ubi Eua ex Adæ latere efficta est: Monti Sinæo, ubi lex data: templo Salomonis præcipua numinis præsentia inclyto; Bethleemio antro, quæ cunabula fuerunt Saluatoris: Tabori Monti, ubi Christus clarissima luce circumfusus apparuit cum Mose, & Helia colloquens: Monti Oliuarum, unde Christus triumphans ascendit in cœlum; verum etiam augustissimo Christi sepulchro, quo nihil in terris sanctius habetur, longe multumque anteponit. præcipuè quod hic Deus humanitate indutus fundamenta iecerit salutis humanæ. Cuius laudationis illa est insignis sane, ac frugifera clausula. *Sed quid plura de Domus huius ineffabili dignitate commemorare pergo? libet mihi Iacob Patriarcha sermone concludere. Terribilis est locus iste, non est hic aliud, nisi domus Dei, & porta cæli.* Ergo à Mantuano viro celeberrimo prodita litteris est Lauretana historia, quæ ad eum diem sermonibus tantum vsurpabatur. Ex eo tempore vulgari coepta, magno, vel Lauretanæ religionis incremento, vel mortalium bono. Namque ea, quam dico, historia breui volumine circumlata, cum auidè ac passim lectitaretur; plurimorum animos ad Lauretanam Aedem visendam colendamque pellexit. Cæterum annus ille non magis Mantuani historia, quam egregio nobilissimi Principis dono insignis fuit. Quippe eodem ipso anno M. CCCC. LXXXIX. Stephanus Bathorius Transylvaniæ Princeps (Vaiuodam ipsi appellant) argenteum B. Mariæ simulacrum ferè sesquicubitale, egregiè factū, pulchrèque auro interlitum Lauretanæ Virgini donum misit. Ad Virginis pedes Vaiuodæ ipsius armati effigies, item ex argento supplex visitur. Votiuum esse donum causa basi inscripta declarat.

Vaiuodæ
Transyl. D.

MAGNIF. D. COMES STEPHANVS DE BATHOR
VAIVODA TRANSILVANVS. ET SICVLORVM COMES
NECNON IVDEX CVRIÆ SERENISSIMI PRINCIPIS
D. MATTHIÆ DEI GRATIA REGIS VNGAR. BOEM. &c.

IN HONOREM DEI

ET EIVS GENITRIOIS MARIÆ
OB EAM CAVSAM. QVOD IPSE PER INTERCESSIONEM
EIVSDEM VIRG. GLORIOSE, A QVODAM MAXIMO
PERICVLO LIBERATVS FVIT.

AN. M. CCCC. LXXXVIII.

DICAVIT.

*Nobilis mulier à Gallia à septem diabolis obsessa
liberatur. Cap. VII.*

Idem porrò annus insigni miraculo memorabilis per-
hibetur. Petrus cognomento Orgentorix ciuis Gra-
tionopolitanus fuit genere, atque opibus clarus. Huius
vxor Antonia nomine pari nobilitate mulier à septem te-
rerrimis diabolis obsessa tenebatur. Petrus igitur libe-
randæ cuniugi intentus, cum nihil in Gallia inexpertum
reliquisset, eam adduxit in Italiam. Ac primo Mediola-
ni ad S. Iulij, inde Mutinæ ad S. Geminiani, denique Ro-
mæ ad sacram columnam solemnes exorcismi, nequicquã
adhibiti, Deo liberatæ mulieris decus Lauretanæ Virgini
referuante. Iamque Orgentorix consilij auxiliique inops
in patriam desperata re, cogitabat; cum in Rhodium,
equitem incidit sibi notum, & Lauretanæ Virginis satis
gnarum. Huius suasu, fiducia plenus venit cum vxore
Lauretum anno eius sæculi LXXXIX. Quo vt ventum
est, mulier summa vi oblectans à decem robustis viris al-
leuatur, & in sanctissimam cellam delata ante B. Mariæ
effigiem sistitur. Stephanus Francigena Canonicus Au-

*Bapt. Mans.
Hier. Ang.*

K

ximanus,

Energume-
na liberatur

ximanus erat tum custos sacrosancti sacelli, vir probitatis ac virtutis expertæ, qui vexatotes diabolos exorcismis de more vrgere coepit. Illi iubente Stephano nomina sua professi, exire obstinate recusabant. Sed vicit dæmonum obstinationem constantia sacerdotis, & scilicet diuina vis. Itaque eorum quatuor Dei numine, & Deiparæ nomine, alius post alium exacti, ingentibus ædem clamoribus impleuere. Tres erant reliqui pertinaciores cæteris. Hæc igitur Stephanus maiore vi adortus, & Mariæ nomen inclamans premere institit. Haud ita multo post quintus (Heroth nomen erat) malis fessus excessit signo dato. Stephanumque compellans ait: Maria nos eijcit, non tu. Inde sextus (cui nomen Horribilis) erumpens vociferatur queribundus. Maria, Maria nimium in nos sæuis. Cæteris eiectis, postremus nomine Arcto ante omnes alios pertinax lamentari magno gemitu, eiulatuque coepit. Nimis potens es Maria, vtique in hoc loco, vbi nos ex nostra possessione exigis inuitissimos. Illata cum honore eius loci mentio sciscitandi cupidinem Stephano iniecit. Ergo mendaci ad verum extorquendum, sedulo instandum ratus, percontari, quis tandem ille esset locus: in eoque perstans Dei, ac Deiparæ nomine imperare, vt verum eloqueretur. Nec frustra. Arcus exorcismorum vi subactus tandem profiteretur, illud esse Deiparæ cubiculum, vbi Deum Gabrielis nuncio conceperit: & simul adiungit, se diuinitus subigi, verum in præsentia edicere. Tum vero Stephanum cupido incessit cognoscendi, vbi Angelus stetit salutans Virginem; vbi Virgo cum salutaretur, oraret. Igitur, vt ex mendacij patre verum exculperet, solemnibus exorcismis subigere institit, vtrumque vt locum demonstraret sedulo. Ille demum diuina vi coactus enuncjauit, Virginem quidem in cellæ angulo yltra cornu Euangelij ad dextram sacrosancti camini (vbi nunc est scabellum aptum genibus flectendis) Deo supplicantem à Gabriele salutatam: ipsum vero Angelum ex diame-

diametro in aduerso angulo ad fenestrâ dextram subtitisse; vt facile appareat ab Angelo, Virginis reuerentiâ, quam remotissimum locum intra cellæ parietes esse quaesitum. Arctus ergo hisce rebus enunciatis, tandem ex corpore obsessæ mulieris excussus, eam reliquit exanimem. At illa haud multo post ex pavimento, vbi prostrata iacuerat, redeunte animo surgit: simul cum viro ingentes Lauretanæ Virgini grates agit, vota persoluit. Haud facile res alia huius generis nobilior, testatiorque. Interfuerunt plerique primorum Recinetensis ciuitatis, in quibus Ioannes Franciscus Angelita pater eius, qui Lauretanæ Virginis historiam texuit. Interfuit Antonius Bonfinis Asculanus, is qui Vngarici Regni Decadas scripsit. Itemque Io. Baptista Mantuanus, vt ipsemet in Lauretana historia profitetur. Qui ad ea quæ diximus hoc addit: Arctum illum rite exorcisimis subactum, hoc quoque inter cætera indicasse, sacram Virginis cellam, antequam Nazaretho excederet, Carmelitanorum curæ commissam fuisse. Quæ quamuis mendacis Diaboli indicio enunciata, tamen quia veracis, ac præpotentis Dei vi, ac nomine sunt extorta; haud pro vanis habenda: præsertim cum veri similia sint, & Christianæ religionis augeant cultum.

Recinetensis ciuitatis donum ob depulsam pestilentiam. Carmelitanorumque discessus.

Cap. V I I I.

Alexander inde VI. Innocentio VIII. successit, cuius Pontificatus flagrante intestinis, exterisque bellis Italia, haud pacatior quàm Innocentij, quanquam Iubilei celebritate, quæ in annum millesimum quingentesimum incidit, insignior fuit. Ea tempestate atrox Recineti grassabatur lues, quæ contagione vulgata ciuium pluribus absumptis, grauiorem in dies minitabatur ciui-

Hier. Aug.

K 2 tati

tati eadem. Igitur à Magistratibus de primorum consilio, indicitur ad Lauretanam Aedem supplicatio: votum publicè nuncupatur. Nec spes precesue in irritum cecidere. Extemplo votiua supplicatione, veluti diuina manu pestilentia absterfa: Ciuitas periculo exempta. Ergo Recinetenses voti rei pro domesticis quisque copijs, magnam pecuniæ vim in votiuum conferunt munus. Decretaque supplicatione, coronam auream gemmis distinctam clarissimis Lauretanæ Virgini donum ferunt, anno eius seculi XCVI. Corona B. Virgini imposita, & simul à Robureo Cardinale impetratum est, vt ea nunquam remoueretur: Cardinalisque beneficium Iulij Secundi, & aliorum deinde Pontificum autoritate firmatum. Et valuit apud finitimos populos gratæ pietatis exemplum. Hinc ille mos increbuit, qui hodieque viget, vt Piceni vrbes, & oppida quotannis insigni supplicatione ac pompa coronam Lauretanæ afferant Virgini. Haud ita multo post Hieronymus Robureus Cardinalis sanctissimæ cellæ pavementum, qua supplicantium genibus attritum, quæ uellentium manibus effosum (quippe auulsa inde saxa, fericoque inuoluta pro reliquijs auferebantur) quadrato marmore discolori pulcherrimè strauit. Opus scutulatum est egregium, & vel in tanta, quanta nunc Lauretanum facellum est, magnificentia uisendum. Porro circa vestibulum templi magnificentissimas ædes à Bramante architecto illa tempestate inclyto descriptas Robureus moliri cœpit, annuente Pontifice. Cisternam quoque ingenti amplitudine in medio templi atrio exstruxit ornauitque, ne quando oppidanis aduenisue deesset aqua. Cæterum incolarum, & peregrinorum commodis consulenti veteres Lauretani templi curatores instaurandi fuerunt. Cœli grauitas, quæ tum erat Laureti ex circumiectis nemoribus lacunisque, Carmelitanorum Patrum complures absumperat. Itaque Petri Taruisini Vicarij Generalis iussu, relicta Lauretanæ basilicæ procuratione,

nono

Ciuitatis
Recinet. do
num.

nono anno, quam venerant, ad salubriora migrarunt loca. Horum in locum pij aliquot Sacerdotes, sed mercenarij à Cardinali Patrono substituti, qui ad Leonis Decimi Pontificatum durarunt, qua tempestate res tandem ad Canonicos venit.

Iulij II. decreta, nouique templi molitio, & nobilium hominum dona. Cap. IX.

EXempto rebus humanis Alexandro Sexto, Pius Tertius sublectus Pontifex bonus, sed breuis adeo, vt vix tertiam hebdomadam excefferit. Pio Iulius Secundus subrogatus, religione erga Lauretanam Virginem nulli Pontificum secundus. Is quippe anno quarto Pontificatus sui, siue Xysti Quarti patrum exemplo, siue quod in Pontificia ditione armis recipienda, imploratam Lauretanæ Virginis sensisset opem, Lauretanam Aedem summa ope ornare cœpit. Omnium primum, rem ad augendam loci religionem efficacissimam, veterem Aedis famam Pontificia autoritate altius in mortalium pectoribus defigendum ratus est. Itaque in primi diplomatis sui procemio, Urbani VI. Bonifacij IX. Martini V. Maximorum Pontificum decreta Aedi Lauretanæ perhonorifica perstringit. Hinc Lauretanæ Domus primordia exsequens cubiculum esse ait (vt piè creditur, & fama est) B. Marite, vbi illa concepra, vbi educata, vbi ab Angelo salutata Christum conceperit alueritque. Hanc deinde ædem ab Apostolis consecratam, ac diuinitus primum è Nazaretho, exinde è sylua latrocinij infesta in collem duorum fratrum; hinc ob fraternas rixas in eum, vbi nunc sita est, collem demigrasse. Deinceps præfatus, se non minore studio teneri Lauretanæ Domus ornanda, quam Paulum Secundum, aut Xystum Quartum, quorum præclara in eam extarent beneficia; confirmat illorum munera, immunita-

Iulij II.
Bulla, & testimonium.

Iulij II.
beneficia.

munitatesque . Lauretanam insuper Aedem, denuo in-
tutelam Pontificis receptam Pontificium sacellum appel-
lat, sacra inibi officia solemni ritu similiter, vt Romæ in
facello Pontificis, peragi iubens . Porro Lauretani templi
ministris omnibus indulgit, vt Pontificij familiares, & cō-
uictores essent eo iure, quo qui optimo . Ad hæc Præto-
rem Laureto præsidere iussit à Pontifice diligendum, cui
etiam mistum dedit imperium. Ex quo tempore oppidum
Lauretum Recinetensium ditioni exemptum sui iuris esse
cœpit . Annonam quoque & alia venalia Lauretum de-
ferentes omni portorio, ac vectigali immunes esse voluit .
Interdixit etiam ne quisquam dona, seu pecunias B. Ma-
riæ Lauretanæ oblatas auerteret, cum excommunicatio-
nis latæ sententiæ minis . Per id quippe tempus plurimis
non pecunijs solum, sed etiam muneribus sacram Aedem
auctam reperio . Georgius Monachus Patauinus B. Virgi-
nis Lauretanæ effigiē ex argento expressam, pondo libra-
rum quinque, donum attulit . Cardinalis Tranensis alte-
ram eiusdem formæ, ac materiæ effigiem, sed ponderijs
duplo maioris. alij alia, quæ exsequi operæ non est.

Lauretum
exemptum.

Georgij
Monachi
D.
Card. Tra-
nensis D.

Paralytica nobilis mulier sanatur .

Cap. X.

Bern. Cyril.

Fuit hoc ipsum tempus etiam miraculis insigne . illud
autem præcipuum, quod incidit in annū M. D. VIII.
Longus quidam Neapoli fuit vnus è Consiliariis Regiis,
clarus in paucis . Huius coniux femina primaria (ex viri
cognomine Longa dicebatur) omnibus capta membris,
acerbissimis insuper discruciatâ doloribus miserrimâ tra-
hebat vitam, morti, quam vitæ similiorem. Itaque ad vl-
timum damnata ope medicorum, exorat virum, vt Laure-
tum deferri ipsam iubeat . Quò vt peruentum est, generū
suum itineris comitem rogat, certum vt sacrum in augu-
stissima

stissima Virginis cella faciendum curet suis rationibus accommodatum: nimirum cuius initium est: *Repletur os meum laude*, in quo sanati à Christo Paralytici Euangelium recitatur. Id sacrum sextæ feriæ à Pentecoste assignatum, utique alienum ab eo tempore erat, cum iam pridem is abiisset dies; sed Longa votiuum id sacrum expetebat. Vix hoc planè genero mandauerat, cum ipsa eodem genere prosequente, in sacrosanctam defertur Aedem, ac B. Virgini sistitur, haud dubia spe Deiparæ preces salubres sibi futuras. Ecce tibi prius quam gener socrus suæ mandata exsequi posset, ad aram accedit sacerdos ignotus: qui rem diuinam ab illo ipso introitu: *Repletur os meum laude*, orsus, Longam ingenti admiratione percussit. Igitur stupore attonita paulisper hæsit. Inde versa ad generum, qui non dum ab ea, sacri curandi causa, discesserat, sed iam discedere parabat, Mane, inquit, nihil attinet te ire: hoc ipsum est sacrum, quod requirebam. Porro vt ad illum Euangelii locum ventum est, ait *Paralytico: Tibi dico surge*. mira res dictu, visuque paralytica mulier repente diuina quadam vi, simul membra consolidari, simul mentem insolita dulcedine perfundi sentit. Exemplo igitur gratulabunda exsurgit è sella, cæteris rei nouitate, ac stupore attonitis: manantibusque gaudio lacrymis, nullum facit agendi grates B. Virgini modum. Ad vltimum re diuina peracta, suis ipsa pedibus ad hospitium tendit, cunctis utique eius familiaribus tantæ rei miraculo stupentibus. Aderat tum forte Laureti Dux Termalensis cum delecta equitum manu, qui a Iulio II. in Galliam Cisalpinam ad bellum euocabatur. Hic igitur (vt qui Longam, eiusque insanabilem morbum familiariter norat) vbi suis ingredientem pedibus eam vidit; hæsit scilicet rei nouitate obstupescens. euidenti deinde miraculo motus, diuinas cum illa laudes miscuit. Noua exinde res auxit miraculi fidem. Sacerdos ille, qui Longæ rem diuinam fecerat, diu multumque requisitus nusquam comparuit;

paruit; diuinitus missum crederes, ut diuini operis minister foret. At Longa voti compos Neapolim regressa, valetudinem diuinitus receptam Deo consecrandam existimauit. Proinde sacratum Virginum cœnobium Neapoli instituit: ipsa ægrorum insanabilium ministerio se se deuouit, Raimundo Cardona Prorege Neapolitano.

Iulius II. Lauretanum templum absoluit, munitque.
Cap. XI.

Iulius porrò alia multa beneficia, quæ longo explicata diplomate opere pretium non est referre, superioribus adiecit. Auçta hæcè immunitatibus Aede Lauretana, ad eius munimentum cura Pontificis versa. Igitur haud minore animo pacis opera aggressus, quam quanta mole gerebat bella, Lauretanum templum à Paulo Secundo inchõatum, cuius absolutio varijs casibus turbata fuerat, nõ exstruere solùm, sed etiã permunire parat. Videbat quippe ædem non minus sanctimoniam, quam opulentiam fama inclytam in vico immunito expositam, seu militum, seu barbarorum avaritiæ fore. Bramantis ergo nobilis architecti consilio atque opera vsus, per Hieronymum Robureum Laureti Patronum rem vrgere coepit. Et Hieronymus Lauretanam Aedem omni ope ornare, munus ac decus Roburæ familiæ ratus, basilicam in arcis modum exstruxit muniuitque. Quippe sacella ipsa propugnaculorum instar assurgunt. additæ vndique in summis muris pinnæ, aditusque sub recto, ut ad propugnandum quoque versus tuto discurrere miles possit. Omnino eminus intuenti arcis potius, quam ædis speciem præbet. Et adiuuat templi munitionem collis, cuius in vertice sita eminent, præsertim quæ vergit ad mare. Basilicæ corpus ex pilis ingentibus columnarum instar duodecim constat, quarum verinque senæ concameratum tectum sustinent. Huic corpori duæ

ri duæ velut alæ, hinc atque hinc adiectæ, cum senis facellis minoribus, quæ intercolumnijs vtrinque respondent. Alia porrò maiora circa templi caput facella disposita numero septem: his interiecta sacraria quatuor, quibus fere Lauretana conduntur dona. Sub tholo, quod est velut basilicæ caput, sacrosancta B. Virginis cella, præcipuam obtinet sedem, & vndè quaque aspectabilem; multis circa, vt diximus, facellis maioribus, admirabili artificio excitatis.

*Iulius II. à bombardæ ictu protectus Lauretanam
Aedem donis colit. Cap. XII.*

INter hæc evidenti miraculo nouus Pontifici iniectus est ardor Lauretanæ Virginis honestandæ. Bononiam pergens ad comprimendos Bentiuolorum motus, Lauretum venit: & ipso natali B. Virginis die in natali eius cella sacrum fecit. sub sacrum solemnè pompa in suggestum ad id fabricatum ascendit. Hinc populo, qui ad Pontificis aduentum maior solito confluxerat, bene precatus, amplissimam delictorum Indulgentiâ largitur omnibus Lauretanam Aedem eo die ritè visitantibus. Sunt qui scribant, Iulium eo tempore vota B. Virgini nuncupasse, pio iustoque bello Tyrannos persequi molientem. Certe id, & belli euentus, & Pontificis ob partam victoriam dona testantur. Iulius igitur Bononiam profectus, expulsis Bentiuolis, urbem pacauit. Inde Fauentia, Foroliuio, Rauenna, aliisque Pontificiæ ditionis urbibus, oppidisque vi receptis, cum Mirandulæ obsidio Ducum incuria traheretur; ipsemer Pontifex nouo exemplo pergit in castra, Duces militesque sua præsentia excitaturus. Ibi dum belli consilia cum Cardinalibus agitabat sub tentorio, manifestum periculum diuina utique euasit ope. Quippe globus ferreus instar humani capitis, repente ab hostibus æneo tormento

Diatium
Iul. II.

Vicciar. l. 9.
Onufr. in
Iul. II.

Vicciar. l. 9.
Tradis. Lan.

L præ-

prægrandi excussus, deiecto Prætorio, nihil omnino Pontificem ipsum, aut quemquam eorum, qui Pontifici in consilio aderant, læsit. Id enim uero Pontifex B. Mariæ Lauretanæ debere se professus est; siue quod ad bellum iterus, ei vota fecerat, seu quod ad primum bombardæ fragorem Lauretanam Virginem inclamarat. Ergo Mirandulæ expugnatione, aliisque victorijs clarus Lauretum pergit ad vota reddenda. Gratijs Deo Deiparæque impensè actis, globum illum in sacrosancto sacello suspendi iubet, monumentum posteris, quanta pestis esset ab suo capite, Lauretanæ Virginis præsidio depulsa. Suspensus est globus è pariete ab latere sinistro aræ, quod vulgo cornu epistolæ vocatur: ubi nunc quoque monstratur visiturque. Inde Pontifex, ut gratus non tantum pius in Virginem foret, Lauretanam basilicam decorare impensus cœpit. Namque aram maximam sacra suppellectili augendam ratus, egregium aræ amiculum ex veste Attalica crispante, argenteâ crucem pondo librarum quadraginta illasam auro, & antiquo opere cælatam: Bina item sesquicubitalia candelabra eiusdem materiæ atque operis, pondo xxvj. ab vrbe misit. Et exstat in turbinata crucis basi titulus, haud obscurum indicium partæ à Pontifice, Deiparæ Virginis ope, victoriæ:

Iulij II. D.

Hier. Ang.

Bern. Cyril.

Ced. Lan.

IULIUS II. PONT. MAX.
DEIP. VIRGINI LAURETANÆ DICAVIT
ANNO M. D. X.
IN HOC SIGNO VINCES.

Neque his contentus Iulius binos insuper aræ ornatus, (frontalia vocamus) ex holoserico villosò cæruleo, insignes auro, margaritis, & opere Phrygiò addidit. Altarium ornatui ornatum ministrorum adiecit, mitram egregio opere, aliaque Pontificalia ornamenta, quibus videlicet, vel Pontifices, vel Episcopi sacris operantes uterentur. Super hæc conchyliata peristromata exornandis templi

templi parietibus, aliaque complura dona Lauretanæ Virgini dedit dicauitque.

Septennis puella à B. Virgine ipsa Lauretum adducitur. Cap. XIII.

Eodem fere tempore B. Virgo Lauretana, & Pontificem in bello texit, & inopè puellam in pace inusitato miraculo sibi adiunxit. Sabino cuidâ, ex pago haud ignobili agri Piceni (Rocham Contradam vocant) filia erat septennis nomine Alexandra, quæ haud longe à pago paternum pascebat gregem. hæc dum oues pascerentur, sub arboribus venerabunda coelesti numini supplicare consueverat, itaque diuinitus nondum septennium egressa dicauit se Deo. Quomagistro dom præcibus institit, Deiparam enixè colens; repente obtulit se illi coelesti specie Virgo (haud dubiè Dei mater fuit) quæ puellam manu præhensam se sequi iubet. Mira res dictu. triginta millia passuum ab eo loco, ipsamet coelitum Regina paruam puellam ad Lauretanam deducit Aedem: & ingenti perfusam gaudio ex suæ imaginis ac domus aspectu, reducit ad pascua. Ibi Alexandram, etiam si quæ tandè illa ædes, quæ Virgo esset ignoraret; tamen ingens eius loci, & spectaculi desiderium tenebat. Ergo, vt gustata semel Lauretanæ Domus dulcedo subibat animum, sens præcibus virgere, ac fatigare Sabinum patrem non desinebat, vt ad ædem illam tot liminibus illustrem (neque enim aliter designare nouerat locum) se duceret, vbi pulcherrima illa Virgo habitaret. Eludebat filiæ postulatam pater, siue pueriliter delirare eam ratus, siue quem tandem locum illa describeret, ignarus. Cæterum haud multo intermisso tempore, euenit vt Sabinus cum vniuersa familia Lauretum pergeret. Tum vero Alexandra locum agnoscebat, gestire, & exultare gaudio: ac versa ad parentem, En pater,

*Ann. Laur.
Raph. Rier.*

ter; inquit, hæc, hæc illa est Domus, quo me pulcherrima illa Virgo candida veste amicta deduxerat. huc ego redire, hoc spectaculo iterum frui expetebam. Obstupuit ad hæc pater, & eximiam puellæ erga Deiparam religionem animo reputans, sensit eam B. Virgini esse cordi, utique cum Dei mater illam ad se à primis annis inuitata quadam ratione pelliceret. Igitur pietatem filiæ fouere non destitit: Remque omnem, nec ipse tacuit, & Alexandra ubi adoleuit, pijs hominibus sæpe narrauit, qui deinde alijs, ac mihi ipsi retulerunt. Incidit hoc miraculum in annum seculi huius VII. Nec frustra hæc fuerunt. Alexandra deinde hoc Tyrocinio imbuta, virginitatem perpetuo coluit: vitamque sanctissimè egit ad annum nonagesimū, Lauretanam Virginem quotannis reuisens. Tantà porro fuit sanctimonix fama, ut in oppido Montalbodo Virginū cœnobio Antistita data sit, ubi miraculis etiam, non tantum virtutibus floruit.

Circa vestibulum Templi Lauretani ædes Pontificie à Iulio II. inchoantur, & sacrosancti sacelli, calatura destinatur.

Cap. XL.

CAeterum intentus perficiendo, exornandoque templo Lauretano, augebatur ad impensas Pontificis animus. Itaque sacrosancto sacello muris basilicæ communito, munimentum Lauretano vico aduersus hostium impetus, incurfionesque addendum ratus est. Dudum Hieronymus Robureus Laureti Patronus, vel maxime memorabilis, qui id operis susceperat, excesserat vita, vix apertis primis ædificij fundamentis. Proinde Iulius Pontifex præclara coepta exsequens, eodem Bramante (cuius ante mentionem fecimus) auctore, Pontificias circa templum ædes sanè ingentes, ac magnificas inchoauit, Principum

cipum hospitio præcipuè destinatas. Quarum forma talis. Aedium sinus (vbi est aditus impluij) basilicæ obuersus eam duobus lateribus quasi brachijs cingit. In quatuor angulis totidem prominent propugnacula. Tota moles quadrati castelli speciem refert, templum habet pro arce. Eius hodie pars vix dimidia assiduo multorum annorum labore sumptuque absoluta. Nec vero dum Pontificias ædes extrueret Iulius, templum adornare destitit. Ad eius ornamentum cantorum chorus institutus: organa musica egregia, magnifico opere, auroque conspicua: campanæ duæ exitimæ magnitudine, ac specie fusæ: turris campanariæ fundamenta iacta. Iulij Secundi opera sunt. Ita ornato templo, augustissimæ Virginis cellæ extrinsecus ornandæ, satis pretiosi marmoris comparat. Quod utique opus fuisset operum eius maximum, nisi iam matura ævo mors coeptis eius interuenisset; Deo tam insignem laudem alteri reseruantē. Illud autem non postremo habendū loco, quod huius generis vltimum mortalitū eius operum fuit. Petrus Antonius Perottus Syluestrinorum Præpositus Generalis, D. Mariæ Lauretanae studio accensus Abbatiam S. Laurentij Laureto proximam. (ea est in agro Castri Ficardi) cum vniuersis villis, ædibus, pratis, agris, oliuetis, syluis ad eam pertinentibus, Pontifice approbante, Lauretano concesserat templo, anno huius seculi XII. Iulius ergo paucis ante mortem diebus, Abbatiam illam Pontificali diplomate Lauretanae attribuit Domui. Perottum ipsū Laureti Gubernatorem constituit, ratus (id quod erat) cui cordi fuisset Lauretanas fortunas augere, eidem conferuare ac tueri auctas, cordi futurum.

Hier. Ang.
Bern. Cyri.

Antonij Pe
rotti D.

Aedes Lauretana à Reginis Neapolitanis aditur.

Cap. XV.

LEo Decimus haud Pontificatu magis, quam instituto successor Iulij, nihil potius habuit, quam vt in Lauretana

Riera in An
nal. Laur.

retana Aede amplificanda nemini cederet. Et huiuscē studij sui declarandi præclaram illi Deus materiam, inter primum Pontificatus rudimentum dedit. Per ea quippe tempora Lauretanæ Religionis, ac celebritatis fama Neapolim perlata duas Ioannas Aragonias, seniorē, & iuniorē (Reginas Neapolitanas, quia regia stirpe genitæ erant, vulgus appellabat) ad templum miraculis maximè inclytum visendum accendit. Itaque magnifico sane comitatu Neapolitani Regni interiora penetrâtes, per Samnites in Picenum transeunt, ingenti populorum, quacumque transibant, gratulatione cultuque exceptæ. Quo tempore Leonis præcipuè magnificentia enituit. In omnibus Pontificiæ ditionis oppidis, quæ erant in via, Reginas regio apparatu excipi iussit, non tam illarum cultui, quam Lauretanæ Virginis celebritati fauens. Cumulatissimam insuper delictorum veniam, & ipsis Reginis, & cæteris Lauretum ad illarum aduentum occurrentibus, eodemque die Lauretanam Aedem rite venerantibus imperitiuit. Annus huius seculi quartus decimus Reginarum, aduentu insignis perhibetur. Et exstat in Piceno celebre eius rei monumentum. Fama est per eam occasionem in agro Montis Sancti (oppidum id est Lauretum inter, & Firmum) viam illam pulcherrimam esse stratam, quæ hodieque via Reginarum vocatur, ab his videlicet Reginis olim appellata, in quarum gratiam sterneretur.

A Leone X. amplissimis decretis ornatur.

Cap. X V I.

Leonis X.
beneficia.

EX in Leo cunctas Iulij Secundi, superiorumque Pontificum Indulgentias, immunitates, beneficia Lauretanæ Domui tributa luculento diplomate rata esse iussit: ac deinceps alijs super alia diplomatis impense cumulauit. Lauretanam quippe Ecclesiam Collegiatam instituit:

tuit: sigillo cæterisque collegialibus insignibus ei attributis. Duodenos inibi Canonicos (ex quorum numero Archipresbyter, & almæ Domus Custos forent) totidemque Sacerdotes assiduos, quos Mansionarios vocant. senos præterea Clericos chori adiutores esse voluit. Sui, cuique annui reditus pro rata portione assignati. Omnes porrò Indulgentias, quibus in templorum stationibus Roma perfruitur, Lauretanæ concessit Aedi, vt iisdem temporibus Laureti percipere aduenæ possent in vna æde, quæ Romæ perciperentur in pluribus. Pretium operæ visum est, honorarium diplomatis proœmium inserere. *Cum nos memoria repetimus grandia, ac ferè innumerabilia continua miracula, qua apud Ecclesiam de Laureto multis Christi fidelibus pro varijs infirmitatibus, & necessitatibus ubicunque oppressis, qui ad Ecclesiam ipsam de Laureto sola animi moderatione confugiunt, intercessione dictæ gloriosissimæ Virginis, illius unigenitus operatur Altissimus; dignum ducimus, atque debitum, eandem Ecclesiam de Laureto non solum in antiquis concessio- num gratijs fouere, & conseruare illasam; verum nouis in dies prærogatiuarum muneribus, largitionibus, compendijque decorare.* Inde Anconitano, Pisarenfi, alijsque autumnalibus finitimorum oppidorum mercatibus abrogatis, Recineti dumtaxat Septembri mense (ornando scilicet diei natali B. Mariæ) celebrari emporium iussit. Ad hæc Recinetensis emporij, immunitatumque nuntiis ad barbaras quoque nationes, non tantum ad Christianos populos circummissis, euocauit vndique mercium institores. Ergo gentium, generumque omnium mercatores hac fama excitati, Recinetum ad indictum mercatum confluunt, Itali, Dalmatæ, Germani, Flandri, Græci, Armenij, Iudæi denique Hispania nuper expulsi, Turcæque. Institorum ergo complures cuiusque generis, seu religione, seu miraculo loci (& vicinitas inuitabat) ad Lauretanam Aedem venisse constat: nec quenquam aditu prohibitorum, præter obstinatos in auita superstitione, Turcas, Iudæosque,

Leonis X.
testimoniū.

que, ne videlicet *projcerentur margarita ante porcos*. Græcos vero, & Armenios (tametsi plerique eorū schismatici essent) religione erga B. Virginem cum Latinis certasse accepimus: plures eorum detractis in ipso tēpli aditu sibi calceis, manibus & oculis sublatis in cœlum, ad sacrosanctam accessisse Domum: quo vbi ventum esset; ad limen procubuisse venerabundos: ibique prostratis humi corporibus, Deum Deique parentem adorasse, demum ad conspectum Virginis, aramque adrepisse genibus, Iesu Mariæque nomina enixe inuocantes. Hæc porro Recinētēsis mercatus à Leone instituta celebritas plurimos dein ceps duravit annos, ingenti cum Lauretanæ celebritatis incremento. At Leo ne quam Lauretani cultus amplificandi omitteret viam, ad vltimum sanxit, ne vota adeundæ S. Mariæ Lauretanæ vlllo modo possent cum alijs pietatis operibus commutari. Proinde votum hoc quinque illis vulgo excipi solitis aggregavit. Et est diploma honorario procœmio insigniter ornatum: quod quia est ad Lauretanæ Virginis laudem insigne, attexere placuit. *Gloriosissima Virginis Matris Dei Maria, a cuius laudibus sicut neminē cessare fas est, ita ad illas explendas neminem sufficere arbitramur. Cum si quidem nullum promptius miseris, aut efficacius peccatoribus refugium apud Deum inueniatur, merito totius animi, mentisque affectibus recolentes illam in cælis primum adorandam, deinde vbiq̄ in terris venerandam, & loca eius nomini dicata omni studio ornanda esse censemus, & illa maxime, quæ ipsa B. Virgo sibi angelicis comitata cœribus elegit, & assidue in eis ad Christi fidelium auxilium, & subleuationem miracula fere innumera operatur. Inter quæ omnium consensu testimonio, ac deuotione locus ille Lauretanus fama celebris, ac deuotorum frequentia cultissimus meritiò habetur primus. Cum enim Beatissima Virgo (vbi fide dignorum comprobatum est testimonio) è Nazaret imaginē, & cubiculū suum diuino nuntio transiens, postquam apud Flumen Dalmatiæ oppidum primo, & dein de in agro Recanatensi in loco memoroso, ac rursus quodam in colle eius-*

Leonis x. testimonium al-
terum.

te eiusdem agri particularibus personis addic̄to posuit. Demum in via publica ubi modo consistit illud angelicis manibus collocando sibi delegit, & in eo assidue miracula innumera illius meritis operatur Altissimus. Ob quod complures Romani Pontifices prædecessores nostri, & præcipue sel. Recor. Paul. II. Syxtus IV. & Julius II. Sacratissima Virginis merito deuotissimi, quo populum Christianum omnipotenti Deo, & Virgini Matri redderent acceptabilem, Ecclesiam Lauretanam, qua tanto miraculo creuerat, & augetur in dies, varijs, ac præcipue spiritualibus decorarunt muneribus. Et cætera, quæ sequuntur.

Egregijs ornamentis, donisque decoratur.

Cap. XVII.

NEC Apostolicis litteris magis Lauretanam Aedem Leo Pontifex, quam Pontificijs opibus auctam voluit. Interim ab eo templi, Domusque Lauretanæ ædificia strenue adiuta. Bina templi sacraria circundatis segmentato opere armarijs adornata. Inde ad ipsam sacrosanctam cellam honestandâ conuertit animum. Ac sacros quidem parietes intrinsecus ornandos ratus non est, ne quid in eis ornati esset præter ipsos, quos Christi ac B. Virginis habitatio, contactusque satis superque adornarent. Cæterum intentus sacello extrinsecus magnifice exornando (& materies ad id nuper ab Iulio præparata stimulabat) eam ornatus amplitudinem concepit animo, quæ digna Deipara Virgine, digna Romano Pontifice Christi Vicario, digna ipsius loci maiestate religioneque, quoad paterentur humanæ opes, foret. Ergo Sansouino Architecto simul ac statuario illis temporibus nobilissimo, formæ describendæ negotium dat monito quid sui consilij sit. Sibi utique esse in animo tale moliri opus, quod in parua mole, omnem illius seculi magnificentiam vinceret. Nec defuit regio Pontificis animo sapientissimi

Leonis x. ornamenta.

M mi ar-

mi architecti solertia. Formam quippe talem descripsit, quæ Leonis responderet optatis. Nec Pontifici minus animi in opere perficiendo fuit, quam studij in forma optanda probandaque fuerat. Preciosi marmoris haud quamquam satis erat: & descripta forma requirebat ingentes marmoris glebas. Igitur eas inde vsque à Carraria (quæ candidi marmoris lapidicina in Liguribus est in primis nobilis) peti iussit. Nullaque habita sumptus ratione Ligustica marmora nauigijs imposita longissimo circuitu (quippe infero superoque mari, Italiæ oram pene quam longa est, circumuehi necesse erat) subuehenda curauit. Quæ ad Anconam, siue ad Recinetensem portum demum exposita Lauretum aduehebantur plaustris: ibi ab eximijs fabris illius ætatis maxima mercede conductis, antiqua illa Græcorum, Romanorumque arte perpoliebantur. Inter hæc auxit loci maiestatem, religionemque haud exiguum Lauretanæ Basilicæ additum decus. Leo, vt augustiorem sedis Lauretanæ speciem faceret, Petrum Antonium Perottum Præsidem sacris operantem cum cætero habitu, tum verò Episcopalis insignibus venerabilem fecit: eidemq. concessit, vt sacris operatus populo bene precaretur Episcopali ritu. Nec Leonis cura Lauretanum Antistitem magis, quam aram Pontificijs muneribus honestauit. Cædelabra argentea quatuor sesquicubitalia auro interlita, & præclaro opere cælata pondofere quinquaginta: umbella insuper quadrata egregia, Leonis dona sunt. Per eadem tempora Lauretana Aedes alijs quoque nobilissimorum hominum muneribus culta. Antonius Leiuus Dux Hispaniensis exercitus sacerdotalè ornatum dono misit ex veste Damascena, auro crispo magnifice intertexta. Regina Vngariæ effigiem suam ex argento supplicem pondofere xxx. Marchionissa Mantuana sacerdotis, ac ministrorum solempni ceremonia sacrificantium vestimenta, argento auroque contexta. Alij porrò alia, qui etsi nobiles ipsi erant; tamen sua nomina

in

Leonis x.
Dona.

Cod. Laur.

Antonij Leiuus D.

Reginæ Vngariæ D.
Marchion. Mantuanæ D.

in suis donis ignota esse voluerunt. Quibus ex donis illa eminent maxime. Statua argentea B. Virginis cum effigie pueri Iesu globosum orbem tenentis manu, pondo librarum octo. Huic altera adiecta argentea item statua, & pōdere par, & specie similis: hoc vno differt quod Christus puer matris gremio insidet, dextra prætendens pyrū. Alia rursus ex argento expressa B. Mariæ effigies librarū xī. Itemque alia, pari fere pondere, cum Cæsareæ Aquilæ insignibus, vt vnde ea sit, haud ægre appareat.

Dona ab
Ignotis.

*Sacerdos Dalmata Lauretum venit, exempta sibi exta
præferens manu. Cap. XVIII.*

Eodem fere tempore permira res, & magis propter infinitam Dei vim, quam propter facti nouitatem, credibilis, Lauretanam Aedem longe insigniorem fecit toto orbe terrarum. Sacerdos erat Dalmata vir antiqua simplicitate, idemque Lauretanæ Virgini vnice deditus. Hic forte captus à Turcis, cum ad deserendam religionem omni artificio pelliceretur; nefarias voces non dicam animo, sed auribus admittere nullo modo sustinebat. Itaque importunos illos hortatores auersatus, vt eis ægre faceret, vltro Christum, ac Mariam identidem inuocabat. Stomachantibus illis, sciscitantibusque cur tandem illa nomina vsurparet, quia hærent mihi (inquit) in præcordijs. Ibi Turcæ minitari, se præcordia ipsa extracturos, nisi exemplo Christum Mariamque exsecratur. Erratis (inquit ille) præcordia mihi auferre potestis, Christum & Mariam non potestis. Tum vero illi furens ira sacerdotem ferro pariter inuadunt. Hic Dalmata Lauretanam inclamās Virginem vouet, si vita suppetat, primo quoque tempore se ad eam iturum. Ea vox iratos magis accendit. Igitur hominem circumfistunt, & discisso apertoque pectore, intestina à summo recisa extrahunt: eaque semineci, iam

Tradit Lau.
Ann. Laur.
Riezæ.

M 2 iamque

iamque vt rebantur, casuro tradunt, simul per ludibrium increpantes. Abi iam propera, & præcordia in quibus hære ait Mariam Lauretanam, ad eam perfer, vti vouisti. Excedit fidem, non tamen diuinam vim, quod deinde memorat. Moribundus sacerdos, Deo mortem morante, viresque suggerente, porro ire pergit: multorumque dierum itinere celeriter emenso, Lauretum peruenit sua exta præferens manu. Quacumque incedit; concursus ad eum fieri, seu visendi studio, seu rei cognoscendæ. Et ille Lauretani præcipue templi ministris apertum, vacuumque pectus, & prætenta manu viscera ostentans, totam rem breuiter enarrat, cunctis stupore atque admiratione attonitis. Ad vltimum gratijs Virgini enixe actis, & solemnibus Confessionis, Eucharistiæque præsidijs communitus, in Deiparæ conspectu, complexuque (vt credere par est) effluit animam. Extæ ipsa e regione sacrosanctæ cellæ suspensa diu aduenis spectaculo fuerunt. Quibus tabe absumptis, exta e ligno assimulata, atque ibidem affixa multos annos monumentum ei fuere miraculo. Cæterum quia rusticani homines Lauretanum templum ingressi, animis tali spectaculo occupatis, Deiparam se gnioire colebāt cura; tandem ea tolli placuit. Itaque Paulo III. Pont. per occasionem firmandi pilas, quibus tholus incumbit, sigillum vnde illa pendebant, deiectum est. ad conseruandam tanti miraculi memoriam, sacerdos præcordia prætendens in tabella depictus, addita breui totius rei narratione, & in publico propositus, qui hodieque visitur. Miraculum quidem ipsum adeo testatum est, vt nefas sit de eo dubitare. Multi adhuc viuunt, qui testantur exta è ligno expressa ab se visa, pluresque accolarum auditos, cum dicerent, exta ipsa adhuc recentia ab se conspecta esse Dalmatæ sacerdotis.

*Turcarum incurfiones ab Aede Lauretana diuinitus
arcentur. Cap. XIX.*

PER idem tempus B. Virgo, quam sibi Lauretana Do-
mus cordi effet, haud dubijs argumentis ostendit.
Selimus Turcarum Imper. Mahometis nepos, intactis æuo
Lauretanae cellæ thesauris imminens, nihilo feliciore exitu
tantum facinus tentauit, quam Mahomeres eius auus
tanto ante tentauerat. Iam Selimus suis, maiorumque
suorum victorijs erectus, omnia pene maria classibus ha-
bebat infesta, totam subinde Europam, vltimique occi-
dentis oras imperio suo destinans. Igitur illo authore, in-
gens piratarum manus in Italiam appulit: & Dalmatarū,
Appulorumque littoribus depopulatis, Lauretanae prædæ
spe inuitante, in Picenum vela fecerunt. Descensione inde
facta, Castro Pörtus Recinētensis potiuntur: tecta cædi-
bus & incendio foedant. Iam nemine contra arma ferente,
Lauretum inflammatis studiis contendebant; cum de-
sertam à mortalibus propugnatoribus ædem à cœlestibus
defendi, propugnarique senserunt. Quippe ipsemet Lau-
retanae Aedis conspectus tantum eis terrorem incussit; vt
è vestigio trepidi re infecta, repeterent classem, haud du-
bii, quin dilecta illa cœlo domus cœlesti præsidio tegeretur.
Selimus porro conandi sceleris author paulo post
haud dubia diuini numinis ira periit cancro, foedissimo
iuxta, atrocissimoque morbo misere absumptus. Nectamen
exitialis Selimi exitus aliorum compressit audaciam.
Cognitum est deinde ex Turcarum captiuis, qui fuga elapsi,
Lauretum ad vota B. Virgini reddenda venerunt, Archipiratas,
in quorum ipsi fuerant potestate, sæpius Lauretani templi
prædandi, spoliandique studio Lauretum instructa classe
petiisse. Cæterum vt in sacrosanctæ conspectum Aedis ventum
esset, repente pauore ingenti di-
uinitus

*Ann. Eavr.
Rier.*

uinitus iniecto, regredi coactos, latens utique numen inibi esse confidentes. Ita audacia in venerationem vertit. Nam cum hæc fama inter barbaros increbuisse, ex eo tempore piratici myoparones oram Piceni legentes in conspectu Aedis Lauretanæ vix ausi sunt quicquam hostile conari, ne dum ad Aedem ipsam diripiendam accedere. Semel dumtaxat biremes Turcicæ duæ ex agro Lauretano prædas agere ausæ: quæ mox Deiparam Virginem expertæ sunt vindicem rerum suarum. Eodem ipso die à Canaletto Venetæ classis Duce captæ: prædatores suspensæ: præda omnis recepta. Lauretana res barbarorum clade sancita.

Christiani exercitus avaritiam eludit.

Cap. XX.

Nec à Barbarorum vi magis, quam ab avaritia Christianorum militum Lauretana Domus per idem tempus cælesti utique præsidio intacta mansit. Franciscus Maria Urbini Dux ditione à Leone Decimo exutus fuerat. Qua deinde armis recepta, ultro ipse Picenum agrum infesta populatione percurrit, Pontificis, ut ipse dictitabat, iniuriam ulturus. Exercitum habebat ex multarum gentium colluvione mistum, quibus nec mos, nec lingua communis, & præda potior religione erat. Proinde neque Ducis imperio satis regi poterat, neque vlla ratione à rapina prohiberi. Et Præfectorum, Centurionumque plerique iam pridem Lauretanis thesauris inhiabant. Iamque per internuncios de his diripiendis clandestina inter se consilia agitarant. Ergo ex composito ad Montem Filatranum non procul Laureto sub vesperam subsistunt ea mente, ut postero die illucescente, Lauretanam Aedem defensore vacuum direptum eant. Haud sefellit pium iuxta prudentemque Ducem impius conatus exercitus sui.

Itaque

*Ann. Laur.
Riera.*

Itaque per interpretes deterrere ab impio consilio perditos barbarorum Duces, per Italicas copias nefarium facinus impedire institit: omnia agere, omnia moliri, vt quolibet potius auerteretur incensa prædæ cupido. Cæterum surdæ erant omnium aures obstrepente auaritia. Ita maior pars, vt plerumque fit, vicit meliorem. Luce nondum certa, præmissis exploratoribus, agi coeptum est agmen. Dissuadere iterum Dux ac minas precibus miscens deprecari sacrilegam profectioem. Posteaquã nihil proficiebat, orat, si stetisset animo Lauretum pergere, vt mutata in diuersum voluntate, pietatis ergo, vt ceteri mortales, ad sacrosanctam Deiparæ Virginis cellam accederent: si secus fecerint, non suam modo, sed coelestem quoque intentat iram, recentia Turcarum exempla proponens. At illi animis vãsania auaritiaque occupatis, nullius salubris consilij patientes ad deuoratam spe, & opinione prædam incensis studiis tendunt. Sequitur exercitum Dux, quem regere nequibat, sacrilegium, quod impedire non poterat, temperaturus: Sed non defuit sacrosanctæ cellæ præsidium Virginis. Præmissi exploratores haud procul Laureto aberant: omniaque tuta esse cerneret lætitia gestiebant; cum subito acrium grex luporum (vt ferinam hominum rabiem feræ comprimerent) è salutu proximo erumpunt. ac velut factu agmine in præcursores impetum faciunt: illorum plerosque repentino terrore amentes iugulant laniantque: cæteros in fugam vertunt, salutis iam magis quam prædæ memores. Qui vt ad primum agmen metu, cursu, lassitudine exanimati peruenere; receptis demum à pauore tanto animis, effusæ fugæ, terrorisque causam socijs tanti sceleris aperiunt. movent etiam atque etiam, viderent quid agerent: Aedi Lauretanæ Deum custodem, ac vindicem a desse. tantã vim luporum, tam immania corpora belluarum non è nemore illo egressam, sed diuinitus in prædatores emissam: nec ipsis tam cum belluarum exercitu, quam cum Deo, coelestibusque

lestibusque esse pugnandum. At vāsani exercitus Duces exploratorum terrorem tanquam vanum, militari deridiculo eludentes, nihilo minus properabant ad prædam. Verum enimvero, vt sacra Aedes in conspectum se dedit; repente ingens exercitum pavor inuasit: cunctique lymphatis similes tæpidare coeperunt, diuinitus incussa formidine omnium pectora percurrente. Tum vero excussa vāsania, ad se redunt sceleris Duces: & siue diuini ira numinis, siue templi religione conterriti, cum cæteri pariter præmeditato latrocinio desistunt. Cæterum ne subinde militares animi ad ingenium redirent, consternatis nouum miraculum additur. Iam multum diei processerat, cum repente nebulam de cælo lapsam ferunt, quæ paulatim circa templum densata eius conspectum ademit, cum tamen cætera circum loca sole essent illustria. Ea species oculis obiecta militum animos quoque immobiles tenuit. Ex inde ingenti horrore perfusi procumbunt ingenua, versaque in religionem audacia, ad placandam Dei ac Deiparæ iram, Lauretum ire pergunt. Quo vt ventum est, cuncti, ac præcipue cohortium Duces, Lauretanam Aedem intrant venerabundi: ac positis humi genibus cogitati sceleris veniant exposcunt. Vltro etiam Virginem, quam diripere destinauerant, muneribus colunt, ita susceptum ab infano principio iter exitu saniore conclusum. Vrbinatium Dux insperato exitu facinoris mire lætus, Deo ac B. Virgini auersum sacrilegium gratulatur: mox detracta sibi arma in primo augustissimæ cellæ aditu suspendit tanti miraculi monumentum: simul se ex agro Piceno exercitum abducturum vouet. Nec votum fefellit. Extemplo formidabiles copiæ abductæ, eademque opera, & Lauretana Aedes, & Picena regio direptionis metu diuinitus liberata.

Lauretum à Leone Decimo mœnibus cingitur. eximium calaturæ opus urgetur.

Cap. XXI.

Multiplicis periculi Lauretanæ, diuinique præsidij rumor Leonem Pontificem perpulit, ut humana etiam ope talia pericula arceret in posterum. Apparebat Pontificiarum adium molem Aedis munimento destitutam esse tantam, quantum vix assiduus plurimorum artium absolueret posses labor. Ergo tam fera spe damnata, aduersus sabitas hostium populationes, Lauretum fossis, aggeribus, mœnibus, propugnaculis cingit, huius seculi anno ferme XX. Satis etiam tormentorum æneorum adijcit ad propugnandum, & procul arcendum hostem. Ex quo Lauretum templi oppidique munitionibus septum, adiuuante collis situ, muniti castelli etiam eminus haud vanam speciem gerit. Huius rei fama finitimos aditiculendum, non tantum peregrinos ad visendum exciuit. Barbaros vero, ac cæteros à conando in postesum scelere retardauit. Inter quæ Cardinali Robureo Laureti Patrono vita functo Bernardus Card. Bibiennensis, huic Iulianus Rodolphus Prior Capuanus à Pontifice susceptus est: qui Leonis iussu, quoniam iam paratum erat Dynastis hospitium; domum hospitem pauperibus peregrinis denuo exstruxit. At Pontifex perfectis Laureti munimentis, campanam raræ magnitudinis fundendâ curauit xx. millium pondo, eamque Lauretam oppidi nomine appellauit. Exinde haud parum memor egregij monumenti, quod circa factos sanctum sacellum relinquere moliebatur, Sansouinû cæterosque artifices litteris, præmijs, promissis impensius vtgere institit, ut se viuo, tam eximium opus absoluerent. Extant Leonis super ea re ad Sansouinum litteræ, quarum initium, quia plurimum valet ad Lauretanæ Domus com-

Card. Bibi-
en. Patron.
Laur.

Leonis X.
Testimoniū
tertium.

N menda-

mendationem, visum est hoc loco referre. Id tale est: *Cum pro immensis, & infinitis in humanum genus, ac præcipue in nos ipsos ab immaculata summi Dei Redemptoris nostri genitrice collatis beneficijs, sacrosanctâ, totoque terrarum orbe venerandam Lauretanam Ecclesiam, quam eiusdem Virginis carnis sarcinam ferentis cellulam extitisse, & Angelica salutationis, atque diuini parvuli, quem editura esset, nuncij fuisse deore, ac piè credimus, & in qua se Virgo ipsa uberiori in dies singulos exhibet gratiarum largitricem fidelium cunctorum votis præstosuccurrens, & cætera quæ sequuntur, quorum summa est. Sacrosanctam Virginis cellam dignam vtiq; esse, cui præcipuus quidam honos habeatur. Proinde ei summa ope, omnibusque vitibus committendum, vt quam maturimè ornamentum eius absoluat. Verumtamen haud potuit Leone viuo, suprema illi operi imponi manus. Et sanè genus cælaturæ, ac pulcherrimarum statuarum multitudo non vnum requirebant Pontificatum. Leoni subiectus Adrianus, VI. vir alioqui pius doctusque; verum seu perturbatio temporum, seu Pontificatus breuitas (quippe vix annus fuit) fecit, vt nullum pene relinqueret suæ erga Lauretanâ Aedem religionis indicium, vtiq; cum Flâdris, ex qua gente ipse erat, tẽplum elegans Romæ summa ope ædificaret S. Mariæ sacrum, cui ab Anima cognomen est factum. Cæterum quàm propensa eius voluntas erga Lauretanam Aedem futura esset, si vita ei suppeditaret, facile ostendunt litteræ ab eo ad Lauretanum Præsidentem datæ, & superiorum Pontificum beneficia, immunitates, indulgentiæ confirmatæ. Pauca quoque huius temporis Lauretana dona reperio, propterea quod ea tempestate notabantur negligentius. Certum habeo non defuisse. Exstat donorum memoria tacitis nominibus donantiũ. Credo quod ipsi taceri vellent, quò dona forent Deo ac Deiparæ gratiora. Vnum reperio Ioannis Baptistæ Casaræ monumentum, qui imaginem suam supplicem ex argento cælatam B. Virgini consecrauit.*

Io Baptistæ
Casaræ D.

Cle-

*Clemens VII. Lauretano templo decretis or-
nato, sacrosanctam cellam exornare
pergit. Cap. XXII.*

Creatus inde Pontifex Leonis X. patruelis Cle-
mens Septimus, cuius Pontificatum domesticis iux-
ta, externisque bellis exercitum non magis vrbis Romæ
direptio, quam religio Lauretanæ Domus insignem fecit.
Is quippe Pontificatu inito, nihil fermè prius habuit, quã
vt Lauretanam Aedẽ Pontificijs diplomatis honestaret,
quibus & vetera firmaret beneficia, & adijceret noua. O-
mittere hoc loco nõ possũ caput cuiusdã eius diplomatis,
Lauretanae Virgini perhonorificũ. Id est eiusmodi: *Cũ non-
nulli Romanũ Pontifices, præsertim fel. rec. Leo Papa X. præde-
cessor, & secundum carnem frater patruelis noster, respicientes
multa & magna miracula, quæ in Ecclesia nostra S. Maria de
Laureto quotidie operantur Altissimus, ac moniti singulari deu-
otione & religione, Ecclesia ipsi, & illius Domus Capitulo, Ca-
nonicis, & alijs personis quorũ plurima priuilegia, immunita-
tes, gratias, diuersis temporibus concesserint, Nos qui erga B.
Virginem, sub cuius inuocatione dicta Ecclesia constructa est,
singularem deuotionem semper habuimus, volentes quacunque
sunt in fauorem dicta Ecclesie. conseruari, & quæ sequuntur.
Inter beneficia Clementis fuit, quod Recinetensibus ius
omne, si quod reliquum esset in Lauretum, ademit. Nec
paruum eiusdem beneficium, quod Ioannem Matthæum
Gibertum Veronæ Antistitem Laureto præposuit, virum
doctrina pariter, & virtute clarum. Ab eo Lauretana Ae-
des supellectili sacra, optimis Canonicis, solemnibus cæ-
remonijs instructa cultaque. Pontificiarum ædium por-
ticus fornicatæ cisterna, quam à Card. Robureo ædifica-
tam diximus, testorio inducto concinnata, magno, vel
peregrinorum, vel incolarum bono. Cæterum illa maxi-
mè cura intentum Clementis habebat animum, vt nobi-
le illud à Leone inchoatum augustissimi sacelli ornamen-*

tum pari magnificentia absolueret. Accendebatur domestica vel pietate, vel gloria, ut cuius familiæ decus inchoata Aedis Lauretanæ cælatura esset, eiusdem absoluta foret. Itaque Antonium Sangallum, Raphaelem Bacchium, Nicolaum Tribulum, aliosque statuarios illa tempestate celeberrimos ingenti præcio conducit. Raynerium Nerucium Pisanum Lauretanæ ædificationi, præcipue vero egregio illi operi pro dignitate perficiendo præesse iubet. Iam præciosa martina erant maxima ex parte cælata ac perpolita. Nerucius ergo, dum cætera elaborantur, disturbat lateritios muros, qui sacra cellæ pro fulcramento adstructi, ab eademque diuinitus repulsi, subinortique (ut antea diximus) spectaculo erant. Inde, pari interiecto spatio, quod veteris miraculi monumentum foret, novos circumdari parietes placuit, qui cælato marmore contestari extrinsecus adornarent facellum; superstruendumque fornicem nouum, desiecto lacunari tectoque veteri, sustinerent. Aedem quippe lapide concamerari Pontifici placuerat, verito ne peruetustum tectum liqueat, tot luminibus perpetuo ardentibus obnoxium, igne concepto, exitium sanctissimæ cellæ pareret. Proinde ars postulabat, ut altiora fundamenta iacerentur, quæ satis firmis substitutionibus tam insigne, præciosumque opus à terræ motibus tutum vsque quaque præstarent. Igitur aperendis nouorani parietum fundamentis, sacra Domus, (ne subducto solo, quid detrimenti caperet) stragulis; ut sit, funibusque constricta, ac validis suspensa rudentibus tandem sublimis pependit è machinis; quoad expletis fossis, noua fundamenta extare cœperunt. Quo tempore satis constat (plurimorum enim oculis res comperita est) sub imis patetibus, dum circa eos ad fundamenta humus effoderetur, paluerulentum tritumque solum, & proximè duris sepe oppressam, aliaque militaris viæ, quam sacra Aedes occupat, indicia inuenta esse, noua veteris miraculi monumenta. Hæc autem à plurimis

Hier. Ang.
Tradi. Lan.

rimis tum notata, atque animaduersa ipsemet Hieronymus Angelita sub idem tempus memoriae prodidit in Gloria Virginis Lauretanæ.

Architectus sacros parietes perfodere ausus, diuinitus exanimatur. Cap. XXIII.

Cæterum aucta per idem tempus loci celebritate, sanctissimam Aedem ianuis augeri oportuit. Vna tum erat ianua (vt supra demonstraui) in medio fere pariete, qui vergit ad septentriones, hac ingredientibus omnibus & egredientibus aditus erat pariter, exitusque. Itaque in tanta aduenarum multitudine concursuque, alijs vt sit, alios prementibus, nonnulli (quia recessum primis ultimi non dabant) coarctati, oppressique exanimabantur. Proinde (quod iam pridem, & à multis optatum, & à Leone Decimo in forma exterioris ornamenti destinatum fuerat) peruiam fieri cellam placuit, binis ad angulos duorum parietum ianuis patefactis. Vt primum Architecti consilium distulit rumor; enimvero nefas videri, non magis accolis, quam peregrinis, eos parietes ferro temerari, quos per tot ætates diuina prouidentia saluos, intactosque seruasset. Multi palam fremere, quisquis id auderet, haud impune scilicet ausurum. Igitur cœlestis iræ metus fabros à conando absterruit. Haud vanum fuisse metum docuit euentus. Quippe Nerucio ipsi Architecto rem aggredienti quiddam accidit visu diuineque mirabile. Fabris tale ministerium detrectantibus, ipsemet sacrum parietem perfodere aggressus est, maiore artis fiducia, quam reuerentia loci. Ergo vt malleum in sacrum parietem adegit, repente manu obtorpescente, insolitus horror reliquum corpus inuasit. pallor deinde suffusus ori ingentis mali nuntius: mox linquente animo, qui circa errant, collabentem excipiunt, domumque inter manus defe-

*Trad. Laur.
Ann. Laur.
Rier.*

deferunt expiranti similem, & sensus omnis experte. Exanimatus iacuit horas ferme octo, quoad scilicet eius coniux mulier pia, & B. Mariæ Lauretanæ dedita in paupis Deum Deiparamque precibus, votisque placavit viro. Tandem igitur vitalis calor, qui totum propemodum corpus reliquerat, artubus reddi, & spiritus liberius meare coepit. Iamque alleuans Nerucius oculos, redeunte sensim animo, circumstantes noscitare. Demum iam compos mentis audaciam incusare suam: veniam opemque à B. Maria exposcere. Nec frustra. Animus religione exsolutus pariter corpus ægritudine leuauit, vt morbi causâ ipsa met curatio aperiret. Postquâ conualuit, Pontificè tota de re admonitum quid factò opus sit consulit. Ille haud ignarus id nimia Architecti confidentia magis, quam indignatione B. Virginis euenisse; miscens monitis imperia vrget Nerucium, vt Dei Vicario authore non dubitanter exsequatur incoeptum: & simul impense monet, vt sacros parietes perfodiat non tam malleo & audacia, quam ieiunio & veneratione Virginis armatus: sic demum rem exsententia successuram. Neque enim timendum esse, ne Deipara Virgo suam domum peruiam fieri nollet, quæ eâ peregrinis vellet cum salute, non modo sine perniciè patere. At Nerucium recenti malo ex audacia timidiorẽ iam factum, ne Pontificis quidem authoritas percellere potuit, vt iterum ipsemet experiretur quod tãto suo periculo paulo ante tentarat. Ad vltimum quia Pontificis imperium vrgebat, & mora patefaciendi ianuas ædificationẽ morabatur operis; inuentus est adolescens minime timidus, qui autoritate Pontificis fretus, & plenus amicorum vocibus rem auderet. Clericus is erat Basilicæ Lauretanæ. Venturam Perinum vocabant. hic triduo ieiunio ad sacrum parietem cum malleo venerabundus accedit. Circa Perinum erat & aduenarum turba, & Clericorum, hæc sollicita ex adolescentis fiducia, illa rei expectatione suspensa. At Perinus supplex ita præfatus dicitur.

dicitur . Sacra Virginis Domus , ignosce innocentia: non ego te hoc malleo , sed Clemens Dei Vicarius ornamenti tui avidus fodit : ille te ornatam , ille te peruiam cupit . Placeat Dei parenti , quod Dei Vicario placet . Talia precatus designatum parietis locum percussit impune . Eum deinde ictus tuto iterantem fabri pari ieiunio , ac reuerentia secuti , ianuas aperiunt tres , quarum duæ liberum populo ingressum , egressumque præberent , tertiam sacerdotibus aditum daret ad sanctiorem sacelli partem , ubi est Virginis simulacrum . Eodem tempore parua fenestra , quæ una in anteriore pariete erat ferme e regione simulacri , amplior ad accipiendum lumen facta , & claris æreis inauratis pulcherrime communita . Cæmentis inde erutis , vetus ianua , quæ satis ampla in medio pariete patebat , obstructa . Exin nouus paries duci , & insigni cælati operis cruxa operiri , conuestiriq; coeptus .

Clemens Lauretanæ Virginis ope adiutus eam impensus exornat. Cap. XXIV.

SVB id tempus Clemens Aedi Lauretanæ adornandæ intentus , ingens periculum Deiparæ Virginis præsidio euasit . Fraude , doloque hostium capta vrbe Roma , ipse in arcem molis Adrianæ receperat se . Ibi à Cæsarianis obsessus , posteaquam hostium vim sustinere non poterat , non votis modo , sed etiam litteris Lauretanæ Virginis implorat auxilium . Nec missæ in cassum preces . Pontifex haud ita multo post inter hostium tela elapsus in tutum est . Ad hoc ex auro argentoque Lauretano tria circiter aureorum millia coacta : & Pontifici inopiâ laboranti peropportunum subsidium missa . Ita Clemens geminæ B. Mariæ Lauretanæ beneficio , præsens periculum inopiâque vitauit : ac demum discussa ingruente belli procella , pacem populis suis , atque otium peperit . Discrimine captis,

Beom. Cyril.

tis belloque perfunctus, Lauretanæ Virgini gratiam non solum habendam, sed etiam quantum mortali fas esset, referendam existimavit. Igitur post Carolum Quintum insignibus Imperij ab se decoratum Bononiæ, Romam inde remigrans ad Lauretanam divertit Aedem, Patronam Liberatricemque suam salutaturus. Gratijs rite actis, votisque Deo ac Virgini persolutis, ut tantorum erga se meritorem exstaret gratia, inchoata Lauretanæ ædificationis opera summa vi vrgere statuit. Architecto igitur, fabricisque instare cœpit, templum præcipue ad culmen perducere aliquando festinans. His operibus perficiendis pecuniam, quam mutua à Virgine acceperat, reddidit. Itaque illo Pontifice, & Pontificia testa Laureti strenue ædificata, & templo fastigium impositum, cum egregio tholo, qui tantum se à fastigio attollit, quantum fastigiû à terra. Inter hæc haud vltima Clementis cura erat de absolvenda præclara illa cœlari operis crusta, quam ut principia se dabant, haud falso augurabatur maxime inclytam toto orbe terrarum futuram.

Lauretum excisis nemoribus, lacunisque siccatis salubrius redditur. Cap. XXV.

DVM Lauretana Domus egregijs operibus ornatior in dies existit, etiam Lauretum oppidum excisis circa sylvis, exsiccatisque paludibus existere cœpit salubrius. Infame incolarum morbis mortibusque erat illa tempestate Lauretanum cœlum: quippe magna ex parte palustre ac noxium, multarum offensarum causas corporibus afferebat, ut incolæ bonam anni partem pituitosi essent omnes ac redundantes: plerique tenui, imbecillaque vterentur valetudine: pueri vero maxime immatura morte extinguerentur, ut pote qui propter corporum imbecillitatem, proximi stagni halitum, locique ipsius gra-
uita-

Bern. Cyril.

tuitatem ægerrime ferrent. Et sane Lauretum situm est in
 tumulo vergente ad meridiem, orientemque solem; cæte-
 rum ab occidente ac septentrionibus, qua sylvarum palu-
 strium, qua collum obiectu clausum excludebat ventos
 salubres: contraque ab altera parte apertum noxios exci-
 piebat grauesque. Nec procul planities erat caliginosa
 paludibus, quas restagnans amnis (Musioni nomen est)
 faciebat, & limosa insuper hyemalibus aquis, quæ paula-
 tim collectæ nullo motu agitante torpebant. Crederes
 insalubrem sedem Deiparæ cordi fuisse, vt eius præsidij sa-
 lubritas in loco insalubri magis emereret. Pertulit igitur
 fama ad Pontificem, in oppido Laureto ab cœli inclemen-
 tiam, plerosque infantium ac puerorum, priusquam ætas
 adolesceret, interire: ita paulatim incolis metu orbitatis
 alio demigrantibus, in oppido solitudinem fieri. Itaque
 ille Lauretanæ Virgini pulchrum ratus, & oppidum quam
 frequentissimum, & locum quam saluberrimum esse; de
 architectorum sententia commodissimum existimauit, vi-
 cinas lacunas siccare, nemora excindere, imminentes tem-
 plo colles (Montem Regalem, & Montinorum incolæ ap-
 pellant) æquare, vt nebulæ origine sublata, cœlo-
 que patefacto, aer ventorum salubrium flatibus apertus
 salubriorem faceret locum. Igitur Ioanni Antonio à Sta-
 tis Lauretano Governatori, & Antonio Sansouino archi-
 tecto scribit his verbis. *Acceptimus aerem istic præsertim æsti-
 uo tempore reddi insalubrem, partim ex eo, quod quidam col-
 lis dictæ Capellæ, & Ecclesiæ supereminens ventos montanos
 loco salubres excludit, partim quod in planitie dictæ Ecclesiæ
 circumvicina etiam ad quinque millia passuum plures plaudes,
 & syluæ fore semper limosæ insalubritatem faciunt. Quam-
 obrem nos illâ Ecclesiâ toto orbe Christiano ob gloriosissimæ
 Virginis Mariæ merita, & confluentiam illuc populorum mul-
 titudinem celebrem, his causis sublatis, salubrem reddere cupi-
 tes, iam ordinauimus, vt dictus collis, supereminens compla-
 netur, paludes factis fossis exsiccentur, syluæ excidantur.* Lau-
 retanus

retanus ergo Præses impèsius etiam quam iubebatur, tam salubre opus aggressus est anno huius sæculi XXXIII. ac strenue per architectum, ingenti operarū vi conducta, pauperibus etiam peregrinis corrogatis, syluam vico proximam deijcere, lacunas ductis fossis in præterfluentem amnem, aut in mare proximum deriuare: imminentem oppido collem cædere institit. Longum erat, ac pene infinitum opus. Proinde tum inchoatum magis quam perfectum. Cæterum illa ipsa inchoatio, & salubritatis aliquid in præsentia, & spei plurimum in posterum procedente opere incolis fecit.

Clemens tribus cubicularijs in Dalmatiam, & Galileã missis, Lauretanæ Domus migrationem explorat. Cap. XXVI.

*Tradit. Lan.
Ann. Laur.
Kjere.*

Alubrior iam facta erat Laureti habitatio, cum Lauretanæ Domus historia facta est exploratio. Hieronimus Angelita cuius Recinetensis domi suæ, vel generis nobilitate, vel integritatē vitæ clarus in paucis fuit. Is Virginis Lauretanæ historiam ab se conscriptam Clementi Pontifici per id tempus dicauit. Scribendæ dicandæque Pontifici historiæ causa fuit, quod per eadem ferme tempora, vt ante dictum est, sacrosanctæ Domus è Galilæa in Dalmatiam, inde in Picenum asportatæ narrationem ex Flumenfibus Annalibus Dalmatæ quidam ad Recinetensem pertulerant ciuitatem. Itaque siue Angelitanæ historiæ admonitu, seu familiarium rogatu, seu potius cœlestis numinis instinctu, Clementem cupido cœpit, migrationē Sanctæ Domus è Galilæa intentius explorandi. Haud erat ignarus id ipsū olim, & à Dalmatis auctore Frangipaniō, & à communi Picentium, ciuitatis Recinetensis hortatu, satis esse perspectum. Cæterum præcipuas Pontificis partes esse ducebat, rem tam inusitatam, ac pene incredibilem

sem denuo per certos homines explorare, vt aliorum iudicijs accederet Pontificalis authoritas, quæ ex mortalium pectoribus dubitationem omnem, si qua forte resideret, funditus tolleret. Proinde ex omnium familiarium numero tres cubicularios suos delegit expertæ in primis religionis, ac fidei. Hos quid factu opus esset monitos, rebusque necessarijs abunde instructos dimittit, faustum eis iter precatus. Ergo illi Lauretum profecti, sacramque Domum intentiore cura contemplati dimensique, conscendunt nauim Illyricum petituri. Quo vt ventum est, ædiculam Lauretanam instar satis vetustam, & miraculorum monumentis insignem inueniunt. Perro parieti eius ædiculæ inscriptum, Lauretauam ibi Domum olim fuisse. Hæc accolæ ipsi monstrabant: haud vana ab illis afferri veræ la chrymæ vbertim manantes ex desiderio testabantur. Cōfessum igitur legati mensuris admotis, deprehendunt profus omnia cōuenire. Protinus repetito cursu pergunt in Galilæam, Nazarethum veniunt. Sacræ Domus fundamenta monstrata ab incolis cernunt: quoquo versus metiuntur: congruere cuncta comperiunt. Ex Legatorum numero Ioannes N. erat Senensis, qui nouo aliquo indicio veteris miraculi fidem adfirmendam ratus, duos inde attulit lapides ex ijs, quibus vulgo strui ædes Nazarethi solent. Lapis quidem laterem naturali forma imitatur (cuiusmodi ex festilibus lapidicinis erui alicubi solet) cæterum flauentibus intermicat venis. Reuersus igitur Ioannes cum Collegis ad Aedem Lauretanam, cum eius lapidibus Nazarenos illos lapides confert: reperit geminos eorum, ac simillimos esse. Ea quoque res auxit miraculi fidem, cum talem lapidicinam in Piceno nullam esse constaret: et omnia quamuis vetusta ædificia, ob cæmentorum, taliumque lapidum inopiam, laterculo structa cernerentur: Illi igitur successu admodum læti peruolant Romam. Pontificem expectati adeunt, comperta renuntiant. Ioannes insuper Nazarenos lapides Lauretanis simillimos

profert tanti miraculi testes. res summa & Pontificis laetitia, & aedificiarum praecipue sermone celebratur.

Tres viri illustres è mortis faucibus eripiuntur.

Cap. XXVII.

*Tradit Lau.
Ann. Laur.
Riera.
Iulian. Ca
sarinus a le
tali morbo
ereptus.
Vaiuo. Fran
siluan. a pre
senti mortis
periculo li
beratus.*

Eodem fere tempore Aedes Lauretana nobilissimis est illustrata miraculis. Iulianus Caesarinus vnus è proceribus Romanæ ciuitatis anno huius seculi XXX. Bononiae graui implicitis morbo ad vltimum periculi venerat. Iamque à medicis destitutus adesse sibi sentiebat super premium diem, cum implorato Lauretanæ Virginis praesidio, repente conualuit. Eodem anno Vaiuoda Transiluanæ ab Abrahamo Prætorè Regis Turcarum (Bassam ipsi appellant) prælio victus captusque victoris irati iussu ex altissima rupe agendus erat præceps. Cæterum ille B. Maria Lauretana inuocata, seruitium quoque, non tantum præsens supplicium, euasit. Nam forte sermonem de religione cum Bassa ingressus, adeo efferatum eius, animam diuina opè mitigauit, vt Barbarus odio in amorem verso, ipsum cum cæteris Transiluanis captiuis, dimitteret gratis. Exstat hodie Laurenti tabula ingens egregie picta, auroque exornata, vbi tota res non solum coloribus, sed etiam litteris expressa visitur. Iisdem fere temporibus Ferdinandus Gonzaga adolescens nobilissimus Mantuæ præferocem cursu exercebat equum. Quo vehementius concitato effusus in clathros ferreos vicini templi, B. Mariæ Lauretanæ opem implorat. mira dictu res. Ex tam graui, periculosoque casu, extemplo sanus vegetusque surrexit. Nec voti parum memor, equestrem statuam argenteam Lauretanæ Virgini donum tulit. Ipse autem eiusdem effigiem Virginis ex argento expressam deinceps in omni vita perpetuo suspensam gestauit è collo, siue miraculi monumentum, seu vitæ præsidium. nec frustra. in maximis prælio-

*Ferdinandi
Gonzagæ
casus, & D.*

præliorum discriminibus vir bellicosus præsentem semper Dei paræ Virginis expertus est opem. Horum igitur miraculorum fama, & simul explorata Lauretanæ Domus ex Galilæa, & Dalmatia translatione mire lætus Pontifex enixe instare Nerucio cœpit, vt præcipuum sacrosanctæ cellæ ornamentum quamprimum absolueret. Sed Deo aliter visum, qui affecti tam eximij operis nomen Clementi dedit, absoluti decus alteri referuauit. Enimvero in illo tam insigni opere exstruendo, & ad culmen (quantum in ipso fuit) perducendo, adeo præclare Clementis non sedulitas modo, sed etiam magnificentia exstitit; vt haud immerito eum authorem fama ferat: etiamsi Leonis Pontificis symbola, insigniaque voluntaria multis locis operi inserta cernantur. Clemens quippe nullum omnino inseruit sui monumentum, rarum vtique exemplū, Deo quoque acceptum adeo, vt eius haud dubie nutu, tam excellentis operis gloria sequentem fugeret, fugientem sequeretur. Clementem porro ferunt, cum ad tergum operis, quod vergit ad ortum solis peruentum esset, consultum à Recinetensibus, vt in ea parte Lauretanam historiam inscribi vellet, respondisse, satius videri eam historiam in marmore similiter, vt cætera B. Virginis facta cælari, siue quod historia ipsa per se satis nota ac testata foret, siue quod cælata historia satisfactura esset litteratis pariter, idiotisque. Attamen Clementi VIII. Pontifici Maximo, & Cardinali Gallo Laureti Patrono summam Lauretanæ historiæ in marmorea tabula, quæ cælaturæ subiecta erat, inscribi placuit: quo illustrius, cumulatius esset tantæ, ac tam insolitæ rei ad posteriores monumentum.

F. Leandri Alberti de Lauretana Aede testimonium.
Cap. XXXIII.

Leandri testi-
mon.

NOuum per eadem tempora haud ignobilis historici testimonium Lauretanis rebus accessit. Leander Albertus homo ex Domiciana familia doctus æque, ac pius in libro, quem edidit de Descriptione Italiae, Picenum describens perhonorificam facit Aedis Lauretanæ mentionem. Quem nos locum ex Etrusco sermone in Latinum totidem fere verbis conuertimus. Sic igitur scribit. Recanatum inter, & mare Adriaticum, non longe à Mufione fluuius cernitur in colle templum S. Mariæ Lauretanæ toto terrarum orbe celeberrimum, quod simul cum oppido validis est munitum mœnibus. Hic multi sunt incolæ excipientes hospitaliter peregrinos, qui ex omnibus Europæ partibus eo votorum perfoluendorum gratia confluunt; cum omnibus anni temporibus; tum maxime vere, & autumno. Equidem de tanto templo dicturus vnde ordiar nescio. Obuersatur quippe animo hinc summa loci religio, illinc eximia templi opulentia. Enimvero me vires deficiunt conantem dicere de sanctissimo illo, religiosissimoque cubiculo, vbi nata, vbi educata est cœli Regina semper Virgo, ac Dei parens Maria, eademque miserorum mortalium apud filium suum patrona. Vbi Archangeli Gabriëlis nuncio Dei mater effecta, appellataque est, vbi humanam Deus naturam induit, vt nos ex faucibus inferni Draconis eriperet, cœlestisque regni aditum per tot sæcula, Parentum humani generis vitio, clausum aperiret. Itaque vt dixi, vnde talis loci descriptionem ordiar ignoro. Cæterum vt pijs pariter, curiosisque lectoribus satisfaciam pauca dicam. Principio igitur dubitandum non est, quin hoc illud ipsum sit cubiculum, vbi cœli regina edita in lucem est. Nam præter certissima litterarum
monu-

monumenta, quæ Deiparæ Virginis cubiculum ab Angelis huc translatum esse fidem faciunt, nemo est tam ferus æ ferreus, nemo tot, tantisque flagitijs, ac sceleribus cooptus, qui non in ipso sacræ Domus ingressu, præsentis numinis cœlestis religione perfusus molliri suum sentiat pectus adeo, vt venerabundus B. Mariæ imploret auxilium, ac per eam à Christo suppliciter oret suorum veniam delictorum. Et sane ad id ipsum humanos animos diuina vis videtur impellere. Ad hæc accedunt prodigia, ac miracula ibi diuinitus edita, beneficiaque tributa ijs, qui ad Dei parentem supplices confugerunt. Id adeo non solum litterarum monumenta testantur; sed etiam aurea, argentea, cerea simulacra, votiux quoque tabellæ, quæ per multas ætates, ac secula congesta visuntur. Longus sim si velim numerando percensere diuina prodigia, ac dona inibi impertita mortalibus. Quæ quidem tot tantaque sunt, vt incredibilia videri possint ijs, qui non facile adducuntur, vt credant, maternas à Deo preces audiri. Nec vero hæc magnificentius à Leandro dicta, quam verius.

*Lauretana Aedes plurimis, nec vulgaribus colitur
domis. Cap. XXIX.*

NON alias magis ante, pluribus Aedes Lauretana votiuis floruit donis. In Lauretanæ Domus Cod. Lat. cubicibus reperio, per hæc tempora omnes ferme Piceni populos quotannis solitos in supplicationibus argentæ Beatæ Virgini coronas ferre singulas, binas, ternas, vsque ad septenas, voti aut religionis ergo. Et quia iam satis, superque erat coronarum (coronæ quippe tum censebantur ad septuaginta) commodatas coronas accipiebant à sacræ Domus Custodibus, pro his precium ferebant. A plerisque etiam Piceni castellis oppidis

oppidis, vrbibusque argentea ipsorum simulacra in supplicationibus praeferebantur. Erant illis temporibus partim vrbium, partim oppidorum, & castellorum ex argento expressa simulacra numero duodeuiginti. inter quae Firmum pondo librarum pene viginti & specie, & precio eminebat. Caeterum haec quoque alijs populis, quibus deerat aurificis copia, commodata à custodibus in supplicationis pompa ferebantur, argento pro his repenso. Et vterque mos, vel coronarum, vel illius modi simulacrorum usque adeo increbuit, vt nunc, vel maxime vigeat. Nec se Piceni finibus ea tenuit consuetudo. Iisdem temporibus Pisauenses argenteam Pisauri imaginem miserunt aefabre factam. Nec ea tempestate ciuitatum, ac populorum magis, quam ciuium ac nobilium virorum pietas exitit.

Argentea simulacra vrbium, & oppidorum XVIII. Firmi argēt. simulacr.

Pisauri arg. simulacr.

Ascan. Column. D.

Cardin. SS. Quatt. D. Comitiss. Ragoni D. Io: Francisc. Bossij D. Pyrrhi Gonzaga D. Pardi Pappacoda D. Alex. Calcagnini D. March. Tripaldæ D. Magni Magistri Melit. D. Vincetij. Alfani D.

Ascanius Columna inter Romanos proceres genere, atque opibus clarus argenteam B. Rochi effigiem libralem, & sacerdotis solemnina sacra celebrantis amiculum ex textili argenteo, donum Virgini attulit. Cardinalis sanctorum Quatuor Coronatorum caput argenteum pondo ferme quatuor. Comes Rangonus Mutinensis, & Io: Franciscus Bossius Mediolanensis, singuli crus argenteum librare. Pyrrhus Gonzaga eiusdem materiae ac ponderis pedem. Pardus Pappacoda Neapolitanus effigiem suam argenteam ponderis duplo maioris. Alexander Calcagninus imaginem suam ex argento calatam trilibrem. Marchio Tripaldæ, lychnum argenteum pari ferme pondere. Magnus Rhodiorum Equitum Magister alterum lychnum eadem materia, sed pondere aliquanto maiore. Vincentius Atfanus Perusinus simulacrum suum ex argento expressum librarum xv. Alia porro ab alijs (quorum nomina prodita non sunt) sigilla sexdecim argentea, pondo librarum septem, & septuaginta. Sed longe ante alia omnia huius temporis dona excel-

Ludou. Giffilardi D. Card. Montini D.

lit Ludouici Giffilardi ciuis Bononiensis effigies argentea pondo amplius quinquaginta. Sacra etiam subinde superlex aucta. Cardinalis Montinus (qui postea Pontifex fa-

ctus

Æus Iulius Tertius est appellatus) sacerdotalem vestem egregiam ex auro textili crispante donum tulit. Cardinalis Palmerius aræ ac sacerdotis ornatum ex veste Attalica. Dux Traiectensis sacerdotis, ac ministrorum solemnibus sacris operantium vestes ex holoserico villoso violaceo distinctas auro. Oliuerius Fagnanus Mediolanensis ex eadem materia, aræ & sacerdotis ornatum. Marchio item Bitontinus ex veste Damascena aureis operibus insignita. Alij quoque alias altarium, ac sacerdotum vestes, coronas argenteas, calices, aliaque eiusmodi, quæ perfecti longum foret, dona Deiparæ Virgini seu portarunt, siue miserunt. Nec ea propria virorum laus. Isabellæ Cardonæ Proreginæ Neapolitanæ corona aurea libralis, & ipsius effigies B. Virgini supplicantis argentea, pondo sesquilibræ, & pes libralis item argenteus: ad hæc arcula scite facta eiusdem materiæ ponderisque: bini vrceoli aurei vnciarum xiv. armillæ itidē aureæ benefactæ donū fuit. Marchionissæ Vasti effigies B. Virginis puerum lesum gremio gestantis argentea pondo fere quatuor. Quin etiam à Turcis dona missa. Constat anno huius sæculi XXVIII.

Card. Palmerij D.
Duc. Traiectensis.
Oliuer. Fagnani D.

March. Bitontini D.

Proreginæ Neapol. D.

March. Vasti D.
Bassæ Turcarum D.
Cod. Laur.

Bassam Turcarum (nomen, & causa non proditur) argenteam aræ vestem, margaritis insuper adornatam Lauretanæ Virgini donum misisse Clemente Septimo Pontifice Maximo: vt intelligeremus Lauretanam Virginem communem omnium gentium esse Patro-
nam, quicumque eius patrocinio vti velit.

FINIS LIBRI SECVNDI.

HORATII TURSELLINI

E SOCIETATE IESV

LAVRETANAE HISTORIAE

LIBER TERTIVS.

A Paulo Tertio beneficijs, decretisque decoratur.

Cap. I.

Pauli III.
beneficia.

ONTIFICIAM inde sedem Paulus Tertius excepit, qui Aede Laurentana ornanda, augendaque etiam cum ipso Clemente certavit. Namque initio fermè Pontificatus sui, & Indulgentiis eam, & beneficiis cumulavit. Quippe indignum ratus, sacræ Domus ministros ad usum dome-

sticum vix pecunia emptum solum habere posse; vicinos eis quotannis salis saccos ex Ceruiæ salinis assignavit gratuitos, non contemnendum beneficium, siue muneris perpetuitatem, seu necessitatem accipientium, siue dantis animum spectes. Eminent Pontificis animus in diploma-

Pauli III.
testimonij.

tis proœmio, quod libet attexere: *Postquam fel. rec. Xystus Papa Quartus prædecessor noster inter alia motu proprio Ecclesiam B. Mariae de Laureto, olim in honorem ipsius Virginis miraculosè fundata: in qua (prout fide dignorum habet assertio) ipsius etiam Virginis gloriosa imago Angelico comitata cœtu, mira Dei clementia collocata existebat, & ad quam propter crebra, & stupenda miracula, quæ eiusdem Virginis gloriosa meritis, & intercessione ibi Altissimus operabatur, in dies ex diversis*

mersis mundi partibus etiam remotissimis, Virginis gloriose liberati praesidijs populi confluebat multitudo, & paulo post. Recolenda memoria Iulius Papa Secundus praedecessor noster attendens, quod non solum erat in dicta Ecclesia de Laureto imago ipsius B. Virginis Mariae, sed, (ut pie creditur, & fama est) camera, siue thalamus, ubi ipsa Beatissima Maria concepta, & educata, ubi ab Angelo salutata Salvatorem seculorum concepit. Caetera item persequitur, quae in suo diplomate Iulius Secundus posuerat.

Lauretum Recinetensium fidei committitur.

Cap. II.

PAulus porro haud ignarus, quantum boni sit in bono Praeside, id semper egit, ut optimos Laureto Praesides daret, donum omnium fortasse maximum. Alexander igitur Argolus Tarracinensis Episcopus à Pontifice Lauretano Patronus constitutus, rem Lauretanam praclare constituit, auxitque. Doctorum, grauiumque hominum complures in Canonicorum Lauretanorum Collegium cooptauit. sacrorum caeremonias solemni, ac plane Pontificali peregit ritu, summa denique religionis, ac benignitatis laude, diuina, humanaque omnia per quadriennium administrauit. Huic Gaspar Contarenus Cardinalis, vel ingenij dotibus, vel artibus animi clarus successit, Laureti Patronus omnino bonus, sed mortis interuentu breuis. Nam cum per Galeatium Floremontium (qui postea Aquini Antistes fuit) rem Lauretanam optimè gereret, ingenti sui expectatione concitata, cessit è vita. Eius in locum successit à Pontifice Rodolphus Pius Cardinalis Carpenis Patronus iuxta bonus, ac diuturnus. Qui sane Pij cognomen, etiam si à maioribus non accepisset, insigni sua pietate fuisset sibi pariturus. Non alius ante impensius Lauretanam Aedem ornare institit. Itaque eius in

Alex. Argolus Laur. Patron.

Card. Contar. Laur. Patr.

Card. Carpen. Laur. Patr.

Lauretano templo, adiectisque ædibus hodie monumenta
 exstant & multa, & illustria. Inter hæc glifcebat Turci-
 cum bellum, quod Solimanus Turcarum Imperator Tu-
 nectano regno per Ariadenum Aenobarbum subactò, Ita-
 liæ moliebatur. Paulus ergo Pontifex Carolo Cæsare, ac
 Venetis in societatem adscitis, in Turcicum bellum om-
 nes intenderat curas viresque. Cæterum illa tempesta-
 te Lauretano templo vel in primis consultum voluit. Et
 quoniam exhausto in apparatus bellicum ærario, pecu-
 niæ inopia pijs eius consilijs obstabat; occasionem forte
 oblaram sibi è manibus elabi passus non est. Per idem
 tempus Recinetensium legati Romam ad Pontificem ve-
 nerant expostulantes, quod Lauretum, auita ipsorū pos-
 sessio, à Julio Pontifice ereptum eis esset ingenti cum dā-
 no, maiore cum dedecore ciuitatis suæ. Quem enim exi-
 ,, stimaturum à sacrorum Principe, Christique Vicario, sine
 ,, graui aliqua causa, antiquissimam Laureti possessionem
 ,, Recinerensibus inuitis ademptam? Quo autem suo meri-
 ,, to, tam insignem optimæ meritæ ciuitati iniustam infamię
 ,, notam? An quia Lauretanæ Virginis sedem impense ab
 ,, initio fouerit, donis coluerit, templo ornauerit, frequen-
 ,, tauerit testis, per CCL. prope modum annos iustè, san-
 ,, ctèque rexerit? Quando à Recinetensium Magistratibus
 ,, auarè, aut superbè esse imperatum? quando incolarum;
 ,, peregrinorum templi tutelam neglectam? Iam quoties
 ,, latronum vias, obsidentium audaciam repressam? quo-
 ,, ties Aedem ipsam magnis armatorum præsijs ab hostiū
 ,, incuria defensam? En cur Recinetenses libenter memo-
 ,, rant, Deipara Virgo natalem domum suam in Italiam
 ,, transferens in nostra potissimum sylua sedem elegit: ter
 ,, intra paucos menses locum mutans nostris finibus non
 ,, excessit: tres in nostro agro locos suis vestigijs insignes fe-
 ,, cit: nos illi satis spatii ad templum concessimus: nos tem-
 ,, plum, nos vicum circa eam condidimus: nos incolis Ma-
 ,, gistratus & iura dedimus. Multum vero ista eis profuisse,
 vt eum

Recineten-
 sium legatio
 ad Paulum
 III. Pont.

vt eum locum optimo iure possidere viderentur : si quidē
 indicta causa , sint de antiquissima possessione deiecti .
 Quod si æquum videatur, munus à Deo , Deiparaque Re-
 cinetensibus datum à Dei Vicario reddi; profecto ipsos da-
 turos operam , vt neque Pontificem , neque Lauretanos
 Recinetensis tutelæ ac regiminis pœniteret . Recineten-
 ses porro, vt vtrisque cautum foret, nullam conditionem ,
 quam æquissimus Pontifex imponeret, recusaturos . Ergo
 Paulus Legatis benignè auditis , medium quiddam secu-
 tus est , vt & Recinetensibus suum redderet, & tamen Ae-
 di Lauretanæ superiorum Pontificum beneficia conserua-
 ret . Igitur oppidum Lauretum (templo excepto, & salua
 Præsidis iurisdictione inter oppidanos peregrinosque) Re-
 cinetensi ciuitati restituit, his conditionibus, vt Laureta-
 nam domum aduersus Turcam valido præsidio tueri, mu-
 ros , ac munimenta sicubi opus foret , reficere : peregrinis
 vltro citroque commeantibus itinera à latronibus tuta
 præstare deberent . Ad hæc octo aureorum millia à Leo-
 ne X. in Laureti munitiones insumpta Pontificali Fisco,
 vnde erant deprompta, remunerarent ad vsum Turcici
 belli . Ita Lauretum ad Recinetensium ditionem redijt se-
 culi huius anno xxxv. post annum circiter xxx , quam à
 Iulio II. sui iuris factum erat . Cæterum exinde Paulus
 bello perfunctus Lauretanam Aedem præsidij munitam
 prædijs locupletauit . Namque eius iussu ex Duumuiris
 Castri Bicardi vicina Laureto nemora cum adiacen-
 tibus vineis, pratis, oliuetis coempta sunt . In
 eam rem sex aureorum millia ex ærario
 Pontificis erogata . Alia porro præ-
 dia circa Musionem amnem
 à Pontifice empta , &
 Lauretanæ Virgi-
 ni donata .

Lauretū Re-
 cinetēbus
 redditur.

Contubernium puerorum instituitur, qui Lauretana Virgini laudes canant.

Cap. III.

NEc fortunis tantum Lauretana Aedes, sed etiam ministris per id tempus aucta. Pontifex satis gnarus integræ pueritiæ preces Deo Deiparæque acceptissimas esse, Collegium duodecim alumnorum instituit. Ibi lectissimos ex omni Piceno pueros ingenuos impuberes institui iussit, ad laudes B. Virgini decantandas. In his porro legendis, corporum animorumque integritatem spectari, in instituendis optimorum magistrorum rationem haberi voluit. Præcipua erat cura, vt non minus castitate morum, quam suauitate vocum sanctissimam Virginem delinirent. Ergo hi ex præscripto Pontificis in opportuno loco (Canonicam vocabant) intentiore cura educati, instituti que B. Mariæ carmina in eius sacello, statis quotidie canebant horis, pacem ac veniam à Deo Deiparæque orantes, & opem Italiæ contra Turcarum rabiem exposcentes. Nec puerilis pietas Pontificis spem, nec B. Virgo pueriles preces fefellit. Et si enim foederatorum Principum classem Ducum discordia inutilem fecit; tamen Deipara Virgo & otium Italiæ peperit, & Turcarum audaciam fregit. Quippe haud ita multo post compositis inter Cæsarem, Galliæque regem controuersijs, ex tristi bello læta repente Italiæ pax reddita. Maxima instructissimaque Turcarum classis Ariadeni Aenobarbi ductu exitium Italiæ ferens, ipso mense Augusto Acroceraunijs illisa scopulis in conspectu propemodum Aedis Lauretanæ fecit naufragium. Quo naufragio satis constat maximam classis partem amissam: viginti barbarorum millia hausta fluctibus: totumque ferme Adriaticum sinum hostium cadaueribus, armis, tabulis, armamentis alijsque naufragij

*Paul. Iou.
lib. 41.
Ann. Laur.
Riciz.*

gii indicijs stratum. Quorum arma ad Lauretum fluitantia cognita in littore, prius fere quam nunciari posset, insignem fecerunt hostium cladem. Ibi enim vero exultare Lauretani, aduenæque: auditas profecto à Deo Deique parente preces puerorum piorumque. aperuisse aliquando oculos ultorem Turcicæ superbix Deum: alius alium hortatione firmare, talem vt Præsidem præcipuo colerent honore, cuius præsidio totam illam Italiæ oram cernerent præfenti Turcarum formidine liberatam.

Nosocomium, & Xenodochium excipiendis peregrinis aperiuntur. sacra Aedes edificijs ornatur.

Cap. I V.

AT Pontifex tali nuncio admodum lætus, ne benignior in indigenas, quam in peregrinos foret; Nosocomium Laureti eadem fere tempestate absolutum aperuit, ægris aduenis præcipue curandis. Alius porro locus scabiosis, leprosisque extra moenia, ne quid cæteros eorum contagio læderet, assignatus. Ab ægris inde ad sanos cura conuersa, Xenodochium pauperibus peregrinis excipiendis institutum, vbi benigne alebantur per triduum: & discedentes pane, vino, calceis, pecunia iuuebantur. Hæc hospitalitatis, & Christianæ charitatis fama, mirum quantum vel aduenis religionis, vel Lauretano templo opum adiecèrit; cunctis ferme exteris gentibus expertam in suis peregrinis Lauretanam benignitatem remunerantibus. Adeo vera in pauperes liberalitas auget magis opes, quam minuit. Deus quippe benignitatis fontem, ne exhauriatur, bonis identidem auget; ac benignis largitoribus benigne suppeditat, quod deinceps egentibus largiantur. Nec vero dum exardescunt hæc Christianæ caritatis officia, Lauretana opera à Clemente inchoata interim refrigere. Nihilominus Pauli iussu sylux

Nosocomii
& Xenodoc.

Hospitalitas
Lauretana.

noxia cædebantur : nebulosæ siccabantur lacunæ : colles Lauretanæ sedi officientes ad solum diruebantur . Surgebant eodem tempore ædes Pontificiæ : extruebatur porticus : templi tholus plumbeis integebatur laminis . magna illa sacrosanctæ Domus cælata crusta (quæ haud procul fastigio aberat) præcipuè vrgebatur . Iam peruerustum , ac fumosum lacunar tectumque architectus ex Pontificis autoritate deiecerat . Et quia concamerandi facelli ratio exigebat , summos etiam parietes semicirculis , & pictis fictilibus insignes pariter cum tintinnabuli , camini que culminibus , demolitus erat . Igitur solidus fornix nouis magis , quam veteribus parietibus incumbens , imponitur : nitidus tum quidem , & concinnus erat ; sed hodie propter copiam luminum horridus fumosusque . Porro ne ea , quæ ex augustissima Virginis cella necessitas detraxerat , hominum incuria perderet , sacras trabes , asferes , tegulas , tabulasque , & quæcunque ad tectum sanctissimæ Aedis pertinebant , sub eiusdem pavimento defodi placuit . Itaque hæc cum fide inibi sunt defossa : ut loco mota , quam minimum locum mutarent .

Reliquiæ facelli Lauretani miraculis fulgent, & Aedis Lauretanæ religionem propagant .

Cap. V.

CAeterum fictilia , & quædam laqueati tecti tabulæ , pro sacris reliquijs , ut erât , asseruatæ , partim miraculorum materiam præbuerunt , partim etiam Aedis Lauretanæ religionem longe , ac late propagarunt . Vetus opinio erat , vasa illa fictilia in armario B. Virginis ab Apostolis olim reperta , atque idcirco cum Natalis eius domus consecraretur , ab iisdem in summis facelli parietibus collocari iussa non ornandæ magis ædis gratia , quam illorû religionis tuendæ . Aduuabant hanc opinionem quædam

non

non leues coniecturæ, quæ multis fidem facere videbantur, fictilia illa in supellectili Deiparæ fuisse. Namque ea vascula (quod ex ijs ipsis, quæ hodie exstant coniectari licet) haud sane à vilioribus, vulgarisque vsu abhorrent: & magnitudine sunt inter se longe imparia, cum tamen cultus ædis, & semicircularum ratio paria utique postuleret: ut appareat non tam illa ad facelli ornatum esse quaesita, quam ad ipsa ornatum facelli accommodatum. Verum siue illæ patinæ è B. Mariæ supellectili, siue ex medio sumptæ ad cellæ ornatum, haud immerito cum ipsa Virginis cella dedicatæ religionem habuerunt. Plæræque tamen earum intercidisse reperio, ad propagandam Lauretanæ Virginis religionem, ut reor interuersas. Nonnullæ in Lauretani Templi pariete ad ianuam, quæ est ab latere, insertæ hodieque visuntur. Pauca asservantur haud quam miraculorum expertes. Compertum habeo Laureti sacerdotem mihi notum grauitè ex capite laborantem, sacra capedine capiti admota, subito conualuisse. Alterum item sacerdotem graui febris afflictatum, hausta indidem frigida, ex templo morbum depulisse. Porro sacrarum tabularum reliquie religionem Lauretanæ Domus toto propemodum orbe protulerunt. Quippe ut semel dispersi sunt coeptæ, alijs ab alijs diuisæ ad omnes propemodum nationes peruenere: ac pro sacris reliquijs, ut par erat habitæ, mirandum in modum Lauretanæ Virginis auxere cultum, cuius religione imbutas quodammodo illas esse constaret. Ac verisimile est per hanc occasionem plurimis locis Lauretanæ Virginis ædes excitatas, siue tanti præsidij ad populos monumenta, siue solatia eorum, quos aduersa valetudo, aut occupationes, aliaue impedimenta Lauretum ire prohiberent. Satis constat per id maxime tempus, non in Piceno solum & Italia, sed etiam in transalpinis, disiunctissimisque regionibus esse sacella Lauretanæ Virgini exstructa. Quorum conditoribus quid optatius esse potuit ad illarum ædium religionem, quam

Q aliquid

aliquid ex Lauretana Domo reliquiarum habere? quid consultius, quam cum sacros inde lapides auferri religio vetaret, tecti particulam, quam custodum liberalitas haud ægre largiretur, impetrare? Certe per ea ferme tempora plurimas vbique terrarum Deiparæ Lauretanae sacras ædes dicatas reperio: quod sane haud in minimis Lauretanae Virginis laudibus pono, tam gratam iucundamque fuisse apud aduenas eius memoriam, vt perpetuum eiusdem monumentum, ac simulacrum domi habere voluerint. Atque vt de Piceno taceam, cuius nulla vrbs, nullum ferme oppidum est, vbi non ædes aliqua exstet sacra Virgini Lauretanae. Nobilissimæ quæque Italiae vrbes eidem non vultaria templa consecrarunt. Romæ quidem templum visitur B. Mariæ Lauretanae sane magnificum, & Romana munificentia dignum; cuius formam: fama est à Michaele Archangelo Bonaroto Architecto nobilissimo esse descriptã. Neapoli quoque haud inconcinna ædes Lauretanae Virginis visitur, & quidem orphanotrophio insignis. Iam in duabus nobilissimis Siciliae vrbibus, Panormi inquam, & Messanæ, exploratum habeo sanctissimam esse memoriam, Virginis Lauretanae, eiusque nomini ædem à Panormitanis intra urbem, à Mamertinis in suburbio dedicatam. Nec vero Italiae finibus se tenuit hæc Lauretanae Domus religio, sed strenue transgressa est Alpes. F. Vincentius quidam sacerdos ex Franciscana disciplina probus, ac pius fuit. Is Laureto regressus in Franciam, in suburbio Lauelis (quod oppidum est Diocesi Cœnomanum) ædiculam exstruxit ad exemplum sacelli Lauretani, eamque Lauretanae Virginis nomine appellauit. Hæc hodie quoque, vel ab accolis, vel à peregrinis impense colitur. Et Lusitania quamuis celeberrimis, ac religiosissimis Deiparæ Virginis ædibus prædita, Lauretanae quoque ædis religionem secuta est. Itaque haud procul Conimbrica in suburbano, amænissimo loco templum Lauretanae dicauit Virgini, quod quidem maxima etiam finitimarum popu-

Aedes Lau-
retanae pas-
sim extructæ.

Aedes Lau-
ret. Romæ.

Aedes Lau-
ret. Neap.

Aedes Lau-
re. Panormi
& Messan.

Aedes Lau-
ret. in Fran.

Aedes Lau-
ret. in Lusitania

pulorum frequentia celebratur. Brigantiæ item alterum, tertium Olyssipone lōge augustissimum, quod etsi ab Italis conditum, excultumque magnifice; tamen etiam ab indigenis religiosè frequentatur. Ad hæc optimis authoribus comperi, in Scotia duo B. Mariæ Lauretanæ sacella exstructa olim fuisse, alterum in oppido Pertho, quod etiam S. Ioannis nomine appellatur, alterum propter viā qua itur Mussilburgum haud procul Edimburgo vrbe regia Scotiæ. Vtrobique porro Lauretanam Virginem religiosissime cultam: in Mussilburgensi autem suburbano etiam maximis peregrinorum concursibus, ac B. Mariæ miraculis celeberrimam extitisse, quandiu orthodoxa religio in Scotia steterit. Postea vero quam in illo religiosissimo quondam Regno Caluiniana pestis furere, debaccharique cœperit, sacram illam ædem ab illis furijs ita dirutam, vt tamen ruinæ exstarent, vel illorum vœcordiæ, vel auitæ Scotorum religionis indicia. Ac Mussilburgensis quidem sacelli hanc originem accepimus. Scotum heremitam olim peregrini habitu Lauretum ad salutandam Virginem accessisse: inde reducem sacri tecti particulam secum in patriam tulisse: ibi corrogata à pijs hominibus pecunia, ad Mussilburgum Lauretanæ Domus excitasse si mulacrum, eique B. Mariæ Lauretanæ nomen fecisse: id templum, & sacrarum reliquiarum, quas diximus inibi depositarum cultu, & Lauretanæ Virginis (cuius celebre erat illis quoque gentibus nomen) religione inclytum extitisse, quoad vt ante diximus, vāsana Hæreticorum rabies fuerit.

Aedes Lau.
in Scotia.

Calati operis , quo sacrosancta Ædes vndique vestitur , descriptio .

Cap. VI.

Eodem tempore Lauretanæ Domus cultus, & propagatus foris, & amplificatus domi. Paulus Pont. celeberrimum illud Pontificalis magnificentiæ monumentum ab Iulio destinatum, inchoatum à Leone, effectum à Clemente, ipse non quidem omni ex parte perfectum (de erant quippe statuarum pleræque, & ænæ valvæ omnes) sed tamen eo perductum, vt absolutum videri posset, aperuit anno huius seculi XXXVIII. opus enimvero egregiū ac mirabile, cui noua hæc operum magnificentia quicquā adhuc in pari mole adæquare non potuit. Satis constat ex rationum libris, in id opus XXII. aureorum millia insumpta, exceptis viginti statuis egregie factis, & valuis æneis quatuor pulcherrime cælatis, quæ pene tantidem steterunt. Quadratum est ornamentum sacram vndique Virginis cellam amplectens: totum ferme e candido marmore solido, ac mira arte cælato. Patet in longitudinem pedes ferme quinquaginta, in latitudinem circiter triginta: altitudo latitudini ferme par. Vniuersum opus e Carrariensi marmore candoris eximij constat, striatis opere Corinthio distinctum columnis, quarum senæ longiora latera adornant, quaternæ breuiora. Insuper partem fascia pedalis e marmore Luculleo cingit, stereobatæ locum obtinens. Surgunt inde stylobatæ coronati, qui apte spatia distinguunt. In spatijs stylobatisque, vel gentilia, adscitave Leonis Pontificis insignia, vel virtutum argumenta cælata visuntur, sigillis, qua pedibus, qua cubitalibus mire scite, venusteque factis. Supra stylobatas columnæ dispositæ binæ ad singulos angulos: in longioribus autem lateribus etiam binæ

binæ in medio, binis videlicet ianuis æquo spatio interiectæ. In ipsis porro intercolumnijs bini item signorum suis loculamentis inclusorum ordines deinde adiecti: vnus in ferne ad bases, sacrorum Vatum: alter superne ad epistylia Sibyllarum Christi, aut Deiparæ Virginis ortum vaticinantium. Ipsa loculamenta porphyreticis tabulis incrustata, opere magnifico. In maioribus spatijs inter columnarum scapos, tabulæ ingentes è candido marmore solido integroque vbi nobilium B. Mariæ factorum argumenta, simulacris naturalis fere staturæ eminentibus, pulcherrime cælata miraculo sunt. Epistylia porro columnarum egregie facta opere Corinthio multiplex corona cingit, cui subiecta spatia binæ aquilæ tenentes mordicus encarpus restesque pomorum, ac fructuum egregie cælata, interiectis leonum rostris, adornant. In summo denique pulcherrimus columellarum ordo coronatus, angelorumque eminentium figuris concinne venusteque distinctus, qui vniuersum opus circumiens pro coronide est: ambulatoremque vndique peruiam præbet, ad suspendenda vota vexilla, quæ subinde B. Virgini afferri solent. Pluribus describere pretium operæ nõ duco, cū spectare liceat. Opus omnino videntium, cuius eximiam pulchritudinem nemo concipere animo potest, qui non oculis ante subiecerit. Ergo vt apertum sacrosanctæ cellæ ornamentum longe pulcherrimum fama vulgavit, confestim maximi Lauretum fieri accolarum, peregrinorumque conuersus. Quippe artifices de industria illius ædificij fabricam, quoad perfectum esset opus, velis obductis quam maxime occultauerant, vt magnificentius deinde spectaretur, cum absoluti operis pulchritudo recens, atque integra ad mortalium oculos perueniret. Itaque insatiabili illa specie, & ad rationem, solertiamque præstantissima, cuncti auide oculos, animosque pascebant suos.

Templi tholus rimas agens firmatur.

Cap. VII.

L Aetos tali spectaculo indigenas, aduenasque ingens repente incessit metus subito amittendi, quod summa cum admiratione, ac voluptate spectabant, & (quod caput est) etiam illud ipsum, cuius id erat ornamentum. Basilicæ testudo (cui subiectam in medio spatio sacram Virginis cellam diximus) stabat octo lateritijs innixa pilis. Attamen siue superstructorum parietum altitudine, siue nimio impositi plumbi pondere, degrauante, succumbere oneri, & rimas agere repente coepit, nouo cellæ ornamento, cellæque ipsi cui imminebat, foedam ruinam minitans. Tam trepido nuncio excitus Pontifex extemplo Antonium Sangallum architectum suum maturare Lauretum iubet, & summa ope tanto illi incommodo obuiam ire: ne tot annorum, tot Pontificum labor momento temporis ad nihilum recideret: & duo præcipua orbis terræ, alterum diuinæ potestatis, alterum humanæ artis miracula, subita templi ruina opprimeret. His plenus uocibus Sangallus Lauretum aduolat, & re cum Nerucio architecto communicata, confestim de communi sententia pilas tanto oneri impares intentiore cura munire, ac firmare aggreditur. Igitur validis trabibus testudinem protinus fulcit: & circum effossis strenue fundamentis, pilas impigre conuestit quadrato lapide, firmatque quatuor inter alternas pilas arcubus minoribus exstructis, qui super imposito oneri ferendo forent. Ac ne quid munimenti non necessarij tantum, sed etiam opportuni prætermitteretur, pilæ quoque ac parietes inter se ingentibus uestibus ferreis colligati, sed ita, ut uestes ipsi aut nusquam, aut non indecore appareant: cætera quoque ita perfecta,

Et, ut non magis firmitas, quam species quaesita videatur. Et ad celeritatem operis haud parum fabricorum, architectorumque solertiam iuuit sedulitas aduenarum. Quippe ingens eorum multitudo auertendi periculi, quod Lauretanæ Domui imminere credebant, certatim conuolare lapides, ferre onera, machinis operam dare, læti se operam suam nauare Virgini Lauretanæ, sanctissimæ orbis terrarum cellæ, perfugio omnium gentium, nationumque. ita tota res omnium opinione celerius perfecta, & imminens sanctæ Domui periculum non magis consilio, quam celeritate discussum.

Novis Lauretana Ædes donis augetur.

Cap. V I I I.

PER id tempus magna à nobilibus viris, ac feminis donorum vis fuit. A Francisco Sfortia Mediolanensi Duce postremo, sacerdotis ac ministrorum solemnè cærimoniam sacris operantium amictus egregij ex veste Attalica, magnificis operibus picta, Lauretanæ Virgini donomissa. A Sigismundo Estensi Ferrariæ Duce Herculis filij effigies argentea pondo fere quatuor: sua quoque effigies ex argento librarum nouem. A Bassano Mantuano suum simulacrum ex argento expressum, pondo amplius octo. Ab Honorio Sabello corona argentea ferme trilibris. Ab Octauio Farnesio crux aurea ex aureo torque pendula. A Bonifacio Caetano Duce Sermonetæ argentea effigies Lauretanæ Virginis, atque altera filij sui pondere non contemnendo. Ab Hercule Maria Sfortia duæ ex argento expressæ imagines, singulæ octo librarum. A Bernardino Sanquinio Neapolitano simulacra bina ex argento cælata, pondo ferme quatuor. A Leonardo Bonafide Episcopo Cortonensi ipsius imago argentea quatuor libra-

Cod. Lan.

Ducis Mediol. D.

Ferrariensis Ducis D.

Bassani Mantuan. D.

Honorij Sabelli D.

Octauij Farnesij D.

Ducis Sermonetæ D.

Her. Mariæ Sfortiæ D.

Bernardini Saquinij D.

Cortonensis Episc. D.

Iulij Monaldi D.

Pöpilij Bonon. D. egregium.

Antonij Pignatelli D. Lud. Comit. Fulg. D. Leonar. Venerij D.

Margar. Austr. D. Duc. Amalpheranz. D. Proreginz. Samnit. D. Princip. Bisinian. D. Comit. Populi D. Marchionif. Vasti D.

librarum. A Iulio Monaldo Mantuano consimilis imago pondere ac materia par. Cæterum inter omnia huius temporis simulacra eminent Pompilij cuiusdam Bononienfis, viri Deo magis, quam hominibus noti (neque enim editur cognomen) effigies Ducis armati solido ex argento egregiè facta, pondo librarum quadraginta. Porro ab Antonio Pignatello Neapolitano torques aureus; alter ab Ludouico Comite Fulginate. A Leonardo Venerio Senatore Veneto calix argenteus pondere atque opere egregius. Nec contemnenda illustrium mulierum dona. Margaritæ Austriacæ Cæsaris filia cor argenteum bilibre. Constantiæ Ducis Amalphetanz ipsiusmet effigies argentea librarum pondo fere quinque. Proreginz Samnitium armillæ aureæ pulcherrimè factæ. Principis Bisinianensis caput aureum librale. Alterum eadem materia, ac pondere caput Portiæ Comit. Populi. Mariæ Aragoniæ Marchionissæ Vasti argentea adolescentis effigies librarum trium. & dono causa inscripta his litteris:

MARIA ARAGON. MARCH. VASTI.
OB RESTITVTAM SANITATEM
ANTONIO ADOLESCENTI FRATRIS F.
VOT. POS.

Duc. Vrbinatium. Vici Varronis simulac. Sarnani simulac. Macereti D.

B. Rochi statua sex arg. Coronæ argent. XL.

Iuliz Veranz Vrbinatium Ducis cor aureum ponderis haud poenitendi. Nec ciuitatum, oppidorumque dona desiderata. Allatum Vici Varronis oppidi simulacrum argenteum librarum trium: Sarnani item simulacrum eiusdem materia, ponderis triplo maioris. Macereti corona ex argento inaurato præclarè facta bilibris. Alia porro dona ab ignotis authoribus haud tamen ignobilia. B. Rochi statuz argenteæ sex ponderis non contemnendi. Coronæ argenteæ circiter quadraginta, ex quibus pleræque librales, multæ bilibres, nonnullæ etiam trilibres, ab vrbibus, oppidisque magna ex parte donatæ. Votiuæ item imagi-

imagines argenteæ (quarum plurimæ singularum , multæ binarum , ternarumque librarum) supra sexaginta . Calices argentei haud multo pauciores . Quin etiam altariũ , sacerdotumque sacrificantium vestes complures , non fericæ tantum , sed argenteæ , aureæque . Mira quippe elucet in donantium plerisque simplicitas . Donorum plurima (vt ex codicibus donorum apparet) clam super aram posita sunt : aut tacitis donantium nominibus tradita . Multa suppressis ipsorum cognominibus , & pro ijs , patriæ cuiusque nominibus editis . quæ simplicitas etiam in plurimis donorum titulis cernitur ; vt satis appareat noluisse illos (quod Christus vetat) ante se tuba canere ; vt præconium ac præmium pietatis suæ non ab hominibus acciperent , sed à Deo , qui videt in abscondito , expectarent .

Votiuæ imagines LX.

Calices argentei LX .

Donantiũ simplicitas.

*Turma equitum Præfectus abreptus impetu fluminis
evidenti periculo eripitur .*

Cap. V IIII.

ESt in agro Reatino (Italiae vmbilicum vocant) lacus haud ignobilis , quem Velinus amnis efficit , à quo nomen trahit . Hinc Velinus emersus aliquanto spatio lenis , ac placidus fluit . inde ex altissima rupe per scopulos & saxa præcipitans in subiectã petram ingenti fragore , ac strepitu aquarum cadit . vulgo Pediluci ruinas appellant . Haud procul rupe , quam dixi , turma equitum Petri Aloisij Farnesij (is tum Castri Dux erat) forte ducebatur . Turmæ Præfectus (Marefcallum appellant) Petrus Terennaticus Senensis erat . Hunc cupido incessit spectandi propius amnem ex alto cadentem . Igitur duobus equitibus assumptis , ad locum , vnde Velinus præcipitat , visendi studio diuertit . Iamque potaturus equus flumen intrarat , cum procedens paulatim in profundum gurgitem

Tradit. Law.
Bern. Cyril.
Riera in An-
nal. Lawt.

R pro-

prouexit incautum. Nec mora. sensit se à profluente ab-
 ripti in præcipitem locum, quem spectaturus aduenerat.
 Iamque aquarum impetu ex equo deturbatus haud procul
 aberat interitu; cum Lauretanam Virginem lacrymabun-
 dus implorat. Néc surdis auribus preces adhibitæ. Ex-
 templo in ipsa fluminis ruina B. Virgo adest periclitanti:
 porrectaque dextra præcipitem inter vndas, ac scopulos
 suffinet, tueturque donec ad ima perueniat. mira dictu
 res. ex altissima rupe deuolutum scopulus excepit, red-
 diditque innoxium. Igitur confestim Lauretum ad vota
 Deiparæ exsoluenda venit: votiuamque tabellam, in qua
 tota res ordine perscripta est, tanti miraculi testem exita-
 re voluit: quæ hodie ad dextram sacrosancti facelli in pi-
 la suspensa visitur. In tabella inscriptum. *Ego Petrus Te-
 rennaticus eques, & Marefcallus equitatus Ducis Castrorum, &
 cateri equites ex Piceno ad Vicum Varronis proficiscentes, cum
 Nonis Martij M. D. XLIII. ad Velinum lacum perue-
 nissemus; ego, & duo alij milites, Tiberius ex Grauiscis, &
 Antonius Cortonensis à cateris equitibus discesimus, vt illum
 viseremus locum, quo se Velinus in Nar præcipitat. Ac non
 procul inde, cum equum adaquarem, ego vna cum equo in quas-
 dam fluminis angustias incidi, ex quibus præcipitem altissimo
 casu, circiter videlicet centum cubitos altum, & Deipara
 Virginis Lauretana opem implorantem quidam me scopulus
 excepit incolumem, & rei miraculo admirabundum, atque at-
 tonitum. Quapropter illico votum persolui Beatissima Virgini,
 quam tum presentem, propitiâque sum expertus, testibus ocu-
 latis duobus Centurionibus Chiancio Vrbeuetano, & Raimundo
 cum vniuersa equitum ala. Hanc nos inscriptionem ad ver-
 bum inseruimus, vt quam testatum certumque sit hoc mi-
 raculum, magis appareat.*

*Paulus Tertius Lauretanam Ædem bis inuifit ,
Pontificiarum ædium opus urget .*

Cap. X.

INter hæc Paulus Pōt. Aedis Lauretanæ celebritatē præclaris ab se operibus adornatam sua præsentia cohonestauit, ratus ab se Principibus uiris prodendum exemplum non solum ornandi cunabula Virginis, sed etiam celebrandi. Itaque intra triennium ipse bis Lauretanam Virgine inuifit: semel anno eius seculi XLI, cum dissuasor Algerianæ expeditionis ab vrbe Luca, & à congressu Cæsaris per Aemiliam ac Flaminiam ad Urbem rediret: iterum triennio ferme post, cum Cæsari post Algerianum incōmodum, ad Belgicum bellum properanti occurreret Bononiam. Tum enim Pontifex maturata, ut in tempore occurreret, profectio, Pontificiam ditionem obiens uenit Lauretum. Vtroque autem tempore, & immortalē hausit ex Lauretana Aede lætitiā, & præclara B. Virgini dona attulit. Pontificales altarum & sacerdotales vestes aureas, argumenta religionis, ac munificentia suæ. Cæterum haud mediocre suæ magnificentia fructum cepit, cum ex cæterorum operum suorum aspectu, tum uero ex magnificentissimi operis, quo sanctissimum facellum extrinsecus conuestitur, insatiabili specie. Exinde obstantis Fauonio collis æquandi difficultatem cōtemplatus, ratusque id esse non sumptus tantum, sed etiam laboris infiniti, commodi autem labori minime paris; dixisse fertur, parcendum esse inani labori: insistendumque utilioribus, uerioribusque sedis Lauretanæ commodis, quæ expectationi hominum responderent. Proinde ab æquando colle ad extruendas Pontificias ædes Principum uirorum hospitio destinatas, curam operamque conuertit. Ergo breui maxima eius ædificij pars absoluta, expolita,

*Ann. Laur.
Raph. Rier.*

*Pauli III.
Dona.*

R 2 instru-

instructaque adeo magnifice, vt in ea etiam Reges, ac Pontifices Maximi laute diuersari queant. Ex tribus ædiū partibus vna tum perfecta est, quæ ad dextram templi sita ab ortu solis in occasum porrigitur. Eius longitudo cētum cubitorum, latitudo viginti quatuor spatium æquat: ad XXV. cubitos summum fastigium peruenit, præter ingentes substructiones æquando ædificio à Septentrione additas. Huic parti adiecta duplex porticus sane regia, quæ arcibus quindecim rotidemque fere ingentibus pilis interiectis longissime exspatiantur superne, inferneque, opus iuxta ad aspectum, & ad vsum insigne, atque præclarum.

Ædes Lauretana sacellis pariter, & cælestibus prodigijs decoratur.

Cap. XI.

Car. Carp.
sacellum.

Nondum hæc Lauretani ædificij pars à Pontifice absoluta erat, cum Basilicæ sacella exornari à Principibus viris cœpta sunt. Huius rei princeps Rodolphus Pius Cardinalis Carpensis fuit, qui, vt ante diximus, in Lauretanæ Domus tutela Cardinali Contareno successerat. Is igitur vere pius Sacellum asseruando, ministrandoque sanctissimo Christi corpori destinatum egregijs picturis opere marmorato, inauratoque adornauit. Huius exemplum alios deinceps Proceres ad æmulandum pietatis decus accendit. Bisiniani Princeps S. Annæ, Archiepiscopus Altouitus B. Virginis Elisabetam visentis, Cardinalis Tridentinus Rosarij, Card. Augustanus S. Ioannis Baptistæ sacella exornarunt, laudatissimorum quæ pictorum, quæ platarum operibus. Eminent tamen longe inter hos Vrbinate Ducis magnificentia, qui sacellum suum non solum candido marmore mira arte cælato decorauit; sed pulcherrimis picturis Barocij, & Zuchari nobilissimorum

Bisnia. Pri.
sacellum.
Archiep. Al
rouiti sacel.
Card. Trid.
sacellum.
Card. Aug.
sacellum.
Ducis Urb.
sacel. exim.

picto-

pictorum manu. Dum templum certatim à mortalibus
 ornatur, immortalium ornamentis omnino non caruit.
 Sub id tempus reperio vetus Lauretanæ flammæ prodigi-
 um nouo modo instauratum. Ignea per noctem velut
 columna visa ingenti splendore collucens Lauretano in-
 cubare templo: inde Macereturum versus (oppidum est Pi-
 ceni nobile in primis à Laureto millia passuum quatuor-
 decim) paulatim progredi: demum super templum S. Ma-
 riæ cognomento Virginum in suburbano Maceretensi con-
 fidere. Id prodigium à Franciscanis Capucinis suburbani
 cœnobij intentius, sapiusque obseruatū, cum à matutinis
 diuinarum laudum officijs ante lucem de more ad oran-
 dum Deum recepissent se in proximam syluam. Ab iisdem
 deinde vulgatum ratis B. Mariam cœlestis flammæ specie
 lapsam è cœlo in suam natalem domum: deinde ad alte-
 ram suo nomini dicatam ædem processisse, vt eo argumen-
 to fidem faceret mortalibus, illam quoque ædem sibi esse
 cordi. Et insolita miraculorum in illa æde subinde patra-
 torum copia haud dubiam cœlesti prodigio addidit fidē.
 Hoc prodigium illum ipsum annum nobilitauit, qui Pau-
 li Tertij Pontificis decessu insignis fuit. Is quippè indicta
 in annum quinquagesimum Iubilei celebritate, ipse mor-
 talitate exutus ad vitam transijt immortalē, Iubilei cu-
 ra, ac laude successorī relicta.

Ann. Laur.
Riera.

*Iulius Tertius Collegium Societatis Iesu Laureti
 instituit. Cap. XII.*

Iulius inde Tertius superiorum Pontificum ritu, Lau-
 retanæ Domus Indulgētias, immunitates, beneficia,
 sua firmavit autoritate. Ac memor diuinæ illius vocis *Do-
 mū tuā decet sanctitudo Domine*. Cleri, populique Lauretani
 mores legibus per Cardinalem Carpensē latis compo-
 suit ad sanctitatem. Exinde ab incolarum disciplina ad
 ornatum

Ann. Laur.
Riera.

Iul. III. Pō.
benef.

ornatum loci cura Pontificis versa: sacra ab eo supellex factis aucta: marmorei gradus in templi vestibulo excitati: atrium ad loci munditiem laterculo stratum: nonnullæ etiam priuatæ ædes, vel ad plateæ speciem, vel ad incolarum commoditatem è regione porticus, de qua diximus, extructæ. Ad vltimum summa, tectoque proxima Pontificiæ domus contignatio, rudis antea ac deserta, ad habitandum satis exculta, eaque Societati Iesu attributa. Pontifex quippe probegnarus prauorum morum emendationem ex bene instituta confessione, fructum piæ peregrinationis esse vel maximum; Lauretano templo cunctarum gentium peregrinationibus celeberrimo idoneos prouidere Pœnitentiarios statuit. Etsi enim non deerant sacerdotes pij doctique tamen eorû siue paucitas, siue peregrinarû inscitia linguarû minus vtique proficiebat, quam opus erat. Itaque Pontifex omnia circumspectans demû Cardinalis Carpêsis admonitu, optimû factû existimauit, Patres Societatis Iesu Lauretanis sacerdotibus adiungere: vt essent qui linguæ cõmercio peregrinos allicerêt ad expiationem animorum, & simul aduenarum confessionibus assiduam, sedulamque operam darent. Duodecim socij ad eam rem lecti. His alendis quod satis esset ex Lauretanæ Domus facultatibus assignatum: sedes in suprema ædium parte, quæ tum vacabat, vt diximus, attributa anno huius seculi LIIII. Hęc initia Collegij Lauretani Societatis IESV parua quidem, sed haud paruo incolarum, & peregrinorum bono. Præcipua Patrum cura erat, peregrinorû, ac transalpinorum animos confessione expiare: agrestes homines Christianorum mysteriorum rudes informare: omnes ad piæ, Christianæque vitæ studium accendere. Quam porro eorum opera, vel indigenis, vel aduenis frugifera ac salubris extiterit, satius est alijs cogitandum relinquere, quam me litteris prodere. Cæterum hoc Patrum Collegium non mortalibus solû, sed etiâ B. Mariæ cordi fuisse incrementum eius, maiorque in dies progressus ostendit.

Cælestia

*Cœlestia flammarum prodigia Laureti renouata.**Cap. XIII.*

HAud ita multo post cœlestia prodigia longe maiorem solito mortaliū multitudinem conciuere Lauretum, & expiendam Patribus, excolendamque præbuerunt. Non dum vertente anno, nocturni ignes tanquam stellæ, visi erumpere è Lauretanæ Basilicæ tholo; ac versus Montem Filatranum (pagus est Laureto proximus) sensim velut agmine quodam procedere. Ibi supra vetustam B. Mariæ ædiculam, quasi choreas in orbem agitare aliquandiu, denique ad Lauretanam Aedem vnde discesserant, recipere se. Id primo à pastoribus eius pagi accolis, inde horum indicio etiam ab incolis notatum populoque vniuerso, tanta quidem omnium admiratione, vt stupor quidam cunctorum animos occuparet. Nec breue, aut fugax spectaculum erat, sed diuturnum, ac prope ipsi æquale nocti. A secunda enim ferme noctis hora, vsque ad primam auroram tenebat. Itaque complures rei propius visendæ auidi ad eum accurrebant locum, qui cœlestibus ignibus collucere videbatur. At vbi eo ventum, erat, repente mirabilis illa species eminus conspecta subducebatur oculis cominus intuentium, cum tamen eodem ipso tempore prospectantibus appareret. Quæ cœlestium luminum fama celeriter, vt fit, toto Picenō vulgata, ad tam iucundum spectaculum finitimos exciuit populos. Per noctantes igitur sub dio opportunis ad spectandum locis, cœlestes flammæ ex Aede Lauretana emicare, supraque ipsorum capita ferri videbant, haud minore admiratione, quam gaudio. Nec vana illa fuisse spectacula, mox miraculorum ostendit euentus. Constans fama est, mortaliū complures ædiculam illam ingressos, Dei Deiparæque Virginis dono, varijs depulsis morbis, domos suas reuer-

*Trad. Laur.
Ann. Laur.
Riet.*

reuertisse incolumes: Ex quo numero claudos, surdos, herniosos, & energumenos fuisse. Sentires illas Lauretanorum luminum in alia B. Mariæ templa excursionès hoc significare mortalibus, Lauretanam Aedem longe, & fastigio, & dignatione inter alias eminere: quod in illis B. Maria diuersari, hic quodammodo habitare videretur:

Flammæ caelestes in ipso etiam templo Lauretano visæ.

Cap. X I I I I.

*Tradit Lau.
Ann. Laur.
Riera.*

NEc foris modo, sed etiam intra ipsum templum caelestes flammæ quandoque visæ. Anno insequenti, qui fuit M. D. LV. cum vnus è Patribus Societatis Iesu in Lauretana Aede concionem de more haberet ad populum, luce palam, plurimis inspectantibus, ignes quidam haud obscuri coelo delapsi sacrosanctum sacellum insedere: mox inde diffusi circumire concionem: denique cunctis rei miraculo stupentibus, recipere se se in coelum. Ea res, vix credibile est, quantum intuentium animis mistæ gaudij religionis incusserit. Aderat forte in turba, Raphael Riera Sacerdos è Societate Iesu doctus iuxta, ac pius, qui hoc ipsum, & alia deinceps plurima ad Lauretanam historiam pertinentia memoriæ prodidit. Is tum rei miraculo, ac nouitate attonitus, repente humi procubuit venerabundus. Cumque Deo, ac Deiparæ grates ageret, à quibus tali dignatus esset spectaculo; tantâ caelestis gaudij copiam in præsentia hausisse se tradit, vt complures deinceps durauerit dies, pectore Dei caritate, & B. Mariæ religione semel accenso. Neque vero id vni sibi contigisse ait, sed alijs compluribus, qui à concione idem sibi quoque accidisse, & sermonibus, & gestibus, & scilicet lacrymis testarentur. adeo insolita lætitia sacro horrore mista ex vultu, oculis, gestibus corporis eminebat. Haud vanam

nam fuisse speciem iteratio miraculi fidem facit. Biennio post vnus item è Patribus sermonem de more ad Canonicos, & circumfusam multitudinem habebat: plerique Patrum confessiones excipiebant aduenarum: nonnulli in augustissima Virginis cella Deo supplicabant; cum repente è summo tholo coelestis flamma, cometæ instar, emicare visa dicitur; atque inde supra sacellum lapsa, parumper ibi stetit: hinc ad concionem progressa, cunctis miraculo ac stupore torpentibus gratum præbuisse spectaculum: Demum flexo in diuersum cursu, ad destinatum confessionibus locum (Pœnitentiariam appellant) supra sacerdotum, confitentiumque capita discursisse: ad vltimum supra Christi crucifixi imaginem, quæ in sanctissimo sacello religiose colitur, paulisper morata sublimis abiisse, omnium qui oculis coelestem illam flammam hauserant, periculis inflammatis.

Duo Capucini fluctibus maris eximuntur.

Cap. XV.

Nec alia per id tempus defuere miracula, ex quibus nos (quod nostrum institutum fert) maxime illustria referemus. Anno circiter M. D. LIII. Franciscani Capucini duo, Lauretana Virgine salutata, ex Ancona soluerant in Dalmatiam traiecturi. In medio cursu atroræ coorta tempestas præsens omnibus intentabat exitium. Igitur Nauarchus ad leuandam onere nauim versus iacturam vasorum, ac mercium facere. Franciscani in nauis angulo diuinam iram præcibus placare coeperunt. At infitiores, siue damni dolore amentes, seu diabolicis instincti furijs, in Franciscanos illos periculi, vt videbantur, securos rabiem vertunt. Enimvero illorum vitio procellam exortam, eorundem exitio sedandam. Hæc vociferantes cooriuntur; in insontes impetum faciunt; comprehensos

*Trad. Lau.
Ann. Lau.
Rier.*

in mare deturbant. At illi Lauretanam Virginem, quam ingruente periculo inuocauerant, inter fluctus inclamare pergebant. mira dictu, visuque res. Extemplo diuina quadam vi eos subleuatos cerneret toto existare pectore: supinisque manibus Dei Deiparaeque laudes certatim canentes in ipso exasperati maris impetu placide ferri. Itaque breui ducente, ac vehente Deo, Anconae portum pariter tenuerunt. E vestigio in madidis vestibus, ut erant, Lauretum ad agendas B. Mariae gratias regressi prosterunt corpora ante eius effigiem: obortisque lacrymis e-nixe Deo ac Deiparae gratias agunt. Ex Lauretanorum custodum numero Bernardinus Galiardus erat, vir haud vana fide, idemque antiquus Capucinorum hospes: apud quem illi, & priusquam Anconam peterent, & inde Lauretum reuersi disserterant. Hic igitur Franciscanos, quos dixi, salo perfusus hospitio recepit: & illi causam sciscitanti hospiti tandem rem omnem, uti gesta erat, exposuerunt hac lege, ut ipsorum nomina silentio premerentur. Galiardus itaque suppressis illorum nominibus, rem deinceps alii, uti ipse acceperat, enarrauit.

Adolescens ex fluminis vorticibus eripitur.

Cap. X V I.

*Trad. Laur.
Ann. Laur.
Rist.*

HAud leuius periculum in flumine alius vitauit, quam Franciscani in mari vitauerunt praesidio Virginis Lauretanae. Angelus Autanus ex agro Salernitano egregia indole, ac pietate adolescens in Vulturnum amnem, qui Capuam praeterfluit, abluendi corporis gratia, cum aequali, gregalique suo descenderat. Caeterum eius socius dum incaute progreditur, caecos delatus in gurgites haud procul aberat exitio. Accurrit impigre Autanus opem periclitanti laturus: sed ipse quoque idem periculum incurrit, quo frustra iam eximere alterum conabatur. Iamque

vor-

vorticibus prærapidi fluminis haustus è fundo semel emerferat, cum B. Mariam Lauretanam, vtcumque potest, semiuiuus inclamat. Nec irritæ ceciderunt preces. Repente B. Virgo vocata adfuit: & iuuenem gurgiti ereptum, iamque prope exanimatum gremio excipit, ac supra flumen ad mille passus delatum in opportuna statuit ripa. Ille diu hæsit periculi pariter, miraculique stupore attonitus. Inde vt primum ex pauore animum recepit; coeleste agnoscens beneficium procumbit in genua: & B. Mariam liberatricem suam impense salutans grates laudibus miscet. Protinus Lauretum petit, Deiparam colit, miraculum prædicat.

Puella Lauretana è puteo: ciuis Caietanus è carcere liberatur. Cap. XVII.

NEC Lauretum ipsum Patronæ suæ opem non sensit in pari suorum discrimine. Parua puella ad puteum, qui in ædibus Lauretani Præsidis erat, de more accesserat aquam haustura. Iam situlam fune religatam demiserat, & aquæ plenam incauta festinatione reuocabat; cum vase degrauante, ipsa vltro in puteum deuoluitur B. Mariâ inclamans. Vidit forte de fenestra vnus è præcipuis S. Dominus ministris cadentem puellam: eique B. Virginis implorauit opem, Protinus ipse cum domesticorum manu decurrit ad puteum. Mirum dictu, illam conspiciunt incolumem, lætamque summæ incubantem aquæ. Igitur properè maiorem situlam cū valido fune demittunt: puellamque quid factu opus sit monitam extrahere conituntur. Iamque illa situlæ insistens, & funem manibus tenens ad os putei attracta peruenerat: multorumque eam manus petebant opem laturæ. at illa inter tot manus anceps consilii, dimisso perperam fune, nullaque comprehensa manu, eodem recidit. Cæterum omnibus qui ade-

*Trad. Law.
Ann. Law.
Riet.*

rant Deiparam inuocantibus, ad aquam peruenit innoxia: & si multa suberant fragmenta testarum. Itaque illi ad vltimum scalis demissis, segniore, sed tutiore via eam educunt. Narravit deinde puella, labenti sibi in puteum Virginem eximia specie præsto fuisse, cuius manibus exceptam semet innasse aquæ, sine vllò prorsus incommodo. Idem quoque sibi denuo cadenti vsu venisse. Quippe ipsam B. Mariæ exceptam manibus super aquas in gremio Diuæ sedisse; quoad scalæ conquistæ, colligatæque demitterentur: ita duplici miraculo seruata, haud leue præsidii Lauretanæ Virginis documentum extitit. Nec leuius eiusdem præsidii argumentum Romæ vir fuit, quam Laureti puella fuerat. Caietanus quidam honesto loco natus, sed animo parum forti, ac virili fuit. Is cum falso homicidij crimine coargueretur à testibus, (vt erat natura, vsuque delicatus) insolito tormentorum aspectu contritus, maluerat, vt sæpe fit, falsum confitendo, supplicium subire, quam inficiando inter tormenta, vitare. Igitur morti addictus, sacra confessione animi labes abstergit. Ibi Sacerdotis hortatu causam suam cœlesti committit Iudici: Lauretanæ Virginis opem exposcit: Audita preces. Haud ita multo post dulci oppressus sopore visus est sibi videtæ Virginem Lauretanam, quæ bonum animum habere iusso certam spem salutis, ac libertatis ostenderet. Nec mora: innocentia hominis diuinitus patefacta: aucthores sceleris, falsique criminis artifices conuicti: in ipsos pœna versa, quam parauerant innocenti.

Bassa Turcarum à Lauretana Virgine curatus, eam muneribus colit.

Cap. X K III.

*Tradit Lau.
Ann. Laur.
Riera.*

Nec barbari Lauretanæ opis expertes fuere: Corcutus Turcarum Prætor (Bassam ipsi vocant) anno M. D. LII.

M. D. LII. Constantinopoli cum esset, ex graui, occultoque pectoris apostemate ad extremum venerat vitæ discrimen. Apud eum seruitutem seruiebat Christianus vir bonus, ac pius. Qui Domini periculum suę libertatis occasionem ratus Prętozem adit moribundum, & de B. Marię Lauretanę admirabili vi, in morbis cuiusque generis depellendis edoctum, bonę implet spei. Igitur haud ægre eum perpulit, vt secum Lauretanam Virginem inuocaret vouens si morbum depulisset, se in eius gratiam illi seruo libertatem daturum. Nec seruus Dominum, nec Maria piũ seruum fefellit. Protinus disrupto apostemate Prętor sanatur, & extitit ab eo quoque fides. Extemplo seruum illũ libertate donatum cum litteris, ac muneribus Lauretum ad Virginem destinat. Munera fuerunt, mantile egregio opere, ingentes cerei, argenti vis non parua, arcus, & pharetra præclara cum sagittis, non tam precio, quam donorum nouitate, donantisque admiratione grata, & accepta. Erat illa tempestate Laureti præses Gaspar Doctus Venetus. Is ceteris donis super aram positis, arcum, pharetramque suspendi in sacrosanctę cellę vestibulo iussit, rei ad pōsteros monumentum. Attulerat is, quem dixi, Bassæ Libertus miraculi testimonium, chirographum patrōni sui. Quod Gaspar ex Arabico in vernaculam linguã conuersum ad posteritatis memoriam asseruari voluit. Id autem latine versum erat eiusmodi. Quod bonum, fortunatumque nobis esse velit; magnus, ac misericors mundi Dominus. Cum mihi ipsi diuinitus quidã euenerit, ego Corcut Bassa (ne meo desim officio tantęq. rei monumētum aliquod posteris exstet) rem omnem ordine exponã. Ortum erat atrox apostema nobis in pectore; iamq. haud dubium imminebat exitium; cum desperata à medicis salute, meus me seruus adiit, & sane fidenter; si mihi libertatem polliceris (inquit) Dei mei matrem exorabo, vt pristinam tibi restituat valeitudinem. Itaq. ego confestim accersito tabellione, libertatem ei repromisi, si ipse promissa

missa præstaret. Extemplo seruus positus humi genibus, & quædã super se signa ducēs manu, rogat, vt semet verbo præeuntem sequar. Inde ipse præire his verbis cœpit. Ego B. Mariæ Lauretanæ opem imploro. Monenti obsecutus, triduo post, Deo fauente conualui, Ergo seruo in libertatem vindicato hoc chirographum dedi cum votiuis donis, quæ meæ obseruantia, gratique animi monumenta sint, B. Mariæ parenti præpotentis Dei, qui nos saluos velit.

Ædes Lauretana Illustrium virorum donis augetur.

Cap. XVIII.

NEC miraculis magis, quam muneribus Lauretana Domus Iulio III. Pont. Max. illustrata. Cardinalis Augustanus vestem aureã opere præclaro: monile ex vnionibus centum quinquaginta, certa per interualla aureis distinctum globis. ad hæc aureũ numisma pendulum gemmis, ac margaritis insigne Lauretanæ Virgini donum tulit. Cardinalis Cæsius aræ ornatum argenteum. Carpensis Cardinalis eximium Episcopi solemnem ritum diuina officia celebrantis amiculum ex veste Attalica. Item alterum ex veste argentea auro crispante discretum. Cardinalis Medices (qui postea Pius Quartus Pontifex fuit) aræ vestem ex textili aureo. Bernardinus Sanseuerinus Princeps Bisiniani effigiem suam à pectore expressam ex argento, ingentis ponderis: aræ insuper, & sacerdotis ornatum ex holoserico villuto coccineo. Hercules Dux Ferrariensis aræ, sacerdotis, ministrorumque solemnem pompam rem diuinam celebrantium præclaros ornatus ex veste Damascena ingentibus aureis floribus intertexta. Vidobaldus Urbini Dux aræ pariter, ac sacerdotis amiculum ex Attalica veste. Dux Grauinæ ex eadem materia sacerdotis ornatum. Prorex Neapolitanus, & sacerdotis, & ministrorum solemnem more sacrificantium vestes aureas opere

Card. Augu-
stani D.

Card. Cæ-
sij D.

Card. Car-
pensis D.

Card. Me-
dices D.
Princip. Bi-
sinian. D.

Ducis Ferra-
riensis D.

Ducis Vrbini
natum D.
Ducis Gra-
uinae D.

opere Phrygio conspicuas. Mantuanus Marchio eorumdem ad eundem usum vestes argenteas. Portia Cassia pluviale aureum. Vxor Comitum Palenæ in Samnitibus monile ex auro, margaritisque. Constantia Leiva Hispana coronam auream libralem. Insigne etiam donum è Germania missum à Ferdinando Rege Romanorum, argentea B. Virginis effigies sesquipedalis pondo XXXI. cuius genibus aduoluta est Anna Boemię regina ex argento. In basi titulus duplex, alter à fronte.

Proreg. Na
polit. D.
March. Mā-
tuani D.
Portiz Cz-
fiz. D.
Comit. Pa-
lenæ D.
Constantiz
Leivæ D.
Ferdini Cz-
saris D.

SERENISS. AC POTENTISS. ROMANORVM VNGAR.
BOEMIÆ REX, ARCHIDVX AVSTRIÆ ET CET.

FERDINANDVS

HANC ARGENTIAM EFFIGIEM D. VIRGINI OFFE-
RENDAM TRANSMISIT AN. M. D. LII. MENSE MAIO

Alter porrò titulus à tergo :

FERDINANDVS ROMANOR. VNGAR. BOEMIÆ REX
ARCHIDVX AVSTRIÆ ETC.

EX VOTO SALVTIS IN MEMORIAM DVLCISSIMÆ
CONIVGIS ANNÆ, HANC IPSIVS ARG. EFFIGIEM
MARIE VIRG. DEDICAVIT. CONSECRAVITQ.

*Marcellus Ceruinus Card. in sacro sacello Pontificem
se futurum diuinitus cognoscit.*

Cap. XX.

HAec inter Marcellus Ceruinus Cardinalis vir do-
ctrina pariter, & sanctitate clarus in oppido Lau-
retanæ Domui satis vicino (Montem Fanum appellant)
domicilium statuerat. Suum id natale solum ferebat, re-
uera locum interuisendæ natali B. Virginis cellæ perop-
portunum elegerat. Inde Lauretum incenso studio ven-
titabat, in augustissimo orbis terræ sacello sacris ope-
raturus

Ann. Laur.
Rier.

Card. Cer-
uini pictas.

raturus. Itaque sub Iulij Tertij Pontificis decessum Marcello rem diuinam inibi de more facienti res euenit visu, euentuque mirabilis. Eximio candore, ac specie columba, multis inspectantibus, supra eius caput placide cum volitasset, nunc in sacrificantis manibus, nunc in ipso missali libro quiescebat. Ea res obiecta oculis adstantium plærosque animis immobiles stupore defixit. Sacerdos qui de more Cardinali sacrificanti præsto erat, vulgarem aliquam columbam eo forte delapsam ratus abigere eam conabatur. At Cardinalis haud parum memor candidæ columbæ Indicio diuinitus olim designatos nonnunquam esse Pontifices, inhihet abigentem: ipse cœlestem columbam quiescere sinit, quoad sacrificio peracto, sua sponte auolaret. Exindè cœlestè visum homini affirmat fidem. Nuncio de morte Pontificis Marcellus Romam reuocatus non sustinuit viæ prius, & Pontificijs comitijs committere se, quam veteri suo instituto Lauretanam Virginem salutasset. Et aderat dies Annunciatæ Virgini sacer, qui cæteroqui pium eius animum inuitabat. Venit ergo pridie Lauretum. Festo ipso die, exclusa incondita turba, sacrum in augustissima cella facere attentissime coepit. Inter sacrificandum post initium Canonis, Ecclesiam Pontifice orbam memorans, Deo ac B. Virgini enixius commendabat. Effuse præcanti B. Maria cœlesti specie, cœlitum septa comitatu se offert: animoque eius diuina luce, ac dulcedine delibuto, ipsum fore Pontificem indicat: exemplo attonitæ mentis oculis subducit se. Marcello tam nouæ rei, ac subitæ admiratio tantum repente animi; corporisque totius incussit horrorem; vñ ad aram trepidans pedibus ægre subsisteret. Sensit Sacerdos eius administer aliquid profecto Cardinali obiectum diuinitus, vtrique cum eius conspiceret faciem insolito quodam splendore fulgentem; mox etiam notaret totum eius corpus noua circumdatum luce. Ergo quod ipsemet viderat, deinde cum alijs multis tum Raphaëli Rieræ, qui rem litteris prodidit, profamilia-

Card. Ceruini promi.

familiaritate narrauit . Quin etiam Cardinalis ipse necessariorum , qui spectaculo adfuerant , precibus fatigatus , enunciauit denique totam rem , vti gesta erat : ac simul adiecit tantum vtique Pontificis munus longe altius esse fastigio suo : ac propterea Deum fortasse alium sibi Vicarium quaesiturum . Cæterum si Deo cordi esset talem in terris habere Vicarium ; enimuerò sibi antiquissimum fore , Christianam Rempublicam conseruare sartam , testaque , atque Aedis Lauretanae cultum longe , ac late propagare . Itaque Montem Fanum regressus accersito tabellione , publicis consignari litteris iussit , quæ in B. Mariæ Lauretanae gratiam destinaret animo : nimirum vt publicæ tabulae suam Deiparae obstringerent fidem , eademque si forte , quod accidit , mors interueniret ; testes forent suæ erga illam egregiæ voluntatis . Exstant hodie in eo , quod dixi , oppido tabulae Marcelli Ceruini Cardinalis , ex quibus satis apparet , ei in animo fuisse Canonorum , Cantorum , Ministrorum , sacerdotum etiam Societatis Iesu augere numerum ; vt sancta Domus aduenarum frequentia , pietateque auctior foret . Ad hæc Laureti pomerio longe , latèque prolato , muris propugnaculisque circa excitatis , nouam urbem , nouam condere ciuitatem , Episcopali sede ; mero , mistoque imperio ; & octo finitimis oppidis attributis insignem . Condendæ porro ciuitatis facilem hanc expeditamque excogitauerat viam , vt pauperes familias ex omni Pontificali ditione , partim spe præmiorum , partim etiam B. Mariæ Lauretanae religione ad nouam frequentandam ciuitatem pelliceret : nouis colonis proximam syluam publico ære coemptam viritim diuideret , vt excisa sylua , repurgatisque saltibus , agros colerent suos : ita breui , & satis frugum vini , olei nouæ ciuitati fore , nec mercatores spe lucri ob loci celebritatem illectos defuturos . Hac demum ratione Lauretanæ Virgini , & dignationis , & cultus accessurum esse vel plurimum . Cæterum Deo cuius *infernabilia iudicia* sunt , aliter vi-

sum. Quippe illum præclara sua de Lauretana Aede
consilia mandare litteris, quam factis exsequi maluit. Ut
Marcellus Romam attigit, facile quidem euenit, quod
Deo cordi erat, ut fieret Pontifex: & exitit B. Virginis fi-
des; Pontificis tamen exstare non potuit. Is namque in-
tra XXII. diem, vix dum inito Pontificatu excessit è vitâ.
Pontifex egregijs consilijs magis, quam operibus memo-
randus. Salubria quippe eius consilia plures deinde Pon-
tificum secuti, multis ac magnis simul Ecclesiam, simul
Lauretanam Aedem præfidijs, ac muneribus adorna-
runt.

*Aucto Iesuitarum Collegio à Paulo Quarto, Lauretana
celebritas, & opulencia adaugetur.*

Cap. X. V. I.

QVorum ex numero Paulus Quartus fuit, qui Mar-
cello subrogatus, eiusque salubribus vsus consilijs
non modo lapsam Ecclesiæ disciplinam, moresque resti-
tuere cœpit; sed Lauretanæ Domus etiam cultum ampli-
ficare institit. Pontificatus initio vetera aliorum Ponti-
ficum beneficia nouo sanxit diplomate: ædificationem se-
dulo iuuit: auxit numerum Ministrorum: nihil denique
prætermisit, quod ad amplificandam loci Religionem
pertinere existimaret. Cæterum illud præcipuum eius mu-
nus ex Marcelli vtique consilijs ortum, quod Societatis Ie-
su Collegium auctius reddidit. Nam etiam si Patres illi,
qui tum erant, maiorem quam pro numero peregrinis
naurent operam; tamen sacerdotum paucitas crescenti
in dies aduentarum multitudini satisfacere haud quaquã
poterat; præsertim cum ex remotissimis quoque regioni-
bus peregrini homines sermone dissoni quotidie plures co-
nfluerent, quorum plerique confessione expiari nequi-
bant linguæ commercii expertes. Hos irritos spei, vtrique

domos

domos redire, haud ægrius ipsimet, quam Patres patiebantur. Igitur ea res Cardinalem Carpenssem perpulit, ut de adaugendo Patrum numero cogitaret. Is quippe admodum lætus Collegium ab se in solo Lauretano satum, quãuis adhuc tenue ac tenerum, satis vberes pieratis, qua ferre, qua ostentare fructus, de eo impense amplificando cū Pontifice agitavit, ratus fore; id quod euenit, ut vberimã frugem, auctis maturisque iam fructibus ferret. Itaq. anno huius sæculi LIIII. approbante Pontifice perfecit, ut focis duo de triginta superiori numero adiectis, XL. e Societate Laureti alerentur. Nec Cardinalis, aut Pontificis spem Societas est frustrata. Auctum per eam occasionem sacerdotibus exterarum linguarum peritis Collegium, magno & religioni peregrinorum incremento, & Lauretanæ Domui emolumento fuit. Ex eo tempore omnium ferme nationum peregrini suę quisque gentis sacerdotes nati, quibus cum libere agerent sine interprete, eorum opera Christianis etiam institutis, præceptisque imbuti, non tantum peccatis expiati domos repetebant. Lauretanæ porro Aedis religio, ac res tantis subinde auctibus creuit; ut satis constet, vel aduenarum frequentiam, vel donorum copiam solito longe fuisse maiorem. Nimirum aduentum multitudo infinite crescebat in dies, ac multis passim agminibus per omnes vias, semitasque Lauretum vndique concurrebant. Sæpe dena nonnunquam vicena, interdum etiam tricena, eoque plura peregrinorum millia versabantur ad Lauretum, circiter natalē Virginis diem. Plerique autem templo, oppidoque exclusi circumiectos agros sylvasque complebant.

ET cum aduenarum multitudine Lauretanæ Aedis opulentia crescebat. Satis constat ex eo tempore dena, duodena, quaterdena, senadena, vsque ad vicena aureorum millia in arcam quotannis ingesta. Nec vero vnquam vllus Pontificum quicquam ex arca Lauretana in suum vsum vertit. Sed omnibus æque sancta ea pecunia fuit. Duo omnino tempora inciderunt, cum aliquid inde pecuniæ ad Pontifices ita peruenit, vt paulo post ab iisdem eodem rediret. Leonis X. Pontificis Ducis ad reprimendas Francisci Mariæ Vrbinatium Ducis populationes, sex aureorum millia ex sacra arca in stipendium militare deprompserant. Id vbi cognouit Pontifex, extemplo per Piceni Quæstorem B. Virgini eam summam renumerandam curauit. Clemens inde VII. sub direptionem Vrbis, cum in summa difficultate esset nummaria (vt supra demonstrauimus) tria aureorum millia mutua ab Lauretana Virgine accepit: quæ deinde periculo defunctus cum fide persoluit. Itaque omnis illa pecunia, quæ in sacram arcam ingerebatur, in Lauretanam fabricam, aliosque S. Aedis, vsus erogabatur. Paulo autem Quarto Pont. ad eam pecuniam accesserant alia dona, quæ ad sacram suppellectilem pertinebant. Christi crucifixi effigies argentea iustæ magnitudinis cum Caluario monte, ac simulacris B. Virginis, & S. Ioannis ex argento expressis, bina itidem argentea candelabra cubitalia, & patera argentea bilibris pulcherrime facta. Ad hæc amiculum eximium Episcopale ex veste Attalica, cuius præcipuum ornamentum erat aurea ingenti specie fibula tribus cumulis margaritarum insignis, quali Cardinales Episcopi vti solent. Textilis insuper pictura Christi ortum referens ex serico, auroque mira arte perfecta, Cardinalis Carpensis dona sunt. Ducis Vrbinatis vestes sacerdotis ac ministro-

Bern. Cyril.

Card. Carpensis D.

Ducis Vrbinatis D.

ministrorum aureæ. Par donum Ducis Epirotarum. Ducis
 item Mantuani, nisi quod hæ sunt ex auro argentoque con-
 textæ. Ducis Bouini præclarum sanctissimæ Eucharistiæ
 ferculum ex argento, pedalibus angelorum simulachris
 innixum. Honorati Caetani Ducis Sermonetæ sacerdo-
 talis vestis aurea, aræque ornatus ex veste Attalica. Au-
 gustini Auriæ caput argenteum, binique sacerdotales or-
 natus ex auro textili. Margaritæ Austriacæ Caroli V. Cæ-
 saris filix egregia vestis, aræ pariter, & sacerdotis ex argē-
 teo textili crispo. Marchionissæ Vasti ciborium aureum
 bilibre, opere præclaro. Alterum ciborium egregium, sed
 distinctum columnis ex argento inaurato vxoris Ducis
 Ariani. Sacerdotis, ac ministrorū solemnī ritu sacrifican-
 tium ornatus argenteus Ducis Mantuanæ. Denique Sa-
 cerdotalis vestis aurea insignis à tergo ingenti effigie B.
 Virginis sole amictæ, eademque auro, margaritisque distin-
 ctæ, Regiæ Vngariæ donum.

Duc. Ept.
 Donum.
 Duc. Mant.
 Donum.
 Duc. Bouini
 Donum.
 Duc. Sern.
 Donum.
 Aug. Auriæ
 Donum.
 Marg. Aust.
 Donum.
 March. Va-
 sti D.
 Duc. Arian.
 D.
 Duc. Man-
 tuanæ D.
 Reg. Vnga-
 rorum.

*A Gallico exercitu Lauretana Aedes cum multorum
 militum salute celebratur.*

Cap. XXIII.

CAeterum exorto sub id tempus inter Hispaniæ regē
 ac Pontificem bello, nouorum armorum tempestas
 quæ turbauit Italiam, Lauretanam illustrauit Aedem.
 Dux Guisus à Pontifice euocatus annuente Franco Rege,
 instructissimas Gallorum copias in Italiam traduxerat ea
 mente, vt simul præsidio esset Pontifici, simul Neapolita-
 num reciperet regnum. Qua tēpestate religio Aedis Lau-
 retanæ, diuinaque erga eam prouidentia maxime enituit.
 Ingentes militum copix ex varijs gentibus collectæ Pice-
 num inundarant: nec tamen Aedes diuitijs inclyta cuius-
 quam animum ad opulentæ prædæ cupidinem illexit. tan-
 ta etiam in bellico tumultu militares animos religio Lau-
 retanæ

*Tradi. Lan.
 Ann. Lanst.
 Rier.*

retanæ Virginis, cœperat. Quamdiu autem Guisius in Piceno statura habuit, tanti exercitus manus spectaculo potius Lauretanis, quam damno fuere, Deipara clientes, non modo res suas tutant. Erant in eo exercitu permulti Calviniana peste contacti, nulla tamen cohortium, nulla turmarum omnino exstitit, quin ad primum Lautetanæ Basilicæ conspectum, religione tacta ad eam visendam, colendamque accesserit, vota fecerit, dona tulerit. Itaque pergebant eo pacatissimis agminibus, alij post alios turmarum, & cohortium Ducēs: pacatiores abibant, quam venerant, nuncupatis, aut exsolutis ante Virginis aram votis. Quin etiam in eiusdem gratiam, ante Aedem militari more ludicra inter se simulacra belli ciebant armis sagisque conspicui. Gratus deinde militaris pietas Deiparæ, Deoque spectaculum præbuit. Militum plerique sacra confessione abluti, sacrosancto Eucharistiæ epulo accubuerunt. Nonnulli etiam hæreticorum in rectam veritatis viam reducti, eiuratisque erroribus reconciliati Ecclesiæ: & confessionis, atque Eucharistiæ sacramentis expiati, Deipara etiam impiorum perfidiam, in Dei cultum pietatemque vertente.

Vtinensis ciuitas voto B. Mariæ Lauretanæ nuncupato à circumserpente pestilentia prohibetur.

Cap. XXXIII.

*Trad. Laur.
Ann. Laur.
Riet.*

PER idem tempus multis sane, ac varijs Lauretana Aedes est nobilitata miraculis. Vtina vrbs est Carnorum, magnitudine ac nobilitate vni Aquileiæ secunda: hæc maximum salutis discrimen Virginis ope discussit. Anno M. D. LV. atrox pestilentia Venetiæ fines, Carnosque peruagata, magnas edebat vbique strages incolarum. Ergo primores ciuitatis Vtinensis cum serpere quotidie malum, & iam aduentare cernerent; consilium à necessitate

cessitate petunt: votoque publice nuncupato, Lauretanā Virginem inuocant, & suam ciuitatem eius committunt fidei, tutelæque. Nec illa clientium suorum vota, ac preces fefellit. Biennio quo grassata est lues, cunctis circa oppidis morbo exhaustis, (adeo præsens B. Mariæ tutela fuit) sola. Vtina communis mali perseuerauit immunis. Vtinenſis ergo ciuitas non in faciendis, quam in exsequendis votis religiosior, solemni supplicatione indicta, Lauretum venit. Trecenti erant viri nobiles, quibus pulcherrima Christi Crucifixi effigies præferebatur: omnes linteati, omnes iisdem insignibus conspicui, cum donis vel publicis, vel priuatis, ad Lauretanam Aedem pariter procedebant. Limen ingressi proſternere corpora certatim humi, & collacrymantes ciuitatis suæ, ac suo quisque priuatim nomine ingentes Deo, Deiparæque grates agere cœperunt. Inde conſurgentes fraternè se inuicem complexari: fletuque integrato mutuis se perfundere lacrymis. Et insignem à pietate orram complorationem par eorum, qui aderant comploratio excepit, nullo fere spectatorum in tam pio talium virorum fletu lacrymas tenente. Ad vltimum intrant sanctissimam cellam: Deiparaque Virgine enixe conſalutata, apud eam munera deponunt. In his vltima erat tabula egregiè picta cum titulo:

GLORIOSISSIMÆ VIRG. LAURETANÆ
OB SERVATAM A PESTILENTIA
VTINENSEM CIVITATEM, ET AGRVM.
SACRATISSIMI CRUCIFIXI SOCIETAS
POSVIT DICAVITQVE
AN. SAL. M. D. LVI.

Cæcis duobus lumen oculorum restituitur.

Cap. XXV.

Triennio post, admirabilius etiam spectaculum Lauretana Virgo, & incolis, & aduenis præbuit. Senen

*Trad. Laur.
Ann. Laur.
Riser.*

ſis

sis puella erat Venetæ matronæ haud sane vilis; quæ in
 obsequio Dominæ luminibus capta, nihil penitus cernē-
 bat. Et apparebant in oculis signa, quæ facerent cæcita-
 tis fidem. Itaque medicorum remedijs frustra tentatis,
 Dominæ iussu à mulieribus duabus Lauretum adducitur,
 haud dubia spe lumen illi redditum iri, ope ac depreca-
 tione B. Mariæ. Puella igitur inter illas duas feminas au-
 gustissimam Virginis cellam ingressa, submissis genibus,
 obortisque lacrymis Deiparam enixe implorare cœpit.
 Refertum erat sacellum accolis & peregrinis, qui pariter
 Virginem orabant, seu puellæ misericordia capti, seu rei
 expectatione suspensi. Ecce tibi illa dum precibus lacry-
 mabunda insistit, repente hylarior facta, lucis se aliquid
 dispicere clamat: & simul eos, qui aderant, vt se precibus
 iuuarent, impense rogat. Cæteris ad comprecandū Deū
 accensis, paulo post læta successu puella succlamat, iam
 cerni ab se ardentes ante Virginem faces, lychnosque.
 Enimvero ea vox accensa supplicantium studia vehemē-
 tius inflammavit: cunctorumque ex oculis lacrymas gau-
 dio mistas exciuit. Tandem puella gratulabunda excla-
 mat. iam B. Mariæ effigiem, iam quæ circa illam sunt do-
 na cerno, O Dei, O Deiparæ clementiam: ò diuinum, &
 commemorandum vtriusque beneficium. Talia inter gra-
 tulandum illa mistis gaudio lacrymis iterante, ingens or-
 ta est omnium comploratio Deo, ac B. Virgini grates agē-
 tium, quæ semihoram tenuit: & plerosque etiam sacellum
 egressos secuta, superuenientium pectora pari sensu, atque
 admiratione compleuit: vtique cum iidem qui modo cæ-
 cam puellam conspexerant, nunc integris oculis, ac probe
 videntem cernerent. Vix alia res eiusmodi in maiore po-
 puli frequentia gesta. Quippe secundum ferias Paschatis
 id miraculum patratum est: qua tempestate, maximo so-
 let mortalium concursu Aedes Lauretana celebrari. Ra-
 phael Riera, qui rem litteris consignauit, miraculo inter-
 fuisse se tradit, & egomet ab alijs accepi haud dubiæ fidei
 homi-

hominibus, qui se tum adfuisse dicebant. Gesta res est anno huius seculi LIX. Gasparo Docto Pratore Lauretano, qui tam evidens miraculum in tabulas publicas referri iussit. Sed antiqua simplicitate transacta res est. Nomina puellæ & dominæ (perinde ac si ad fidem miraculo conciliandam nihil admodum pertinerent) omissa; credo quod ab Evangelistis quoque in evidentibus miraculis id factitatum viderent. Minus celebre, sed nihilo minus admirabile est, quod de Thoma Parmensi perhibetur. Is ex graui oculorum morbo haud dubie cæcus, nocte quadam acerbissimo oculorum dolore cruciabatur. Igitur alleuat se super lectum vbi iacebat: positisque genibus, multis cum lacrymis Lauretanæ Virginis implorat auxilium. Precibus adijcit votum, si lumen oculorum recipiat, se Lauretanâ Domum aditurum. Exinde recubuit, ingentē in B. Virgine spem reponens. Nec sua illum frustrata spes. Mane experrectus somno, matutinam lucem sanis oculis hausit. Extemplo igitur Deiparæ gratias agit, Lauretum proficiscitur, vota persoluit.

Nauarchus Genuensis duplici periculo eximitur.

Cap. XXXVI.

Eodem ferme tempore Lauretum alius venit duplici voti damnatus, duplicique miraculo insignis. Paulus Genuensis Nauarchus nobilis fuit. Is è Gallia Narbonensi Genuam repetebat, cum subito sæda exorta tempestas naufragio intentato, iacturâ omnium mercium facere eum subegit. Cæterum procella nauim pertinacius vrgente, ingens omnium animis terror incessit. Itaque vectoribus nautisque dilabentibus, vt salutem natatu peterent, solus ipse mansit in naui, quam æquè ac se ipsum saluam vellet, fortunarum scilicet suarum caput. Onerariam ergo illam suam plenam fluctibus cernens, effusus in

Ann. Laur.
Rictæ.

vota, & sibi, & naui Lauretanam inuocat Virginem. haud frustra. ea inuocatio, & vires illi, & animos addidit. incredibile dictu. ingenti vi moliens velum solus ipse sustollit: ac veluti suas preces auditas esse sentiret, nauigiū vndis exhaurire conatur. Inter hæc, tempestate sedata, nauis vento ac B. Maria obsecundante Genuensē tenuit portum, haud minore ipsius admiratione, quam aliorum, qui onerariam ingentem semiplenam fluctibus vno Nauarcho nautarum omnium munera exsequente, ad portū appulsam videbant. Attamen Paulus voti compos segnior, quam par erat, in voto reddendo fuit, siue aptius subinde tempus expectans, siue alia huic negotio præuertenda ratus. Nec mora diu impunita. Vertente anno, eo ipso die (vt tempus beneficij pariter, ac delicti eum admoneret) eadem vectus naui cum paruo filio fecit naufragium. Perculit repente agrum animum memoriæ vitati nuper B. Virginis ope periculi, & votiæ peregrinationis omissa. Igitur effuse lacrymans à Deo veniam exorat: expertamque Lauretanæ Virginis sibi, ac filio exposcit opē, veteris voti religionem voto fanciēs nouo. Nec frustratæ sunt eum preces. Filiolum inter vndas quæritans saluum reperit: sublatumque in humeros per ingentem agitati maris tractum natans ad terram transfuexit incolumem, cæteris vectoribus, nautisque inter fluctus hæsitantibus, obrutisque: vt aliorum clades cœleste donum illustrius faceret. Ille igitur, vt attigit litus, non magis sua quam filiolī ex præsentī exitio recepti salute lætus procumbit in genua: idemque paruum filium facere iubet: & manantibus gaudio lacrymis, tendens supinas in cœlum manus, B. Mariæ secundum Deum gratias agit, quæ votum frustrata non sit ingrati hominis vota frustrantis. Et quoniam haud dubie iniecta exsoluendæ religioni mora nouū sibi periculum crearet; nequaquam se commissurum profiteretur, vt noua mora obesse in posterum possit. Ergo veritus ne si reuertisset domum, cura aliqua domestica Lau-

retanam

retanam moraretur peregrinationem; & simul priorem in reddendo voto negligentiam compensaturus, è vestigio contendit Lauretum, omiſſa domus, patriæque reuiſendæ cura. Ita precario, mendicatoque cibo ſe paruumque filium ſuſtentans ad Lauretanam. peruenit Aedem, inſignis non magis recuperata prius. nauî, quam deinde amiſſo nauigio, filioque ſeruato: nec minus exſoluta poſtea voti religione memorabilis, quam antea neglecta.

Iuuenis innocens carcere, alter bis ſuſpenſus exitio, ac ſupplicio liberatur.

Cap. XV XII.

HAud minus in ſupplicijs, quam in fluctibus propulſandis Lauretana Virgo admirabilis per idem tempus fuit. Auguſtinus à Roeca-Valdonia (oppidum eſt diſtrictionis Senenſis) falſo crimine poſtulatſus vinculis tenebatur. Ibi cum innocens multos iam dies torqueretur, Lauretanã Virginẽ, cni mirifice addictus erat, implorat. Nec irritæ preces. nocte intè peſta excitus ſomno manicas ferreas, quibus vinctus erat, ſua ſpõte elapſas videt è manibus. Protinus B. Mariæ conſiliũ, viresq. ad fugã ſuppeditãte, carceris parietẽ ſubruere aggreſſus cæmenta quædã reuellit manu, ita patefacta fenestra, quæ illi effugium dedit. Cæterũ duo reſtabant oſtia. quæ obſtarẽt fugæ: hæc ſorte quadã diuinitus aperta, & incuſtodita reperit. Ergo euadit in tutum, B. Mariæ munere non effugium ſolum naçtus, ſed etiam perſugium. Hic imminente, alter iam vrgenti ſupplicio exemptus. Franciſcus erat quidam Ferrarienſis, homo ruſticantus, ſed pius. Is anno ſeculi huius LVI. Picenum peragrans in Ducis Guifiij, qui pro Paulo Quarto aduerſus Philippum Regem Hiſpaniæ bellum gerebat, copias incidit, a quibus de ratione itineris ſui interrogatus, ac liberatiter habitus cum litteris Galli Ducis, ad Pontificij exercitus Præſectura in thoracem inſutis, certisq. noctis do-

*Trad. Laur.
Ann. Laur.
Riera.*

quibus inter eos conuenerat, dimittitur rei totius ignarus. Igitur ad Anagninam Campaniæ Urbem ab excubijs hostilis exercitus interceptus, excussusque ad M. Antonium Columnam adducitur. Qui ex repertis in thorace hostium litteris, natusque exploratorem haud dubie ratus, continuo suspendi miserum rusticum iussit. Confestim igitur ad supplicium rapitur, prosequente ingenti militum, ciuiumque Anagninorum manu. Nec tamen ille defuit sibi. Facta orandi diuini numinis potestate, submittit genua, à Deo veniam orat. Protinus Mariam Lauretanam inclamans, Non te fugit B. Virgo Dei mater (inquit) me innoxium mori, neque vlllo modo conscium istiusmodi litterarum. Proinde te oro quæsoque, tuum mihi propities filium, vt alias meas noxas, quibus grauiora commeruisse me fateor, oblitus pro sua singulari clementia, innocentiam indicio aliquo declaret meam. Hæc magna voce elocutus, fidenti animo graditur ad mortem. Eum carnifex ad furcam religatū, è scalis deiecit, ceruicibusque pede oppressis, relinquit pro mortuo. Mira dictū, visuque res. Parumper miser ille pependerit, cum fracta reſte, subito corruit; apparuitque incolumis, sanusque. Sed miraculū pro fortuito casu habitum, quo deinde foret illustrius. Extemplo carnifex solidiore laqueo ceruicibus inserto, miserum illum reducit ad patibulum, obtortoque strenue collo, deturbat è scalis. Ecce tibi rursus Dei vtique ac Deiparæ nutu funis rumpitur; & Franciscus præceps ruens fracto capite iacuit femiuuius. Tum enim uero mouit circumfusam multitudinem miseranda rustici species, admiratio nemque auxit funis præualidus sua sponte ruptus. Et simul subibat animos vadentis ad supplicium preces, ac Lauretanæ Virginis imploratio. Itaque plerisque ueniam. In fonti, ac B. Mariæ caro iuueni deprecantibus, cœlesti munere bis seruatum à mortalibus perdi religio fuit. Ergo M. Antonius ab insita humanitate, eximiaque in Lauretanam Virginem religione, impensius etiam quam rogabatur

batur, condonat illi supplicium. Et ciuitas Anagnina rei gestæ testimonium rite obsignatum eidem tradit. Quod ille Lauretum ad agendas Virgini grates profectus apud eam deposuit, illustre apud posteros miraculi monumentum.

Sicula mulier iugulata sanatur.

Cap. XXVIII.

Nihilominus, ac fortasse etiam magis admirabile est, quod deinceps de muliere traditur. Sicula puella (cuius nomini parcitur) meliore forma, quam fama, Venetias perducta multos ibi annos vulgato corpore quæstum fecerat. Iam satis rem auxerat familiarem, cum ista patriæ desiderio, domum aliquando redire decreuit. Ergo bonis omnibus in pecuniam redactis, familiari quodam suo comite Lauretum perit ea mente, vt deterfis inibi confessione superioris vitæ sordibus, ac Lauretana Virgine salutata, inde lætior in Siciliam pergeret. Ventum erat ad Rauennatem sylvam, cum bonus ille familiaris postea quam omnia circa tuta videbantur, prædæ spe stimulante, stricto ferro inuadit incautam. Nec tamen eam penitus sefellit. Mulier infesto mucrone se peti cernens, Virginem Lauretanam inuocat. At latro (differente B. Maria auxilium, quo esset illustrius) puellam gladio transuerberatam è iumento, quo vehebatur deiecit: deiectam insequitur, conciditque plagis B. Mariæ subinde præsidium implorantem. Ad vltimum ne qua sit reliqua vitæ spes, seminecem iugulat foedum in modum: auroque, ac gemmis ablatis, muliere insuper vulneribus confossa, recedit. Illa in suo natans cruore iam moribunda luctantem animam B. Virgini commendabat; cum in ipso articulo haud dubiam patronæ suæ experta est opem. Repente ei B. Ma-

*Anna. Laur.
Riev.*

ria in veste candida se offert cœlesti emicans luce: & borto animo esse iussam benigne complectitur: moribundamque gremio fouens, simul vulnera corporis tactu sanat, simul ægrum animum cœlesti perfundit gaudio. Dein castæ vitæ admonitam relinquens, ex eius oculis elabitur. Ibitum mulier velut ex profundo excita somno, corpus suum perlustrans oculis, recentium vulnorum cicatrices iam obductas videt: mortiferam iuguli plagam persanatam sentit explorans manu. Itaque tam insigni Dei, ac Deiparæ beneficio admodum læta, submissis genibus maximas secundum Deum certissimæ patronæ suæ grates agit. Vnū erat quod liquidam turbabat lætitiā: in subucula cruentata, ac lacera à latrone illa relicta erat in sylua. Cæterum haud segnius nudæ mulieris pudori Deipara Virgo confu- hie, quam cæcæ consuluerat saluti. Ecce tibi illa mistas lau- dibus grates B. Mariæ impensius agente, præsto fuere mi- lionēs, qui illac forte transibant. Hi cruentæ puellæ, pe- regrinæque Lauretum (id ex ipsa cognorant) petentis speciem, nuditatemque miserati, illico seminudam cento- ne contegunt: muloque impositam deuehunt Anconam. Lauretanæ Virginis religioni fauentes. Ibi illa viliorie ve- stitu emendicato, protinus Lauretum lætabunda conten- dit. Post abstersas confessione vniuersas vitæ labe, Vir- gini vota persoluit: passimque expertam prædicat eius opē, cuius haud dubio post Deum, beneficio viuebat, ex me- dia morte ad vitam vtiq̄ue reuocata. Ad faciendam rei fi- dem, recentem mortiferæ plagæ cicatricem ostentabat in- iugulo. Et accesserat diuinitus tanti miraculi haud obscu- rum indicium. Circa collum cicatrix aurea monilis in- modum fulgebat: vt facile diuina B. Mariæ manu plagam illam tactam, sanatamque sentiret. Id vero cunctis qui aspexerunt (ex quorum numero fuit Raphael Riera, qui rem memoriæ tradidit) ingens non modo miraculi mo- numentum, sed etiam miraculi fuit. Porro mulier, siue Lau- reranæ Domus dulcedine capta, siue Deiparæ optimè de-

se merite gratiam relatura, Lauretum prætulit patriæ. Quippe annos complures ita inibi vixit, vt diuinis identidem expiata mysterijs Lauretanam inuiseret Virginem, plures incolarum ad Dei, Deiparæque obsequium excitans singulari innocentia, ac pietatis exemplo.

Genuensis quidam de Lauretana Domo dubitans male multatus respiscit.

Cap. XXVIII.

SVB id tempus Lauretanæ Cellæ religionem Deus in signi miraculo sanxit, ne quis ea de re posthac ambigeret. Anno M. D. LVII. Genuensis quidam (cuius nomini parcitur, vt fame parcat) haud obscuro quidem loco natus, sed curiosus magis, quam pius, Genua Lauretum petebat eques. Is in itinere. Diaboli vtique instinctu, suspicari primo, deinde etiam credere coepit, Lauretanam Aedem non vetus esse monumentum B. Mariæ, sed nouum commentum superstitionis, auaritiæque. Cæterum impia hominis cogitatio impunita diu non fuit. Illo ipso die equus, quo vehebatur, corruens equitantem totius mole corporis oppressit adeo, vt miser ille fractus, ac semianimis sub equo iaceret in via, nullo mortalium, quia nemo aderat, opem ferente. *Dedit vexatio intellectum.* Itaque temeritate in religionem versa, B. Mariam Lauretanam inclamat. Nec frustra. Protinus expeditus equo surgit in columis. Sed prompta Dei clementia non discussit semel conceptam hominis vecordis insaniam. Breui ad ingenium rediens miraculum illustrius fecit. Paulum inde progressus, acrius instigâte Diabolo, quæ de Lauretana Aede mirabilia ferrentur, vana esse omnia omnino in animû induxit suum. haud impune. Iam Lauretana Aedes in conspectu erat, cum animi cæcitas redundauit in corpus, offu-

*Anna. Laur.
Rier.*

sa ocu-

sa oculis caligine: ac repēte eū vires desituunt haud satis
 compotem mentis. Ergo trepidus, & attonito similis cum
 regere nequiret equum, ab equo ipso prouectus Laure-
 tum ad proximum hospitium sistitur. Ibi linquente; pene
 animo, defluens ab hospite excipitur: atque inter manus
 in cubiculum delatus collocatur in lectulo. Tum vero ma-
 nifestam iram Dei bis in eodem itinere expertam inten-
 tius animo reputare, & ex praesenti luminum orbitate gra-
 uiolem insuper cladem extimescens, vbertim flere coe-
 pit. Is metus salutis fuit. Diuino subinde tactus numine
 respiscit: & receptum poenitentiam ad expertam Virginis
 clementiam tutum fore sperans, veniam à Deo Deipara-
 que exposcit. profitetur ac vouet, in posterum semet
 haud secus de Lauretana cella, quam Christianus orbis
 crederet, crediturum. mirabile dictu. mentis lumen ocu-
 lorum lux cōsecuta est. Igitur ad Lauretanā pergīt Aedē:
 & vitæ maculis sacra confessione absterfis, angustissimam
 intrat cellam: B. Virginem enixe veneratur, lætus illam
 ab se cerni ijs oculis, quos nuper eadem irata amiserat,
 placata receperat.

*Sacrofancti Sacelli violatores diuinitus
 suæ audaciæ pœnas luunt.*

Cap. XXX.

*Anna. Lant.
 Rjer.*

SVbinde etiam in sacrofancti sacelli violatoribus eui-
 dens Dei numen apparuit. Anno huius seculi circi-
 ter LVIII. vir quidam ex præcipua Italiæ ciuitate nobilis
 in primis, & copiosus (nomen & hominis, & patriæ silen-
 tio suppressitur, quia ipse suppressum voluit) Lauretum
 venit, documentum haud inultam temeritatem talia au-
 dentium esse. Hic multis ante annis exiguum lapidem,
 ex sanctissima Virginis cella subtractum domi suæ asserua-
 bat omni honore, cultuque. Haud tamen ille cultus coe-
 lestem

lestem leniuit iram. Sed Deo matris suæ iniuriam vindicante, miser ille sacrilegam religionem orbitate filiorum, & amissione fortunarum omnium luit. Ad hæc pertinaci magis, quam pernicioso morbo vrgeri, vexati- que cœpit. Itaque vt erat vir cæteroqui prudens, ac sapiens, aperuit aliquando oculos: & Deum profecto alicuius sui sceleris vltorem adesse sensit. Cæterum & si omnia sibi accidere videbat apte ad repræsentandam iram diuini numinis, tamen quo tandem suo merito illa accideret, non videbat. Ergo ab ægritudine simul corporis, animique anxius, omni ope placare nitebatur iratum Deum. Sed iræ materia apud eum quamuis ignarum refidēs, irrita omnia faciebat. Alia deinde spes, postquam hæc vana euaserat, ei affulsit. Lauretanæ Virginis, cui mire additus erat, memor, eius auxilium pariter, & consilium implorat. Nec mora B. Mariæ monitu discit, lapidem ex Lauretana domo sublatum causam esse cœlestis iræ: eamque non nisi sacro lapide restituto posse placari. Tum ille obortis lacrymis, religiosæ, vt crediderat, audaciæ veniam à Deo Deiparaque exposcens, desiderauit ipsemet referre Lauretum quod abstulerat. Nec in irritum preces cecidere: hoc quoque culpam agnoscenti suam Deipara indul- sit. Ex templo igitur depulso morbo alacer pergit Lauretum, saxum restituit, vota persoluit. Aliud quoque per id tempus huic haud absimile accidit. Femina ex agro Piceno post diuturnum matrimonium, nullos genuerat liberos. Hæc eius animum cura angebat maxime; vt vndique sterilitatis remedia quæreret. Ergo ait illi nescio quis mulieris gratiam initurus, nullum remedium præsentius ad abolendam sterilitatem, quam Lauretanæ domus reliquias pie, religioseque custoditas: si quid inde abstulerit, breui eam matrem fore pollicetur. Id non promissum magis stolide, quam creditum. Illa igitur manifesta Dei vltoris ira, ablatum inde lapidem cum febris domum retulit: & ægritudo corporis animum vrgebat; adeo non vehementius febris æstu, quam conscientia iactabatur. Nec

prius ex iactatione illa conquieuit, quam Laureto Sacerdotem acciuit, & lacrymas poenitentiae indices profundens ablatum reddidit lapidem. Poenitentiam valetudo, non tantum venia est consecuta. Magno etiam Illyricis mercatoribus similis audacia stetit. Hi coepto ex Picentibus frumento, saxum ex Deiparae cella surreptum clam in onerariam abdiderant. Caeterum, ut fallerent homines, sacrilegij vindicem Deum non fefellerunt. Profectos ex portu atrox vis tempestatis subito adorta in ingentem adduxit metum: & trepidos vasorum, merciumque iacturam facere subegit. Haud procul exitio res erat, cum Deum parentis suae ultorem adesse senserunt: & flentes, tendentesque in caelum manus veniam pariter orare coeperunt. Placato precibus, ac lacrymis Deo, mare quoque placatur. Illi periculo erepti retro iter flectunt: ad Lauretum appellunt: lapidem Virgini restitunt. Prospero inde cursu in Dalmatiam prouehuntur. Peregrinorum quoque non nullos, qui aliquid indidem seu lapidis, seu calcis abraferant, abeuntes morbus, velut diuinæ prouidentiae lictor corripuit, nec ante eos dimisit, quam regressi cum lacrymis, & confessione temeritatis suae, ablata Deiparae reddiderunt.

Sacrae cellae expilatores diuinitus comprehensi afficiuntur supplicio.

Cap. XXXI.

CAeterum his, quos religionis species deceperat, leniorem se diuina seueritas praebuit: aliorum, quos auaritia in fraudem impulerat, audaciam grauius vindicauit. Per eadem tempora nonnulli Lauretanae Domus ministri, ex composito sacros thesauros compilarant, quos à compileribus tutari debuerant. Sed celeriter Deus in sandum sacrilegium debita poena est persecutus. Iam res omnes in nauim conditas occulta asportabant fuga, cum agri Piceni oram praeteruectos aduersa tempestas reiecit eo, vnde conscenderant. Itaque in Recinerensium pote-

statem

statem delati, in manifesto scelere depræhenduntur. Nec mora, prodendi exempli gratia, ne quisquam in posterum talia auderet, pro Aede Lauretana suspensi, nefarium sacrilegium foedo supplicio luunt. Verum fallendi spes alios ad simile facinus subinde pellexit. Haud ita multo post facinorosum hominem cupido incessit sacrosancti sacelli furtim expilandi. Is igitur sacrilegi conatus socium idoneum nactus, ferramenta parat quibus valuarum, & arcæ nummariæ seras aperiat. Omnibus in eam rem paratis, intra Virginis cellam solerter occulit se. Inde nocte concubia sacrilegium exsequens, sacra dona aurea, argenteaque congerit vnum in locum: mox arca, & sacelli foribus patefactis, templi quoque valuas molitur. Tandem his quoque refractis, circumspicere cœpit quærens oculis adiutorem sceleris, qui in templi vestibulo (sic enim conuenerat) illa ipsa hora præsto esse debebat, sacra dona, nūmosque in destinatum locum abditurus. Ecce tibi dum intentius circumspicit, armatorum agmen (cœlestium manum ante Aedem Virginis excubantium fuisse, creditum est) adesse cernit. Quorum inopinatus aspectus tantum illi terroris incussit, vt clausis propere valuis, abderet se, ratus caput suum ab illis peti. Cæterum infelix perfunctus (vt credebat) periculo, stimulante auaritia rursus audere coepit. Igitur cum iterum, ac tertio patefactis templi foribus, socium sceleris quæriraret, semper ei coelestis illa manus infestis occurrebat armis: ac trepidum effusa fuga compellebat in templum. Ita per spem, metūque nocte absumpta, tandem de salute magis, quam de præda sollicitus, irritò incepto abire statuit. Iamque appetente aurora, per auersam templi portam capeffebat fugam; cum coelestium excubiarum, quas diximus, occurſu territus, in sacrosanctam cellam refugit. Manebant adhuc manifesta sacrilegij incepti vestigia, vt qui locus facinoris testis fuerat, etiam index foret. Superuenientibus igitur sanctissimi sacelli custodibus, valuarum refractæ, sacra dona congesta, haud leuibus argumentis il-

lum suspectum sacrilegij fecerunt. Nec mora trepidans, conscientiae notis prodentibus conceptum nefas, comprehenditur, quaestione habita, rem omnem confitetur: cum sceleris concilio merita poena afficitur, haud leue divinae providentiae erga res Lauretanas documentum.

Duo adolescentes Demonum servitio eximuntur.

Cap. XXXI.

Porro alij facinorosi homines, ac pene ad extremum perditum, Lauretanæ Virginis ope ad honestam vitam, viamque salutis reuocati. Adolescens erat non genere magis, quam vitis nobilis. hic in rixâ graue vulnus in genu acceperat, irato Deo. Proinde nequicquâ curare plagam prius, quam coelestem iram placare coepit. Iam in medicos, ac medicamenta bonam rei familiaris insumpsit partem: & curatio ad grauioris incommodi metum, quam ad vllam bonam spem priorior erat. Ad vltimum ingens animum eius formido incessit, seu maturi exitij, seu perpetuæ imbecillitatis. Itaque damnata medentium ope, ad Lauretanam Virginem pariter spem, ac vota conuertit. Ac respiscens lacrymis poenitentiae testibus Dei delinit iram: Deiparæque auxilium implorat vouens, si discrimen illud euaderet, Lauretum se cum donis ad agendas illi grates iturum. mira dictu res, Hæc ingenti animi sensu elocutus, repente persanato vulnere, recuperat corporis sanitatem. Cæterum homini ingrato, ac dissoluto red-dita salus pene exitialis fuit. Tanti beneficii immemor non sat habuit votum fallere, nisi etiam valetudinis beneficio ad pristinam vitæ licentiam abuteretur. Namque in deteriora pronus, luxuriæ impensius indulgendo eo demum processit, vnde receptum ad poenitentiam vix haberet. Adeo nouissima eius facta sunt priora prioribus. Actum de illo erat, nisi perditum hominem Deus respexisset: coelestique ope reduxisset in salutis viam. Tacitam subinde vocem audire visus iubentis ire Lauretum, & primo quoque

*Ann. Laur.
Rier.*

que tempore votum, cuius damnatus erat, exfoluere; tandem paruit. Lauretum igitur profectus Deiparam muneribus colit. Sed non parua dictu res votiux peregrinationis fructum præripiebat. Venus quippe vsque eo deuinxerat illum sibi, vt adhuc in eodem hæsitans luto, quamuis Deo manum porrigente, ad sacram confessionem aspirare non sustineret. Ergo stimulante conscientia, nunc sacram Virginis Aedem, & destinatarum sacris confessionibus locum obire: nunc templi formam, ac votiuas tabellas ex parietibus pendentes otiose contemplari: modo impulsu mali Dæmonis templo exire: modo diuini numinis instinctu eodem redire: insanum, ac mente captum diceres. adeo illum aliàs consilij, aliàs poenitentix ipsius poenitebat. Et iam vix sui compos æstuabat animo pariter, & corpore; vt qui neque sacerdotum aspectum, nec conscientix stimulos ferre posset. Iam consilij anceps, anxiusque per hæc curas triduum extraxerat, cum Dei Deiparæque benignitate, noua illi spes salutis affulsit. Intererat forte rei diuinæ, cum vocem è coelo missam sibi audire visus est, cunctationem eius increpantis, iubentisque vnum è paratis Sacerdotibus aliquando adire: & noxis expedire animum cum proposito vitæ melioris. Perculit ea vox obstinatum animum, flexitque. ita demum victus, seu magis victor, murata subito voluntate, facit imperata. Et libidinis coeno aliquando emerfus, ingenti vi lacrymarum vniuersas vitæ maculas eluit. Protinus coelesti, vt fieri solet, gaudio alacer ingentes Deo, ac Deiparenti grates agit, à presenti corporis & animi periculo bis eius ope liberatus. Alterius iuuenis par conditio, nec dispar exitus fuit. Is in luxum, & ea quæ luxum sequuntur, effusus, breui opes paternas in flagitia, ac dedecora vitæ absumpserat. Dumque secum ipse nequitia, & improbitate certat, eo res tandem venit, vt non mortalibus magis, quam infernis monstris ludibrio foret. Horribiles ei Dæmonum facies occurfabant, quæ contemptim illum, velut mancipium suum accipiebant plagis. Nec corpori solum, sed animo quoque infeli-

infelicitis adolescentis insultabant, subinde cum territantibus indignis modis: credo ut illum ex malorum mole desperatio incesceret. Adeo crudelis, atque importunus est in flagitiosos homines Dæmonum dominatus. Itaque miser undique iam malis oppressus, prope iam desperatione torpebat; cum oblata subito lux eum ad spem salutis erexit. Namque æstuanti, circumspèctantique coeleste auxilium, Lauretanæ Virginis, de cuius vi, ac benignitate mira multa inaudierat, memoria occurrit. Igitur subeunte animum pariter impuræ vitæ poenitentia, obortis lacrymis Deiparam inuocare: Deum per eam placare: coelestes iras auertere omni ope coepit. Sed salubre consiliū capeflenti extemplo inferna illa obstabat manus, quæ contemptu in odium verso, miscens verberibus minas, à pio proposito absterrere hominem, & abstrahere conabatur. Cæterum vicit tandem Diabolicam importunitatē Christiana constantia. Adolescens Deiparæ tutela fretus decreuit rem bene coeptam perseueranter tueri. Prostrato igitur ante benignissimam patronam suam animo, non tantum corpore, spei, ac fiducia plenus aduersus infernas belluas eius præsidium implorare institit rogitans, ut miserriam seruitutis iugum ab suis ceruicibus aliquando depelleret, quò ipse iam liber Lauretum ire, & rite expiato sordibus animo, meritas liberatrici suæ grates agere posset. Nec spes, precesque incassum cecidere. Extemplo diuina vis, oblata spe coelestis auxilij, & supplicem illum ingenti gaudio compleuit: & importunos illos vexatores procul abegit. Auditæ frementium voces, & simul inuitis expressa confessio: Nihil se posse contra Mariam. Ergo ille vix præ gaudio sui compos, impigre Lauretum, uti vouerat, tendit. Ibi omnibus vitæ maculis confessione sacra elutis, Deo ac B. Virgini grates impense agit: & nonnullis Sacerdotibus (ex quorum numero Riera fuit talium rerum audus in paucis) coeleste beneficium lætus enarrat.

*Iuuenem in seruitutem assertum à Dæmone liberat.,
chirographo restituito. Cap. XXXIII.*

Alium porrò iuuenem Lauretanæ Virginis tutela seruauit, quem in præcipitem locum libido insana prouexerat. Hic ut erat proiectæ cupiditatis audaciæque, in vetitas se effuderat voluptates. Expugnato multarum matrum familias pudore, immodico mulieris cuiusdam amore flagrabat: qua cum nec prece, nec precio, nec vi, do loue potiri liceret; vltima experiri statuit. Igitur conciliatum magicis cantionibus Dæmonem rogitat, ut se voti cõ potem faciat, ad omnia se descendere paratum ostendens, si eo quod expeteret, frueretur. Diaboli ergo iussu à Christo deficit: seque totum illi dedit, traditque. Super hæc omnia iurat conceptis ab illo verbis, & chirographo suam obstringit fidem. vsque eo impuras mentes voluptatis amor excæcat. Cæterum, ut potitus est, quod cupierat; fecit, ut fit, fastidium copia: & coelesti luce oborta, magnitudinem sceleris sui fera æstimatione perpendit. Ergo posteaquam animum curis anxium poenitentia subiit, ad veniæ spem erectus, coelestem opem spectare, Deum Deique parentem implorare coepit. Inter hæc occurrit animo Virgo Lauretana, eiusque ædis Sacerdotes amplissima facinorum expiandorum autoritate præditi. Protinus Deo authore, ac duce Lauretum petit, haud dubius quin inibi esset tantis malis remedium inuenturus. Nec sua illum frustrata spes. Lauretum ut venit, Sacerdotem idoneum nactus, re omni exposita, consulit, ecqua sibi spes sit reliqua salutis. Ille primo sceleris atrocitate exterritus paulisper hæsit: deinde immanitate facinoris demonstrata, ita spem illi salutis ostendit, si precibus, ieiunijs, volũtariaque corporis vexatione Deum placare penitus insistat. Cum ille nihil omnino poenarum recusaret; promisit Sacerdos, si imperata fecisset, se faciles aures ei daturum, & tantum piaculum Deo propitio, utique expiaturum. In digressu hominem monet, ut per triduum inedia,

*Ann. Lamb.
Riera.*

dia, cilicio, flagris corpus afflicter. B. Virginis opem implo-
rans: per eam à Deo veniam exposcat: se eodem triduo
rem diuinam pro ipsius incolumitate facturum. Et vtrin-
que existit fides. Ita triduo extracto, Sacerdos optimum
ratus est ante absolutionem, chirographum à Dæmone
extorqueri, ne quid omnino iuris in illum haberet. Proin-
de hominem ab se dimittit monitum, vt augustissimum
facellum. ingressus precibus, lacrymisque Deiparam vs-
que eo fatigaret, dum chirographum à diabolo extortum
reciperet. Morem gerit ille suæ salutis, securitatisque
avidus, haud dubia spe, id se deprecatione Deiparæ Virgi-
nis impetrare posse. Ergo prostrato ante Virginem corpo-
re, lacrymans obnixè eam precatur, vt recepto illo nefa-
rio chirographo, salutis incolumitatisque suæ consultum
velit, ingenti miraculo voti compos efficitur. Versiculos
illos ex animo iterabat. **MONSTRA TE ESSE
MATREM: SVMAT PER TE PRECES,
QVI PRO NOBIS NATVS TVLIT ESSE
TVVS.** Talia precatus subito chirographum in manus
suas delapsus conspicit. Itaque vix sibimet ex inopinato
gaudio credens, integrato fletu grates Virgini enixius
agit. Inde facello egressus lætitiâ exultans ad sacerdo-
tem accurrit: receptum Deiparæ beneficio scriptum osten-
dit. Id erat tot tantisque in Christum, atque in ipsum,
qui scripserat, diris & execrationibus refertum, vt facile
appareret à sempiterno humani generis hoste dictatum.
Verumtamen tantum vinculum omni diabolica fraude
potentior vis diuina dissoluit. ita deuotum illud inferis
caput, Deiparæ benignitate, asseritur in *libertatem filiorum
Dei*: ne quisquam omnino quamuis facinorosus ac perdi-
tus, si modo ipse perire nolit, de sua salute desperet; nec
cuiquam in dubium veniat Dei clementia, quæ vltro ma-
trem suam reis patronam dederit ad salutem.

FINIS LIBRI TERTII.

HORATII TURSELLINI

DE SOCIETATE IESU

LAURETANAE HISTORIAE

LIBER QVARTVS.

Pij Quarti, & Cardinalis Vrbinatis studium

Lauretana Domus ornanda.

Cap. I.

INTER hoc Paulo III. Pius subiectus, cui
 ius Pontificatus, ut pace lealizationis
 ita decore Lauretana domus clarior
 exitit. Pius quippe superiorē domus
 Pontificiae porticū magna exstruxit ex
 parte. Verus Xenodochiū nouo adie-
 cto edificio, amplius, & comodius so-
 eis. Lauretanū oppidum Recinetensibus ademptū sui iuris
 esse iussit anno seculi huius LXV. Ad inuēdi causa solo, quod
 negligenter ius dicere, labantes multis locis muros negli-
 gere arguebantur. Ita Lauretum trigesimo anno, quam
 a Paulo Tertio attributum Recinetensī ciuitas i fuerat, a
 Pio Quarto in pristinam libertatem vindicatū est: & Lau-
 retanus Praeses octo aureorum millia Recinetensibus, vel
 inuitis remunerare iussus. Nec minor xī cultu B. Virginis,
 quam in re Lauretana amplificanda opem Pontificis pfe-
 ras enituit. Canonicoꝝ, ministroꝝumque numerum
 non nihil immutatum suppleuit. Collegium Societatis
 Iesu a Paulo amplificatum simul Pontificiū diploma testa-
 biliter, simulq̄ dimbos auxit. Idem quae Cardina h. Car-
 peni

*Tradit. Lay.
Riera in An-
nal. Laur.*

*Pij Quarti
beneficia*

*Lauretū Re-
cinenensibus
ademptum*

ROMA

Y

penſi humanis rebus crepto, Pontifex Laureti tutelam
permiſit Cardinali Urbinati, qui nulli veterum Patrono-
rum pietate, ac ſtudio erga Lauretanam Virginem ceſſit.
Ac primum Pompeio Palanterio Aedis Lauretanæ cura
mandata, per eum templi tholum intrinſecus exornan-
dum marmorato opere curauit. Ad radices Lauretani
collis in via, quæ fert ad portum Recinetenſem, ſatis vberem,
ornatumque peregrinis præbuit fontem. Inde per
alios Præſides multa magnifice fecit, vt dicetur in loco.

*Picentium cura Aedis Lauretanæ aduerſus Turcas
tuenda, & B. Virg. tutela Domus ſuæ.*

Cap. II.

CAETERUM eâ tempeſtate Turcicæ claiſis Lauretum
impetentis terror, & Picentium erga B. Mariam reli-
gionem, & B. Mariæ in Picentes beneuolentiam oſtendit.
Renunciarum erat ab exploſatoribus, ingentem Turca-
rum claiſem (in quâ eſſent internes centum, & quin-
quaginta) ex Epiro ſoluiffe eo conſilio, vt Lauretano
templo diſpoliato, Anconam inuaderent. Igitur paucis
iuteriectis diebus, fama haud procul ab Italia viſa ho-
ſtium claiſis, ingenti tumultu abaciuit Picentes. Inter pri-
mum tumultum pubes Recinetenſis Lauretum conuolant
ad Aedem præſidio, armisque obtinendam: & patriæ ac
ſuorum immemores Lauretum aggeribus, ac propugna-
culis muniunt. Certatimque alij Picentium populi ac-
currunt: cuncta vicina littora complent armatis, Laure-
tanam præcipue Domum aduerſus Barbaros ſumma ope
deſenſuri. Omnibus quippe votis expetendum exiſtima-
bant, ſi ita res ferret, pro illa, & in illius conſpectu, hone-
ſta morte defungi. His armorum præſidijs acceſſerunt acer-
rima aduerſus immanes Barbaros tela, affiduæ piorum
preces. Quicquid ſacerdotum, quicquid piorum hominũ

Laureti

Laureti, atque in finitimis circa oppidis fuit, Deum placare precibus, supplicationibus B. Virginem suae Domus, clientibusque regendis inuocare non destitit. Nec preces, ac vota in irritum cecidere. Deipara Virgo non solum à sua natali Domo Barbarorum vim arcuit; sed etiam à Piceni finibus prohibuit. Quippe Turcicae classis Duces mutato repente Anconitanæ oppugnationis consilio, in Samnites maritimos rabiem verterunt suam. Itaque descensione facta, Ortonam, Vastum, Francauillam, aliaque haud obscura Samnitium oppida vi capta, ferro flammaque populantur. Samnio magna ex parte depopulato, haudquam tamen ausi sunt finitimam, praedaeque expositam regionem attingere: adeo praesens Lauretanæ Virginis tutela fuit. At Pontifex mire lætus Lauretanam Aedem diuinitus praesenti exemptam periculo, suas quoque partes esse duxit providere; ut illa in posterum non tantum à periculo abesset, sed etiam à periculi metu. Ergo de architectorum sententia, vicinos oppido colles, vnde oppugnari Aedes ab hostibus posset, mænibus, propugnaculis, fossis, aggeribus munire statuit: nimirum, ut non solum repentinis hostium impetus prohibere; sed obsidionem quoque sustinere egregie valeret. Ceterum pium Pontificis consilium alia ex alia cura distulit, denique mors intempestiva discussit.

Comimbricensis Episcopus malis doctus ablatum Lauretanae Domui lapidem reddit.

Cap. III.

NEC vero hæc tempestas, aut miraculorum expertis, aut donorum fuit. Haud facile alias ante, tam paucis annis tam multa, tam testata, tam sermonibus hominum celebrata miracula. Illud toto Christiano orbe celeberrimum. Ioannes Soarius, Comimbricensis Episcopus, vir doctrina patri

Trad. Lan.
Ann. Laur.
Rier.

tet, ac pietate clarus existit. Is anno huius seculi LXXI ad
 Tridentinum Concilium à Pio Quarto indictum profeci-
 scens, ex itinere diuertit Lauretum sub natalem Virginis
 diem. Ibi suis rite precibus, votisque persolutis, ingen-
 tum cupido incescit adiculam Lauretanæ similem in suo
 Episcopatu condendi: ad eamque rem, vnum aliquem
 lapidem ex Lauretana auferendi Domo. Verum loci Præ-
 ses, ac Patronus obstabant, interdictum Pontificium inces-
 rantes. Itaque Soarius honestum præferens titulum cal-
 tus Lauretanæ Virginis propagandi in Lusitania, quod
 optabat impetrat à Pontifice: ab eoque aufert solemne
 diploma. Id per Franciscum Stellam asseclam suum (nam
 ipse Tridentum perrexit) ad Laureti destinat Præsidem,
 is erat Pompeius Pallanterius. Posteaquam Conimbri-
 censis Episcopi sacerdotem Pontificali armatum diplo-
 mate ad subtrahendum augustissimum cellæ parietem
 venisse fama vulgavit; enimvero non Præsidi magis,
 & Canonicis, quam oppidanis aduenisque indigna res
 visa: nec tam præsentis damno, quam futuro exemplo
 perniciosæ. Proinde passim querebantur, nimirum a-
 ctum esse de sacrosancta Virginis cella: si semel initium
 auferendi eius lapides fiat, breui nullum lapidem reli-
 quum fore. Verumtamen quia Pontificis urgebat au-
 thoritas; Canonici, sacerdotesque Lauretani re diuina,
 ac supplicatione solemniter peracta, in sanctam Vir-
 ginis cellam coeunt, imperata passuri magis, quam
 facturi. Cunctis tale ministerium obstinate detrectanti-
 bus, ipsemet Stella ferro lapidem è pariete eximit, aufert-
 que, custodibus palam frementibus. Breue scilicet gau-
 dium illud Episcopo futurum. Auferret sane sacrilegij mi-
 nister Deo Deiparæque, quod utique haud ita multo post,
 manifesta eorundem ira esset relaturus. Vaticinatio
 fuit. Hæ voces velut è coelo missæ, audacis hominis per-
 ciplere pectus: & simul anxij implere curis. Itaque su-
 quans animo, quamuis urgente Episcopi sui imperio, octo
 dies

dies totos Laureti substitit : tempusque id omne in placando omni ope Deo nequicquam absumpsit . Neque enim coelestem leniuit iram ; qui causam iræ penes se residere pateretur . Denique ipsi Kal. Decembribus dat se in viam , haud quaquam libero religione , ac sollicitudine animo . Cæterum postquam sine vlllo incommodo peruenit Anconam ; securus periculi iter pergens , Deum adesse sensit suæ temeritatis vitorem . Ex eo quippe magnis semper imbris , sedaque tempestate vexatus , procedere tamen quo intenderat perseverans , multa magnaque adibat vitæ discrimina , in singula pene momenta . Viæ lacunis , voraginibusque tererrimæ passim obstare : torrentes obuij exitium minitari : equus quo vehebatur identidem corruere ; ipse cadens lacunis hauriri : equi subinde mutati omnes inutiles reddi . Tandem varijs casibus infaustum iter morantibus , Decembri mense exente Tridentum aliquando peruenit , maximis incommodis periculisque defunctus . Ibi factum lapidem Episcopo tradit exponens , quanti tandem sibi stetisset . At Episcopus nihilo cautior factus , cum spatium diuinitus ad respiscendum dato , non didicisset alieno periculo , didicit suo . In Februarij mensis exitu sacrum lapidem argentea in olusum theca transmittere parabat in Lusitaniam ; cum repente ardentissima correptus febris , miserandum in modum astuare , iactarique coepit . Ad febrim accedebat grauius atque atrocius malum , acerbissimus Inguinum dolor , qui nullam sinebat eum capere quietis partem . Confestim medici adhibentur , qui omnibus rebus frustra tentatis (quia morbi causa consuetudinem , morbus ipse superabat artem) seuerè pronunciant , sibi non vim , non causam morbi humanam videri . Proinde videret ipse , ne forte illud esset ab irato Deo inflatum malum . Ita parum prosperæ curationis euentum veriti , desperata eius valetudine discesserunt . Ingens Episcopum sollicitudo incesserat anxium , vtrum occulti alicuius delicti tam atroces ab se Deus expeteret pœnas . Ergo

desti-

destitutus à medicis æstuare coepit animo etiam magis, quam corpore: in se ipsum intentius inquirere: & Lauretani lapidis religione animum stimulante, precibus, gemitibusque diuinum placare numen: ab Lauretana Virgine, si eam forte, violata eius Domo, læsisset, exposcere veniam: se ad omnia descendere satisfaciendi causa paratum profiteri. Nec in irritum missæ preces, culpam utcumque agnoscentis, detestantisque. Mox tacitam velut missam è coelo vocem sibi audire visus, iubentis ademptam Lauretanæ Virgini saxum reddere. At ille veritus, ne id ægræ mentis vanum esset ludibrium, simul quod lapidem ex auctoritate Pontificis haberet, simul quod tanto bono iam parato fraudare nolle Lusitaniam; animi, consilijque incertus hærebat. Per hæc hebdomadæ aliquot absumptæ. Stella Domini sui iussu, coenobijs duobus sacrarum Virginum ciuitatis Tridentinæ sanctimonia inclytis, Episcopi periclitantis salutem impensius commendarat. Biduo interiecto vnum ex vtriusque coenobij primoribus responsum tulit. si saluus esse vellent Episcopus, Lauretanæ Virgini redderet, quod abstulisset. Ea vox, ut ad aures accidit Stellæ, animum quoque eius parumper defixit mirantis, qui tandem de Lauretano lapide rescuissent claustris inclusæ virgines, quod Tridenti quidem præter se, & Episcopum (is rem summa ope taceri iusserat) sciret nemo. Haud dubius ergo totam illis rem diuino indicio enunciatam, Domino comperta renunciat. Tum vero ille attonito similis hæsit animo; inde conscientia ictus crebros edidit gemitus. Mox super lectum vbi iacebat, cubito alleuat se, & manus pariter oculosque tendens in coelum, manantibus vbertim lacrymis, veniam à Dei parente enixe petere insistit: ignosceret misericors mater pio errori: ignosceret delictum agnoscenti suum. nihil Lauretanæ Domus penes se, ipsa inuita, futurum. Fixum sibi, ac statutum esse extemplo restituere, quod accepisset: nec deesse fiduciam recuperandæ per eam salutis, lapide restituto. Proinde ip-

de ipsa spem ferret, quæ spem fecisset. Nec vero aut ille suum promissum, aut B. Virgo eius spem fecellit. Extemplo Soarius Stellam ipsum, qui attulerat, Lauretum referre faxam illud, & iter maturare iubet. Vix dum ille vrbs porta citato excesserat Equo; cum Episcopus melius habere coepit. Igitur alterum protinus cursorem submittit, qui Stellam ad iter quam maxime accelerandam inciraret. Itaque ille mutatis subinde equis, quietis perre immemot strenue noctes, diesque currebat, Lauretum pervenire festinans. Dictu mirabile, quo propius is Lauretum accedebat (ut postea temporibus inter se collatis intellectum est) hoc melius habebat Episcopus, ut eodem tempore, & Virgini lapis, & salus Episcopo redderetur. Neque illud carere visum miraculo, quod Stella non magis difficili, impedioque vix erat itinere factum auferens lapidem, quam facili, & peditoque vsus est referens. Satis constat illum Tridento Antonam (ca. xv. millia passuum abest Laureto) non toto quætriduo pervolasse. Adeo non tam equorum celeritas, quam divina quædam vis obsecundabat redeuntis. Hæc uti à me perscripta sunt, Raphaeli Riera, qui tunc Laureti erat Stella ipse narravit. Et sane propter evidentiam miraculi, res est omnium sermone celebrata.

Sacer lapis magna apparatu, concursuque in suo loco repositus celebratur.

Cap. III.

L Aureum Stella attigit mense Aprili ineunte. Protinus Lauretano Præsidi rem omnem, uti gesta erat, enarrat: lapidem argentea, ut erat, theca inclusum cum Episcopi litteris tradit. Quæ fama posteaquam ad Sacerdotum, qui male ominati rem tentantibus fuerant, pervenit aures; pro se quisque fremere, Lauretanam Virginem natalis hinc Domus vlticem oculos aperuisse: & ne talia posthac alius auderet; insigne mortalibus documentum dedisse,

Ann. Low.
Rier.

dedisse. Caterum ubi primum telari tam euidenti miraculo lapidis fama percrebuit; cunctis oppidanis, aduenisque visendi studio concurrentibus ad portam oppidi, supplicatio est indicta. Ibi Episcopi Conimbricensis litteris (hæc rem totam ordine exponebat) propalam recitatis, insignis miraculo lapis ornatissimo impositus forculo, quæta maxima tum potuit pompa à Præside, Canonicis, Sacerdotibus circumfertur; & prosequentibus amplius duobus hominum millibus, in suum reponitur locum. Lapidi duplex ferri retinaculum additum, quod monumentum foret ad posteros, cum temeritate hominum exemptum, Deo providentia restitutum. Ipsius quoque Episcopi litteræ ad Pium Pontificem transmissæ, tamquam miraculi testes, quæ hodie cum alijs litteris ad Pontifices pertinentibus, Romæ asseruantur in arce S. Angeli, unde nos exemplum habuimus, quod hoc loco visum est interere. Epistola igitur totidem pene verbis in Latinum translata talis est.

Ioannes Episcopus Conimbricensis Præsidi Lauretano S. D. Pro mea erga Lauretanam Virginem religione, eius adis lapidæ (quod te non fugit) summa ope, operaque curaueram. Ac dum interdicti Pontificij religione solutus à Pont. Max. impetraram, Cardinale Carpeni Laureti Patrino non inuit. Sed Deus, ac Dei parens haud obscuris argumētis mihi denunciarūt, ut ablatum lapidem Lauretum remitterem. Quippe, & inuitatus morbus; prosperam meam valetudinem diuinitus afflictis & piorum, Deoque acceptorum hominum monitu hanc morbi causam esse perspexi. Itaque ego nulla interposita mora, veniam pacemque precatus à Deo, eiusque sanctissima parente, sacrum lapidem per eundem Franciscam Stellam Aretinum sacerdotem meum, qui istine cum abiterat, referendam curavi. Quæso obsecroque, ut remissum quæ par est religione, ceremoniæque recipias, ac suo reponas loco, una cum calce, quæ pariter remittitur. Vnum oro, ut arculas argenteas, quibus ea continentur, velut testes miraculi asserues ad posteritatis memoriam sempiternam. Gratissimum quoque mihi feceris, si Card. Patrem in apponendo

Ponti-

Pontificem Max. de tota re feceris certiores, ut posthac Censuras Ecclesiasticas in Aedis Lauretana violatores ratas esse, ac sanctas velint; ne quid omnino illinc in posterum auferatur. Orabis etiam cum istis sanctis sacerdotibus B. Virginem, ut hoc quicquid est, siue erroris, siue culpa clementer tibi condonet. Data Tridenti VI. Id. Aprilis An. M. D. LXII. Subinde tam certi, exploratique miraculi fama per Picenum Italiamque vulgata, & loci religionem, cultumque plurimum auxit, & maximam vndique peregrinorum molem cum donis exciuit. Satis constat, intra vnus mensis spatium, supra quinquaginta aduenarum millia confluxisse Lauretum, studio celebrati fama lapidis visendi osculandique. Nec alia res illa tempestate, sermonibus hominum celebratior fuit.

Plures præcipitis ruina periculo liberantur.

Cap. V.

PER idem tempus Deipara Virgo haud minus mortalium salutem, quam domum suam sibi cordi esse claris indicijs ostendit. Troilus Ribera vir nobilis Lauretum voti causa petens, haud procul maritimo Piceni castello (Crypras vocant) per abscissas rupes iter faciebat eques. Ibi fallente vestigio, ex præcipiti in subiectum maris littus, equo inhærens deuoluitur, Lauretanam subinde Virginem inclamans. Nec defuit diuinum auxilium, mira res dictu, visuque. Equus cum equite de rupe reuolutus hæsit in semita propter mare: ipse etsi gladio ac pugione præcinctus, incolumis etasit, nullaq. læsus ex parte. Ita Lauretum ad duplex votum exsoluendum, lætus, atque alacer tendit. Geminum ac par discrimen Salustius Tutmæ equitum Pij Quarti Ductor, ope B. Virginis effugit. Is in altissima rupe Vmbriæ iter faciens simul, cum

*Ann. Law.
Rier.*

equo corruit præceps. Sed in ipso periculo memor B. Virginis Lauretanæ, quam ante adierat, eam lacrymabundus implorat. Aduit ruenti B. Maria, & præsentem strenue opem tulit. Itaque ille, etsi ad imam vsque vallem deuolutus, tamen sine vho grauiore incommodo surgit: & erat altitudo rupis vnde exciderat, passuum circiter quadraginta, ne quis eam rem miraculo eximeret. Parem in pari periculo B. Virginis opem expertus est Iosephus a Mōte Feltrio. hic editā conscenderat turrim ea mente, vt ibi statueret trabem. Cæterū vestigio fallente delapsus ferebatur præceps. Ibi tum Virginem Lauretanam inuocans extemplo visus sibi cælesti quadam vi, & quasi manu sustineri, ac paulatim sine molestia, periculoque demitti. Igitur solum attigit integris non solum membris, sed etiam sensibus. Illud autem admirabilius. Augustinus Cremensis Catari erat in Vrbe Dalmatiæ an. M.D.LXIII. Iunio in eunte, quo tempore ingens terræmotus bonam vrbis partem hausit, strauitue: & Franciscum Priulum Prætorem vrbis cum vniuersa familia oppressit, haud miserabili magis, quam memorabili clade. Tum igitur Augustinus, & ipse communis periculi particeps, B. Mariæ Lauretanæ imploratit opem. nec frustra. Illi subita parietis ruina obruto, vestimentis dilaceratis, summa duntaxat cutis perstringitur. Ita omnium opinione mortuus, repente B. Mariæ præsidio existit incolumis. Cuius incolumitatem illustriorem fecit aliorum, qui par discrimen subierunt, sæda ac miseranda mors.

Nauta amissa nauis, B. Virginis ope seruatur,

Cap. VI.

*Ann. Lem.
Riera.*

NEC minor in maris tempestate sedanda, quam in terræmotu B. Virginis Lauretanæ vis existit. Sardus erat quidam Nauarchus peritus, & grauis. qui è Constanti-

stantinopoli onustam mercibus adducebat nauim. Hæc anno huius seculi LX. ipso peruigilio S. Andree Apostoli, cum iam Miletus Asiæ minoris Vrbs in conspectu esset, repente aduersa tempestate iactata, & validis verberata fluctibus fatiscere demum cœpit. Præcisa erat portus capiundi spes: & iam magis ac magis dehiscens carina vberitim admittebat aquam. Ergo Nauarchus, nautæque humana ope damnata, Virginem Lauretanam inuocant supplices. Nec surdis auribus adhibitæ preces. Iam prope erat, vt nauis paulatim demersa hauriretur fluctibus, cum nautis, vectoribusque veniam exposcentibus à Deo, Deiparæque auxilium certatim implorantibus, repente inter nocturnas tenebras lux coelestis affulsit, quæ trepidis, & animos addidit, & viam ostendit salutis. Protinus scapham vident in medijs fluctibus pene immotam stare, velut ad effugium diuinitus paratam. Itaque cuncti ea strenue conscensa, cœlestem lucem præeuntem, quasi Ducem itineris sequuntur, Lauretanam esse Virginem rati. Paululum prouecti erant, cum respectantes, nauim quam reliquerant, haustam fluctibus cernunt. Deo igitur Deique parenti gratias, laudesque iterantes, cœlestis luminis ductu in Adriaticum sinum deferuntur: ac tandem Italiæ oram legentes Anconæ portum capiunt, ipso Apostoli Andree solemnibus die. In terram egressis haud minori miraculo itineris celeritas, quam Ducis benignitas fuit. Compertum quippe est paucarum horarum spatio millia passuum amplius mille scapham peruolasse. Itaque è vestigio Lauretum profecti, sacrisque mysterijs rite expiati. Deiparæ Virgini vota exsoluunt, miraculum enunciant, predicantque.

B. Virgi-
nabundus
m strenue
em deuo-
surgit: &
citer qua-
Parem in
hus a Mō
te, vt ibi
sus fereba
ocans ex-
nu sustine
tti. Igitur
eriam sen-
Cremenlis
Junio in-
vrbs par
Prætozem
abili ma-
tinus, &
auretanæ
ruina ob-
curtis per-
te B. Ma-
atem illu-
unt, facta

atur,

quam in
licit. Sar-
qui è Con-
stanti-

*Duo viri à fulminibus liberantur . Due item
femina steriles fecundantur .*

Cap. VII.

*Ann. Laur.
Rier.*

HAud præsentior aduersus fluctus, quam aduersus fulmina tutela exstitit B. Mariæ Lauretanæ. Antonius à Sancto Stephano castello Lucensis ditionis, atroci procella ingruente, turrim ascenderat, campanum æs de more pulsaturus. Ecce tibi fulmen è cœlo ruens turrim cum Antonio deijcit, qui fulmine afflatus, ruinaque oppressus, quatuor horas iacuit exanimis, obrutusque ingenti cumulo saxorum. Plura eodem tempore pro Antonij salute à propinquis Lauretanæ Virgini facta, quæ haud irrita ceciderunt. Remoto lapidum aceruo, Antonius viuus, valensque inuentus est. Qui breui receptis viribus, Lauretum venit anno. M.D.LXV. Deiparæ vota reddit, expertam eius opem impensius prædicans. Huic aliud simile eodem fere tempore. Marcus Antonius Ficinus à Monte Feltrio Carpenianæ Paroeciæ Sacerdos turri conscensâ, ære campano sacrificij signum dabat. Cæterum subito ictus fulmine Lauretanam inclamat Virginem. Ergo afflatis dumtaxat humeris, vestituque ambusto, ipse haud dubia B. Mariæ opæ saluus euadit. Propere igitur Lauretum accurrit, vota Deiparæ reddit, votiuam tabellâ nobilem, miraculi ad posteros testem relinquit. Nec minus abolita clarissimis feminis sterilitas Lauretanam Virginem eadem tempestate nobilitauit. Iulia Roburea Alfonso Estensis Ferrariæ Ducis vxor complures in matrimonio annos cum viro transfegerat prolis experts. Ad vltimum damnatis medicorum remedijs, ad diuinum se conuertit auxilium. Itaque Lauretum venit, animoque rite expiato, Virginem implorat, stirpem virilem exposcens. Addit præcibus votum, si filioli compos fiat, se ad Lauretanam

tanam Aedem cum muneribus redituram, aut si quis casus obftet, pios viros suo loco cum donis esse missuram. Concepto voto domum reuersa prolem concipit; felicique enixa partu pulcherrimum edit infantem. Protinus voti memor infantis effigiem egregie pictam in argentea lamina pondo librarum octo: donum Virgini misit, & additus dono titulus accepti beneficij testis.

ALPHONSVS ESTENSIS ALPHONSI F.
ALPHONSI DVCIS FERRARIENSIS N.
ORTVS IDIB. NOVEMB. A. MDLX.

Huius miraculi fidem aliud consimile adfirmavit. Bernardinus Sanseuerinus Bisiniani Princeps huius, qui nunc est, pater plurimis iam annis cum coniuge exactis, nullos ex ea liberos genuerat. Igitur medicorum, medicamentorumque spe diu frustratus moerebat non modo expers, sed etiam expes prolis, quam relinqueret tantæ ditionis hæredem. Ad vltimum, quod natura negabat, sibi à Deo, Deiparaque precibus exposcendum ratus est. Voto nuncupato, Lauretum cum vxore contendit. B. Mariam ambo enixe orant, optatam sobolem exposcunt. Néc diu B. Virgo eorum spem morata est. Enimuero priusquam Laureto discederet Princeps, vxorem vterum ferre certis indicijs comperit. Ac breui constitit, eodem illam tempore, quo votum domi conceperat, optatam sobolem concepisse. Cæterum nescio quo casu id beneficium breue, ac fugax fuit. Princeps paucis annis, quam pater factus erat vnico orbatur filiolo. Néc tamen B. Virgo eius sefellit spem, votumque. Haud ita multo post alium genuit filium, qui patri superstes, nunc Bisiniani obtinet Principatum.

Multis desperata sanitas restituitur.

Cap. VIII.

*Tred. Laur.
Ann. Laur.
Riv.*

Multis quoque per eadem tempora salus, (quamvis desperantibus medicis) diuinitus reddita. Cardin. Moronus periculoso implicitus morbo, Lauretana Virgine implorata, repente conualuit. Itaque damnatus voti Lauretum protinus venit: & gratijs B. Marię actis, extare voluit diuini muneris monumentum. Proinde votiuam inibi tabellã suspendit hoc maxime titulo insignẽ.

Card. Moroni votum.

IOANNES CARD. MORONVS EPISCOP. PORT.
GRAVISSIMA INFIRMITATE OPPRESSVS,
A DEO. INTERCESSIONE B. MARIAE
SEMPER VIRGINIS LIBERATVS, VOTI COMPOS
VOTVM PERSOLVIT. AN. DOM. M. D. LXV.

Iulian. Cesar. mortifere morbo eripitur.

Aliud admirabilius, sed paulo antiquius. Iulianus Cesarinus ex Romanis proceribus, de quo ante diximus, anno huius seculi LX. difficili, diutinaque dysenteria confectus iacebat. Exhaustæ iam erant cum cruore vires: nec magis iã medici, quã eius domestici, ac propinquitatum de eius salute credebant. At ille expertæ alias Lauretanæ opis memor Deiparam inuocat. Protinus cunctis stupore attonitis, periculo eximitur. Quo propior morti erat, hoc euidentiùs miraculum fuit. Sequitur aliud genere dispar, euidentiã par. Ioãnes Baptista Asculanus multos iam annos laborabat ex pedibus adeo grauiter, vt per se ipse ingredi haud quaquam valeret. Igitur damnata medicorum spe, Lauretanæ Virginis opem implorat. Confestim equo vectus Lauretum venit. Quo postquam ventum est à duobus familiaribus in augustissimam cellam delatus, simul B. Mariam venerabundus saluauit, extemplo pristinam valetudinem recuperauit pedum, sic prorsus, vt per se suis pedibus regrederetur ad hospitium, vnde eum in sacrosanctam

Aeger ex pedibus sanatus.

sanctam cellam modo ægrum, & pedibus delatum esse constabat.

Duo Energumeni à vexatoribus Diabolis liberantur.

Cap. VIII.

PAR in Diabolis, atque in morbis depellendis, B. Mariæ virtus enituit. Illyrica subinde mulier Paula nomine, diu multumque à malorū Dæmonū manu, quibus obsessa tenebatur, vexata, sane mirabile, ac multiplex Lauretanis incolis, aduenisque spectaculum præbuit. Quippe cæteris humanis, diuinisque remedijs frustratentatis, statuit ad Lauretanam Virginem, certissimum ærumnosorum, & per fugiū, conferre se se. Ergo Dæmonēs salubri consilio, itinerique obitare summa ope: & Lauretanum iter ingressam modo fremitu, & clamore horrendo in fugam auertere; modo obfirmato pergentem animo prosternere humi; aliās ipsam instigantēs in itineris comites, sociosque incitare adeo, vt latratibus, infestisque dentibus cunctos à comitatu abstereret suo. Vicit tandem siue hominum pietas, siue diuina vis diabolicas artes. Itaque quamuis oblectans mulier à valida, minimeque timida virorum manu abripitur in sacram Virginis cellam. Pius, ac peritus talium rerum Sacerdos adhibetur, à quo per incarnati inibi Verbi mysterium iussi facessere, tandem Diaboli abscedunt muliere exanimi relicta. Cæterum illam deinde receptis viribus, actisque gratijs abeuntem haud procul Laureto rursus inuadunt. Igitur retracta ad B. Virginis Aedem, mira quædam edere coepit, vaticinari, arcana patefacere multorum, peregrinis subinde linguis eloquit. Mirari primo qui aderant, inde admiratio in misericordiā verti. Horum precibus exorata Virgo exagitatores illos denuo exegit. At simul Laureti porta mulier pedem extulerat, confestim importuni illi vexatores aderant: & in

eam

eam velut in antiquam possessionem suam remigrabant. Id cum iterum, ac tertio euenisset, sensit aliquando mulier, se extra Lauretum saluam tutamque ab illis monstris esse non posse. Constituit ergo Laureti vitam degere: & sub umbra, tutelaque B. Virginis latere, eius semper obsequijs addicta. Ibi inter talia annis aliquot absumptis, felici exitu, supremum expleuit diem. Aliud eodem fere tempore accidit huic haud sane ab simile. Alexander Galliardinus Bononiensis caupo fuit non ignobilis, is carissimam habebat filiam à quatuor teterrimis diabolis vexatam miseris modis. Hanc igitur magna spe, ac fiducia Lauretanæ Virginis fidei, tutelæque commendat. nec frustra id fuit. paulopost excussis infestis illis vexatoribus, liberam & incolumem filiam recipit. Voti compos eam Lauretum adducit, Deiparæ Virgini gratias acturus, & Lauretani auxiliij testis futurus.

Cæcis duobus videndi facultas redditur.

Cap. X.

*Anna. Laur.
Riet.*

Cæcis quoque per idem tempus videndi facultas redita. Petrus Romanus Faentinus erat Neophytus, qui utroque captus lumine multos iam annos in perpetua nocte moestam trahebat vitam. Ad vltimum fama de Lauretanæ Virginis miraculis Faentiam perlata ad spem visus recuperandi torpentem eius animum erexit. Lauretanam itaque Virginem bonæ spei plenus implorat. Mira dictu res. dum magna spe insistit precibus, repente discussis tenebris, optatam recipit lucem. Res satis testata. Lauretum is venit anno M. D. LXIII. Annibalis Casalij Protonotarij Apostolici, & Vicarij Faentini testes miraculi litteras protulit. Aliud huic simile. Thomas Parmensis ex longinquo, atrocique oculorum morbo, lumina prorsus amiserat. Desperata igitur humana ope, ad diuinam

nam

nam spectare coepit. Nocte quadam acri oculorum dolore excitus è somno, in ipso grabato, vbi iacebat, submittit genua venerabundus: Deiparam Lauretanam enixe inuocat: veniam à Deo, luminumque sanitatem per eam exposcit. si voti compos fiat, se Aedem Lauretanam aditurum vouet. Et votum Deo, Deiparæque cordi fuit. Cum recubuisset Thomas, dulci correptus somno paulisper quieuit. Inde euigilans orti iam solis lucem sanis, ac vegetis oculis lætus hausit.

*Mutis duobus subuenit, alteri lingua usum,
alteri exsectam linguam restituens.*

Cap. X I.

NEC in cæcos B. Virgo benignior, quam in mutos fuit. Ioannis Vbaldi Patauini clarissimi copiarum Ducis paruus filius comitali oppressus morbo, vsum amiserat linguæ. Iam triennium mutus, atque æger iacebat, cum eius pater desperata medicorum ope, Lauretanæ Virginis implorauit auxilium. Et auditæ paternæ pro filio preces. Extemplo puer pristinam non tantum linguæ, sed corporis quoque diuinitus recuperat sanitatem. Igitur anno M. D. LXIII. Lauretum à patre adductus: Deiparæ Virginis ab utroque grates actæ: vota impense reddita: tota res Lauretano Præfidi, aliisque compluribus enarrata. Cæterum illud, vel maxime admirabile. Samnitum Prætor Lauretum petens Ciuitellam diuerterat. Ibi nefarium hominem deprehendit assuetum in Deum, ac Virginem Lauretanam, impia subinde verba iactare. Ergo insensus ira, protinus exempli prodendi causa, vesanam magniloquentiam exsecta sacrilego lingua vindicauit. Neque hoc contentus, eundem in custodiam traditum asseruari sedulo iubet, quoad ipse Laureto regressus decerneret, an esset poena grauiore multandus. Itaque miser ille supplicio

*Ann. Lan-
Rier.*

sumpto æger, intentato folicitus aliquando respuit, & scelere in cultum verso, dies noctesque Lauretanam Virginem tacitis placare precibus, votisque institit, obsecrās, vt infensam sibi Proregis leniret irā: daretque facultatem animi labes sacra confessione expiandi. Nec ingratae Virgini, irritaue extiterunt impij hominis respiscentis preces. Haud multo post species Deiparæ illi in somnis oblata est iubentis eum bono animo esse breui fore, vt custodia emissus ad Lauretanam Aedem pergeret: ibique peccata confiteretur, nouæ linguæ subsidio. Prædictionem comprobauit euentus. Experrecto quædam quasi lingua renasci coepit, qua haud sane ægre sensa exprimeret mentis. Et Prorex Laureto reuersus re cognita, parcendū existimauit, cui Virgo ipsa pepercisset. Confestim igitur eum liberum dimittit monitum, vt suo posthac periculo saperet. Datisque ad Pœnitentiarios litteris miraculi testibus, Lauretum destinat gaudio gestientem ad vota reddenda. Quo vbi venit, haud magis Proregis epistola, quā res ipsa miraculi fidem omnibus fecit. Quippe patefacto oris hiatu (mira dictu, mirabilior visu res) simul recisam linguam; simul lingulam quandam subnascentem videbant, & tamen vbi ille vellet, quanquam blefo ore, audiebant loquentem. Neque hic stetit res. Postquam domum reuertit, sacris mysterijs bis, terue perceptis, noua lingua ad iustam magnitudinem nouo excreuit miraculo. Itaque Lauretum denuo ad agendas Deiparæ grates profectus, ijs ipsis, qui exsectam paulo ante linguam viderant (quorum ex numero Raphael Riera fuit, qui hæc memoriæ prodidit) immortalis B. Mariæ dono renatam ostendit, cunctis rei nouitate atque admiratione attonitis, & tam eximium, tamque illustre miraculum B. Virgini gratulantibus.

*Iudæus à Beata Virgine vinculis exemptus,
Laureti Baptismo expiatur.*

Cap. XII.

NEC Christianos solum, sed etiam Iudæos Laureta-
na Virgo suæ benignitatis, opisque participes fe-
cit. Nazarenus fuit Hebræus vir alioqui grauis, ac pru-
dens, qui Nazarethi habitabat in vicò, vbi Lauretanæ
Domus diximus existare vestigia. Is igitur ex loci vici-
nitate, de quo multa fando audierat admirabilia,
religionis aliquid traxerat. Iam Mariæ cui fauebat suæ,
quam tanto à Christianis coli honore cognorat: iam à
Christo ipso eandem ob causam haud sane multum ab-
horrebat. Cæterum, vt est genus hominum durum, at-
que obstinatum, in auita hærebat superstitione, qua il-
lum à puero diuturnus vsus implicauerat. Sed grauis ca-
lamitas tandem obfirmatum animum flexit. Iam sexa-
genarius ob patratum nescio quod facinus, à Turcis cõ-
prehensus æternis addicitur vinculis. Tandem ærumnis
confectus, desperata salute corporis, de animo cogita-
re cœpit. mox iniecta diuinitus ingenti salutis cura, ve-
niam à Deo mundi conditore suppliciter orare institit.
ita victa malis obstinatio, & diuina lux caliganti animo
obortã. Ergo, & Iesum Christianorum Messiam, & Ma-
riam Messiam matrem venerabundus implorat. Id cum
impense fecisset, discedit cubitum spei, ac fiduciæ ple-
nus. Nec vana spes fuit. Eadem nocte secundum quie-
tem se illi obrulit Christus: quem cum ex specie, qua co-
li à Christianis solet, agnouisset; verum Deum, ac Mes-
siam professus, insuper supplex adorauit in somnis. Con-
festim illi eximia pulchritudine, ac maiestate virginis
species oblata est, cuius iussu altera virgo eius comes Na-
zarenus catenis eximit, quibus vinctus tenebatur: fori-

A a 2 busque

*Ann. Laur.
Rivæ.*

busque carceris referatis, adhuc sopitum somno, sed per quietem, quæ re ipsa gerebantur, videntem deducit ad portum. Ibi potior virgo, quæ alterius Domina videbatur, nauculam paratam ostendens; Iam liber es, inquit, esto liberatricis memor. en tibi effugium paravi, nec deero fugienti, tu modo Lauretum, quod oppidum in Piceno Italiæ regione est, pete: ibi Christianis initiatus sacris ad Mariæ aram te siste, suscepto consilio vitæ melioris. Tum vero Iudæus gratijs vtrique, ac præcipue ei, quæ primas tenebat, actis, orare liberatricem suam, ut nomen suum edere ne grauetur. Et illa cum se Mariam Lauretanam, Luciam comitem esse dixisset; subito cum comite ex oculis abiit. Tum demum euigilans Hebræus veram rei gestæ speciem sibi in quiete oblatam sensit. Dum rei miraculo defixus hæret, nullumque grates agendi Lauretanæ Virgini modum facit; naucula, quam B. Maria hortante conscenderat, per maria sua sponte incredibili celeritate ferebatur. Itaque diuino ductu impulsuque Anconam appellitur biduo. Miraculo deinde vulgato, à primoribus ciuitatis benigne accipitur; quibus instantibus, ut ibi baptisate ablueretur, atqui, inquit, Maria Christi mater Laureti me baptizari iussit. Ergo à Prætoꝛe Anconitano cum litteris commendatitijs dimissus Lauretum pergit: ibique Christianis mysterijs satis imbutus Baptismo expiatur ingenti, vel suo vel aliorum gaudio, seculi huius anno LX. Totâ res ab ipso per interpretem Rieræ, & alijs enarratur.

Præcipua dona Pio Quarto Pontifice Maximo
Lauretum lata, missæ.

Cap. XIII.

NEC verò tam sæcundâ miraculorum tempestas do-
norum sterilis fuit. Cardinalis S. Præxedis effigiẽ
suam à pectore argenteam pondo librarum quinque. Fran-
ciscus Caetanus è nobilitate Romana aræ ornatum au-
reum, Cardinalis Aragonius argenteum Phrygio opere
& margaritis insignẽ. Alij porro minus nobiles alia mino-
ra dona Virgini attulerunt, quę persequi operæ nõ est. Nec
ignobilis pietas illustrium feminarum. Iuliæ Roburæ Du-
cis Ferrariensis donum fuit sacerdotalis vestis argentea,
opere Phrygio magnifice picta. Ducis Grauinensis ami-
culum aræ ex Attalica veste crispante. Ducis Montis Al-
ti pluuiiale ex textili aureo: alterum Clæliæ Farnesiæ ex
holoserico raso lilijs aureis conspicuum. Nec facile alias
insigniora tam paucis annis ciuitatum, oppidorumque do-
na exstiterunt. Spellii oppidi in Vmbria effigies missa ex
argento librarum trium. Altera Sarnani in Piceno lib. xi.
Alia Arretij in Hetruria pondo VIII. Firmi quoque vrbis
simulacrum argenteum alterum (nam alterum ab hinc
xxx. fere annis missum) pondo XVIII. his tertium acces-
sit hac eadem tempestate, item ex argento, & magnitu-
dine, & pondere eximium, quippe librarum xxxiiii.
Adiectus titulus votiuum donum nobilius fecit.

VRBS FIRMANA
OB RECUPERATAM REMP.
EFFIGIEM HANC ARGENT.
DIVAE MARIAE DE LAVRETO
VOTO PVBLICO D.

Hęc præcipua Lauretani sacelli miracula, ac munera
Pio Quarto Pont. Max. litteris consignata reperio.

Codic. Lavv.
Car. S. Præ-
xedis D.
Franc. Gae-
tani D.
Card. Ara-
gon. D.

Duc. Ferrar-
ien. D.
Ducis Gra-
uueufis D.
Ducis Mon-
tis Alti D.
Cleliæ Far-
nesiæ D.

Spellii opti-
di simulacr.
argent.
Sarnan. sim.
argent.
Arretij sim.
argent.
Firmi trië si-
mul. argen.

Pij Quinti de Lauretana Aede testimonium, & Roberti Saxatelli, illo Pont. opera.

Cap. XIII.

*Anna. Laur.
Rjer.*

Pius Quintus inde Pontificatum excepit, cuius inclinata omnibus in rebus pietas in D. Mariæ Lauretanæ cultu satis enituit. Nihil quippe illi antiquius fuit, quam ut eam suo aliquo munere insignem faceret. Proinde inter primum Pontificatus sui rudimentum, illustre in suo monumento testimonium Aedi Lauretanæ dedit.

Pij V. testimonium.

Nam cereos agnos de more consecraturus, effigiem Domus Lauretanæ Angelorum humeris vectæ multis eorum imprimendam curavit, cum hoc titulo.

VERE DOMVS FLORIDA. QVAE FVIT IN NAZARETH. Quod quidem talis, tantique Pontificis testimonium eo nobilius censendum, quo plures orbis Christiani partes cum sacrorum agnorum imaginibus peragravit. Neque eo contentus Pontifex, Cardinali Urbinati Aedis Lauretanæ tutelam impensus commendavit monito, nihil ut omnino prætermitteret, quod ad eam ornandam, augendamque pertinere existimaret. Itaque optimus Cardinalis ad id sua sponte pronus, impellente Pōtifice, in eam curam totus incubuit. Iam Pallantieri successor Io: Baptista Maremontius semestris Præfæs procuratione Lauretana, Vbaldus deinceps Venturellus paucis mensibus etiam vita excesserat. Cardinalis itaque Urbinas pari animi magnitudine, ac pietate mandata Pij Pont. faciensens, Robertum Saxatellum virum manu, & consilio promptum Laureto præfecit cum summa potestate. Nec egregia Saxatelli industria Cardinalem, aut Pontificem frustrata est. Illo auctore, ad augendam Lauretani templi maiestatem, sacerdotum, Canonicorumque delectus habitus: eximijs vndique cantoribus ingenti pre-

Robert. Saxatellus.

tio

tio accitis, symphonicorum chorus nulli secundus institutus: sacra suppellectile aucta, tabulis pulcherrime pictis, peripetasmatis comparatis nitor altaribus, templo splendor additus. Illa autem præcipua augustissimæ cellæ ornamenta. Sibyllarum signa duodecim è Ligustico marmore pulcherrime facta; & in suis loculamentis disposita: quatuor insuper æneæ valvæ ianuis impositæ mirabili opere cælata, Hieronymi Lombardi nobilis illa ætate statuarij, & fictoris manu. His accesserunt bina Principum Apostolorum simulacra ex argento sesquicubitalia, præclara arte perfecta, præcipuis diebus festis ornamento altaribus futura. Quin etiam Sanctissimæ Eucharistiæ honeste, ac decore ad ægros deferendæ, mortuis rite sepeliendis, Nominis Iesu, & Mariæ religioni tuendæ, sodalitates quatuor institutæ, Corporis Christi, Misericordiæ, Nominis Iesu, Rosarijque B. Virginis. Et suum, cuique sacellum cum sacra suppellectili, suus ad conueniendum locus, suæ leges datæ. Quibus sodalitatibus ingens sane, & Lauretano populo commodum, & templo decus accessit. Nec templi finibus Saxatelli se tenuit cura. Publicam bibliothecam cuiusque generis libris instruxit. Noxijs nemoribus, quæ supererant excisis, circumiacentes lacunas penitus exsiccauit. Submotoque Musionis fluuij mœnia subterlabentis alueo, Lauretanam habitationem lōge salubriorem fecit. Inde vt peregrinis Lauretum petentibus liber, & expeditus vndique pateret accessus, vias omnes, quæ Lauretum ferunt, iam longo vsu vitiatas, atque corruptas partim laterculo, partim glareâ strauit. Quamquam horum pleraque Pio V. Pontifice inchoata opera, Gregorio XIII. deinde perfecta. Nauigium quoque ingens subuehēdis è Dalmatia ingentibus saxorum gl. bis, ad Lauretanæ ædificationis vsu, Saxatellus ædificauit: magnamq. saxorum vim Lauretum subuehendā curauit. Hisce lapidibus à Ioanne Boccacino architecto haud ignobili, præclara Basilicæ Lauretanæ faciēs antiquo opere strui cœpta.

Sibyllarum
signa xii.

Æneæ val-
uæ quatuor
Binæ Apo-
stolorum si-
mulacra.

Domus

*Domus Lauretana hospitalitas, elemosynaq.
Cap. XV.*

Hospitalitas
Domus Lau
rer.

NEC Saxatellus templo, oppido, vijs ornandis intentus, caritatis, benignitatisque Christianæ munia intermisit. Centenos primo, inde ducenos, sæpe etiam trecentenos, eoque amplius pauperes peregrinos hospitio exceptos, haud sane maligne alebat quotidie. Et quoniã vetus Xenodochium viris erat attributum; crescente in dies feminarum quoque multitudine, nouum mulieribus hospitium exstruxit, instruxitque. Honestiores etiam pauperum, quos à petenda propalam stipe retardabat pudor, oculta iuuabat ope. Principes quoq. viros humaniter æque liberaliterque tractabat. Lauretanam Virginem omnium gentium, omnium ferme ordinum hospitam diceres. Haud facile alias apparuit magis diuina prouidentia in humana iuuanda benignitate. Eleemosynarum, votiuæque pecuniæ tanta vis exstitit, vt ad tot, tantaque pietatis, Christianæque benignitatis opera non suppetere solum, sed etiã superarent. Adeo res familiaris Dei causa crogata, diuina quadam vi cumulator redit. Itaque Saxatellus œconomus vnicus ad augendam rem Lauretanam versus, ex pecunia, quæ supererat (quo benignitatis fons perennis foret) luculenta sane, ac frugifera coemit prædia. In agro Recinetensi Montem Vrsu à Comite Bonarello aureorum millibus decem, totidem Turscionem in Auximano, alios porrò fundos in agro Castri Ficardi, egregium prædium (Aquauiam appellant) duobus aureorum millibus, & ducentis. Vineas tribus millibus. Et prata, ac saltus, neue vacua, ne otiosa forent, armentis bouum, equorum, bubalorum, gregibus ouium, caprarum, aliorumque pecorum impleuit. Quibus ex rebus cum aliq. commoditates plurimę, tum vero annum vectigal ternorum ferme aureo-

aurorum millium Lauretanæ Domui accessit, haud leue subsidium benignitatis, cultusque diuini. Hæc autem ferè omnia, sub Pio Quinto Pontifice, superfluente pecunia comparata. Adeo quod abunde dabatur pauperibus ingenti foenore reddebatur. Deum cum hominibus liberalitate certare dices. Quia etiã Pius Dei Vicarius diuinum pro virili parte consilium iuuit. Nunquam enim cuiusquam gratia, aut preces flectere eum potuere, vt vota in Lauretanæ Domus emolumentum cedètia in alia pietatis opera conuerteret. adeo fixum habebat, vnde accepta essent beneficia à vouentibus, inibi vota soluenda; nec vsquam melius votiuu muneru, quam in Lauretanæ Domus ornamentis, & hospitalitate collocari.

Pij V. Decretum.

Pij Quinti, & aliorum Principum dona.

Cap. XVI.

NEC nullam Pius Pontifex soi erga Lauretanam Virginem meriti gratiam, ac mercedem retulit. Michaelèm Bonellum Cardinalem Alexandrinum sororis filium graui, periculosoque implicitum morbo, iamque mortis proximum dolens, B. Virgini Lauretanæ pro illo vota fecit. haud frustra. Extemplo Pij Pontificis preces audita, moribundo Cardinali salus reddita. Et Pontifex voti compos celeritati diuini muneris pari religionis celeritate respondit. Vt primum Michael per valetudinem iter illud exsequi potuit, eum ad Lauretanam Virgine[m] misit, recepte diuinitus saluis, testem voti uo cum dono futurũ. Donum fuit aræ, & Sacerdotis præclara vestis argentea, opere crispo, hoc insignius quod, & pro egregij Cardinalis salute, & à Pio Pontifice mittebatur. Nec facile alias plura Lauretum tam paucis annis Cardinalium munera allata. Cardinalis Mantuani aræ ornatus ex veste Attalica. Cardinalis S. Georgij ex eadem materia vestis sacer-

Anna Lauret. Rier. Pij V. vota ac D.

Card. Alexandrini D.

Card. Mantuani D. Car. S. Georgij D.

• 399b

B b dotalis.

Card. Montini D.
Card. Riarij D.

Card. Montis Alti D.

Car. Altem. Donum.

Card. Perusini D.
Card. Pacechi D.
Card. Vinerij. D.

Camertium D.
Fabriancens. Donum.
Viterbiens. Donum.

Princip. Ascul. D.

dotalis. Cardinalis Montini aræ amictus ex Attalica veste bifariam crispante. Cardinalis Riarij aræ, & sacerdotis ornatus ex veste Damascena, effigiesque Christi, & candelabra cubitalia ex argento, haud vulgari opere facta. Cardinalis à Monte Alto (is postea Xystus Quartus Pontifex fuit) duplex altarium, simplex sacerdotis, ac ministrorum solentibus sacris operantium amictus, ex veste Damascena aureis floribus ingentibus pulchre, sciteque distincta. Cardinalis Sirtici ab Altaeimpis sacerdotalis ornatus ex auro, argentoque, opere quâ reticulato, quâ Phrygio contextus. Cardinalis Perusini sacerdotalis amictus opere Phrygio conspicuus, alius huic fere geminus eadē materia, & opere Cardinalis Pacechi. Denique Cardinalis Vinerij pluuiale præclarum, sacerdotisque, ac ministrorum solemnī carimonia sacrificantium vestes aureæ, ingentibus floribus; auro crispo, & opere Phrygio insignes. Nec ciuitatum munera desiderata. Camertes pluuiale ex textili aureo: Fabrianenſes calicem argenteum magnitudine, ac pondere egregium. Viterbiensēs aræ amictum ex auro, argentoque contextum Lauretanæ Virgini dona portarunt. His accessere alia haud ignobilia, vel illustrium virorum, vel ignotorum hominum dona, quorum memoria, nescio quo casu intercidit. Exstat nudī pueri statua pene cubitalis ex auro solido, mira arte perfacta, cuius author, & causa non proditur. alij alio trahunt. vulgatiō fama est, votiuum donum esse Principis Asculani vnus è Regni Neapolitani proceribus: ei filium in Principatus auiti spem genitum, pede, manuque contracta deformem fuisse. Cæterum. B. Virgine Maria Lauretana à parentibus inuocata, votoque pro filij intoluntate suscepto, diuinitus illi vsum redditum esse membrorum. Et sane huic famæ ipsius quoque statuæ habitus atque gestus fauent. Exstant alia præterea dona eiusmodi, quorum nulla, quod sciam, in litterarum monumentis exstat memoria. Huius quippe tempeſtatis codex donorum,

decen-

decennium ferme complectens, aut intercidit, aut meas effugit manus. Proinde quæ dona extremum Pij Quinri, primumque Gregorij XIII. Pontificatum attigerunt, eorum memoriam, quia non accipi, non queo prodere. Cætera cum fide tradidi, uti accepit ex monumentis litterarum. Per id tempus argentea simplacra Asculi, Recineti, Montis sancti, Bononiæ, Mediolani, & alia, quæ in sacratio hodie visuntur, B. Virgini dicata existimo.

Bern. Cyril.

Alij ab inundatione fluminis, alij à tempestate maris, & prædonibus liberantur.

Cap. XVII.

Complura etiam huius tempestatis prodantur miracula. Dominicus à Castro Florentino homo iustissimus, haud procul Elsa flumine in tugurio habitabat cum socijs duobus. Nocte igitur quadam maximis imbribus Elsa super ripas effusus, longe lateque vicinos campos inundare coepit. Inde ingenti ruens impetu, quicquid obuium erat, secum trahere. Ibi Dominicus freuentis amnis murmure excitus somno, caput effert tugurio: late stagnantes circa campos, aduentantemque fluium conspicit. Ergo veritus, ne ingruente eluione, obmeretur vitis, extemplo cum socijs tugurij culmen ascendit: ibi gliscente periculo pestabat, subinde Lauretanam Virginem inclamans. Nixa erat casa stipitibus parum alte defixis, structa ex cratibus, stipulaque. Hanc igitur cum tribus illis fastigio insidentibus humo auulsam rapidus amnis abripuit. Nec tamen eis imploratû Mariæ auxiliur. defuit. Casa illa vagantis licentia fluminis per duo circiter millia passuum circumlata, tandem ad ingentem accedit arborem, illi per fugium diuina ope nacti, omisso tugurio, arborem strenue scandunt, ibique manent, quoad remissa aquarum vis, fluitis iam lenior se in alqueum recipiat. Ita

Trad. Laur.
Ann. Laur.
Riet.

omnes utique non tam arboris, quam Virginis secundum Deum, ope feruari. Alij porro, & piratarum, & tempestatis presenti periculo trepiti, duplici Lauretanæ Virginis munere. Navis Anconitana Alexandrinis onusta mercibus Italiam repetebat. Cum esset in cursu, ab piraticis complures incidit lembos, à quibus circumventa bombardis, telisque oppugnabatur acerrime. Christiani numero ac viribus longe impares diuini spe auxilij Barbarorū impetū sustinebant. Inter hæc alijs alios hortantibus, cuncti pariter Lauretanā inuocant Virginem. Precibus adijciunt votū. Mira dictu res. extemplo additi omnibus simul animi viresque. Redintegrato itaque præliō, hostium vim egregie repellunt. ita fauente Virgine, præsentis periculo exempti. Cæterum prædonum defuncti periculo dum curis soluti secundo feruntur vento, mutata repente tempestate, grauius maris adiret discrimen. Haud procul Aulone oppido ad Acroceraunios scopulos sito (Videlicet corrupto vocabulo vulgus appellat) atrox procella præfens illis intentabat exitium. Igitur impronisa malo trepidi, voto B. Mariæ Lauretanæ facto, peregrinorum nautico more sortiuntur. Nec mora tempestas repente sedatur, navis cursum repetit, Anconam tenet. Innoxia. Tantaque fuit navis celeritas, vt sex non amplius horarū spatio ab Aulone, perueniant Anconam. Ergo cuncti simul vectores, nautæque Lauretum profecti vota salacris exsoluunt, duplicis miraculi præcones pariter testesque.

Plures Turcarum seruitio eximuntur.

Cap. XVIII.

Cæterum hi à vi Turcarum, alij etiam à seruitio liberari. Michael Boleta ciuis fuit Catarensis haud ignobilis. Hic captus à Turcis in oppido Cabala, non procul

procul Galipoli, versabatur. Quintum iam seruiebat annum, cum seruitij tædio libertatem spectare cœpit, & cum conferuis duobus agitate consilia fugæ. Itaque actuarium nauigium vacuum in portu sine custode nacti, ex composito conscendunt, strenueque propellunt ab littore. Sed horum fuga haudquaquam Turcas fefellit. Qui confestim duobus expeditis, instructisque piraticis lembis fugientes seruos insectari summa ope cœperunt. Iamque haud procul aberat, quin Michael cum socijs caperetur à Barbaris, graui, utique supplicio, cruciatuque mulrandus. Ergo vniuersi eius hortatu, à Deo, Deiparaque Virgine & Lauretana expostunt veniam, opemque. Mira dictu, visuque res. Repente scda coorta tempestas adeo mare, cœlumque turbauit, vt Barbarorum naues procul abegerit. Et immissam diuinitus in hostes procellam res ipsa satis ostendit, quippe eodem ipso tempore, eodemque tractu maris, Turcæ iactabantur vadis; Christiani tranquillo æquore secunda aura seruebantur. Respectantes igitur, vt quam procul abessent Barbari cernerent, ex vittatis caputum tegumentis, quibus Turcæ utuntur pro pileis (vt ea modo extolli, modo deprimi videbant, senserunt hostes infans iactari fluctibus; nec iam de aliorum fuga, sed de sua salute sollicitos cum aduersa tempestate luctari, adeo diuinitus iniectus terror Turcarum animos à cura persequendi alios ad suamet tuendj curam auerterat. At Christiani non vento magis, quam B. Maria obsecundante, incredibili celeritate Catarum tenuerunt. Inde voti, celestique doni memores Lauretum delati, Christianis mysterijs rite perceptis, Virgini grates agunt, eximium ei beneficium memorantes.

Laqueo suspensus morti eximitur.

Cap. XVIII.

*Ann. Lanr.
Ricr.*

Alijs porro etiam extremo supplicio affectis salus red-
dita. Thomas Venetus Dux cohortis militum Se-
benici in præsidio erat. Is milites præfidiarios aduentan-
tis Turcicæ classis fama conterritos non potuerat in offi-
tio continere. Illis igitur fuga dilapsis, desertum præsi-
dium cernens, protinus milite vno qui reliquus erat comi-
te, Zaram contendit. Venetæ classis Duci fugam militum
Sebenici periculum exponit suæ foris ignarus. Dux quip-
pe tali nuncio concitatus ira, Thomam cum comite su-
spendio extingui extemplo iubet, spatio tamen utriusque
ad procurandos de more animos dato. Ibi Thomas sacra
confessione rite expiatus Lauretanam inuocat Virginem,
votoque concepto, collum laqueo inserit haud dubia spe
cælestis auxilij. Igitur furtim ad antenæ cornu religato, an-
tenna cum Thoma pendente sustollitur, alligatum erat pe-
dibus ingens ferri pondus: & carnifex pendentis corpus,
antenna sublata, subitoque demissa impense quassauerat
ter, quaterue. Itaq. omnium opinione mortuus, post quar-
tam horam patibulo eximitur tradendus sepulturæ. Exco-
dit fidem, quod deinde traditur, non tamen Dei, ac Dei-
paræ potestatem. Qui extinctus credebatur, inuentus est
vixisse valensque, eum miles supplicij socius, parique con-
ditione vsus efflasset animam. Thomas ergo cæteris admi-
ratione defixis, è vestigio Lanretum iter intendit, Deo ac
B. Virgini, quorū immortalī beneficio vivebat, grates acturus.
Et res apud Lanretanos sacerdotes satis testata man-
sit. Alia eiusmodi complura sciens prætereo, quod minus
testata videantur, quam vt memoriæ prodenda sint ab eo,
qui nihil ex vano haustum velit.

Duo ab ultimo supplicio liberantur.

Cap. XX.

Illud autem satis notum exploratumque, quamvis ab Apostolorum temporibus pene inauditum, ut Apostoli Petri à carcere diuinitus liberati, vetus exemplum instauratum quodammodo nostra tempestate videatur. Anno post Christum natum circiter M. D. LXX. vir quidam genere, ac factis clarus (nomen auctores non edunt; credo quod ipse cælaturum voluerit) ab yno ex primoribus Italia Principibus in custodia victus habebatur. Et falsis oneratus criminibus, iudice utebatur iniquo infensoque. Ergo, cum haud dubiè instare sibi vltimum supplicium cerneret, Lauretanam implorat Virginem, orans ut priusquam è vita discedat, faciat sibi Lauretanæ cellæ visendæ potestatem. Et piæ infantis preces Deiparæ cordi fuere, Sub noctem anxietate animi grauatum corpus arctior complexus est somnus. Dormienti præclara Lauretanæ Virginis oblata species, quæ morientis pectus ingenti gaudio permulsi. Repente disruptis vinculis, foribusque carceris diuinitus patefactis (obuersabatur autem somniantis animo, quod extra somnium gerebatur) rei nouitate attonitum exire compellit. egressum ad proximum vrbis vicum deducit, adhuc dormiètem: proripusque ejus subducitur oculis. Tum vero ille expergefactus, vinculis & carceri ereptum se cernens, haud vanam sibi in quiete obiectam imaginem sensit. Gratijs ergo Virgini enixe adis, lætitia ex morore gæstiens domum suam recipit se. Cæterum haud ignarus factus, ut à satellitio Principis conquitteretur summa ope, & grauius in semet tanquam fugitiuum consulere, implorata denuo Virgine Lauretana, facinus edidit memorabile. Summo mane, diuina fiducia armatus infensum Principem vltro adit: obstupescenti ad eius aspectum,

Ann. Laur.
Riez.

tum, rem omnem ordine uti gesta erat, exponit. Nec in
 tanto discrimine clienti Virgo defuit suo. Principi ex-
 templo iniecta religio est eius violandi, quem Dei parens
 saluum voluisset. Enimuero id haud leue esse innocentiae
 argumentum. Igitur diuina vi tactus, quandoquidem,
 inquit, Lauretana Virgo tanto te miraculo liberauit, & e-
 go mea sententia libero. Age dum ad augustissimam
 illam cellam, uti uouisti, perge! & Dei matrem propitia-
 re nobis memento. Itaque ille duplicis voti reus, Laure-
 tum uenit. noxis confessione elutis, uota B. Mariae iustus
 exsoluit. Tam insigne miraculum ipsemet Raphaeli Bice-
 ra Poenitentiario enunciauit, qui ad posteritatis memo-
 riam id litteris prodidit. Per idem tempus nobilis Hispanus
 (nomini parcitur, ne fama laedatur) ob patratum fa-
 cinus morti addictus asseruabatur in custodia, supplicium
 in horas expectans. Interim subijt eius animum Virgo
 Lauretana, de cuius rebus admirandis multa olim in Ita-
 lia, rumore nuncio, acceperat. Ergo ad spem salutis, ac
 libertatis erectus, orat veniam a Deo pariter, Deiparaque
 utriusque misericordiam & opem exposcit. addit precibus
 uotum, se primo quoque tempore ex Hispania (ubi tum
 erat) ad Lauretanam Aedem pauperum peregrinorum ri-
 tu, pedibus iterum precario uisitantem. Incredibile di-
 ctu. Intra tres horas, iudices diuinitus reo reconciliati,
 sententia reuocata, atque rescissa: reus supplicio, ac uin-
 culis exemptus. Caeterum quem metus ad uouendum
 procliuem fecerat, uoti immemorem securitas fecit. Iam-
 que diutina mora tanti beneficij memoriam obtulerat, cum
 Deus religionem vindex eam ab obliuione vindicauit.
 Nam cum ille scopetum forte exploderet, ferrea fistula
 in manibus diffracta extra noxam, & periculum praesen-
 tis diuinitus uerati, & ueteris beneficij, uotique admo-
 nuit. Subijt illico religio animum, ac terror ipsius Dei.
 Itaque nulla interposita mora, ad uota Deiparae red-
 denda Lauretum, uti uouerat, iter contendit. Ipsemet
 eidem

eidem illi Rieræ rem omnem , sicut à me est exposita , enarravit .

*Multiplex Lauretana Virginis auxilium in
nauali de Turcis parata victoria .*

Cap. X X I .

Iisdem temporibus in vltimo ferme rerum discrimine , Lauretanz Virginis vis , vel maxime enituit . Selimus Turcarum Imperator Cypro per vim potitus , cæteræ Venetorum ditioni , orbique Christiano imminebat . Pius ergo V. Pontifex communi periculo communibus viribus occurrendum ratus , Venetis & Hispaniarum Rege in armorum societatem assumptis , ingenti mole bellum apparare cœpit . M. Antonius Columna Dux illa tempestate inter Romanos genere famaue clarissimus , Pontificiæ classi præpositus est , & mature soluere in Turcam iussus . Ibi eius coniux Felix Ursina pari nobilitate mulier , stimulante metu orbitatis suæ , liberumque , statuit in tot maritimi belli casibus ad Lauretanam confugere Virginem . Propere igitur cum honestissimo comitatu Lauretû accurrit , haud dubia , per Deiparam facile propitiari posse cœleste numen sibi , viroque . Solemnibus expiata mysterijs in sacrosancta cella supplex pernoctauit , veniam opemque sibi viroque suo à Deo , Deique matre impensius exposcês . Inde B. Virgine accensis studijs , votiuisque muneribus culta , in eius gratiam Hebræum adolescentulum inibi è sacro fonte suscipit , & aureo donatum torque in suam adsciscit familiam . Nec irrita supplicatio , aut gratia fuit . Haud longo tempore intermisso , cumulati voti compos exstitit . Coniugem suum ex tam atroci prælio non reducem solum , sed victorem etiam recepit : eundemque in vrbe Roma , veteri Romanorum more renouato , insigni pompa ouantem lata conspexit . Cæterum eodem bello haud certiozem

illa in priuata re, quam Pius Pont. in publica Lauretanæ Virginis expertus est opem. Christianam classem vltimæ dimicationi instructam, intentamque esse iusserat. Nec ignarus erat, summam rerum in eo prælio verti. Proinde Pontifex vere pius, priuatis publicisque supplicationibus Deum conciliare institit. Præcipue in augustissima cella Lauretana orari assidue Deiparam iussit, vt in vltimo rerum discrimine pia mater adesset Christianis. Nec Pij Pontificis, piorumque spes in irritum cecidit. Inita pugna nauali, non tam humanæ, quam diuinæ opis res visa. Obscundante Christianis, qui ante pugnam aduersus erat vento, fumumque bombardarum, ac tela hostium in ipsorum ora retorquente, nobilissima est de Barbaris parta victoria. Plerique hostium cæsi: naues partim depressæ, partim captæ: Ingens præda, magna vis captiuorum: supra X. Christianorum millia seruitio exempta. Quorum quidem pars longe maxima deinceps Lauretum persoluentorum votorum gratia venerunt. Satis constat ipso naualis præhij die, antequam signa canerent, Christiana mancipia remigio à Turcis addicta, pro libertate, plerisque autem Duces, ac milites Christianæ classis pro salute ac victoria B. Mariæ Lauretanæ vota fecisse. Vt dubium cuiquam esse non possit, quin tam insignis victoria post Deum, Deiparæ debeat. Ergo non remiges modo captiui Turcarum, sed etiam milites, Ducesque Christiani ad agendas Deo ac B. Mariæ gratias, vota que reddenda Lauretum contulere se. Et diuini beneficii monumenta inibi exstare vtrique voluerunt: alteri quippe catenas, quibus religati ad remos fuerant, apud liberatricem reliquerunt suam: alteri Deiparæ velut authori victoriæ, manubias hostium consecrarunt. Hoc autem vltimum, atque haud scio an maximum Pij Quinti humanorum operum fuit.

*Anna. Laur.
Rijer.*

*A Gregorio XIII. Indulgentijs, & vijs egregijs
adornatur. Cap. XXII.*

Secutus Gregorius XIII. Pont. Max. superiores Pontifices, vt Pontificatus diuturnitate, ita Lauretanæ Virginis religione, ac magnitudine animi vicit. Nihil enim habuit prius, quam vt maxime in clyto in terris templo, si quid deesset, munifice adijceret. Itaque Indulgentias superiorum Pontificum non sua tantum firmavit auctoritate; sed prudentia etiam amplificauit. omnibusque promiscue Lauretanam Aedem visentibus cūctorum indulgit veniam delictorum. Pœnitentiariorum insuper auctoritatem auctiorem fecit, addita cœnobarum quoque à delictis reseruatis absoluendorum facultate. Illud vero insigni Gregorij donum. Indicta in annum M. D. LXXV. Iubilæi celebritate, Indulgentijsque toto orbe terrarum, vt fieri solet, in Urbis gratiam suspensis, vnâ excepit Aedem Lauretanam, quam nihilo secius, quam cæteris annis, illo quoque Romanæ celebritatis anno, ius suum obtinere voluit: ne Romana frequentia quicquam de Lauretana decerperet. Quin etiam Iubilæi anno circumactò, illam ipsam, quæ Romæ fuerat, Lauretano templo concessit Indulgentiam, quam etiam Romæ adepti denuo Laureti consequerentur, si præscripta fecissent. Inde orsus magnificum opus, & tali Pontifice, ac Lauretana maiestate dignum. Satis gnarus erat vias, quæ Lauretum ferebant, etiam in ipsa Pontificia ditione multis locis esse asperas, angustasque; vix vt equiti, peditique expeditus pateret aditus. Pulchrum fore B. Mariæ Lauretanæ ratus est, itinera adeo lata, ac munita esse, vt etiam quadrigis facile ac tuto adiri posset. Itaque præcipuas vias regio sumptu, prope ad veterem illam Romanorum magnificentiam, etiam per saxa ac rupes aperuit muniuitque. Nem-

*Ann. Lem.
Riera.*

pe, vel in ipsis Apennini iugis via tanta est amplitudine, ut quadrigę inter se occurrentes sine periculo commeent. Ita Pontifex perfecit (quod nisi factum videremus fieri posse nemo crederet) ut essedis, quadrigisque expeditus per Apenninos montes, ac iuga transitus pateret ex Vrbe, non solum in Picenum, sed etiam in Aemiliam, in Galliam Cisalpinam, in Poloniam, ipsamque Germaniam. Ergo ex remotissimis quoque orbis Christiani partibus plurimi rhædis, essedisque vehuntur Lauretum, inuitante itineris commoditate, quos difficultas antea deterrebat. Inter hæc Saxatellus vijs præcipuis circa Lauretū laterculo, aut glareæ stratis egregie ornatos addidit fontes, haud parua vel Lauretanæ peregrinationis decora, vel solatia peregrinorum.

Celebritas Lauretana sub annum Iubilei.

Cap. XXIII.

*Anna. Laur.
Riv.*

Interim dum viæ sternuntur, anno M D LXXVI. qui Iubilei celebritate insignis extra Urbem fuit, tanta vis hominum confluit Lauretum, quantam nemo memorat. Pompa utique adeo insignis, ut etiam posteris memorabilis sit futura. Quotidie septenæ, octonæ, nonnunquam etiam denæ ciuitates, seu pagi, vicique distincti agminibus Lauretum veniebāt, argenteas coronas, ingentes cereos aureis, argenteisue nummis obritos, sacras vestes, calices, aliaque dona B. Mariæ ferentes. Et ordo, ornatusque venientium religionem spirabat. Sacræ quippe sodalitates agminibus, insignibusque discretæ, non solum prælatis crucibus auro, argentoque fulgentibus, sed vexillis etiam conspicuis, & Angelorum, Diuorumque personis suum quæque agmen ornauerant. In singulis porro agminibus, alij nudis incedebant pedibus, alij flagris nuda, & cruenta sibi terga cædebant: alij Deo, ac B. Mariæ

riæ

rix non sine symphonia, solemniter canebant carmina. Cæ-
 terum inter omnes eminebant sodalitates Picentium, quæ
 sacras quæ priscorum, quæ recentium monumentorum hi-
 storias interpositis personis referebāt: summaque actorū ve-
 nustate in Lauretani tēpli atrio gratissima, vel cœlestibus
 vel mortalibus præbebant spectacula. Oppidum est Piceni
 haud sane obscurum, cui S. Genesius ex histrione Martyr
 nomen dedit. Oppidani veterem Patroni sui laudem pie,
 sancteque æmulantes, inter omnes populos, piorumque
 spectaculorum, sacræque pompæ facile primas tenent.
 Horum circiter mille præter mulieres, inconditamque tur-
 bam, Lauretum petentes obuijs miraculo fuerunt. Pompa
 erat talis. Præibant eorum complures pœnitentium ha-
 bitu, cruciatuum, ac necis Christi Domini insignia præ-
 ferentes, qui cilicinis induti saccis: capitibus aspersis ci-
 nere, nudis pedibus, tergis affiduo verbere laceratis, lon-
 go ordine procedebant. Hos tria deinceps sequebantur or-
 natissima sodalitia varijs distincta vestium, ac notarum in-
 signibus: & quodque agmen cruces, ac vexilla adornabant
 argento, auroque fulgentia. Aequè autem omnia agmina
 accensis sodalium facibus collucebant: & longe, late-
 que percrepabant egregijs symphonicorū choris. Proxi-
 mæ ibant tres velut cohortes: prima vetera sacræ historiæ
 argumēta, ac mysteria referebat. Altera Euangelij, Eccle-
 siasticorumque annalium illustria documenta virtutum.
 Tertia martyrum, ac militantis Ecclesiæ decora, nobiles-
 que de Tyrannis victorias. Et personarum, rerumque ge-
 starum simulacra ita ad viuum exprimebantur, vt res non
 referri, sed fieri, gerique viderenrur. Omnino non tem-
 poris causâ ficta spectacula, sed vera, & suis temporibus
 præbita crederes. Extremum agmen claudebat currus
 triumphantis Ecclesiæ, insignibus, cuiusque generis or-
 namentis, ac mira rerum, personarumque varietate
 conspicuus. Christus rediuius triumphali curru subli-
 mis eminebat, qui super orbem terrarum sedens, &

vndi-

undique splendore collucens, sublata dextra obuijs populis benedicere videbatur. Circa eum symphoniaci pueri Angelorum faciem gerentes suauissimo concentu cuncta complebant. Currum porro vis ingens Martyrum, Diuorumque cuiusque ordinis, ac generis, virorum feminarum, Virginum coronata, cum victoriarum insignibus sequebantur, spectatorum turbam ad paria decora exemplis suis inuitantes. Sane tota actio non magis spectaculum fuit, quam inuitamentum pietatis.

Ioannis Austriaci eximia pietas in Lauretana Æde visenda.

Cap. XXIII.

*Ann. Laur.
Riev.*

*Ioan: Austr.
pietas & D.*

NEC illa tempestate Aedes Lauretana populorum spectaculis, quam procerum præsentia celebrior existit. Ioannes Austriacus vir Carolo Quinto Imperatore patre dignissimus, nec paterna gloria, quam sua virtute clarior, eodem ipso anno Lauretum voti causa aliquando perrexit. Is quinquennio ante aduersus Turcas nauali prælio dimicaturus Lauretanæ Virgini uouerat, si superstes ipse partem de Barbaris victoriæ foret, Lauretum utique ad eam iturum. Cæterum voti compositionem publica negotia alia ex alijs morata erant, quominus ante id tempus posset fidem exsoluere. Itaque cum Neapolim victrici classe tenuisset, non horror sæuiantis hyemis, non publicæ, priuatæque negotiorum curæ, non procerum, populorumque preces flectere eum potuerunt, ut ne summa hyeme, itineribus glacie, ac niue obstitis, fluminibus passim turgentibus, Lauretum ad Beatam Virginem iter intenderet. Et horrida tempestas insigniorem pietatem optimi Principis fecit. Recinetensem portum equo prætergressus, ut procul Aedem Lauretanam conspexit, venerabundus caput aperuit, ac
Deipa-

Deiparam Virginem salutauit. Inde velut alienato à sui cura ad cœlestis Reginae venerationem animo, nunquam neque imbris, neque cœli inclementia perPELLI potuit, vt semel apertum operiret caput: adeo se caputque suum B. Virgini deuouerat, cuius præsidio se incolumem credebatur esse. Postquam ad sacram Aedem peruenit, totius ante actæ vitæ noxis confessione expiatis, grates B. Mariæ ingentes agit: protinus vota perfoluta satis magnæ pecuniæ cumulat dono. Comites insuper, & voce, & extemplo ad parem pietatis laudem accendit. Vori pietatisque munere perfunctus Neapolim regreditur, ingens Lauretanæ Virginis desiderium secum ferens.

Singularis pietas, ac munificentia Ioanna Austriacæ Magne Ducis Hetruriæ.

Cap. XXV.

NEC per id tempus Principibus viris feminæ nobilissimæ pietate erga B. Virginem cessere. Quadrien-
nio ante (opus enim fuit rerum, personarumque ordinem sequenti, negligere non nihil ordinem temporum) inter ini-
tia Pontificatus Gregorij XIII. Ioanna Austriacæ Ferdinandi Cæsaris filia, eademque Francisci Magni Hetruriæ Ducis vxor Lauretum petijt, diuturnam Virginis visendæ sitim explere cupiens. Ergo Pontificis iussu, tota Pontificia ditione, regio cultu excepta à Paulo Odescalco Atriensi, & Pennensi Episcopo, qui ad id ipsum ab Vrbe destinatus fuerat à Põtifice Max. ad optatissimam Virginis Aedem deducitur. Ceterum pia mulier sub Recineti mœnibus, Lauretana Aede procul inspecta, confestim vehiculo desilit, ac submissis genibus Deiparam enixe salutat. Inde reliquum iter conficit pedibus, vniuerso comitatu Dominæ exemplum sequente. Lauretum intrauit in veste candida,
tenui-

*Anna. Leno.
Riera.*

tenuique, ex qua candor mentis eius eximiùs pelluceret. Inde etiam modestia eiusdem exstitit singularis. Nanque à duobus Episcopis in sacrosanctam Virginis introducta Domum, contemptis pulvinaribus, ac tapetis, super nudo pavimento procumbit in genua: cæli Regem, reginam que illius domus olim habitatores, nunc præfides impense colit: manantibusque lacrymis veniam sibi, ac viro suo: ad hæc concors coniugium, virilemque insuper stirpem precibus exposcit. Solemnibus exinde expiata mysterijs, insequentem noctem totam supplex ante Beatam Virginem, impensius iteratis absumpsit precibus. Idem duobus consecutis diebus, totidemque noctibus factitavit tantum illi virium incensa pietas suggererat. Discedens porro duo corda aurea aureis catellis ante B. Mariæ ora suspendit: siue vt monumento forent, illam sibi, viroque suo esse cordi, siue vt Virgo author concordia talem coniugis sui animum præstaret sibi, qualem suum erga illum sciret esse. Neque his contenta donis, ita discessit, vt fixum haberet, Lauretanam Virginem aliquo dono colere quotannis. Idq. quam diu vita suppeditavit, impensius etiã fecit, quam statuit. Argentea Christi crucifixi effigies præclara, cum ingenti cruce ex ebено, candelabra quatuor sesquicubitalia ex argento perbene facta, solemnes Episcopi sacerdotis, ministrorũ, aræque vestes ex auro argentoque bifariam crispante contextæ, & Phrygio insuper opere insignes: amictus quoque aureus Beatæ Virginis mirabili arte conspicuus, alia porro aræ toralia, & sacrorum calicum vela opere Phrygio, gemmis, auro, argentoque distincta, Ioannæ Austriacæ sunt munera. Nec in irritum piæ mulieris preces, donaque cecidere. A peregrinatione Lauretana, ex coniuge stirps ei virilis fuit, maternæ pietatis effigies in spem paternæ, ac pene regis ditionis genita, quæ matri aliquandiu superstes popularium suorum animos ad spem haud dubiæ felicitatis crexerat. Cæterum subinde mater

exstin-

*Codic. Laur.
Magnæ Du
cis Herur.
D. egregia*

extincta, & arcano Dei consilio matrem impubis filius secutus Hetruriam impleuit mœrore, luctuque. At Ioanna Austriaca non solum factorem Lauretanam ornauit, sed etiam exemplo. Haud ita multo post Margarita Austriaca (vt in eadem familia non magis virtutis ex viris, quam ex mulieribus pietatis exempla peteretur) Caroli V. Imp. filia, eademque Octauij Farnesij Parmensis Ducis vxor, Lauretanam Virginem adiit cum egregia nobilissimorum Procerum manu. Ibi Confessionis Eucharistiæque mysterijs rite perceptis, totum triduum diuinis in templo officijs semper interfuit. in augustissimo sacello haud diutius, quam enixius Deo ac Dei matri supplicauit. Ingentique auri vi in arcam coniecta, B. Virginem se dignis muneribus coluit.

Margarita
Austriacæ
D.

*Ducis Lotharingi vxor paralytica Lauretum delata
sanatur. Cap. XXVI.*

NEc Austriacarum mulierum, Italiæque ea propria laus fuit. Christerna, seu Christina Sueuorum rege, & Caroli Quinti Augusti sorore genita, eademque Dux Lotharingæ, femina exstitit virili virtute, eximiaque pietate. hæc magno iam natu, quamuis ætate, ac paralyfi impedita, voti causa Lauretum venire constituit. Nec vnquam passa est, id sibi votum, suorum rogatu à Pontifice cum alijs pietatis officijs cõmutari, adeo ardens erat Lauretanæ Virginis visendæ cupido. Lectica igitur cum regio pene comitatu in Italiã, Picenũque delata pergit ire quo destinarat, satis fidens ab se valetudinem B. Mariæ operi recuperari posse. Ergo in sanctissimæ Domus aditu, non cœlestem modo lætitiã hausit animo, sed pristinam quoque recepit corporis sanitatem. Illa membrorum, quibus capta erat, vsu ac vires extemplo sibi redditas sentiens, primum præter morem, sine vllò adminiculo institit pedi-

Ann. Law.
Rier.
Vitz. Brigã.

bus, periculum virium factura. Inde cum res satis procederet, egressa, per se nullo adiutore, sacrosanctam Virginis cellam suis pedibus circumijt gratulabunda, eius familiaribus miraculo attonitis, Deique ac Deiparæ donum certatim extollentibus. At Christina, quam ea res propius attingebat, obortis gaudio lacrymis, in augustissimum sacellum regressa, ante coeli reginam prouolui: nullum diuini beneficij efferendi modum, nullum agendarum gratiarum finem facere: se suaque Deo, ac Dei matri dedere. Exinde, vt tanti beneficij monumentum exstaret, ingens cor ex auro solido coronatum, quod hunc ad vsûm domo attulerat, ante B. Virginem catella aurea suspendit. Regia deinceps dona promit, torquem ex auro egregium, coronam ex vnionibus, baccisque, monile ex gemmis clarissimis: aræ insuper ac sacerdotis ministrorumque solemnem cæremonia sacrificantium vestes argenteas opere Damasceno sane mirabili. demum regalia munera ingenti pecunia cumulat. Nec inde ipsa indonata abiit. Gregorius XIII. Pont. Iubileum illi amplissimum ab Vrbe miserat, quod ipsa cum vniuerso comitatu (in quo erant homines facile quingenti) rite percepit. Cæterum lætum donis cœlestibus pectus tristis de morte Sebastiani Lusitanæ regis (erat is sororis filius) nuncius nonnihil turbauit. Verum in tanto, tamque improviso vulnere, egregia generosæ piæque feminae enituit virtus. A luctu propinqui Regis ad opem eius animæ ferendam versa, funus illi quamta maxima potuit pompa celebrauit. Sed ita, vt in Aede Lauretana quam plurima pro eo sacra faciendâ curaret. Ad vltimum Christiana pietate ardens, Nosocomium Lauretanum bis inuisit, binos singulis ægris aureos nummos impertiens, haud minore liberalitatis laude, quam humanitatis.

Duc. Lotharingæ D.

Duo præcipiti ruina ex equo periclitantes à morte reuocantur. Cap. XXVII.

MInus illustre si personas conferas, sin res ipsas, magis admirabile existit, quod paucis ante annis acciderat. D. Susanna Iacobi Thainonii Cortauellensis equitis nobilis coniux fuit. hæc ab equo cui insidebat excussa, afflictaque ad terram, ad vltimum periculum venerat. Namque ossibus, quæ fractis quæ luxatis, omnes amiserat sensus. Ad hæc membra vitalis pene destituerat calor. Itaque desperata à peritissimis medicis corporis salute, Sacerdos salutem curabat animi, moribundam de more Deo Diuisque commendans, & lustrali subinde respergens aqua. Interim Iacobus carissimæ vxoris vicem sollicitus, templum proximum intrat. Ibi positus genibus, oculos pariter manusque tollit in cœlum: lacrymansque enixè Lauretanam inuocat Virginem: votum precibus miscet, se ad Lauretanam Aedem iturum, si sua ope seruet eam, quæ nulla vis humana seruare possit. Nec irritum fuit votum. Vix dum planè id vouerat, cum mulier habere melius cœpit, ac breui conuansatis diuinitus ossibus membrisque conualuit. Eques igitur voti memor anno M. D. LXXV. (qui anno Iubilæo celebris & insignis fuit) Lauretum cum vxore contendit. Laminamque argenteam cum Lauretanæ Virginis effigie, quam hinc viri, hinc mulieris imago supplex orat, votiuum donum Deiparæ tulit. Additus laminæ titulus, qui totam rem breuiter exponit, miraculi ad posteros monumentum. Huic aliud consimile eodem fere tempore. Nicolaus Pauonius ciuis Catacensis nobilis erat. Is cum eques exerceretur inter æquales, corruente ab rapido cursu equo, effusus in terram confracto corpore, brachio etiam comminuto iacuerat exanimis. Exspiranti similem famuli excipiunt, domumque referunt haud sa-

*Ann. Law.
Rier.
D. Susanna
Thainonia
à morte reuocatur.*

*Nicolaus
Pauonius
ab interitu
liberatus.*

tis compotem mentis. Adhibentur confestim medici, qui mali magnitudine victi, actum de illo esse pronunciant. Pauonius ergo amicorum suafu, B. Mariam Lauretanam implorat, vouens salute recuperata, ad eam salutandam esse venturum. Votum iucundissimus somnus excepit. In somnis Lauretanæ Virginis obuerfata species, quæ affectos iacentis artus manu contrectâs repente sanaret. Haud vanum fuisse somnium ostendit euentus. Nicolaus è somno euigilans, membra perfanata comperit. Extemplo igitur exilit lætus è lectulo, Lauretum accurrit, votum exsoluit.

Quidam ex inimicorum manibus ereptus, quamuis duodecim mortiferis plagis acceptis, diuinitus sanatur. Cap. XXVIII.

*Anna. Laur.
Rer.*

Sequitur aliud in alio genere, admiratione præcipuū. Ioannes Philippus Ambrosius Neapolitanus tenui re, sed magna religione erga B. Virginem fuit. Is anno huius seculi LXXVIII. inermis inciderat in armatos inimicos; à quibus quam tumultuosissime circumuentus cædebatur ad necem. Iam vulneribus confossus haud procul exitio aberat: nec quisquam opem misero ferebat; & illi animis, armisque infesti non prius cædendi finem facturi erant, quam penitus extinctum cernerent. Ambrosius ergo media iam in morte, Lauretanam Virginem venerabundus inclamat. Nec frustra missæ preces. Extemplo è sæuentium manibus diuina vi ereptus præsentem interitum euadit. Ipsemet (quod postea narrauit) sublimem inde se diuinitus auferri sensit ad teli iactum: vbi exceptus à notis, ex sanguis ac semianimis defertur domum. Nec tamen vitæ discrimen euasisset, nisi nouam in eodem periculo Beatæ Mariæ sensisset opem. Duodecim numero acceperat plagas, plerasque mortiferas, quibus inspectis medici de eius salute penitus desperarant. At ille cœlestis

*B. Mariæ in
media morte
præsidium.*

stis opis modo expertæ memor, tantum miraculum haud frustra esse credidit. Itaque vnde auxilium aduersus tela inimicorum adfuerat, indidem medicinâ vulneribus sperare cœpit. Ecce nouum miraculum: B. Virgo impensius ab illo implorata, coelestem plagis facit repente medicinam. Ergo ille omnium opinione mortuus, repente sanus vegetusque surgit è lecto. Lauretumque profectus, vota persoluit, illustre Lauretani auxiliij documētum: bis quippe vno tempore à media morte reuocatus. Proinde à notis, ignotisque non iam Io. Philippus appellabatur, sed Lazarus rediuius.

Mater, & filia à morte, alij ab alijs morbis liberantur. Cap. XXIX.

HAud maior in vulneribus, quam in morbis sanandis, per ea tempora Virginis Lauretanæ vis exstitit. Melido quidam fuit è Vasto vrbe Samnitium, cuius vxor, & filia graui, diuturnaue feбри pariter afflictatæ iacebant morti proximæ. Iamque sacris candelis ad capita earum de more accensis, simul ambæ agebant animam; cum Melido, qui vtramque vnice diligebat, vltima experiri statuit. Igitur dolore ardens procumbit in genua: & manantibus vbertim lacrymis, Lauretanæ Virginis opem implorat: supplicationi votum addit, plurimum in Deiparæ benignitate spei reponens. Et spes nequaquam eum fefellit: mira res. repente coniux, & filia periculo exemptæ, paucisque diebus persanatæ. Inde à Melidone Lauretum adductæ, vota pro ipsarum salute suscepta Deiparæ Virgini reddiderunt, anno M. D. LVIII. Insecuto anno Ioannes Petrus Florentinus ex Anna Bassa Vercellensi coniuge sua filiulam genuerat, vtroque lumine penitus captam. Qua baptismo rite lustrata, Anna mater Lauretanam Virginem enixe inuocans vouet, si puellæ vnus saltem ocu-

li vsus

li vsus redderetur, eam absq̃ Lauretum primo quoque tem-
 pore delatum iri. Id votum B. Mariæ cordi fuisse statim
 apparuit. Extemplo nulla humana ope infans cæca alte-
 ro videre oculo cœpit. Mater ergo voti haud parum me-
 mor, impigre Lauretum petit, luscam gestans filiam sinu
 materiem noui miraculi, nō solum veteris testem futuram.
 Quo propius Lauretanam accedebat Domum, hoc melius
 puella cernebat. Itaque postquam gratulabunda sacrosan-
 ctam Virginis intrauit cellam (15 dies fuit III. Non. Maij
 anno huius seculi LXXX.) dextro oculo plane vide-
 bat: iamque etiam sinistro videre cœperat. adeo Deus Dc̃i
 que parens vota exsuperant piorum. Sequitur aliud in di-
 spari genere non dispar fortasse miraculum. Angelo Ber-
 nardinio ex Aemilia, paruus erat filius, cui inter edendū,
 os (ex carne opinor, id enim non traditur) transuersum
 hæsit in gutture, adeo quidem pertinaciter, vt nulla hu-
 mana ope excuti posset: & tumorem gutturis consecuta
 febricula puerum acrius vrgebat. Iam puer exigua in spe
 trahebat animam, cum pater carissimum filium moribun-
 dum intuens, obortis lacrymis Lauretanam Virginē sup-
 pliciter implorat. Nec mora. puer extussito osse, diuinitus
 imminente periculo eripitur. E vestigio à patre Lauretum
 aduectus B. Mariæ sistitur. Ibi dum votum exsoluit (vt cu-
 mulatum foret beneficium) febricula etiam, quæ ex mor-
 bo erat reliqua, liberatur. Excipit aliud vsitatius, sed ta-
 men non omittendum. Petrus Maria Florentinus diuti-
 nis podagræ doloribus confectus, adeo iam captus erat pe-
 dibus, vt sine adminiculis (cruces appellant) reptare non
 posset. Tandem igitur damnata medentium ope, Laureta-
 nam Virginem enixe inuocat. Nec frustra preces fuerunt,
 Protinus depulso diuinitus morbo, vsus recuperat pedū,
 & Lauretum profectus gratias agit Virgini. Inde cruces
 ipsas, quibus æger subniti assueuerat, apud sacrosanctum
 sacellum suspendit miraculi argumenta.

Cæcæ infan-
 ti lumē red-
 ditur oculo
 sum.

Puero tran-
 suersum, &
 excutitur
 ex gutture.

Podagrinus
 liberatur.

*Tres Ciuitates pestilentia liberantur .**Cap. XXX.*

Iisdem temporibus Lauretana Virgo non magis ciuibus Ann. Laur. Rier.
 singulis, quam vniuersis ciuitatibus præfens in malis
 auxilium tulit. Anno huius seculi LXXVII. atrox morbi
 vis contagione vulgata, totam pene Siciliam peruaferat.
 Iamque nobilissimæ vrbes continuatis prope faneribus ex
 hausta, horrenda superstitibus præbebant spectacula. Ibi
 Panormitana ciuitas ingruente lue, cœlestem iram placare
 institit, ita voto, & imploratione Lauretanæ Virginis, Panorm. pe. stil. liberat.
 periculum euasit. Et votum cum fide exsoluit. Exstat ho-
 die lamina ingens argentea librarum fere nouem, vbi B.
 Mariæ Lauretanæ tecto insidentis expressa effigies visitur.
 Cui præclarâ imago Panormitanæ vrbis subiecta talem Panormita-
 norum D.
 præfert titulum, depulsæ luis indicium.

FOELIX CIVITAS PANHORMI TRINACRIAE METR.

B. VIRGINI LAVRETANAE DICAT

EIVS PATROCINIIS A PESTE LIBERATA .

AN. SAL. M.D.LXXVII.

Biennio ferme interiecto, Anicia Gallia vrbs non Anicia vrbs. pestil. liber.
 ignobilis, triduo distans à Lugduno, in grauiore etiam pe-
 riculo par Lauretanæ Virginis experta est præsidium. Diu-
 rina vrgente pestilentia, colonis, ac ciuibus pene exhau-
 sta haud procul exitio abesse videbatur. Itaque ciues, qui
 bus adhuc lues pepercerat, tam atroci, pertinacique ma-
 lo conterriti, commodissimum rati sunt, per Dei matrem
 placare iratum Deum. Comuni ergo consilio, solenne
 Lauretanæ Virgini votum nuncupant: stratique passim
 in templo veniam delictorum, finemque morbo precibus
 exposcunt. Nec frustra. Nuncupationem voti ciuitatis
 sanitas est consecuta: mali infesta vis profligata: pristina Annicensiū
 Dona.
 ciuitati facies reddi cœpta. Extemplo Lauretum votiuâ

dona

Lugdun. pe-
fil. liberat.

dona publice per certos homines missa cum publico testi-
monio, quod monumentum foret, & voti ab Anicienti-
bus facti, & morbi Virginis ope depulsi. Nec Lugdunen-
sis ciuitas Gallix clara in primis, ac nobilis, aut commu-
nis cladis expers, aut Lauretani præsidij exfors fuit. Fœ-
da namque lue claras iuxta, & obscuras domos populante,
inopes humani auxilij Magistratus ad Deum, Despa-
ramque populum, ac vota verterunt. Publice voto pro ci-
uitatis salute suscepto, Lauretanæ Vitginis imploratur au-
xilium. Extemplo auditæ preces. ægri sanati, pestilentia
discussa. Ergo anno M.D.LXXXI. ab grata ciuitate vo-
tuum donum B. Virgini mittitur, nec ciuium religione,

Lugdunen-
sum Don.

nec amplitudine vrbis indignum: calix ex argento cælato
inauratus, non minus opere, quam magnitudine inter cæ-
teros eminens. Alia præterea dona haud exigui precii,
magna, & Lauretani auxilij, & Lugdunensis pietatis ar-
gumeta. Inter hæc Roberto Saxatello Pisaurēsi Episcopo
creato, Iulius Amicus sublectus, qui & si parū lætis ob Lō-
gobardiæ pestilentiam temporibus vsus, tamen Laureta-
nam Aedē nō parū ornauit. Per id tempus sacra supellex,

Venusinæ
Princip. D.
Sfortiæ Pal-
leuic. D.
Card. Ab al-
tæmps. D.

& instrumentū Aedis satis auctum. Venusini Principis con-
iux oculos aureos, & coronam argenteam misit. Sfortia
Pallauicinus triremem argenteam pondo librarum quin-
que. Cardinalis Sitticus Abaltaemps pro recuperata pue-
ri propinqua cognatione iuncti salute; eius imaginem

Comit. Bri-
atici D.
Card. Est.
Don.
March. Va-
sti D.
Princ. Sul-
mon. D.

ex argento expressam decem pondo. Delia Sanseuerina
Comes Briatici lychnum argenteum pensilem sane egre-
gium pondo xx i. Cardinalis Estensis cor aureum, Mar-
chionis Vasti coniux argenteam arculam librarum fere
xvi. Vxor Principis Sulmonensis pollubrum, & vrceum ar-
genteum operis, ac ponderis non poenitendi. Cardinalis

Card. Riarij
D.

Riarius crucem auream specie, ac precio nobilem. Mittere
minora omnia, quæ referre operæpretium non ducimus.

FINIS LIBRI QVARTI.

HORA-

217

HORATII TVRSELLINI

E SOCIETATE IESV

LAVRETANAE HISTORIAE LIBER QVINTVS.

Card. Vrbinae, & aliorum Principum Dona.

Cap. I.

SVBINDE Lauretanæ Domus opulentiam Patroni mors ac pietas cumulat. Cardinalis Vrbinas ne minus liberalis moriens in Lauretanam Virginem esset, quam viuus fuerat, testamento sacram sacelli sui supellestem luculentam in primis, & copiosam B. Mariæ magna legauit ex parte. Missa igitur ab hæredibus crux argentea præclara cum binis candelabris egregio opere factis. Pontificales amictus duo ex veste Attalica: totidem altarium, ac sacerdotum sacris operantium vestes ex aureo textili: toralia insuper, & sacrorum calicum velamina, Phrygio opere, auro argentoque distincta. Ad hæc sacra ara mobilis (petram sacratam vocant) è gemmis compacta: calices aliquot aurei, bini vrceoli argentei cum suo pollubro pulcherrime cælati, aliaque generis eiusdem, haud obscura Roburæ munificentiae argumenta. Porro Vrbinati Cardinali in tutela Lauretana, successit Cardinalis Moronus. hic Vincentium Casalem Lauretanæ rei administrationi præposuit, spectata pietate ac fide virum. Quo Præside Lauretanum instrumentum, ac supellex haud par-

Cod. Laur. V. 6. Brig.

Card. Vrb. D.

Card. Moronus Laur. Patron.

E c u a

March. S.
Crucis D.

ua incrementa cepit. Lychnus egregius cum subiecta patina ex argento librarum xv. vasculum item odoramentarium argenteum Marchionissæ S. Crucis munera fuerunt.

Archid. Au-
striae D.
Bauar. Duc.
filiz D.

Caroli Archiducis Austriae numisma aureum suo nomine inscriptum. Maximilianæ Bauari Ducis filiae corona delicijs magis quam precibus assueta è succino precioso, auro gemmisque discreta: crux aurea gemmis cælatisque operibus insignis, & aliæ præterea gemmæ.

March A-
quaviuæ D.

Alberti Marchionis Aquaviuæ effigies argentea in supplicantis formata morem, decem pondo. Alberti Bauariæ Ducis crux ingens smaragdina, auro pyropisque exornata, & crystallino quasi monti imposita.

Albert. Ba-
uar. Ducis
Donum le-
gregium.

Duodecim aureorum millibus æstimatam ferunt. Et munus per se insigne mittentis dissimulatio insignius fecit. Satis constat, hoc regale donum vulgaribus inuolutum linteis per obscurum hominem esse latum, suppresso donantis nomine. Itaque diu author tam eximij muneris homines latuit. Cæterum Dei utriusque nutu, cui non magis eximium donum, quam donantis egregia moderatio cordi fuerat, tandem doni author proditus, haud minore cum laude regiae munificentiae, quam Christianae modestiae. Amadei Dynastæ (is Emanuele Philiberto Duce est genitus) imago sua in argentea lamina expressa, & auro ac gemmis inclusa, donum est. Virginiae porro Sabellæ Vitelliae effigies votiua ex aurea lamina, ebene inclusa, holoserico villosò substrato. Constantiae Carrettæ corona aurea gemmis, vnionibusque conspicua. Cardinalis Madrucij aurea fibula ingens (quali Cardinales Episcopi uti in Pontificali amiculo solent) tribus margaritarum aceruis, instar nodorum, nobilis: Cardinalis Austriaci crux aurea aureo insidens monti, gemmisque distincta clarissimis. Hæc egregia nobilium virorum ac mulierum dona. Alia porro vulgaria, aut ignotorum, quæ percentete nostri instituti non est. Vnum tamen huius generis non tam precioso, quam precatione donantis insigne, non quæo reti;

Amadei Sa-
bau. D.

Virginiz
Sabel. D.

Constantiz
Carrettæ
Donum.

Card. Ma-
druc. D.

Card. Au-
striaci D.

cere. Aureus annulus egregia smaragdo insignis re-
per-
tus in calice, donum hominis ignoti mortalibus, noti coe-
lestibus, cum hisce verbis in scheda inscriptis.

VIRGO SINGVLARIS. MITES FAC ET CASTOS
O AMOR QVI SEMPER ARDES, ET NVNQVAM EXTINGVERIS
ACCENDE ME, SVSCIPE ME SERVVM TVVM B.

Lauretani templi cultus augetur.

Cap. II.

Casalis interim Præses pro suo munere, Lauretanæ
dignitatis studio flagrans Canonicorum, clerique
vniuersi studia accendere omni ope institit. Ille alternis
hortando rogandoque nunc singulos, nunc vniuersos ad
sua munia incitauit. Ille non dictis magis, quam (quod
efficacissimum suadendi genus est) factis & exemplis per-
pulit ad sedulam Deo Deiparæque operam in augustissi-
ma illorum æde nauandam. Nam cum omnia Canoni-
corum officia siue canendis diuinis laudibus, siue confes-
sionibus audiendis, Præses ipse obiret primus; Canoni-
cos cæterosque pudor haud segniter stimulabat. Ita
quamuis multiplicato labore, haud inuiti sequebantur
Præsidem præeuntem. nemine detrectante munus, quod
ille occupasset. Et Casalis sedula fidelique eorum opera
vsus, egit transegitque cum Patrono, ipsoque Pontifice,
vt auctis Lauretani Cleri laboribus, stipendia pariter au-
gerentur. Cum stipendio cunctorum etiam sedulitas cre-
uit. Canonicis nouo munere ad amplificandum templi
cultum incitatis, Pœnitentiariorum linteis vestibus super-
indutos sericis infulis (stolas vocamus) ornauit. Ex
quo non plus ipsis, quam templo decoris accessit. Duo-
decim inde pueris sacrorum ministris ab se institutis ru-
bræ vestis insigne dedit. Et quia vetus odeum aucto Sa-

*Ann. Lau.
Riv.*

Odeum a
Bifin. Prin.
ornatum.

XII. Apost.
simula. arg.

Viss. Brig.
Hist. Laur.
ocho linguis
mandata.

cærdotum, symphonicorumque numero, erat angustius; nouum multo amplius, multoque commodius instituit ornauitque, sumptu Bisinianensis Principis. Id nunc Odeum vsurpatur, pulcherrime laqueatum, præclatis tabulis pictis, exedrisque visendum. Ad solemne insuper aræ ornatum, duodecim Apostolorum simulacra ex argento sesquicubitalia egregio opere fecit. Fama est constata omnia ex votiuus imaginibus argenteis iam vetustate exoletis; singula vero simulacra esse pondo circiter sexaginta. Ex quo coniectari licet, quanta tandem fuerit talium imaginum copia, quæ summam efficeret septingentarum, ac viginti librarum: quanta sit etiam hodie illiusmodi donorum vis, ac multitudo. Illud verò preclarum, ac frugiferum Casalis inuentum, ut omnium nationum aduenis Lauretanæ historiæ cognoscendæ copia foret, eius capita à Teremano Præsidente olim edita, in octo præcipuas linguas Græcam, Arabicam, Hispanam, Gallicam, Germanam, Illyricam, Latinam, Italicam vertenda curauit. Eademque in totidem ingentibus tabulis descripta medio proposuit templo, non minus decorum ratus B. Mariæ Lauretanæ Domum ab omnibus gentibus, quam historiam linguis omnibus celebrari.

Collegium Illyricum instituitur. Peregrini præsertim illustres laute tractantur.

Cap. III.

Viss. Brig.

AT Gregorius Pont. memor eius, quod initio Pontificatus imberberat, Lauretanæ Domus, reique Christianæ amplificandæ, ut Romæ atque alibi diuersarum nationum; ita Laureti Dalmatarum Collegium instituit, ingens afflictæ nationi, vel auxilium, vel solatium. Quippe tricenos ibi adolescentes litteris, bonisque moribus instrui iussit, haud maiori genti Illyricæ adiumento, quam

quam Aedi Lauretanæ ornamento futuros. His ex arca Lauretana stipendium, certasque ædes, vbi ante erat Nosocomium assignauit, nouo Nosocomio alibi excitato. Illyrici alumni festis diebus in templo linteati sacris solemnibus adesse, ac ministrare iussi: iidem Patribus Societatis Iesu in disciplinam traditi. Porro in sacri cultus curam intentus Pontifex, Musicum organum alterum contulit, sane multiplex, ac varium, & auro picturisque conspicuum. Ex eo tempore bina egregia organa in templo Lauretano esse coeperunt, Iulianum, & Gregorianum, quo maior concentuum varietas solemnia sacra decoraret. Cæterum Cardinali Morono vita functo, Vastauillanus Cardinalis sororis filius à Pontifice subrogatus. Qui Vincentio Casali Massæ Episcopo designato, Vitalem Leonorium sublegit, Laureti Præsidem non poenitendum. Is quippe, vt erat homo industrius, sedula agrorum cultura Lauretanæ Domus vectigalia auctiora fecit, ac benignitate in pauperes peregrinos nihil remissa, in Procerum hospitium lautum ac liberale curam intendit. Itaque nouum, egregiumque conclaue, quod nuper in Pontificijs ædibus extructum erat, magnifice ad hoc ipsum ornauit. Ibi Principes viros excipiens, quæcunque ad hospitalitatis munus pertinebant, summa cum cura exsequebatur. Ita omnes læti domos redibant liberaliter se Laureti habitos, cultosque memorantes. Et ea res fructuosa etiam Lauretanæ Domui, non solum decora Beatæ Mariæ exstitit.

Vital. Leonorius Pref. Lauretan.

Hospitalit. Laur. Dom.

Ducis Gioiosa, & Regis Gallia pietas, ac munificentia in Aedem Lauretanam.

Cap. III.

NVnquam alias ante plures diuersarum gentium Proceres Lauretanam Aedem præsentia sua, ac muneribus

Vit. Brig.

ribus coluerunt. Author est Victorius Brigantius (is Lauretanus sacerdos assiduus, ac pius appendicem scripsit Historiæ Lauretanæ) complures per id tempus Dynastas cum donis venisse Lauretum. Gioiosæ Dux Deiparæ salutandę studio ex Gallia Lauretū profectus, haud minima liberalitatis, quam religionis signa præbuit. Quippe octo dies totos cultui B. Mariæ, & admirationi Aedis Lauretanæ dedit, quo temporis spatio ter in augustissima Virginis cella pastus est coelesti dape. Discessurus autem quatuor aureorum millia in arcam coniecit munificentia memorabili. Nec eo contentus munere, cum ex vrbe Romæ Pontificem de more veneratus diuertisset Florentiam, partem auri summā denuo Lauretanæ Virgini donum misit. doni appendix bini argentei lychni ingentis ponderis fueret, qui assidue ante B. Virginem ardentes eximiam, ac pene regiam testantur munificentiam Gioiosæ Ducis. Hęc pecunia Lauretanarum ædium, quas Principibus viris excipiendis destinatas diximus, bonam condidit partem, eam scilicet, quæ è regione templi Lauretani perducta quidem ad culmen, sed rudis adhuc, & impolita hodie cernitur. Nec regali Galli Ducis munificentia Rex ipse Galliæ cessit. Henricus III. cum Lauretanam Virginem publicis implicatus negotijs visere, ac muneribus colere ipse non posset; Lusianum vnum ex proceribus Galliæ suo loco ad eam destinavit cum regali munere, anno M. D. LXXXIII. Donum votiuum scyphus egregius erat Virgini, vt virilem regi regnoque stirpē impetraret, munus & materia & opere maxime insigne. Scyphus ipse è gemma excauata. lapidem lazuli hodie vocant, veteres saphyrum (vt quibusdam placet) appellabant. hæc gemma eximia magnitudine est, & aureis internitet venis. Operculum scyphi crystallinum tornatile, quod auro circumclusum clarissimæ gemmæ distinguunt. Porro in summo operculo Angelus aureus Gallici regni insigne liliū, adamantinum sustinet manu. Constat quippe liliū ex tribus

Rrgis Fran
ciæ D:egte.

tribus adamantibus auro mira arte illigatis. scyphi pes smaragdinus auro obducitur, atque substernitur, circa gemmis eximijisque vnionibus adornatus. In Ipsa smaragdini pedis solea, quam auream esse diximus, doni author & causa his litteris incisa.

VT QVÆ PROLE TVA MVNDVM REGINA BEASTI
ET REGNVN, ET REGEM PROLE BEARE VELIS
HENRICVS III. FRAN. ET POLON. REX
ANNO M. D. LXXIV.

Cæterum occulto Dei consilio preces interdum non audientis ad voluntatem, vt audiatur ad salutem, donum rarum, votum irritum fuit.

Alia Gallorum Dynastarum numerata.

Cap. V.

DVX inde Humalæ, vnus è primoribus Galliæ Dynastis, Lauretanam Aedem accessit. Ibi solemnibus mysterijs rite procuratis totum fere quattriduum in augustissimo sacello B. Virginis supplex exegit precibus. Deum Deipara muneribus culta, discessit. Egregium Ducis Pernonij munus subinde Lauretum affertur, memorabili quidem insigne miraculo. Dux Pernonius è Vasconia Lugdunum ad Henricum Galliæ Regem tendens, in via Gioiosa Ducem offendit eodẽ petentẽ. Itaque salute data acceptaque, ambo pariter iter facere coeperunt. Ventum erat ad angustam in præruptis rupibus viam, cum Pernonij equus factus est insolentior, & equi insolentia in Domini caput vertit. Pernonius obstinate se erigentem, iactantemque equum cohibere connixus, de altissima rupe agitur præceps. Pro mortuo sublatus in proximam Lugduno villam prope defertur. Hic omnium amicorum carissimus erat Regi. Rex igitur trepido nuncio exci- tus accurrit, totamque ibi transigit noctem, summa opẽ

Vid. Brig.

Ducis Pernonij casus

remedia amicissimo viro adhibenda curans . Et Gioiosa vicem amici sollicitus, pro eius salute Lauretanæ Virginis votum suscipit . Nec frustra id fuit . Paucis horis interiectis , Pernonius liberius iam meante spiritu, alleuare oculos coepit . inde paulatim redeunte animo , circumstantes amicos agnoscere . Ibi Gioiosa, vt illum mentis competentem , laxataque morbi vi , magnitudinem mali sentire vidit , accessit propius : & bono animo esse iussum monet, magnam vt concipiat spem, sibi Beatæ Mariæ Lauretanæ opem affuturam , cui ipsemet paulo ante pro ipso vota fecisset . Rogitat deinde vtrum id votum ratum habeat . Ille cum voce assentiri non posset , capite annuit . Incredibile dictu . paucis horis sensus omnes cum voce pariter recipit . paucis diebus e lecto surgit incolumis . Ergo beneficij satis memor , certum hominem suo loco ad exsoluendam voti religionem destinat : exinde Lauretum : per eum binos solido ex argento angelos cubitales dicat , qui ad pedes B. Mariæ hinc , & hinc accensis perpetuo cereis lucerent , monumentoque essent posteris, Lauretanæ Virginis ope redditam sibi huius lucis vsurâ . Hanc Gallorum Principum pietatem æmulata Claudia Turnonia, arcis Turnoniæ effigiem argenteam misit , seruatae ne arcis votiuum donum , an voluntarium tutelæ Virginis conciliandæ? dono inscriptum .

HOC ARCIS TVRNONIAE.

Marchio Badensis brachio captus ex vulnere diuinitus perfanatur .

Cap. VI.

Viç. Brig.

HAud minor Germanorum Principum in Lauretanam Virginem pietas exstitit, quam Gallorum. Iacobus Badæ Marchio, ex vulnere, quod in Colonjensi tumultu plumbea grande ictus in brachio acceperat , ad vltimum

timum venerat vitæ discrimen. Itaque Beatam Mariam Lauretanam, celebre etiam illis locis nomen, implorat vouens, se, si salutem recuperasset, Lauretum ad eam cum donis iturum. Nec frustra id votum fuit: mox periculo mortis eximitur: breui etiam sanatur, sed ita ut brachium graui vulnere impense læsum, nisi toto corporis trunco, mouere non posset. Igitur simul voti exsoluendi cura, simul recuperandi brachij spes eum ad Lauretanam Virginem adeundam stimulabant. Lauretum se contulit, anno huius seculi LXXXIII. Biduo ante natalem Christi diem. Occultum omnibus suum volebat aduentum. Idcirco octo dumtaxat famulis comitatus venerat. Augustissimum sacellum ingressus, B. Virgini pro recuperata salute enixius grates agit: voti uñque custodibus donum tradit: rogantibus nomen silentio suppressit. Inter dona fuit aureum sacerdotis amiculū, & ex aureo torque pendens hyacinthus eximia magnitudine, ac specie. præcipuum donum aurea veluti pyxis, mira vndique arte cælata. binos fere palmos circuitu amplectitur: & conchæ marine instar bipartita, partibus inuicem nexis, aperitur, clauditurque. Intus Marchionis effigies B. Mariæ supplicantis, salutisque per eam partæ monumentum: extrinsecus in altera parte S. Georgij, ex equo Draconem hasta figentis pulcherrimè cælata, & distincta gemmis imago: in altera simulacrum Susannæ in lauacro à fenibus depræhensæ, eodem opere, ac specie. gratum vsquequaque visentibus spectaculum. At Marchio ut vetus votum exsoluit, nouo se obligat voto, si valetudinem integram recuperet; & adijcit voto preces. In sacrosanctam Deiparæ cellam identidem regressus, expertum eius implorat auxilium: rogat, ut suum beneficium absolutum, ac perfectum velit, reddat brachium, cui reddiderit vitam. ita demum cumulatam, & valetudinem futuram, & gratiam. Inter has preces illo biduo absumpto, cum bona spe in hospitium recipit se sub solis occasum. Nec sua illū spes frustra

March. Bardenfis. D.

Cod. Laur.

ta est. Nox erat Christi natalis, & Marchio cubitum ier-
 rat: Ecce tibi tertia fere vigilia, B. Virgo candida in veste
 collucens, se illi offert in quiete; & bonum animum habe-
 re iusso, brachium manu præhensum extendit illico sanata-
 que. Confestim ille somno expergefactus, ac rei miraculo
 motus famulos inclamat, lumen propere inferri iubens.
 accurrunt impigre illi, illatoque lumine quid tandem rei
 sit rogitant. tum Marchio, quæ dormienti species obuer-
 sata sit, enarrare: brachium Dei, ac Deiparæ dono sanum
 ac vegetum ostentare famulis attonitis rei nouitate, ac
 miraculo. Protinus cuncti pariter venerabundi Dei cle-
 mentiam verbis efferre, B. Mariæ beneficium prædicare,
 coeperunt. Haud facile aliud miraculum magis euidens,
 testatumque. Marchio ipse ubi primum illuxit, Laureta-
 no Præsidi totam rem ordine, uti gesta erat, exposuit. &
 ille tantam rem haudquaquam negligendam ratus mira-
 culum rite consignandum litteris, subscribendumque à
 testibus curauit. Notatum etiam hospitium ubi res acci-
 dit, nimirum id' eius insigne est Vrsus, & cubiculum,
 ipsum requirentibus hodie monstratur. Marchio igitur
 gratis Deo, ac B. Mariæ impense actis, Romam iter in-
 tendit. Quo ut venit, Gregorium Pontificem adit, rem
 omnem enarrat: bis expectam Lauretanæ Virginis opem
 miris extollit laudibus. Addebat miraculo fidem perso-
 na narrantis. Nam Marchionis, utpote Lutheranae di-
 sciplinæ innutriti, animum constabat ab eius sectæ errori-
 bus intactum non fuisse: sed iam apparebat eum de Ca-
 tholica religione, Christi que Vicario recte sentire. Ita-
 que Gregorius multiplicis miraculi admiratione pariter,
 lætitiæque perfusus, Marchionem omni honore coluit.
 Vulgata inde res per Urbem, cunctorumque sermonibus
 celebrata. per eam occasionem Lauretanæ Domus religio
 aucta. Porro Marchio Germaniã repetens rursus Laure-
 tanam Virginem reuisit, iterum de tanto beneficio grates
 agit. Domum inde regressus, magno religioni adiuuen

to fuit; utique apud eos, qui Marchionem ex vulnere captum brachio nuper viderant, tunc diuinitus persanatum videbant: Et ipse dictis, factisque negotium summa adiuuabat ope. Vbicumque opus erat, geminum in suo duplici incommodo Deiparæ auxilium memorabat, Lauretanam Virginem laudibus in coelum ferens. Ita porro vitam ipse instituit, vt omnibus esset innocentiae, ac pietatis exemplum. Valuit Principis authoritas præcipue apud populares suos. Complures eorum ad auitam religionem reuocati: dubij confirmati. multa etiam ab eo præclare instituta, genti suæ saluti futura, nisi immatura mors conscleratorum fraude (vt creditum est) accersita, optimi Principis salubria consilia oppressisset. Cæterum illo extincto, iacta ab eo semina vigere dicuntur, quæ vberes fortasse suo tempore fruges, Deo propitio, fundent.

*Eximia Dona, ac pietas Gulielmi Bauariæ Ducis,
& aliorum Principum Germaniæ.*

Cap. VII.

Constans tam euidentis in nobilissimo Principe miraculi fama Germaniam peruagata, plures Dynastarum ad visendam, ac muneribus colendam Aedem Lauretanam accendit. Horum Gulielmus Bauariæ Dux primas tulit, vir vel opibus, vel pietate Germani nominis longe princeps. Hic Marchionis Badensis consobrini sui valetudine mire lætus, & paternæ in Virginem Lauretanam munificentiae satis memor, regalis opulentiae dona partim misit Lauretum, partim attulit. Inter dona missa erant equus generosissimus, laminaque argentea ebene inclusa, vbi B. Mariæ Iesum puerum gremio gestantis, Iosepho fugæ comite in Aegyptum, effigies expressa cernitur. Cæ delabrum item argenteum pensile, non magis pondere,

*Codic. Laur.
Duc. Bauariz D.*

quam opere egregium. pondus est librarum LXXX. opus autem eiusmodi, ut quatuor & viginti veluti rami ex eodem emineant trūco, scite omnes venusteque dispositi, adeo ut totidem cereos satis laxè sustineant. Ergo id candelabrum in ipsa Virginis cella perpetuo ante eius effigiem pendet: nobile omnino Bauari Ducis donum; sed hoc nobilius, quod dotatum venit. Dotis nomine perpetuum assignatum à Duce stipendium, ut quotannis per quadragenos dies festos ac solemnes, candelis vicenis, & quaternis candidis B. Virgini luceat. Inde Dux ipse sua munera fecutus: & quatuor dumtaxat comitantibus, Lauretum mutatis subinde equis cucurrit ignotus. Annus agebatur M. D. LXXXV. Eximia tanti Principis modestia pietatem quoque insigniorem fecit. Namque humanas aspernatus delicias, ut diuinas liquidius hauriret, publicum, magnificumque Principibus excipiendis destinatum hospitium posthabuit priuato, tenuique. Quippe ex aulici strepitus, pomperque fastidio, auidus religiosæ quietis, ad Patres Societatis Iesu, de quo ordine optimè meritus erat, persamiliariter diuertit. Ibique apud eos dies aliquot diuersatus est, vulgari quidem victu, cultuque contentus. Cæterum tanta virtus diu latere non potuit. Præses Bauari Ducis aduentu cognito, prope ad eum venit: perliberaliter inuitat hospitio, rogitat, vrget, instat: demum ut obfirmato animo recusantem vidit, incepto irrito discedit. Nec minor in templo modestia Ducis fuit, quàm in hospitio fuerat. Scabellum ad genua submittenda, sellaque ad confidendum apparatus erant pœne regio cultu. At ille non luxum ex Lauretana Aede, sed pietatem petens, adeo aspernatus est ea, ut ne aspexerit quidem. In augustissima porro Virginis cella vsque eo Christiana eius humilitas, pietasque enituerunt; ut cæteris miraculo forent. Nam tanta animi corporisque submissione supplicabat in turba; ut vnum aliquem de populo crederes. Obuersabatur credo eius animo Dei filius, qui cum in forma

Dei

Dei esset inibi exinanivit semetipsum formam serui accipiens. Ita porro assiduus erat in supplicando, vt in B. Virginis Domo habitare videretur. Nec obscuriore Laureti reliquit munificentiae suae, quam religionis vestigia. Praecipuum eius donum fuit libellus ex auro solido, qui trifariam diuisus, quatuor velut paginis gemmata sigilla, egregiasque imagines continet. Integumentum ex auro, vnionibus, gemmisque clarissimis, opere mirabili perfectum. pendet ex tribus catellis aureis, quas ex auro fluentes annulo ingens sapphirus exceptit. Fama est, hoc donum octo aureorum millibus aestimatum. Nec ferme aliud est in Aedis Lauretae thesauris, quod iucundius a peregrinis, auidiusque visatur. adeo non solum ornatus, sed etiam interiorum imaginum, sigillorumque eximia pulchritudo spectantium oculos capit, arte certante cum copia. Eiusdem donum Christus aureus fuit, ea specie qua rediuuius exstitit è sepulchro: sed sepulcrum adamantibus, pyropisque collucet. Egregia Bauari Ducis pietas multis Germaniae proceribus exemplo fuit Lauretae Virginis salutandae, colendaeque muneribus, quorum deinde aduentus in Xysti V. Pontificatum incidit. Ducis tamen Bransuichienlis vxor amiculum argenteum B. Virginis, auro distinctum opere Phrygio, egregiam quoque arae vestem, margaritis, adamantibus, pyropisque distinctam, donauit portauit Gregorio Pontifice. Cardinalis porro Madrutius ex legatione, qua apud Rodolphum Caesarem functus erat, reuersus, crucem argenteam talium legatorum insigne, Lauretae Virgini donum tulit, legationis feliciter obitae illius praesidio atque ope monumentum.

Duc. Bauariae D. eximium.

Duc. Bransuichien. D.

Card. Madrutij D.

*Italia Principum pietas, ac dona.**Cap. VIII.*

Vit. Brig.
Ioa. Piccol-
hominei D.

Duaræ D.
Vit. Brig.

Ludou. Mar-
tinengi D.
March. Es-
ten. D.

Duc. Atriæ
D.

Duc. Terræ
Nouæ D.

Duc. Sabau-
diæ D. egre-
gium.
Card. Colu-
mnæ D.
Card. Ara-
gon. D.

Card. Ria-
rij D.
Card. Cusa-
ni D.

Greg. XIII.
Pont. D.

Nec obscura per id tempus Italiæ Procerum pietas, aut liberalitas fuit. Ioannes Piccolhomineus laminam argenteam, in qua muli duo lecticam ferentes expressi, quorum alter hominem humi iacentem calcibus petit, haud dubium depulsi Virginis ope discriminis argumentum. Ioannes Baptista Duara Gonzaga compedes argenteas pro ferreis, quibus vincus fuerat, donum attulit, indicium partæ per Virginem libertatis. Ludouicus Martinengus Brixienſis calices quatuor ex argento inaurato. Marchionissa Estensis suam, filijque sui imaginem B. Mariæ supplicanſem ex lamina argentea pondo XIII. Dux Atriæ bina Angelorum simulacra sesquicubitalia præclaro opere, pondo XXXVI, quæ ante B. Virginem, apud aram ipsam locata ardentes cereos perpetuo præferunt. Votiuum id donum esse titulus basi incisus ostendit. Dux Terræ nouæ lychnum argenteum pensilem librarum XXII, haud minus opere, quam pondere egregium. Emmanuel Philibertus Dux Sabaudiaë effigiem suam corona, sceptroque insignem, in supplicantis modum ex auro expressam, pondo librarum X. Cardinalis Columna Piceni legatus vas argenteum opere eximio, pondere non contemnendo. Cardinalis Aragonius calicem aureum opere, gemmis, & margaritis insignem, crucem crystallinam cum Christi effigie aurea, & quatuor candelabra argentea pulcherrime facta. Cardinalis Riarius aræ, & sacerdotis ornatum ex veste Damascena. Augustinus Cusanus, qui subinde in Cardinalium Collegium est cooptratus, sacerdotis aræque vestem ex auro, argentoque contextam Lauretanaë Virgini donum dedit. Et Gregorius ipse Pontifex Lauretana Domo cultu, ac muneribus aucta admodum

latus

lætus, suum quoque proprium Pontificis donum exstare voluit. Romani Pontifices Dominica Quadragenarij ieiunij quarta (ea ab Missæ introitu, Dominica lætare dicitur) veteri solemnique more Rosam auream consecrant. Ea stirps est, seu planta rosarum vernantium ex auro, quæ aureo inserta vasculo, & ex tripode eminens aureo, sesquicubitalem altitudinem facile excedit. Aureis nummis æstimari fertur circiter mille. Pontificale hoc donum Reginis plerunque mitti solitum, Gregorius Lauretanæ Virgini utpote reginæ mortalium & cœlestium misit. Et exstat in medio vasculo titulus donantis monumētum. Porro Nicolaus Gaetanus Cardinalis Sermonetæ nouo doni genere per id tempus Lauretanā Aedem honestauit. Hic siue communi familiæ (erat enim ex gente Bonifacij VIII, cuius Pontificatum sacrosanctæ cellæ in Italiam aduentus insignem fecerat) seu priuato quodam studio, Lauretanæ Virgini vnice deditus erat. Itaque sanus, ac valens in templo Lauretano, haud procul Deiparæ cella, sedem sepulcro suo delegit, idque magnifico sane opere exstruxit. Præclara utique ac perampla est monumenti species, vario distincta marmore; & æneo Nicolai Cardinalis simulacro pulcherrime facto insignis. Tabula marmorea sub eo posita his incisa litteris.

Card. Sermonetæ D.

NICOLAVS GAETANVS CARDINALIS SERMONETA
 GENTILIS PAPÆ BONIF. VIII. CVM SVB ID TEMPVS
 QVO ILLE PONTIFICATVM INIIT, SANCTAM HANC
 DOMVM HIC TANDEM DIVINITVS CONSEDISSE
 ET MVLTÀ SE A DEO OPT. MAX. B. VIRG. DEIPARÆ
 PRECIBVS OBTINVISSE MEMINISSET, SPERANS
 EIVSDEM OPEM MORIENTI NON DEFVTVRAM
 MONVMENTVM HOC MARMOREVM. VIVENS ET
 INCOLVMIS SIBI FACIENDVM CVRAVIT, ATQVE
 IN EO VBI MORTALITATEM EXVISSET, CORPVS
 SVVM RECONDI VOLVIT ANN. AGENS LIV.
 OBIIT ANNOS NATVS FERME LX.
 ANN. SAL. HVM. M. D. LXXXV.
 MENSE MAIO.

Nico-

Nicolaus igitur vita functus ab vrbe Roma Lauretum defertur. Ibi funus maximo apparatu factum, & absoluto dudum sepulcro corpus illatum, lapisque superpositus cum hoc titulo.

HIC HABITABO QVONIAM ELEGI EAM.

Exstat hodie in templo Lauretano stragulum ingens ex veste Attalica, quod vndique ambit fascia prægrandis ex holoserico villosa, nigro, quâ gentilitijs Gaetanæ familiæ insignibus, quâ crucibus aureis magnificè distincta; haud obscurum magnifici funeris argumentum.

Lapidum, calcisue particulas ex sacrosancta Domo auferentium temeritas diuinitus vindicatur.

Cap. VIII.

Viſt. Brig.

Eodem ipſo anno, qui fuit à Chriſto nato M. D. LXXXV. nouo miraculo intellectum eſt, quantæ curæ ſit Deo Lauretana Domus. Lapidis fragmentum relatum eſt ex Sicilia, cuius ablati, & culpa vetuſtior, & pœna longinquior Panormitanus ciuis viginti ante annis Lauretum profectus lapidè è ſacra ſurripuerat cella. Nec quantacumque pietatis in temerario factò ſpecies, aut interdicti Pontificalis ignoratio diuinam auertit iram. Domum regréſſus graui extemplo implicatur morbo: ac ne repentini mali cauſa dubia foret, quotannis circa id tempus, quo culpam admiferat, poenam luebat. Septembri meſe, aut certe Octobri, deficientibus ſubito viribus atroci vrgebatur feбри. Nec medentium iudicio naturalis vlla morbo ſuberat cauſa, & ipſe culpam pietatis nomine inuolutam minime agnoſcebat. Tenuit ea res annos viginti: per quos annos inſanabili morbo nec cauſa, nec finis inueniebatut. Ad extremum cum alia nulla cauſa appareret redeuntis in orbem mali; religio ſubiijt ægrum animum, & conſcientia ſtimulante ſacerdoti vulnus aperuit.

Ille

Ille enimvero temerariam pietatem talis morbi originem esse ait, impense monens, vt sacro lapide restituto, salutem in tuto locaret suam. Haud surdis hæc auribus dicta. Aeger veluti cœlesti voce iussus, lapidem eidem tradit remittendum, vnde olim ab se fuerat ablatus. Nec mora. saxo illo reddito, æger valetudinem recepit. Et res satis testata. Io: Baptista Carminata Societati Iesu Præpositus in Sicilia Prouincia, sacrum lapidem cum litteris totam rem enarrantibus Romam destinauit ad Cardinalem Vastauil lanum Laureti Patronum. Ille eundem lapidem Leonorio Lauretano Præsidi cum Siciliensibus litteris transmissum suo reponi loco iussit. Leonorius ergo simul ac primum ad Lauretum perlatum est lapis; solemnibus supplicationibus indicta, obuiam ei procedit ad portam. Inde saxum miraculo clarum, quanta maxima potest pompa ad sacrum deferretur Aedem. Mira res dictu, visuque. Vix sacrosanctæ Domui illatum erat, cum statim (tanquam Deo monstrante) vacuus apparuit locus, vnde viginti ab hinc annis fragmentum illud auulsam esse constabat. Reposito in suum locum cum nota addita index miraculi, comprimendæ peregrinorum audaciæ. Per ea quippe tempora in minoribus lapidum fragmentis noua subinde mortalium temeritas noui prodendi exempli materiam Deo præbuerat. Multa inuenio exempla multorum, qui idem ausi celeriter poenas dederunt stultitiæ suæ, quoad malis docti ablata reddiderunt. Ea nos, ne similitudo satietatem pariat, omitemus. Nec sacrorum lapidum maior, quam calcis interlitiæ, qua lapides colligantur inter se, per idem ferme tempus Dei curâ exstitit. Alexandria vrbs est Longobardiæ haud ignobilis, in Alexandri Tertij Pontificis Maximi gratiam à foederatis ciuitatibus condita appellataque. Huius ciuis Lauretum profectus paululum calcis furto abstulerat è sacrosancta Virginis cella. Inde domum regressus comminutam calcem simul cū cerea agni cœlestis effigie includit argento. Cæterum stulta pietas

Deo Deiparæque grata haudquaquam fuit. Vbi primum ille thecam (incertum quam ob causam) de coniugis suæ collo suspendit, Dæmonum Dux eam inuasit, cum non exigua satellitum suorum manu. Iamque annum nonum infelix mulier non sine ingenti viri sui dolore miseris vexabatur modis; cum remedium illi diuina benignitas obtulit. Io: Baptista Vanninus Sacerdos è Societate Iesu per id tempus Alexãdriæ sermones sacros de more habebat ad populum. Is vbi rem cognouit ex ipso viro, tanti mali authore, hortatur eum, vt sacrum illum restituat puluerem, si fecerit, haud dubie coniugem breui ab exagitatore Diabolo liberam fore. Facile persuasum. Ergo ille sacram calcem theca exemptam Vannino ipsemet tradidit, orans, vt primo quoque tempore remittat eam Lauretum. Nec alterutrum spes fefellit. Paucis intermissis diebus, non tam exorcismorum vis, quam B. Mariæ deprecatio ex obsessæ mulieris corpore tres Dæmones exagitatores excussit. Confestim igitur Vanninus creditam sibi calcem theca inclusam Lauretum ad Rectorem Societatis Iesu destinat, rogans per litteras, vt simul quod ablatum erat Lauretanæ restitueret Domui, simul miseræ illi feminæ pacem, ac veniam à B. Virgine oraret: quo scilicet cæteris vexatoribus Diabolis expulsis, pristinam ei redderet sanitatem. Quod deinde ita vt orauerat, euenisse compertum est. Relata calx honesto asseruatur loco, documentum mortalibus, ne tale quid ardeant. Exstant quoque Vannini litteræ. Tertio Idus Nouembris, Anno M. D. L X X I X. datæ, miraculi testes.

Epidauria navis insigni miraculo è manibus piratarum eripitur.

Cap. X.

CAeterum nobilissimum maximeque illustrem Grego-
rij Pontificatum nobili illustrique claudamus mi-
raculo. Epidauria navis preciosis onusta mercibus per
eadem tempora Constantinopoli redibat Epidaurum. Ra-
gusam vulgus appellat. In medio cursu, tanta subito ma-
ris malacia, ac tranquillitas exstitit; vt deficiente vento
navis oneraria se loco mouere non posset. Extemplo plu-
res adfuerunt myoparones piratarum, qui circumfusi de-
stitutam nauim summa vi oppugnare coeperunt. Christia-
ni primum & si pauciores numero, Barbarorum impetum
egregie sustinebant. Ad vltimum labore, ac vulneribus
defatigati cedebant, nec viribus, nec animis pares. Iam
prope res erat, vt victi caperentur à Barbaris, cum subijt
eorum animos memoria Lauretanæ Virginis. Eam igitur
cuncti inuocantes vouent, si imminenti eximantur peri-
culo, egregium calicem Aedi Lauretanæ donum laturos:
atque inibi labes animorum sacra confessione pariter abs-
tersuros. Nec mistæ voto preces in irritum cecidere. Re-
pente spissa exorta caligo intendentibus se tenebris con-
didit lucem: & piratis prædæ inhiantibus conspectum
Epidauriæ navis eripuit. Agnouere Christiani Deiparæ
auxilium: & lætitia ex metu gestientes, Deo Deique ma-
tri certatim grates agebant. Contra furere, ac fremere
Barbari dolore ereptæ de manibus prædæ, & tamen om-
nia conati, vt recuperent amissâ. Sed frustra. Incubâs mari
quædâ quasi nox iâ prospectum abstulerat: & Barbari haud
secus quam in cæcis tenebris errabant. Inter hæc. ecce tibi
peropportuna inter nebulam afflans aura onerariam im-
pellit. Ita navis B. Maria fauente, periculo erepta Epi-
daurum

*Anna. Laur.
Rier.*

daurum appellitur . Inde nautæ , vectoresque Lauretum petunt , vota persoluunt . Hæ ferme Lauretanæ res Gregorio Pont. Max. euenerunt .

*Lauretum à Xysto V. ciuitatis iure donatum
Episcopali sede decoratur .
Cap. XI.*

EXinde Xystus V. Gregorij æmulator , vt cæteris rebus inferior videri noluit ; ita studio Lauretani cultus augendi , voluit haberi prior . Is quippe in Piceno natus , præcipuam Picentium Patronam òmni ope ab se ornamendam existimauit . Itaque velut Marcelli II. Pontif. consilia exsequeretur , Lauretum ciuitatis iure donatum Episcopali sede decorauit , aliquot circa oppidis ei contributis . Primus Lauretanus Episcopus Franciscus Cantucius fuit ciuis Perusinus , vir doctrina æque , ac sanctimonia clarus , qui nouam sedem egregijs imbuit institutis , exemplisque . At Xystus ne Lauretanæ vrbs nomen vanum , aut tenue foret , collem Laureto proximum (Montem Regalem incolæ appellant) coemptum æquare institit . ita nouæ vrbi amplificandæ spatium ab ea parte fieri cœptum . Huic spatio coædificando , singulis Piceni ciuitatibus imperatum , vt suas quæque inibi excitarent ædes . Haud grauate obtemperatum . Interim Pontifex Picenum , cæteramque Pontificiam regionem latrocinijs infestam non magis ferro , quam auro salubri ratione pacauit . Quippe latronibus ipsis , atque exulibus impunitatis , ac præmij spe in socios incitatis , Duces eorum cæsi , cæteri partim interfecti à socijs , partim ob interfectos socios restituti . Ergo Picentium ciuitates Picenti Pontifici , & de sua gente , & de Aede Lauretana optime merito egregiam ex ære statuam locauerunt . Nec suis per id tempus ornamentis Aedes Lauretana

caruit

caruit. Pilæ, quæ pro columnis fornicem sustinent, & ipsa templi fornix, Cantucij Episcopi sumptu, marmorato opere adornari cœpta. Sacellum vnum è maioribus à Cardinali Aragonio picturis D. Thomæ Aquinatis præclare facta exprimentibus, gypso, auroque adornatum. Sacellum porro omnium maximum à Ducibus Hetruriæ, & Bauariæ expetitur, dirimendi certaminis causa, à communi Picentium eximijs pictorum platarumque operibus excultum, plurimoque exornatum auro. Inter hæc Leonorius Laureti Præses ornandæ, augendæque rei Lauretanæ intentus, Lactantij Venturæ nobilis architecti opera, facië Basilicæ opus à Gregorio maxima ex parte perfectum, ad culmen pene perduxit. Bonam Pontificiarum ædium partem excitauit è regione templi. Et Ferdinandus Archidux Austriæ de Lauretana ædificatione admonitus à Duce Bauariæ, eiusdem instinctu Lauretanæ Virginis cæsam è sylua materiam donauit. quæ in onerariam imposita, & Adriatico commissa mari Lauretum incolumis B. Maria fauente peruenit. In ea magna vis erat ingentium trabiû asserumque facile tribus aureorum millibus æstimabilis.

Card. Aragon. sacell.

Sacel. comm. Picen.

Archiducis Aust. D.

*Cardinalis Gioiosa suum Gallie patrociniū
Virgini Lauretanæ commendat.*

Cap. XII.

CAntucius inde primus Laureti Episcopus, septimo quam Episcopatum inierat mense, excessit e vita. Ingens bonis omnibus sui desiderium reliquit, pauperibus maxime, quorum parens habebatur. Porro tanta cum sanctitatis fama profecuta est, vt facile appareret, verum esse, quod prouerbij obtinet locum: primum cuiusque ciuitatis Episcopum sanctum esse oportere. Cantucio sub lectus Rutilius Benzonijs ciuis Ro: qui eruditione, & Ecclesiasticæ dignitatis studio clarus, quæ sacris concioni-

Vid. Brig.

Rutilius Benzonijs Episcopus Lan.

bus

bus, quâ præclaris institutis Lauretanam ædem excoluit, ut iam sacro cultu, ac maiestate, nulli propemodum sacrarum ædium sit secunda. Sub id tempus Cardinalis Gioiosa nouus Galliæ Patronus Romam petens ex Gallia, cum nobilissimorum hominû comitatu Lauretum diuertit. Deductus est in Aedem Lauretanam à Mattheucio Archiepiscopo Raguseo, eodemque Anconæ Prætorè, Octauio Bandino Piceni Præfide, & Rutilio Benzoni Episcopo Laurerano, qui aduentanti Cardinali obuiam processerant. Ibi Gioiosa in Virginis cella pie admodum facris operatus, sibi in animo esse dixit, suum Galliæ patrocinium certissimæ mortalium Patronæ impensius commendare: ac proinde solennem quadraginta horarum supplicationem inibi instituire. Pium Cardinalis consilium non modo authoritas probauit Lauretani Episcopi, sed etiam concio decorauit. A cõcione supplicatio summis hominû studijs celebrata, tum à Clero Lauretano, oppidanisque, tum à Capucinatorum manu, quam ad id Gioiosa secum adduxerat. Cardinalis autem in eo cuius ipse author foret, nemini cedens, suis cæterisque omnibus, vel pietatis, vel modestiæ exemplo fuit.

*Cardinalis Galli Patroni Lauretani egregia
studia erga Beatam Virginem.*

Cap. XIII.

Vis. Brig.

CAeterum ille annus haud celebrior Lauretanis rebus fuit quam funestior. Biduo post peractas supplicationes, Leonorius Laureti Prætor, Patronus inde Cardinalis Vastauillanus, alter super alterum pestifero morbo absumpti. Itaque Lauretana tutela delata ad Anton. Mariam Cardinalem Gallum, tum Perusinum Episcopû, nunc Auximatem. Ab eo Io: Franciscus Gallus patruus Lauretanæ administrationi præpositus. Nec ita multo post

Card. Gal-
lus Patron.
Lauretanus
Franc. Gal.
Præfes.

post Cardin. Gallus nouus Patronus Lauretum Pontificis iussa contulit se. Ibi summa omnium ordinum læticia & gratulatione exceptus, creandorum Lauretanæ ciuitatis Magistratum leges, ac iura descripsit. Annus tum agebatur à Virg. part. M. D. LXXXVII. Quo eodem anno signum æneum Xysti Quinti Pontificis Maximi pulcherrime factum Berardini manu, summis studijs Lauretanorum, Picentiumque, maxima accolarum, peregrinorumque frequentia in templi gradibus positum est. Exinde Io: Francisco Gallo Laureti Præside, templi facies ad fastigium aliquando perducta, egregium sanæ Aedis Lauretanæ decus. Quippe & magnifice descripta est, & perfecta solerter. Tota constat ex Istro lapide (is ex Istria aduectus, Tiburtini, quo tantopere vsi sunt olim, & vtuntur hodie Romani, speciem reddit) ex amussim quadrato. tanto autem artificio structa, vt tantum opus pene ex vna lapidis gleba constare dicas. In media facie tanquã os, ianua patet maxima, striatis columnis marmoreis, & arcuata corona insignis. Huius latera binæ ianux minores cingunt stylobatis, parastatisque columnis interpositæ, quibus facies subnixæ consurgit. Supra ianuam maximam, B. Mariæ paruum filium complexæ effigies ænea visitur pulcherrime facta, Lombardi manu. Sub fastigio in ipsa fronte ingens fenestram oculi instar, striatis columnis, cælatisque operibus adornata Basilicæ lumen præbet. Super fenestram titulus Aedis Lauretanæ aureis litteris in Luculleo marmore incisus. DEIPARAE DOMVS, VBI VERBUM CARO FACTVM EST. Humiliores ianuis minoribus fenestram data: quæ Basilicæ alis impertiant lumen. Et supra hasce fenestras sua cuique inscriptio in pari marmore, aureis pariter incisa litteris altera est.

Lauret. Tem
pli facies.

SIXTVS V. PONT. MAX. PICENVS
ECCLESIAM HANC EX COLLEGIATA
CATHEDRALEM CONSTITVIT

XVI. KAL. APR. AN. M. D. LXXXVI. P. AN. I
Altera verò .

SIXTVS V. PONT. MAX. PICENVS |
LAVRETI OPPIDVM
EPISCOPALI DIGNITATE ORNATVM
CIVITATIS IVRE DONAVIT
AN. M. D. LXXXVI. P. AN. I.

Abolutum erat opus, nisi quod gradus desiderabantur, quibus ascenderetur in templum. Igitur Io. Francisci Galli successor Hieronymus Gabutius novos gradus ab illo inchoatos ex Istro itē lapide satis ample magnificeque perfecit. Idem laternam egregiā templi hemisphærio imposuit. Ea quoque ex eodem structa saxo, constat columnis octo nouenorum pedum, opere Ionico. Intercolumnia fenestras octo præbent arcuatas, quibus aliæ totidem superaditæ latitudine pares, altitudinē longe minores. Super has corona ducta, culmen octo quasi costis discretum sustinet. Id vero similiter, vt hemisphærium, plumbeis interctum laminis longe lateque conspicitur. Cardinalis porro Gallus, vt eum sua pietas admonebat, ab Aede ornanda ad pauperes subleuandos versus, congesta ingenti pecuniæ vi, Laureti Montem Pietatis instituit: vbi pauperibus oppidanis pecunia mutua daretur gratis, ne cogentur iniquitatem subire sceneratorum. Cæterum illud maxime memorabile Xysti V. Pont. munus, (alij ad Gregorium XIII. trahunt) quod Lauretani templi valvas ex ære cælandas locauit aureorum millibus XL. Trium ianuarum fores erunt æneæ, vbi sacrarum historiarum argumenta mirabili opere cæлата visantur. Magnum omnino opus, ac multorum annorum. Et quantum ex principijs coniectare licet, longe egregium ac mirabile. Sic prorsus, vt nobilissimis S. Ioannis Baptistæ valuis, quæ Florentiæ miraculo sunt, ab ijs qui vtrasque inspexerunt, haud immerito

rito

rito conferantur: maximum utique Lauretano templo ornamentum, & iucundissimum peregrinis spectaculum præbituræ.

Dona Lauretana Virgini lata misæ.

Cap. XIII.

NEC vero Lauretana Domus pauperum incolarum cōmodis feruens peregrinorum muneribus caruit. Fabricorum ferrariorum Bononiensis sodalitas ingens candelabrum fusile ex aurichalco donum portauit, non minus opere, quam inusitata magnitudine, ac pondere visendū. Catharina Medicea Franciæ Regina, ac Regum mater lychnum argenteum & pondere, & artificio insignem, donum Lauretanae Virgini misit cum dote, vt perpetuo luaceret. Ducis Cluiæ vxor amiculum B. Virginis aureum, argento illud opere Phrygio, effigiemque suam in lamina argentea B. Mariæ Lauretanae supplicentem: sed hoc posterius donum commune multorum. Parmensis Ducis filia binas, Federicus Tomacellus, & Antonius Spinellus Neapolitani, Alphonfus Vicecomes Mediolanensis, Marchio Capursius, & Episcopus Eugubinus singulas laminas argenteas cum effigie quisque sua supplice, quaternarum fere librarum: Marchio Vasti imaginem suam in aureo orbe minutis adamantibus, pyropisque circumfulgente depictam Lauretanae Virgini consecrarunt. Horum donorum, plæraque votiuæ esse indicat Eugubinae laminæ titulus. EXAUDITA EST ORATIO TVA. Cæterum hi sua, alij suorum votiuæ simulacra miserunt. Princeps Stilianus argenteam filioli sui effigiem Deiparæ dicauit supplicē. Liuia Pignatella Neapolitana viri sui paruum filium B. Mariæ offerentis imaginem, ex argento expressam pondo quatuor. Princeps Amalphetana infantem argenteum fascijs obligatum, ponderis dimidio maioris. Philibertus Emmanuel Dux Sabaudia donum in hoc gene-

*Codic. Leurr.
Bononiensis
Sodalit. D.*

*Reginæ Fræ
ciz D.*

*Duc. Cluiæ
D.*

*Duc. Parm.
filiz D.
Fed. Tomæ
Ant. Spinell.
Alfon. Vice-
com. D.
March. Cap-
ursij D.
Ep. Eugu. D.
March. Vasti
D.*

*Princip. Stilianus
D.
Liuia Pignatella
D.*

*Princip. Amalphet.
D.
Ducis Sabaudia
D. egre*

H h re egre-

re egregium, infantis fascijs inuoluti simulacrum aureum iustæ staturæ, ob filium B. Mariæ precibus ex recenti matrimonio genitum. Quin etiam Cornetana Ciuitas suæ urbis simulacrum in lamina argentea ebene inclusa, donū portauit, subiecto titulo insigne. CORNETVM CIVITAS FIDELIS, Ab alijs porro sacra supellex data. Guilielmus Mantuæ Dux bina candelabra ex argento sexquicubitalia, Christique crucifixi effigiē præclaram ex auro in cruce aurea: omnia mirabili opere, atque arte perfecta B. Virgini dona trāsmisit. Nec ita multo post Mantuæ Princeps paternam pietatem æmulatus, aræ, sacerdotis, ministrorum solenni ceremonia sacrificantium vestes argenteas opere Phrygio, margaritis, auroque distinctas, votiuam pro suscepta prole munera attulit. Marchio Imperialis Auria vir insigni aduersus Lauretanam Virginem religione, aureum cum patina calicem, lychnumque triplicem argenteum, pondere iuxta, & opere eximium tulit, quem ab se certo stipendio dotatum præcipuis diebus festis in medio ardere sacello voluit. Indident lychnus alius argenteus pender egregio opere trifariam distinctus, votiuum Marchionis Lippæi Mediolanensis donum. Comes quoque Oliuarensis Catholici Regis apud Pontificem Legatus cum coniuge Lauretum profectus, lychnum argenteum B. Mariæ dono dedit. Aræ insuper, & sacerdotis vestem auro, argentoque fulgentem, opere Lusitanico sane egregio, & dona ingenti pecunia cumulauit. Proregina Neapolitana argenteum ciborium auro illusum, magnifico opere cælatum. Portia Vitellia Christi crucifixi effigiem auream hebeno inclusam. Cardinalis Austriacus bina candelabra solido ex hebeno gemis, auroque distincta. Hieronymus Grimaldus Genuensis totidem candelabra ex argento cubitalia pondo XV. Lychni præterea argentei non vulgari pondere, atque opere complures, tacitis donantium nominibus, lati: vnus aureus multorum instar, Francisci Mariæ Vrbinatiū Ducis donū, non materia magis,

Corneti simulac. arg.

Duc. Mantuani D.

Principis Mant. D.

March. Imperial. D.

March. Lippæi D. Comit. Oliuaren. D.

Proreg. Neap. D. Portiæ Vitell. D. Card. Austriac. D. Hieron. Grimaldi D.

Duc. Vrbinatiū D.

gis, quam opere inclytum. Lychnus quippe trium angelorum humeris sustinetur, & Angeli ramos quernos (insigne id est Roburæ familiæ) prætendunt manibus. totum opus ex auro solido mirabili arte perfectum pondo librarum decem. Ergo ob eximiam dignationem, præcipuus ei locus datus, vt ante ipsa ora B. Virginis medius inter argenteos lychnos ex catellis aureis pendens perpetuo luceat. Iam altarium vestes aureæ singulæ dono datæ a Marchione Robureo, itemque à Benedicto Cardinali Iustiano, à Camilla Peretra Xysti Pont. sorore germana, quæ etiam amiculum B. Mariæ tulit, auro, Phrygioque opere visendum. Aliud amiculum dono misit Dux Bouini femina lectissima ex holoserico raso violaceo, margaritis, gemmisque consperso ad regiam magnificentiam, nisi breuitas obstaret. Attalicam quoque vestem preciosis subtilissimam pellibus, cursorum præmium Florentiæ. Iudis partum Iustus Iustei. Comes Veronensis B. Mariæ velut authori virtutis cōsecrauit. Ab alijs alia B. Virgini ornadæ dona ex mūdo fere muliebri deprōpta. Dux Cluiæ eximia pietate mulier torquem aureum pōdere iuxta, & opere eximiū: armillas aureas pyropis, adamantibusque distinctas: aureumque anulum nobili gemma insignem dono dedit. Vidobonus eques Ducis Bauaræ œconomus suo, & coniugis suæ nomine, binos aureos annulos adamante, ac pyropo insignes inuicem insertos, quibus inscripum est. QVOS DEVS. CONIUNXIT, HOMO NON SEPARRET. Ludouicus Georgius Papiensis torquem aureum libralem eleganti opere perfectum. Marchus Antonius Blanchettus Bononiensis coronam gemmeam auro illigatam. Casteluetrani Principis coniux aureum orbem ingentis instar numismatis, adamantibus, smaragdīs, margaritisque fulgentem. Illud vero haud magis doni precio quam donandi modo memorabile. Comes Antonius Martinengus cum Caratæ Marchionis filia de gemmata parua molis, sed ingentis pretij cruce, multos iam discepta-

March. Roburei D.

Card. Iustiani D.
Camillæ Peretræ D.

Duc. Bouini D.

Comit. Iustii D.

Duc. Cluiæ D.

Equit. Vidoboni D.

Ludouici Georgij D.
M. Ant. Blanche ti D.
Princip. Casteluetr. D.

Comit Martinengi D.

rat annos. Cum nullus litis exitus reperiretur, conuenit inter eos, vt controuersa crux Lauretanæ Virgini adiudicaretur. Gratum id Deiparę fuisse docuit euentus. Eam crucem depositam apud se Hieronyma Columna Dux Montis Leonis habebat. Igitur sorte quadam diuinitus accidit, vt cum Martinengus religionis ergo ad Aedem Lauretanam venisset ineunte Maio, eodem tempore, iisdemque diebus Hieronyma quoque veniret, Martinengi aduentus prorsus ignara. Ergo illum ex improviso Laureti conspicata obstupuit primo: inde salute data, redditaque, crucem illam B. Mariæ adiudicatam se mira opportunità secum attulisse ait. Et aderat solennis inuentæ Christi Cruci dies. Itaque ambo rei diuinitus attemperatæ miraculo attoniti, ad sacrosanctam cellam pariter pergunt: gemmatamque crucem, ipso die Cruci sacro dedicant Virgini. dicat illam suo tempore repetiisse depositum. Ea crux hodie è gemmata B. Virginis Zona pender eximij ornamenti præcipuum decus. constat quippe adamantibus satis magnis novem, quos tres vniones ingenti magnitudine instar cerasorum adornant. quatuor circiter aureorum millibus æstimatur.

Episcopus Hybernus bis Hereticorum piratarum manus euadit. Adolefcens præfenti naufragio eripitur. Cap. XV.

NEC muneribus, quam miraculis clarior per id tempus Lauretana Aedes exstitit. Edmundus Hybernus Ardacacensis Episcopus eodem ferme tempore duplicis voti reus Lauretum venit. Veniendi causa hæc fuit. Is ob religionē ab Elisabetha Angliæ Regina pulsus in exilium, cum fidis aliquot famulis profugerat in Scotiam. Sed vnde præsidium quærebat, periculum exstitit. Scotiæ Proccres Angliæ Regiæ rogatu, Edmundum in vincula conijci

conijci iubent. At ille rem odoratus, clam conscensa nau-
ri, Reginae insidias solerter elusit. Cæterum manifesto
periculo perfunctus, haud multo post occultum aliud di-
scrimen incurrit. Nec fortuita res, sed diuina fuit. Id-
ædeo, & discriminis tempus, & oblatum in tempore cœ-
leste auxilium ostendit. Nam dum Galliam Edmundus
petit, in Dracum Anglum Archipiratam nobilem incidit,
Pridie Natalis diei B. Mariæ, qui dies ab Episcopo, eiusq;
famulis præcipua veneratione agitabatur. Et oblata in sô-
nis vni ex comitibus species omnes ad spem salutis ere-
xit. Is ea nocte, quæ occursum hostium antecessit, visus
sibi erat in quiete cum hæreticis in magno hominum con-
fessu disceptare nudus. Ibi nuditatem suam erubescenti
virgo excellenti forma, candida in veste occurrit, quæ
illum enixe rogitantem, vt suam nuditatem tegeret, be-
nigne, comiterque sua operuit palla. Hoc ille deinde
visum cum enuntiasset Episcopo; communi consensu sta-
tuerunt, obuersatam in somnis Virginem, vtique Deipara-
ram fuisse, cuius præsidio tegendi forent. Itaque Edmun-
dus aduentante hostium classe, cum humanum nullum
pateret effugium, Mariæ Lauretanæ (cuius dies natalis
certam ei spem ostendebat salutis) cum suis implorat
opem. Adiectum precibus votum. Hostium manus si eua-
fissent, ad Lauretanam Aedem ituros, ac per triduum ini-
bi sacris operaturos. Nec irritæ præces, votumue. Guber-
nator nauis, qua vehebantur, specie hæreticus, Catho-
licorum fautorem se in ipso temporis articulo præbuit.
Namque vt Anglicanam classem adesse vidit; ratus id
quod erat, Catholicos, quos vehebat ad necem quæri, Epi-
scopum cum famulis occuluit in sentina, remotissimo ab
oculis, tenebricosissimoque loco. Ibi nauis iam ab Anglis ca-
pta, & in Angliam abducta, octo ipsos latuerunt dies, Na-
uarcho cibaria semel in die clam subministrante. Neque
tamen interim prædones Angli segniter captam scrutati
sunt onerariam. Quotidie certatim infensis animis, omnes

rima-

rimabantur angulos, Episcopum de cuius fuga cognorant quæritantes. Ad vltimum accensis facibus, cuncta intentius perscrutantes delabuntur in sentinam. Ventum erat ad latebram. Quo præsentius periculum, hoc euidentius Deiparæ auxilium exstitit. Iam sacerdotem, cui visum in somnis obiectum diximus, depræhensum in proximum atraxerant tabularum, cæteros vestigaturi, cum diuinum Catholicis præsidium senserunt adesse. Mox quippe sacerdotem illum diuinitus ex ipsorum elapsum manibus nunquam postea reperire potuerunt. Ergo octauo demum die scrutandi defatigatione, curam quærendi Episcopi omiserunt. ita nauis dimissa à prædonibus iter coeptum repetijt. Ecce autem aliud ex alio periculum. In eodem Gallicano cursu classis alia piratarum occurrit, qui truculentiores prioribus, Edmundum Episcopum Elisabethæ Reginae instinctu quærebant ad necem. Hi naui capta, in eam transfiliunt, euertunt merces, admotisque luminibus cuncta loca scrutantur intentiore cura. Venitur ad latebram, tandem Episcopus ipse comprehêditur. Actû erat, nisi præsens Deiparæ tutela furorem hostium retudisset. Ecce tibi dum captum extrahere conantur, repente capiti ipsi oculis, lymphatisque similes errare cœperunt. Tandem haud dubia Dei vindicis ira conterriti, captam onerariam dimitunt. Illa reperito cursu, optatum fauente Virgine tenuit portum, bis paucis diebus vltimo periculo defuncta. Episcopus eiusque familiares votorum, haud parum memores, protinus ex eo loco, vbi in terram descenderant, pedibus Lauretum vsque venerunt an. post Chr. natum M.D.LXXXVI. Et Episcopus votis rite persolutis totam rem litteris consignatam apud Aedem Lauretanã reliquit, duplicis in duplici periculo suo auxilij B. Mariæ argumentum. Insequenti anno alium B. Virgo haud minore miraculo à maris fluctibus liberauit, quam illos ab infestis prædonibus liberauerat. Ioan: Baptista Capra à Monte Albodo (oppidi in Piceno nomen est) adolescens probus

probus; ac pius, phaselo veltus Calabriae oram legebat. Ventum erat in conspectum insulae Vulcaniae (ea Siciliae insulae obiacer) cum repente eum atrox vis tempestatis adorta in vltimum discrimen adduxit. Iam fractis remis, veloque amisso, prope erat, vt vexata nauicula mergeretur vndis, cum ipse ad spem salutis semet erexit. Itaque Mariam Lauretanam inuocans exclamat. Vt Angelituum Domum in Picenum, vbi nunc colitur; detulerunt; sic tu Deipara Virgo nauiculam hanc defer in portum. mira res. His precibus, veltut freno iniecto, procella sedatur: secundus repente ventus existit. Phaselus in tutum appellitur. B. Virginem clienti suo obsecundare, & famae transuetae ab Angelis Domus suae fauere sentires.

Duo sacerdotes Lauretanae Domus calcem furto sublatam malo docti restituunt.

Cap. XVI.

CONfirmata hoc miraculo Lauretanae historiae fides; alio subinde sacrosanctae Domus religio sancita. Eo vulg. Brig. dem ipso anno sacerdotes duo Placentini, ex composito, calcis aliquid e facto pariete sustulerant eo consilio, vt id secum circumgestarent, Lauretanae Virginis monamentum, vitaeque praesidium. Sed questum inuito Deo praesidium in periculum vertit. In patriam regressos atrox pariter, minaxque occupat febris: qua pertinaciter tertium iam mensem vrgente, tandem respiscunt. Subito animum memoria Lusitani Episcopi, qui quanquam permissu Pontificis, lapidem ex Lauretana Aede sumpsisset; tamen inensio Deo, pene exitiali oppressus sit morbo, ex quo non ante conualuerit, quam sacrum Virgini restituerit lapidem. Ergo ambo communi consilio decernunt B. Mariae reddere, quod abstulissent: eamque enixe orant ipsorum inscitiae ignoscat: suaque recepta re,

pristi-

pristinam eis restituat sanitatem. Nec mora. calcem illam serico sacco includūt: litteras addunt miraculi testes. Peregrinis Lauretum petentibus tradunt. ipsi valetudinem recuperant. Calx vt erat in sacco serico à Placentinis aduenis Lauretum ad Rutilium Benzonium Episcopum perlata. Recitatis Placentinorum sacerdotum litteris, fides miraculo facta: vulgata inde res: & duorum exemplo repressa audacia multorum.

*Duobus Beata Maria eadem specie, qua
Laureti colitur oblata desperatam
à medicis salutem reddit.*

Cap. XVII.

Vill. Brig.

NEC natalem magis Domum, quam effigiem suam cum Domo allatam sibi cordi esse B. Virgo per id tempus ostendit. Tiberius Delphynus Ducis Mantuani a secula carus in paucis fuit. Hic graui, diutinaque febris tabe consumptus, urgente vi mali, haud procul aberat à fine. Iamque sacerdos eius animum Christianis mysterijs munitum solennibus precibus Dei, Diuorumque tutelæ impensius commendabat, cum moribundo Lauretana Aedes miraculis inclyta occurrit, quam cum valeret, occupationes visere prohibuerant. Subinde per quietem oblata Lauretanæ Domus, ac Virginis species eum, & ad votum Deiparæ concipiendum, & ad bene de se sperandum erexit. Nec spes irrita fuit. Qui modo omnibus destitutus iacebat sensibus, quasi reuiuiscens, apertis oculis, liberius meante iam spiritu, loqui coepit: & conceptum Lauretanæ Virginis adeundæ votum exposuit cunctis, qui aderant, rei admiratione obstupefactis. Paucis inde intermissis diebus plane conuuluit. Cæterum ille, vt primum per valetudinem, votiæ peregrinationis iter exsequi, vtcumque potuit

(adeo intensa erat voti exsoluendi cupido) non dum ex morbo satis validus Lauretum petit . Eo vbi ventum est , gratijs Deo , Deique matri auide , impenseque actis , vota alacer gaudio soluit . Exinde religiosissimum Beatæ Mariæ simulacrum cominus intentiore contemplatus cura , enimvero (inquit) hac ipsa specie mihi moribundo Beata Maria secundum quietem est visa ; vt facile appareat Lauretanam effigiem illi , aut simillimam esse , aut certe carissimam . Alio deinde consimili miraculo huius rei adfirmata fides : Ioannes Raffredus adolescens , è Lasturo vico Venetæ dirionis non procul Bergamo , insanabili oppressus morbo lacebat . Ad morbi tabem , qua miserime conficiebatur , accedebant dolores acerrimi , ac pene perpetui membrorum omnium . Itaque desperatis medentium auxilijs , Lauretanam Virginem inuocat vouens , semetque ad eam , si voti compos fuerit , primo quoque tempore iturum . Nec incassum votum cecidit . Iam destitutus à medicis , non tam cum morbo , quam cum morte luctabatur ; cum repète animam agenti spes salutis affulsit . B. Virgo , velut ex insperato se illi ostendit eadem specie , qua Laureti colitur (quam tamen ipse nunquam , ne pictam quidem antea viderat) bonoque animo esse iussum ingenti lætitia simul , & religione perfudit , Confestim æger vtcumque poterat , superstrato genua moliri venerabūdus ; magnaq. fiducia in vltimo illo salutis discrimine , Deiparæ fidē implorare cœpit . Et illa blādo , maternoq. vultu , omittē , inquit , timorē filii , haudquaquam ex isto morbo morieris . Tu modo gratus esto , ac voti memor . Cæterum illo domesticos inclamante , vt illuc properarēt , cœlestē reginam veneraturi , B. Virgo repente ex oculis abijt . Et exstitit vtrinque promissi fides . Aeger paulo post valetudine recuperata , Lauretum protinus ad reddenda vota perrexit , anno seculi huius XC . Ibi per otium Deiparæ contemplatus effigiem ,

affirmavit ijs, quibus rem omnem enunciarat, eadem prorsus forma, ornatuque sibi in quiete B. Virginem observatam. Credas illam speciem, habitumque esse cordi B. Mariæ.

*Eques Belga insigni miraculo liberatus ab hostibus,
ingenti mole cereum dicat.*

Cap. XVIII.

Viß. Brig.

Cereus votivus vastæ magnitudinis, pondo CCC. per idem tempus à Belga equite nobili B. Virgini dono missus est, pene incredibilis miraculi testis. Voti, donique causa fuit, quod ille eques (nomen non proditur, quia ipse occultatum voluit) in Flandria, B. Mariæ ope manifestu capitûs discrimen effugerat. Quippe iussu Parmensis Principis, cum equitibus octo explorandi causa improvide progressus, in hostium præcipitarat insidias. Erant hostes circiter octingenti partim equites, partim pedites, qui impigre circumfusi omnem illi effugij spem ademerat. Non tamen animis cecidit Belga, sed inuocata B. Maria Lauretana, adhortans socios fortiter pugnam capessit. Tantumque apud eos valuit fidei Virgini; ut facile tanti periculi cogitationem excuteret. Itaque repente parvæ illi manui crevere animi viresque: nec imploratum coeleste auxilium pugnantibus defuit. Cum tot undique manus eos incesserent telis; Deiparæ præsidio tecti hostilem impetû, telorumque procellam tantisper sustinere; quoad Hispanienses copiæ venire subsidio. Tum vero periculum in hostes vertit: plerique eorum cæsi, captivæ. Ac ne dubia foret vis coelestis auxiliij; neque ipse eques, neque comitû quisquam omnino: nec vero ullus eorum equus in tam atroci pugna, quæ tenuit horas duas, vlla est læsus ex parte. Sentires illos Deo protegente pugnasse, quo propugnante vicissent. Ergo ille tam insignis miraculi æternum

Laureti.

Laureti voluit exstare monumentum. Ingenti mole cerei, quem dixi, ea lege misit, vt ante augustam Virginis Domum certis arderet diebus. stipendiumque certum attribuisse dicitur, vt illo absumpto, alius deinceps pari magnitudine cereus substituatur, ad posteritatis memoriam sempiternam.

Surdus aurium usum recuperat.

Cap. XVIII.

Mirandum minus, sed magis etiam testatum est, quod subijciam. Erasmus Decanus Cathedralis Ecclesie Cracouiensis in Polonia, vtraque captus aure nihil admodum audiebat: sic prorsus, vt non tam verbis, quam nutibus cum eo agendum foret. Is ante obstructas morbo aures, de admirabilibus Lauretanæ Virginis rebus, rumore nuncio multa cognorat. Tandem igitur postquam in medicis nihil opis esse apparuit, ægrum morbo animum subijt diuina vis Domus Lauretanæ. Ergo haud dubia, spe erectus Lauretum venit. In augustissima Virginis cella sacrum facit, Diuæ opem implorans. Ibi præsentissimū morbi remedium inuenit. Sacris operatus sinistram sibi apertam sensit aurem: postridie re diuina inibi facta, dexteræ quoque auris vsum recuperat. Ita qui surdaster, aut surdus potius sacrosanctam Aedem intrauerat, intra bidduum exijt lætus aurium vsu recepto. Totam rem ipsimet Rutilio Benzonio Episcopo, & Andrea Bentiuolo Præsidi Lauretano mistis gaudio lacrymis enarrauit. Non. Apr. Anni M. D. X C. Inter hæc Lauretum noua vrbs, laxatō spatio strenue ædificabatur. Cæterum immatura Xysti Pont. mors opus ab alijs quoque Pontificibus frustra tentatum subito interrupit. Mons Regalis circumcisus, ac semirutus relictus: nouæ ædes extra vetus pomœrium sitæ nunc pro suburbio sunt, quarum etiam bona pars inchoa-

*Ann. Laur.
Rier.
Vist. Brig.*

*Andreas Bentiuolo Præs.
Laur.*

Fulvius Pau-
luc. Præf.
Laur.

ræ manent. credas B. Mariæ Lauretanæ, quæ in solitudi-
ne sibi sedem quæsierit, ciuitatis celebritatem cordi non
fuisse: ne quem aduenarum magis vrbis fama, quam loci
religio inuitaret. Sub id tempus Andreæ Bentiuolo extin-
cto in administratione Lauretana successit Fulvius Paulu-
cius Protonotarius Apostolicus, cuius virtutem difficilli-
ma tempora exercuerunt pariter, & illustrarunt.

*Munera difficillimis Greg. XIII. temporibus
Virgini missa, lataue. Cap. XX.*

ANno deindè M. D. XC. Septembri mense, Vrba-
nus VII. Pontifex creatur, non minus breuitate
Pontificatus, quam cunctorum desiderio memorandus.
Sublectus Urbano Gregorius XIII. vir bonus ac pius, sed
ferme valetudinarius, Pontificatum gessit annum. Tem-
pestatas fuit omnino misera, & infelix, nec vlla facies mali
defuit. Latrones quos extrema Xysti tempora effuderât,
gregatim impûne volitabant. Pontificiæque regionis vias
infestas habebant. Ad hæc erat summa cum caritate ino-
pia. Super omnia foeda lues, extremæ famis comes, tota
pene Italia per omnes ordines, atque ætates vagabatur.
Neque is solum, sed etiam insequens annus. Italiæ fune-
stus fuit. Ergo agri cultoribus, vrbes ciuibus, oppida vi-
cique incolis propemodum exhausti; nec tam morbo quã
(quod miserius est) fame. Hac igitur tempestate Laureti
minus vtique solito aduenarum, ac donorum; cæterum
plus votorum fuit Lauretani templi visendi, adornan-
dique. Id adeo insecuti anni satis ostenderunt. Nec ta-
men illa ipsa tempestatas, quæ ciuibus vrbes exhaustit, non
auxit muneribus Lauretanam Domum. Lælius Pignatel-
lus Neap. lychnum argenteum bilibrem Virgini dicauit.
Cardinalis Sfondratus Gregorij XIII. fratris filius B.
Mariæ Lauretanæ effigiem ex argentea lamina expressam

Lælij Pigna-
telli D.
Card. Sfon-
drati D.

librarum

librarum ferme trium. Hercules Sfondratus Comes con-
 similem B. Mariæ effigiem argenteam decem pondo ;
 aliâ insuper laminam argenteam simili opere, sed ponde-
 re dispari, & binos vrceolos argenteos. Alfonsus Coro-
 neus gemmeam paterâ ingentis pretij. Ea tornatilis est ex
 vngéma excauata. smaragdi genus videtur. vulgo Aga-
 thâ appellant. Dionysius Delphynus Venetus præclarû
 sacrificaturi sacerdotis ornatum ex textili argenteo: Poly-
 xena Pernestaina Proregina Boemiæ auream pallam ar-
 genteis flosculis tanquam stellis scite, eleganterque distin-
 ctam (ex ea Episcopale amiculum sane egregium factum)
 Lauretanæ Virgini dicauit. Cæterum illud munus maxi-
 me memorabile, nec minus fructu, quam opulencia exi-
 mium. Petrus Tyrannus Calliensis, homo prædiues &
 opulentus in primis, moriens Lauretanam Virginem te-
 stamento hæredem fecit ex asse. Hæreditatis caput Fal-
 conaria, prædium sane luculentum. Id haud magis triti-
 ci, quàm vini ferax, loco situm est maxime opportuno:
 Haud procul abest Ancona marique: vt facile inde fruges
 fructusque Lauretum subuehi nauigijs queant. Aestima-
 tur vniuersa hæreditas aureorum millibus circiter sexa-
 ginta. opportunum sane Lauretanæ Domus necessitati,
 vel iam vrgenti, vel imminenti subsidium. Quippe sum-
 ma illa rerum caritas atque inopia, quæ per id tempus af-
 fluxit Italiam, simul ingentes Aedis Lauretanæ sumptus
 impense augebat; simul eleemosynarum, donorumque
 prouentum maxima intercipientebant ex parte. Nam præ-
 ter D. CCC. nummos aureos, quos arca Lauretana quo-
 rannis Episcopo pensitat, circiter sena aureorum millia in
 Canonicos XI I. totidem Sacerdotes Mansionarios, vt vo-
 cant, sex clericos chori adiutores, symphoniacos pluri-
 mos, aliosque complures templi ministros, cæreos, oleum,
 cæterumque ædis cultum erogat. Præsidis quoque Lau-
 retani cohortem, ingentem fabrorum, rusticorum, pasto-
 rum familiam alit. His accedunt Collegia duo, Societa-

Comitis Sfo-
drati D.Alfonsi Co-
ronei D.Dionys. Del-
phyni D.Proreginz
Boemiz D.Petri Tyran-
ni hæredita-
tas.

tis

tis Iesu vnum, alterum Illyricorum. In quæ cum meliora essent tempora, quinque ferme aureorum millia in annos singulos infumebantur. Ad hæc in Nosocomio & Xenodochio plurimi peregrini, quæ ægri, quæ pauperes sustentantur. Cœnobitis quoque, & sacerdotibus victus in triduum præberi: cæteris aduenis egentibus publice panis diuidi solet. Episcopi porro, Cardinales, alijque Principes viri benigne lauteque tractantur. Et ædificatio sumptuosa iuxta & honorifica B. Virgini, nunquam ferme intermittitur. Igitur hi tanti, tamque immanes annui sumptus XX. aureorum millia excedere dicuntur) quos in vilitate rerum, & copia, ægre Lauretana res sustinebat, illis temporibus crescebant in immensum. Et annonæ inopia ferme quadriennium tenuit. Quo tempore agrorum, arcæque prouentus duplo, aut etiam triplo minor erat, quam solebat: & tamen pene duplicabatur impensa. Lauretanis itaque difficultatibus Calliensis hæreditas mira opportunitate subuenit, non in præsens tempus magis, quam in futurum. Subinde parua dictu res Aedis Lauretanæ religionem haud parum illustravit. Marcus Sara latronum Dux nobilis Pontificiam ditionem infestam habebat armis. Hic cum maxima consccleratorum manu in Picenum venit. Cæterum vicit eius animum religio Virginis. Lauretum prætergressus, vbi opportunum nactus est locum; festa cuncti agminis diplosione Lauretanam Virginem salutavit. Adeoque non violauit res Lauretanas, vt etiam sacrosanctam Aedem coluerit donis. Nam cum templi, vrbisque aditu prohiberetur, certum hominem destinavit Lauretū cum munere. Ita pecunia Deiparæ vltro donata ab ijs, qui etiam per vulnera, & cædes quærere pecuniam assueuerunt, Deo in matris suæ gratiam efferata quoque pectora mitigante. Paulucius interim Præses, & si summa erat annonæ caritas & inopia; tamen magnam vim panis egentibus peregrinis diuisit quotidie, eo gratius munus, quo maior illos vrgebat fames.

M. Saræ in
Aedē Laur.
reuerentia.

*Præcipue Clementis Octavi Indulgentiæ.**Cap. XXI.*

ANnum Gregorij xiiij. Pontificatum Innocentius IX. mensurus ferme Pontifex excepit, quem coeptis ingentibus clarum subita mors præripiens, eximiam bonorum sefellit spem. Innocentio Clemens viij. subrogatus paterna prouidentia nobilis. Is quippe annonæ caritatem improbitate hominum auctam sua sedulitate laxauit: grassatoribus de medio sublatis, obsessas aperuit vias magno Lauretanæ peregrinationis bono. Idem ab infita pietate erga Deiparam Virginem, Lauretanam, Aedem insigni Indulgentiarum beneficio cumulauit; vt nihil iam adijci posse videatur. Haud ignarus erat Lauretanum templum quouis anni tempore ab aduenis celebrari. Superiorum Pontificum Indulgentias certis definitis temporibus videbat. Indignum rebatur complures peregrinorum per hyemem tot tantisque itinernm laboribus periculisque perfunctos à Virgine Lauretana discedere Indulgentiarum expertes. præsertim ita tradito more; vt nullum Lauretanæ peregrinationis munus tam solemne esset, quam animos sacra confessione impensius expiandi, nouæque in posterum vitæ instituendæ. Itaque Clemens Pont. optimum ratus, ac B. Mariæ decorum, neminem ab ea tristem discedere; omnibus quocumque anni tempore Lauretanam Virginis cellam rite aduentibus delictorum omnium veniam benignissime concessit. Quin etiam permisit, vt dies translatae in Picenum Sacræ Domus quotannis Laureti celebraretur Quarto Id. Decembris. Inter hæc confluentibus vndique agminibus conuenarum, vetus Lauretanæ maiestatis nitor, ac species restitui coepta. Nec modo studia hominum, sed etiam vota, donaque temporum difficultate creuerunt. Cardinalis

Card. Sfondrati Dona.

Sfondratus ad Bononiensem legationem proficiscens Lauretum diuertit. Ibi Deipara enixe salutata, ingens eum cupido incessit Lauretanam effigiem propius contemplandi. Igitur scalis admotis, venerabundus ascendit. Beatæ Virginis lineamenta, diu multumque contemplatus, anulum egregium, Cardinalatus insigne, clam sibi met detrahit: & B. Mariæ dicatum descendens relinquit, siue religionis erga illam suæ pignus, siue illius erga se patrocinij argumentum. Annulus est aureus egregio adamante illustris, quingentis aureis æstimatur. Hæc autem præcipua Cardinalis Sfondrati laus. Intra biennium ter Lauretanam Virginem ex itinere interuisit: tribusque eam eximijs muneribus coluit, adeo pium eius animum augustissimæ cellæ dulcedo ceperat. Eodem quippe anno Bononia Romam remigrans Lauretum ad Patronam suam salutandam reuertit, nec apparuit in eius conspectu uacuus. Crucem auream octo pulcherrimis smaragdīs uisendam B. Virgini consecrauit. Ea crux quatuor circiter aureorum millibus esse perhibetur. pendet ex opulentissimo Deiparæ torque gemmato, egregium eius ornamentum. Insequenti deinde anno Cardinalis Sfondratus Mediolanum repetens Lauretanam reuisit Virginem, eique anulum aureum eximio adamante insignem dono dedit. Adamas humano ungue maior est, qui Christi pueri digito infertus, luminum repercussu, uelut sidus emicat, hoc insignius donum, quod ad id ipsum ab illo emprum duobus auteorum millibus constat. Adamantem porrò alium aureo illigatum annulo Antonius Parauicinus Cremonensis donum tulit, pari fortasse animo, sed precio haudquam pari: aureis circiter centum æstimatum ferunt. Cardinalis inde Lotharingus multiplex regiæ opulentia munus per certos homines misit, crucem chrystallinam cum aurea Christi effigie, calicem item aureum pede suffultum crystallino, candelabra duo, binos uiceolos cum polubro, vasculum aquæ lustralis cum suo aspergillo, pixidem,

Anton. Parauicini D.

Card. Lotharingi D.

dem, paciferamque imaginem, omnia è nobili cryſtallo, auro, electroque perfecta: binis ternisue aureorum millibus æſtimantur. Cardinalis Cæſij hæredes picturam textilem eximiam dono dederunt. In ea Lauretanae Virginis imago viſitur recto inſidentis, multis circa Angelis aſſiſtis. opus omnino egregium, totum ſerico, auroque contextum. ternos fere cubitus quaqua verſus patet. Deiparae porro, & Angelorum imagines tanto artificio expreſſæ, vt ſpirare videantur. Cardinalis Ruſticucius aræ, & ſacerdotis veſtes argenteas, Lauretanae Virginis effigie, & gentis ſuæ inſignibus conſpicias, donum attulit. Victorius Labdamarus Laudeniſis aræ ornatum egregium ex veſte argentea, criſpo opere, floribusque eminentibus inſignem: alterum aræ ornatum Princeps Venuſinus ex Attalica veſte auro criſpante diſtincta. Iaſon Villanus ciuis Bononiensis ſacerdotalem ornatum ex veſte Attalica, criſpo auro, & gentilitijs inſignibus nobilem. Bernardus Strozius Florentinus duas altarium, totidem ſacerdotum veſtes auro, argentoque fulgentes. Marchio Riani ſacerdotis, miniſtrorumque ſolenni ritu operantium argenteas veſtes ſericis floſculis, iuſta per interualla conſperſas. Super hæc Episcopale amiculû cõſimili materia atque opere. Lucas Turregianus Florétinus, aræ, ac ſacerdotis ornatû ex argenteo textili, quod ingentes aurei flores criſpati opere diſtinguunt. Ferdinandus Gonzaga aræ veſtem aureâ opere Rhrygio, ac margaritis illuſtrẽ. Scipio Spinellus Dux Seminariæ bina vafa argentea cubitalia egregie facta, cælataque: vtrûque ſacris B. Mariæ emblematis, & argumẽtis inſigne: ex altero argenteû liliû multiplex, ex altero aureus vernantium roſarum ramus exiſtit. ea vafa ad Virginis pedes hinc, & hinc locata viſuntur. Marcus Germanus Valcaſſani Baro coronam ex margaritis, gemmiſque in roſarum modum compactis, auroque illigatis. Dux Terræ Nouæ Antiſtitem B. Mariæ ſupplicantem in aurea lamina cælatum: calicem item, patinamque pariter ex au-

Card Cæſii
Donum.Card. Ruſti
cucii. D.Victor. Lab
dam. D.Princ. Venet
ſini. D.Iaſon. Villa
ni D.Bernard.
Stroz. Don.March. Ria
ni D.Luc. Turre
giani D.Ferd. Gon
zag. D.Duc. Semi
naræ D.Baronis Val
caſi. D.Duc. Terræ
nouæ D.

- Virg. Vrsin. Noment. d. Lucæ Turregiani D. ro. Virginij Vrsini Nomentani vxor Virginis Lauretanæ supplicantis effigiem ex argento pene bilibrem. Lucas Turregianus Florentinus suam, & vxoris imagines argenteas in morem supplicantium, ponderis non contemnendi. Alij denique alias imagines argenteis laminis expressas, binarum, ternarumque librarum Deiparæ Lauretanæ dicarant. Illud huius generis eximium. Petrus Lomellini D. Petrus Lomellinus Genuensis argenteum infantem naturali statura fascijs constrictum pondo X. dono misit. votiuum id donum esse facile coniectare licet. Illa haud dubie votiuum. Humanum caput iustæ magnitudinis, ponderisque ex auro ab Io: Iacobo Grimano missum. Maxilla cum dentibus ex argento expressa adamantibus duobus, tribusque pyropis insignis à Francisco Deitristanio intimo Clementis Pontificis cubiculario: lychni etiam argentei complures dono missi, artificio, ac pondere præclari. Sed vnus eminet inter omnes, Io: Caroli Imperialis Genuensis donum. Is lychnus tribus veluti ramis sigillatis conspicuus trifariam lucet. pondus est librarum circiter xxx. Cæterum aliud in alio genere donum eximium Ferdinandi Medices Magni Hetruriæ Ducis. Triremis argentea bicubitalis, remigio, armamentisque omnibus instructa, ornataque, pondo circiter XL. Votiuum donum esse insculpta in vtroque triremis latere verba declarant.

FERDIN. MED. MAG. HETR. D.
OB TRIREMES SVAS A PESTE LIBERATAS
DEIPARÆ VIRGINI DICAVIT.
AN. M.D.XCIII.

- Card. Montalti D. eximium. Egregium quoque pondere, ac pretio Cardinalis Montalti donum fuit. Is effigiem suam, ac fratris sui argenteam pulcherrime factam pondo CXL. Lauretanæ Virginis consecrauit pio cum titulo,

ALEX. PERETTUS CARD. MONTAL. S.R.E. VICECAN.
 XYSTI V. NEPOS
 D. MARIE IPSVM, ET MICHAEM FR. PERPETVO
 SVSTENTANTI MEMOR ET GRATVS
 SACRVM MONVMENTVM POS.
 AN. M. D. XCIH.

Opus pluris duobus aureorum millibus stetisse dicitur.

Illustrium feminarum munera.

Cap. XXII.

NEC nobilium feminarum liberalitas per idem tempus obscura fuit. Polixena Perneſtina Proregina Boemice S. Gerionis Thebæorum Ducis caput præclara inſuſum theca, Lauretanæ Virginis donum miſit. Theca argentea auro interlita, & egregie facta S. Gerionis loricati ſpeciem reddit à pectore: & lorica eſt argento, auroque conſpicua, caput martyris gemmata redimitum corona. Huic ſubiecta baſis ex hebeno, argentoque ſacras Thebæorum martyrum reliquias cryſtallo inſuſas oſtentat: votiuum donum eſſe conſtat. à Polixena Proregina pro ſalute viri ſui recuperata, Virgini redditum. Princeps Vaſtallæ binas effigies aureas, alteram ſuam, alteram viri ſui cum duobus cordibus aureis ſex pondo B. Virgini dedicauit. Maria Boadilia triremem cum B. Mariæ Lauretanæ effigie ſublimi, ex lamina expreſſam argentea. Principis Caſteluetrani vxor crucem auream mole quidem exiguam, ſed materia nobilem, quippe ſex adamantibus auro illigatis nitet. Ducis Niuernienſis vxor bina candelabra argentea bene facta pondo librarum octo, per coniugem ſuum Virgini donum miſit. Hieronyma Spinula ornatum aræ ex veſte Damascena violacea, auro conſpicuum, binosque vrceolos cum ſuo pollubro ex argento pulchre, ſciteque factos. Violanta Farnesia bina candelabra argentea

Proreg. Boemice D.

Princip. Vaſtallæ D.
 Mariæ Boadilix D.

Princip. Caſteluetri D.

Duc. Niuernienſis D.

Hieron. Spinulæ D.

Violan. Farnesæ D.

Kk 2 egregio

Salust. Crescent. D.
Princip. Bisinian. D.

Iustin. Vicecom. D.

Isabellæ Sabaudæ D.

Duc. Cliuiz D.

egregio opere. Sallustia Crescentia Romana amiculum B. Virginis argenteum stellis aureis illustre. Principis Bisiniani vxor Draconem aureolum gemmis distinctum clarissimis, pretio septingentorum ferme aureorum. Iustina Vicecomes arę vestem ex auro, argento, sericoque sutilem, pictam opere mirabili, nouoque. Nam continuatis inuicemque implexis aureis, argenteis, sericisque versicoloribus filis, totū opus per se, nullo substratu, adminiculoque sultū acu pertexitur, vacuis in medio spatijs relictis. vulgo punctum in aere appellant. Opus reconditi artificij ac laboris pene infiniti. Hoc igitur opere tota illa, quam dixi, arę vestis perfecta est. Quindecim inibi B. Mariæ Rosarij mysteria scite expressa visuntur, quadratis inclusis spatijs, alternisque ingēribus floribus distincta, velut opere scutulato: ac ne inania sint vacua illa operis spatia; tota vestis argenteo textili subsuta internitet. Id vero (si famę credimus) Vicecomitis matronę nobilissimę non donum modo, sed etiam opus fuit. quamquam complura esse nobilium feminarum munera, quę earundem etiam opera sint, satis constat: calicum præcipue sacrorum velamenta & B. Mariæ amicula. Isabella quoque consobrina Ducis Sabaudię coniux D. Syluestri N. donum misit, sua (vt ferunt) elaboratum manu, sane egregium: arę, sacerdotis, ministrorumque solenni cerimonia operantium vestes ex serico, auroque contextas opere nouo, ac mirabili. Iacoba Dux Cliuiz Badensis Marchionis (cui brachium Laureti diuinitus sanatum docuimus) germana soror torquem aureum, globo ex pyropis, adamantibusque pendulo insignem, Lauretanę Virgini donum misit.

*Aduentus , & dona Christina vxoris
Magni Hetruriæ Ducis .
Cap. XXIII.*

CAeterum Christinae vxoris Magni Hetruriæ Ducis aduentus vel pietatis , vel munificentiae argumētis maxime insignis fuit . Hæc cum regali penè comitatu Lauretum petens ingentia secum dona attulit . Attamen Christianæ pariter modestiæ , & S. Francisci memor vulgarem vestitum cinerei coloris adamauit : aurum , gemmasque deposuit , vt cœlestis Reginae , cui sciebat cordi semper fuisse paupertatem , illa cultus simplicitate caperet oculos . Et Dominae exemplum apud ancillas , matronas , affeclas , ipsosque corporis custodes valuit . Omnes Lauretanæ peregrinationis comites , modestiæ quoque , & coloris socij fuere . Nec Clemens Pont. insigni clarissimæ feminae pietati defuit . Transcunti per Pontificiæ ditionis oppida , vbique lautiae præbitæ regio apparatu , quacumque incedebat , non magis vestitus tenuitas miraculo erat , quam eximia pietas exemplo ; vtique posteaquam Laureto appropinquauit . Quippe vbi primum Recine-
to egressa , procul Lauretanæ Basilicæ testa conspexit ; confestim lectica , qua veheretur , exilit : procumbit in genua : B. Virginem salutatur de via , nullo affeclarum detrectante pietatis officium , quod Domina occupasset . Inde pedibus cum Episcopis aliquot , cæteroque comitatu Lauretum ingressa , ad B. Mariæ processit Aedem . Ibi contempto puluino , cæteroque apparatu , in sacrosanctæ Domus vestibulo genua submittit venerabunda . Hortantibus certatim Episcopis , ipsoque Cardinale Gallo , vt ipsam Deiparæ cellam intraret , nefas esse respondit ante noxas sacra confessione absterfas , augustissimum illud limen intrare , & os suum sanctissimæ Virgini ostendere . Nec vllæ
cuius-

cuiusquam preces de proposito eam deducere potuerunt, adeo rara in eius mente insidebat religio Lauretanæ Domus. Tandem igitur animo rite expiato, cœlestique dape refectò, sacrosanctam cellam ingreditur. Creuerat pietatis ardor, vt fit, iniecta mora. Ergo B. Mariæ visendæ, salutandæque studio accensa procidit supplex: ibique impensis precibus plures absumpsit horas. Neque id semel fecit, sed toto triduo, tandiu enim Laureti substitit. Quo quidem tempore adeo erat in templo assidua, sacrisque intenta officijs; vt eam in templo habitare crederes. His pietatis indicijs par munificentia respondit. Sub digressum pueros cum donis regalis opulentiaë misit in templum. Altarium, sacerdotis, ministrorumque solenni ritu operantium vestes inter dona erant, auro, argentoque trifariam crispante, mirabili opere, artificioque perfectæ: super hæc arç toralia, & materia, & opere maxime insignia. Quippe totum pene eorum spatium occupant Prophetarum, Sibyllarum, Apostolorum, Euangelistarum imagines egregiaë, scite insertæ ramusculis, floribusque. opus autem vniuersum acu mira prorsus arte depictum. affirmare ausim, vix quicquam in eo genere artificiosius, preciosius, admirabilius vsquam factum. satis constat eius manu precium ad octo aureorum millia peruenisse. Eximia sacrorum calicum velamenta, aliaque generis eiusdem in doni cumulum accessere.

Sacerdotis Hispani testimonium, & donum miraculo insigne.

Cap. XXIV.

PER eadem tempora Alfonso Sancius Hispanus sacerdos doctus iuxta, piusque Lauretum venit, recens ab ultimo oriente, insulisque Sinarum, quæ Philippinæ

vocan-

vocantur . Hunc egomet paulo ante Virginis cella egressum offendi loci religione attonitum . Stuporis causam familiariter quærenti mihi respondet admirabundus . Pro Deo immortalis , quid hoc tandem rei est ? equidem nihil vnquam tale expertus sum in vita , nusquam reperi præsentiozem Deum , adeo in hac sacrosancta Aede , vis quædam diuina meo se animo superfudit . Adiecit deinde se , & ad Vadalupæ , & ad Môtis ferrari , aliasque nobiles in Hispania B. Virginis ædes accessisse cæterum nusquam tam præsens sensisse coeleste numen . nimirum illic corticem hic medullam esse . Idem per Card. Gaetanum , cuius in comitatu venerat , cum impetrasset à Laurerano Præsidente , vt liceret ei in sanctiore cellæ parte per noctem totam ibi precibus , ac vigilijs noctem exegit . Ac deinde familiaribus suis affirmavit , nullam sibi in omni vita iucundiozem , beatiozemque abijisse noctem . Porro cupido eum cepit augustissimam Virginis cellam munere aliquo suo ornatam relinquendi . Candidam vestem Damascenam inde vsque ab Sinis aduexerat : hac loculamentum Deiparæ Virginis , & Christi Crucifixi cnm sacra Aede delatam imaginem decorare constituit . Igitur sarcinator accersitur , qui explicata , dimensaque veste Damascena , negare primo ad vtrumque opus satis ibi materiæ esse : inde Sancio instâre , vt intentioze cura omnia dimetiretur ; diu hæsitauit . Ad vltimum Damascena veste sæpius in omnes partes versata , affirmare coepit , rationem ab se tandem repertam efficiendi quod vellet : sed ita , vt illa ornamenta paulo breuioza existerent , quam opus foret . Agedum igitur , inquit Sancius , & istam sequere rationem ; siquid deerit , B. Maria sibi ipsa supplebit . Morem gerit ille , ac ne qua foret erroris suspicio , vetus loculamenti per istroma ad manum habebat , ad quod formam referret noui . Vestem Damascenam Sancio inspectante dissectam defert secum in officinam . Postero die prima luce attonito similis Sancium adit exclamans . enimvero B. Virginẽ

in suo

in suo ornamento haud dubium miraculum perpetrasset. Nouum loculamenti peristroma, quod hesternâ die breuius iusto fuerit, iâ esse longius palmo. Sequitur hominem in officinam Sancius, fidem oculis suis, non illius uocibus habiturus. comperit haud uana illum attulisse. Nec quicquam excogitare ipse potuit, quæ rem miraculo eximeret. Videbat quippe Crucifixi uelum, quod faciendum curauerat, iustum esse, nihilque inde detractum: & Damascena uestis erat peregrino quodam opere facta, ut fraus addentis ex nostrati, fallere gnarum talium rerum haudquaquam posset. quanquam talibus in rebus non addentis, sed detrahentis fraus timeri solet. Ad hæc ipsemet Sancius, cum alijs multis adfuerat sarcinatori uestis dimetienti, dissecantique: ut nihil per imprudentiam erratum esse constaret. Itaque & ab ipso, & ab alijs pro miraculo habitum: nos rem in medio relinquemus.

*Armilla B. Virgini oblata sua sponte Christi
pueri manibus inseruntur.*

Cap. XXV.

CAeterum illud non magis doni genere, quam euentu mirabile. Beatrix Gazæa matrona honestissimo ciui Romano nupta erat Romæ, delicijs æque, ac diuitijs nobilis. Ea religionis ergo Lauretum uenit Maio mensis anno huius seculi XCIII. Confestim itaque interiorem sanctissimæ cellæ partem intrat, ubi religiosissima Lauretanæ Virginis puerum Iesum gremio tenentis effigies propius uisitur, coliturque: ea est preciosissima ueste, cultuque ad magnificentiam exornata. Ibi igitur fuls ad Christum, Christique parentem precibus, Gazæam cupido cepit Virginis ora, ornatumque intentius contemplandi. Ergo obtusiores oculorum aciem causata custodem (is tunc erat Papyrius N.) rogat, ut admoto ardenti cereo, Dei-

paræ

paræ simulacrum sibi accuratius ostendat. Morem gerit ille haud grauate. ardenti face admota simul Virginē ostendat, simul Gazeæ rogatu, singulorum donorum laudat auctores. Inter cætera donum erat egregium, frontale ex vnionibus eximia magnitudine, ac specie, à matrona Romana Virgini dicatum. Ea mulier delicijs, ac luxui dedita in paucis, etsi atroci genere mortis, tamen Christianè admodum, pieque nuper è vita decesserat. Huius ergo nomine audito Beatrix, vt eam familiariter norat, extemplo admirabunda susclamatur. En causa, cur illa B. Virginis munere, delicatæ vitæ tam pium exitum inuenit. Inde ad custodem versa, & ego, inquit, hæc armillas, quibus nihil carius habeo, Christo, eiusque parenti libenter dicarem, si crederem feminæ improbæ donum non ingratum illis futurum. Tum custos timidæ nimium mulieri animos facere: Christum improborum Saluatorem, Mariam Patronam esse memorans. Itaque illa prope armillas antiquo opere ex gemmis, auroque factas sibi detrahit, & custodi tradit offerendas Iesu, matrique. Protinus custos furcillam arripit tales ad vsus paratam: ambasque ei armillas inserit: mox sacrosanctæ statuæ admouet ea mente, vt de pueri Iesu erectis dexteræ digitis (neque enim occurrebat in præsentia locus commodior) eas suspenderet. Cæterum hastâ reducens animaduertit, armillarum vnâ hæsisse furcillæ, alteram digitis Iesu pueri præteritis, manum occupasse, idque ita apte, vt aptius non posset. mira res, vt erat custodi visa, tamen poterat esse fortuita. Subinde igitur hastam nihil prorsus loco motam eodem refert, armillam alteram indidem suspensurus. Ecce aliud haud dubium miraculum. Dum sensim furcillam ad se reuocat, ratus in eadem Christi manu hæsisse donum, repente videt armillam è dextra lapsam in læuam manum, deiectoque in gremium Virginis aureo globo, quem puer Iesu illa manu sustinet, sinistrae manui insertam apte, atque eleganter adeo, vt scalis admotis, per otium,

de industria aptius, elegantiusque inseri haudquaquã posset. Tum vero custos repente ex rei admiratione, sacro quodam perfusus horrore, mulierem compellat. En Christus donum tuum sibi cordi esse satis ostendit, qui me alia omnia agente, sibi ipsemet armillas induit tuas. At illa extemplo cœlesti tacta numine ingemuit: & siue ex veteri superioris vitæ luxu, siue ab recenti diuinæ beneuolentiæ indicio, ingentem inter singultus, lacrymarum vim profudit, sic profusus, vt ab ijs, qui in altera sacri cubiculi parte supplicabant, lacrymantis gemitus, & singultus exaudirentur. Itaque nonnulli rei nouitate exciti prope ad sanctioris cubiculi ianuam accurrunt: mulierem cernunt lacrymis, ac religione perfusam, custodem ipsum tantę rei admiratione defixum. Is deinde cum alijs multis, tum mihi ipsi rem, vti erat gesta, narrauit. Omnibus facti, euentique seriem reputantibus mira res visa: multorumque sermonibus, ac litteris celebrata. Hodie puer Iesus eas armillas manibus gestat, huiusce rei monumentum.

Duo ex mortis faucibus erepti.

Cap. XXVII.

SED hoc mirabile magis, quam miraculum cuiquam fortasse videatur. Sequitur aliud manifestum certe miraculum. Eodem anno Bartholomeus Meliorinus Genuensis haud obscuro loco natus, Placentiæ ex iurgio, vt fit, ad manus venit. Erat ipse solus: rixa orta in ædibus Florentini mercatoris cum ipso ædium domino. Accurrentes igitur ad primum tumultum domestici, arreptis armis domino subsidium ferunt. Ibi in pugna Meliorinus graue in humero vulnus accipit: & quo grauius sit, pugio magna vi adactus in medio frangitur. Rixa aliorum intercusu sedata: Meliorinus grauius saucius domum relatus.

Extrem-

Extemplo medici adhibentur, abstersum vulnus inspicunt, reperiunt mucronem offi alte infixum penitus hæ-
 rere: nec aliter extrahi posse, quam vt secando vulnus
 auferent, quo ars ad telum perueniret. Ergo dissecta cir-
 ca vulnus quadrifariam in crucis modum carne, pugionis
 fragmentum forcipe conantur euellere. Cum res non pro-
 cederet, nouum durumque remedium excogitant. Mu-
 cronem pertinaciter hærentem, pulsato è regione pecto-
 re dimouere nituntur, exacerbantes subinde acerbissimū
 plagæ dolorem. Posteaquam simul pulsatus, simul forci-
 pe attractus pugio nulla lababat ex parte; seuerè pronun-
 ciant, acum esse de illius salute, nisi eum Deus respexerit.
 Et iam fama de eius morte Genuam perlata fecerat,
 vt pro mortuo lugeretur à suis. At ille humanæ opi di-
 uinam addendam ratus, Lauretanæ Virginis auxilium
 implorat. Mira res dictu, visuque. repente mucro loco mo-
 tus forcipem facilis sequitur: non tam humana vi, quam
 cœlesti eum exire sentires. Itaque æger voti compos, vbi
 primum ex vulnere conualuit, Lauretum contulit se hoc
 ipso anno M.D.XCIII. cum ibidem hæc maxime scribe-
 remus: ingentibusque Virgini gratijs actis, fragmentum
 apud eam pugionis reliquit, tam insignis beneficij argu-
 mentum. Per idem tempus ex eadem ciuitate Ioannes
 Baptista Iudex adolescens genere, ac diuitijs nobilis, vo-
 ti reus Lauretum venit. Eum proximo superiore anno Ve-
 netijs, grauis, minaxque adorta febris atrocissime affli-
 xerat. Ventum erat ad extrema. Deserto à medicis nul-
 la spes salutis suberat. At ille (vt erat Lauretanæ Virgi-
 ni addictus in paucis) patronam suam moribundus fiden-
 ter implorat. Nec sua illum frustrata fides. Medici iam
 desperata ægri salute, mortem haud dubiam opperieban-
 tur; cum à domesticis ad eum reuocati venarum pulsus
 explorant. Extemplo salubribus indicijs erecti, magnam
 & ipsi spem valerudinis concipiunt, & ægroto, ac necessa-
 rijs faciunt. Nec irrita spes. Aeger ex eo in horas singu-

las, ac pene momenta, leuius habere cœpit, quoad ex-
cussa febris, paucis diebus conualuit omnino. Igitur an-
no insequenti perrexit Lauretum ad vota reddenda. Ibi
mihi hæc ipsa memorię proidenti rem omnem, vti à me
commemorata est, ipsemet enarrauit.

*Homo facinorosus ante confessionem sacrosanctæ
cellæ aditu diuinitus prohibetur.*

Cap. XXVII.

HAec quoque tempestas nouis miraculis ostendit,
quantæ Deo sit curæ sanctitas Lauretanæ Domus.
Per ea tempora Lauretū venerat peregrinus quidam om-
nibus sceleribus coopertus, & profligatæ vitæ apprime te-
nax. Huic igitur sanctissimæ cellæ limen intrare auso,
repente in ipso aditu vmbra quædã horrenda specie se ob-
iecit: quæ proiectæ audaciæ hominem fregit, ac repulit
ingenti pauore perculsum. Ergo scelerum cōscientia ictus
sacerdotem adit animum expiaturus. Cæterum ad reco-
lenda tot annis patrata facinora, multo opus erat tempo-
re, magnoque sensu doloris: ipse autem ad sacram confes-
sionem minime meditatus, ac paratus accesserat. Proin-
de à sacerdote dimittitur monitus, vt in sacrum facellum
recipiat se, ibi Dei, Deiparæque ope enixius implorata,
in anteaetam vitam inquirat sedulo: tum demum para-
tior redeat ad confitendum. Dimissus ille mandata
faceffit; sed videlicet mala consuetudo veram poeniten-
tiam morabatur: & probri magis, quam culpæ dolor an-
xium animum stimulabat. Eum itaque sacrum Virginis
cubiculum repetentem, eadem illa species oblata iterum
ingressu prohibuit. Tum vero ingens illi dolor iniustus, se
vt consceleratum, contaminatumque ab augustissima se-
de, à conspectu Deiparæ bis abactum esse. Extemplo fla-
gitiosæ tabis, vitæque tædio captum, haud vana poeni-
tentia

rentia exceptit, & dolor offensi Dei. Ergo conscientia impensius excussa, flens redit ad sacerdotem: labe non confessione magis, quam lacrymis eluit. Expiato tandem animo, ad augustam Virginis Aedem verecunde, ac dubitanter accedit. mirabile dictu. qui audenti clausus fuerat, verecundanti aditus patuit.

*Quidam patraturus cædem in Lauretana Aede
diuinitus in diuersum mutatur.*

Cap. XXVIII.

Iisdem fere diebus aliud haud absimile accidit. Ciuis Asculanus honestus, ac diues filiolum ex nouo matrimonio susceperat mense septimo. Hunc nutrici alendum dederat; & quia vnicus, immaturoque partu editus erat, sollicito subinde eum reuisebat animo. Forte euenit, vt puerum natura imbecillum, nulla nutricis culpa, repentinus morbus extingueret. Enimuero nutrix haud ignara, quantum mali à pueri patre præferocis ingenij homine immineret sibi; protinus occulta fuga properat Lauretum, multum in Deipara præsidij ponens. Nec spes fefellit. Ille vt vnicum filium exanimem conspexit, dolore simul, iraque amens, furere, incusare Deum, Diuosque, nutricem quærere ad necem. Cum ea non compareret, iram in nutricium vertit, quem vulneribus confossum pro mortuo reliquit. Neque hic stetit cruore imbutus furor. Comperita nutricis fuga, prope succinctus armis Lauretum aduolat. Irrumpit in templum ea mente, vt nutricem, vel in ipsa sacrosancta cella ante ora Virginis trucidaret. Lustratis frustra templi recessibus, ventum erat ad Deiparæ cellam, vbi nutrix expiatis paulo ante vitæ maculis, obnixè B. Mariæ implorabat fidem. Itaque sub eius tutela, vmbraque latuit. Quippe homini furenti, & cædem anhelanti hæc diuinitus iniecta est cogitatio: si sacrosanctum li-

men

men intraret, haud dubie futurum, vt emollito pectore, vlciscendi omitteret curam. Proinde alio versus omnes templi angulos perlustrare coepit. Ecce autem dum lymphato similis discurrit, forte aram B. Mariæ Annunciatæ titulo inclytam præterit. Hæc ara sacrosancto sacello extrinsecus adiecta est, sub fenestra qua Gabriel Archangelus intrasse fertur. Igitur ille conspectis per fenestram forte luminibus, quæ plurima ante B. Virginem vsque collucet; subita loci religione tactus, genua submittit. mira dictu res. Homo ferus, ac ferreus repente mollitur: mutatoque in diuersum animo, sacerdotem adit. Ibi abiectis armis, eius genibus aduoluitur, iter alienæ cædis causa susceptum, vertere se in suam salutem velle memorans. Cæterum in eo quoque tutela Deiparæ præsens apparuit, quod is ad eundem sacerdotem applicuit se, ad quem paulo ante nutrix accesserat. Itaque ille totius negotij satis gnarus, Asculani ciuis confessionem audita, haud ægre lenitum iam animum perpulit, vt in fonti feminæ ignosceret. Et Asculanus ultro recepit, certis se indiciis ostensurum, bona fide redisse cum illa in gratiam. Dictis facta benigniora etiam adiecit. Mulierem domum reductam domesticis, virum eius benigne curatum agrestibus præposuit rebus, periculo in emolumentum à Deipara verso. Sub id tempus Collegium Illyricum, vt eius alumni accuratius bonis artibus excolerentur Romam transferri placuit. Clementis itaque VIII. Pont. iussu alumni Romam euocati: & Romano Seminario aggregati, ius ac nomen Illyrici Collegij pro sua parte tuentur. Incidit hæc migratio in annum M. D. XCIII. qui est nostræ historiæ postremus, vt CCC. ipsos annos Aedis Lauretanæ, nostra historia complectatur. Hæc autem pauca de multis, ac prope innumerabilibus elegimus, quæ litteris proderemus, lectorem monuisse contenti, tantam esse Lauretanarum rerum, miraculorumque sylum; vt à nemine tam multa, tam magna dici possint, quin multo plura ac maiora dictis supersint.

Cele-

*Celebritas & maiestas Aedis Lauretanæ.**Cap. XXVIII.*

CAeterum operæ pretium me facturum arbitror, si Lauretanam historiam brevis commemoratio de incredibilis Aedis Lauretanæ celebritate, maiestateque concludat. Nullum omnino tempus anni, nullus mensis, dies nullus abit, quin sanctissima Virginis cella à plurimis aduenis celebretur. Nec Picentium, Italarumque propria hæc laus pietatis, sed communis transalpinis, transmarinisque, maxime vero Illyricis, Francis, Belgisq. Nec desiderantur Hispani, Lusitani, Poloni, atque Germani. Duo tamen sunt anni tempora populorum, gentiumque omnium frequentia, ac celebritate præcipua, Ver, & Autumnus, quorum alteri dies concepto inibi Deo facer, alteri natalis Deip. Virginis initium celebritatis facit. Vtraque auté celebritas trimestris est, quo tēporis spatio maximis populorū concursibus Aedes Lauretana celebratur pene quotidie; Namque agri Piceni nulla vrbs, oppidum pagus, vicus est, quin quotannis cateruatim, populatimque Lauretanam Virginem interuisat. Quorum exemplum finitimos circa populos Samnitium, Vmbriæ, Flaminiae, Aemiliae, cæteræque Italiae ad similem pietatis laudem inuitat. Veniendi ferme ratio talis. Præeunt sodalitates suis quæque insignibus, vexillisque distinctæ. Plerique enim præter Christi Crucifixi effigiē, Deiparæ aliorumque Diuorum imagines pulcherrime pictas præferūt. Agmina claudunt sodalitatū moderatores, sacerdotesque cum sua cuiusque agminis symphonia. Sequuntur dona, argenteæ coronæ, calices, cerei nummis obfiti, præciosæ vestes, vrbium, oppidorumue argentea simulacra, votiuæ tabellæ, diuinorum beneficiorum B. Maria deprecante partorum indices. Interponuntur sæpe Angelorum, sæpe sacro-

pe sacrorum vatium, Sibyllarumque de B. Virgine vaticinantium, aliæque personæ habitu vestis insignes. Sæpe etiam excipit incondita, & promiscua cuiusque populi turba. In itinere carmina Deo, Dei parenti, Diuisque per intervalla inuicem canunt. Obuias vrbes cum transcunt, eas ad Lauretanæ Virginis religionem, cultumque exemplis pietatis accendunt. Simul ac vero Aedes Lauretana in conspectum se dedit (ea quia in edito colle sita est procul conspicitur) extemplo vniuersi prosternunt corpora: & abortis præ gaudio lacrymis, Deiparam consalutant. Inde in ordines abeunt, instructisque agminibus procedentes canunt litanias, hymnosque. Nec desunt, qui exulti prope vestibibus, paratos ad id saccos induant, comitesque subsequantur nuda sibi terga cædentes. Ad Laurenti portam peregrinis sodalitatibus Lauretani sacerdotes linteati procedunt obuiam: easque in templum deducunt cum egregia symphonia, festoque campanarum, ac tubarum sono. Vbi ad Aedis vestibulum ventum est, aduenæ denuo prostratis corporibus, impense salutant Virginem, tanto vtique animi ardore, sensuque; vt ceteri qui adsunt, illorum vocibus emolliti collacrymare cogantur. Posteaquam ad collucentem facibus, lychnisq. Deiparæ cellam peruentum est, Diuæque effigiem intueri, contemplarique coeperunt; incredibile dictu est, quæ voces, qui gemitus, quæ lacrymæ, quæ suspiria passim exaudiantur. Deum præsentem adesse facile sentias. Pleriq. porro diuino simul horrore, gaudioque perfusi, adeo sacris illis parietibus adhærescunt, vt inde auelli, abstrahique vix queant. Dumque aram Apostolorum, sacrum armariolum, obstructam ianuam, ipsumque caminum venerandi contemplantur: dum meditantium animis B. Virgo in ijs locis aliquid agēs occurrit, nullum intuendi finē, nullum osculandi modum facerent, nisi plurimorum item petentium, ardor obstaret. Finitimorum populorum hæc ferme ratio est. At exterarum gentium peregrini, alij

aut

pedibus, equis alij aut vehiculis gregatim confluunt, plerique peregrinorum habitu, ac notis insignes. Verum in dispari habitu aduenarum eminent Aedis Lauretanæ cultus idem. Omnium fere hoc commune est, vt delictis expiati cœlesti mensa reficiantur: plerique autem B. Virginis aram iactata pecunia, & preciosis cumulent donis. Quamquã dona insigniora sacelli custodibus tradi solent, vt in codicem referantur, quo eorum, & simul donantium exstet memoria ad posteros. Aram Apostolorum, & scilicet Deiparæ effigiem, pro varietate temporum, magnifica semper adornat vestis, incredibilisque cultus gemmarum, aliorumque donorum. Sacellum ipsum candidis semper cereis, lychnisque argenteis plurimis collucet: assiduis prope symphonicorum, musicorumque organorum personat cantibus: & quod caput est præsentis Deumine semper affluit, quod in intrantes redundat aduenas: sic prorsus, vt pios insolito quodam gaudio, improbos horrore perfundat, ægris remedio, mœstis solatio, torpentibus incitamento, præsidio periclitantibus, perditis sit salutis. Porro præcipua Lauretani sacelli frequentia est circa ferias Paschatis, Pentecostes, & Natalem Virginis diem. Nam præter alios innumerabiles, qui pedibus, equis, quadrigis sub Pascha Lauretum petunt, pluri ex Longobardiæ, Venetiæ, Dalmatiæque oppidis gregatim nauigijs Anconã delati, ad Lauretanam Aedem ferme pedibus pergunt. Hi fere postridie Paschatis, quod die in Sacro euangeliũ de peregrinis Emmauntẽ petentibus recitatur, peregrinorum habitum sumunt: & post fastam Antistitum suorum precationem, cum sacerdotibus innocentia custodibus pariter se dant in viam. Quorum quidem tanta est multitudo, vt duodena millia facile excedant. Inde excipiunt finitimorum pagorum, oppidorum, vrbiumque concursus incredibiles, ac subinde agmina plurima, ac maxima foenifecarum, messorumque. Cæterum natalis dies B. Mariæ longe maxima aduenarum

frequentia est insignis, toto pene Piceno (vt. de cæteris regionibus taceam) Lauretum conflente. Satis constat illo biduo supra CC. hominum millia Lauretanâ Aedem nuper accessisse. Itaque necessitas Custodes sacrosancti sacelli cogit, interiori eius parti cancellos per id tempus extrinsecus circumdare; vt. in expedito sit, admittere, quos velint, aut excludere, turbasque vitare. Omnibus porro anni temporibus militum cohortes, ac turmæ equitum proficiscentes ad bellum diuertere solent Lauretum, vbi rite expiati, ludicris certaminibus militari more celebrant Virginem. Atque hæc iucridibills aduenarum frequentia vias Lauretum ferentes frequentissimas diuersorijs fecit. Itaque hospitiorum opportunitas, commoditasque viarum pedestrem quoque peregrinationem, quamuis delicatis, ac debilibus, haud sane difficilem præbent. Ad hæc itinerum celebritas tanta est, vt per ea tempora passim occurrant varij peregrinorum greges, ingens vel incitamentum pietatis, vel leuamentum laboris. Ergo ipse M. Antonius Columna (vt de alijs taceã) vitæ & opibus, & bellicis rebus inclytus votiuam peregrinationem Lauretanam exsequi sustinuit pedibus. Omnino vt Lauretum tandem ad conspectum Deiparæ ventum est, superfundente se pijs mentibus Deo, tantam omnes hauriunt coelestis lætitix voluptatem; vt maximum quamuis laboriosæ peregrinationis fructum se cepisse fateantur. Hic ego quid memorem quam multi faciant B. Virgini vota? quam multi reddant? quot è flagitiorum emergant cœno, quot in explicabilibus incestarum illecebrarum vinculis animuu exsoluant? quot veteres inimicitias, & inueterata odia deponant? quot homines desperatæ salutis, qui *fædus pepigerat cū inferno*, ex inferorū faucibus erepti reuiuiscant? Nā quanto corporibus animi præstât, tanto plura, ac maiora in animis, quã in corporibus hominum curandis existunt Virginis Lauretanæ miracula. Vt hæc & alia, quæ attigimus, explicare velle oratione, hominis sit diu-

nam potentiam (quæ Lauretî, vel maxime se ostendit) humana imbecillitate metientis. Itaque satius duco succumbere oneri, quam enarranda fuscipere ea, quæ vtrique pertractando detererem. Hoc vnum liquido affirmare possum, Lauretanam celebritatem, maiestatemque tantam esse, quantam qui oculis non subiecerint, haud quaquam concipere animis possint; vt si dein-

de cum narratis audita conferas, famam re

ipsa longe minorem inuenias. Adeo

vna in terris Lauretana res non fi-

dem solum, sed famam quo-

que ipsam, quæ cun-

cta in maius cele-

brare solet,

incre-

dibili maiestate,

ac fastigio

vincit.

F I N I S.

I N D E X

RERVM MEMORABILIVM

QVAE IN HAC HISTORIA

CONTINENTVR.

A

20

ANNALES
Flumenses. 106
Arhorès ad
S. Domus
aduentum
inclinatur.

Clementis viij. beneficia. 255
Collegium xij. puerorum Laureti à
Paulo III. institutum. 118
Collegium Societatis Iesu Laureti à
Iulio iij. instituitur. 134
A Paulo iij. augetur. 146
A Pio iij. stabilitur. 169
Collegium Illyricum à Gregorio
xij. instituitur. 220
Romam à Clemente viij. trās-
fertur. 270
Caci illuminati. vide Miracula.

B

B *Assa Turcarum insanabili mor-*
bo liberatus. 141

C

C *Anonici in Aede Lauretana*
instituantur. 87
Capucini duo è maris fluctibus eri-
piuntur. 137
Card. Ceruinus in Aede Laur. co-
lumbæ indicio, & B. Virginis
monitu cognoscit se Pontificem
Max. futurum. 143
Carmelitani Aedis Lauret. curam
suscipiunt. 70. deponunt, &
abeunt. 76
Clementis vij. Priuilegia. 99.
Idem translationem S. Domus ex
Galilæa explorat. 106

D

D *Almatarum luctus, amissa*
natali Virginis Domo. 18
Desiderium eiusdem. 19
Dalmata Sacerdos sua exta manu
preferens Lauretum venit. 91
Domus B. Mariae magno honore
in Galilæa colitur, 4
In Dalmatiam asportatur. 8
Diuinitus agnoscitur. 13
Legatis in Galilæam missis ex-
ploratur. 14
In Piceni syluâ transfertur. 20
Inde in collem duorū fratrum. 24
Postremo in locum ubi nunc
est. 26
Eius vestigia. 26
Situs admirabilis. 29

Dal-

RERVM MEMORABILIVM.

Dalmatarum indicio agnosci- tur. 31	Lugdunū. 214
Deinde B. Mariæ admonitū. 32	Macereti. 128
Legatis in Galilæam missis ite- riū ac tertio exploratur. 34. 106	Mediolani. 193
Cælestibus flammis decoratur .	Montis sancti 193
37. 41. 132. 135. 136	Panormi. 213
Dubitans de Lauretana domo	Pisauri. 112
male multatur 159. 162	Recineti. 75. 193
Violatores S. Domus diuinitus	Sarnani 128
vindicantur. 160. 163. 172.	Spelli. 189
232. 233. 247	Vici Varronis 128
Dona, & beneficia Sūmorum Pont.	Viterbij 192
Clementis vij. 99	Vtinæ 152
Clementis viij. 255	Dona Cardinalium & Episcoporū .
Gregorij xij. 203. 230	Card. Abaltaemps. 192. 216
Innocentij viij. 70	Card. Alexandrini. 193
Iulij ij. 77. 82	Card. Aragon 189. 130.
Leonis X. 86. 90	137
Marcelli ij. beneficia destinata.	Card. Augustani 132. 142
145	Card. Austriæ 118. 242
Martini v. 51	Card. Cæsii 142. 257
Pauli ij. 65	Card. Carpenfis 132. 142.
Pauli iij. 114. 131	148
Pij ij. 56	Card. Columnæ. 230. 250
Pij iv. 169	Card. Cusani 230
Pij v. 193	Card. Estensis 216. 230
Xysti iv. 67	Card. Gaetani 231. & 32.
Xysti v. 139. 140	Card. Lotharingi 256
Dona ciuitatum & oppidorum.	Card. Madrucij 218. 229
Coronæ argenteæ 111	Card. Mantuani 193
Simulacra argentea 112	Card. Medices 142
Anicia vrbis Fræciæ. 215. 233	Card. Montini 112. 192
Arretij. 189	Card. Montalti. 192. 258
Asculi 193	Card. Pacechi. 192
Bononia. 193. 241	Card. Palmerij 113
Camerini. 192	Card. Perusini 192
Corneti 242	Card. Riarij. 129. 216. 230
Fabriani. 192	Card. Rusticucij 257
Firmi. 112. 189	Card. S. Georgij 193
	Card. S. Praxedis 189
	Card. SS. Quattuor Coronat. 112

I N D E X

<i>Card. Sfondrati.</i>	252. 256	148.	242
<i>Card. Tranensis.</i>	78	<i>Ioannis Austriaci.</i>	206
<i>Card. Tridentini.</i>	132	<i>Laurentij Medices.</i>	69
<i>Card. Vinerij.</i>	192	<i>Magni Magistri Melitensis.</i>	
<i>Card. Vrbinaſis.</i>	192. 217	112	
<i>Archiepiſcopi Altoniti.</i>	132	<i>Magni Ducis Hetruria.</i>	258
<i>Epifcopi Cortonenſis.</i>	127	<i>Marchionis Aquenimæ.</i>	218
<i>Epifcopi Eugubini.</i>	241	<i>March. Badenſis.</i>	225
<i>Epifcopi Recinetenſis.</i>	59	<i>March. Bitontini.</i>	113
<i>Dona Principum. ac Dynaſtarum.</i>		<i>March. Capuſſii.</i>	241
<i>Archiduc. Aſtriæ.</i>	228. 237	<i>March. Eſtenſis.</i>	230
<i>Aſcanij Columnæ.</i>	127	<i>March. Imperialis.</i>	242
<i>Amadæi Dynaſta Sabaudi.</i>	218	<i>March. Lippe.</i>	242
<i>Baronis Valcaſſani.</i>	257	<i>March. Mantuani.</i>	142
<i>Baſſæ Turcarum.</i>	113	<i>March. Rjani.</i>	257
<i>Comitiſ Fulginatiſ.</i>	129	<i>March. Roburei.</i>	243
<i>Comit. Iuſſi.</i>	243	<i>March. Tripaldæ.</i>	112
<i>Comit. Martimengi.</i>	243	<i>March. Vaſti.</i>	113. 241
<i>Comit. Oliuareſ.</i>	242	<i>Nicolai Frangipani.</i>	19
<i>Comit. Rangoniſ.</i>	112	<i>Principiſ Aſculani.</i>	191
<i>Comitiſ Sfondrati.</i>	253	<i>Principiſ Biſintiani.</i>	128. 132.
<i>Ducis Ariani.</i>	149	142.	220
<i>Ducis Atriæ.</i>	230	<i>Principiſ Stilian.</i>	241
<i>Ducis Bauariæ.</i>	218. 227.	<i>Principiſ Mantuani.</i>	242
229		<i>Principiſ Venusini.</i>	257
<i>Ducis Epirotarum.</i>	149	<i>Proregiſ Neap.</i>	143
<i>Ducis Ferrarienſiſ.</i>	127. 142	<i>Regiſ Francia.</i>	222
<i>Ducis Gioioſæ.</i>	222	<i>Regiſ Romanorum.</i>	143
<i>Ducis Grauina.</i>	142	<i>Dona illuſtrium ac nobiliſſimum femi-</i>	
<i>Ducis Humalæ.</i>	223	<i>narum.</i>	
<i>Ducis Mantuani.</i>	149. 242	<i>Beatriciſ Gazeæ.</i>	264
<i>Ducis Mediolanenſiſ.</i>	127	<i>Camilla Perette.</i>	243
<i>Ducis Parmenſiſ.</i>	127	<i>Clælia Farnèſia.</i>	189
<i>Ducis Pernouij.</i>	224	<i>Conſtantiæ Carrette.</i>	218
<i>Ducis Traiectenſiſ.</i>	113	<i>Conſtantiæ Leiuæ.</i>	143
<i>Ducis Terrænouæ.</i>	230. 257	<i>Claudia Turnonia.</i>	224
<i>Ducis Sabaudiæ.</i>	230. 241	<i>Comitiſſæ Briatici.</i>	216
<i>Ducis Sermonetæ.</i>	149	<i>Comitiſſæ Palænæ.</i>	141
<i>Ducis Seminariæ.</i>	257	<i>Comitiſſæ Populi.</i>	128
<i>Duc. Vrbini.</i>	132. 142.	<i>Duciſſæ Amalphetanæ.</i>	128

Duciſſæ

RERVM MEMORABILIVM.

<p><i>Duciffa Bouini.</i> 147. 247 <i>Duciffa Branfuichien.</i> 229 <i>Duciffa Clinia.</i> 241. 243. 260 <i>Duciffa Ferrarien.</i> 181. 189 <i>Duciffa Grauina.</i> 189 <i>Duciffa Lotharingæ.</i> 210 <i>Duciffa Mantuanæ.</i> 149 <i>Duciffa Montali.</i> 189 <i>Duciffa Niuernien.</i> 259 <i>Duciffa Urbini.</i> 128 <i>Magnæ Duc. Hetruria.</i> 208. 261 <i>Duciffa Parmenfis.</i> 241 <i>Hieronymæ Spinulæ.</i> 259 <i>Ifabellæ Sabaudæ.</i> 260 <i>Iuftinæ Vicecom.</i> 260 <i>Liuiæ Pignatellæ.</i> 241 <i>Marchioniffæ Mantuanæ.</i> 90 <i>Marchioniffæ S. Crucis.</i> 218 <i>Marchioniffæ Vafli.</i> 113. 128 <i>Margaritæ Auftriacæ.</i> 128. 149 207 <i>Mariæ Boadiliæ.</i> 259 <i>Principif. Amalpbetana.</i> 241 <i>Principif. Bifmiana.</i> 260 <i>Principif. Cafteluetrana.</i> 243. 259 <i>Princ. Sulmonen.</i> 216 <i>Princ. Vafallæ.</i> 259 <i>Princ. Venusina.</i> 216. 257 <i>Portiæ Vitelliæ.</i> 242 <i>Portiæ Cefiæ.</i> 143 <i>Proreginæ Boemiæ.</i> 241. 253. 259 <i>Proreg. Neapol.</i> 113. 242 <i>Proreg. Samnitium.</i> 128 <i>Reginæ Franciæ.</i> 241 <i>Reginæ Hungariæ.</i> 90 <i>Sallufiæ Crescentiæ.</i> 260</p>	<p><i>Violantæ Farnefiæ.</i> 259 <i>Dona nobilium & illuftrii virorû.</i> <i>Alex. Calcagnini.</i> 212 <i>Alfonfi Coronei.</i> 253 <i>Alfonfi Vicecom.</i> 241 <i>Antonij Perotti.</i> 85 <i>Antonij Leina.</i> 90 <i>Antonij Pallauicini.</i> 256 <i>Antonij Pignatelli.</i> 128 <i>Antonij Spinelli.</i> 241 <i>Auguftini Auria.</i> 149 <i>Baffani Mantuani.</i> 127 <i>Bernardi Strozij.</i> 257 <i>Bernardini Sanquinij.</i> 127 <i>Dionyfii Delphyni.</i> 253 <i>Equitis Videboni.</i> 243 <i>Equit. Belgæ.</i> 250 <i>Federici Tomacelli.</i> 241 <i>Ferdin. Gonzaga.</i> 108. 257 <i>Francifci Deurifftan.</i> 258 <i>Francifci Gaetani.</i> 189 <i>Georgij Monachi.</i> 78 <i>Hercules Mariæ Sfort.</i> 137 <i>Hieron. Grimaldi.</i> 242 <i>Honorij Sabelli.</i> 137 <i>Iafonis Villani.</i> 257 <i>Iofn. Piccolbominci.</i> 230 <i>Io. Bapt. Carafæ.</i> 98 <i>Io. Bapt. Duaræ.</i> 230 <i>Io. Caroli Imperiali.</i> 258 <i>Io. Francifci Boffii.</i> 112 <i>Io. Iacobi Grimani.</i> 258 <i>Iulij Monaldi.</i> 128 <i>Labiij Pignatelli.</i> 252 <i>Leonardi Vinerij.</i> 128 <i>Luca Turregiani.</i> 257. 258 <i>Ludouici Georgij.</i> 223 <i>Ludouici Giflardi.</i> 112 <i>Ludouici Martinengi.</i> 230 <i>M. Antonij Blanchetti.</i> 243</p>
---	--

Oliuerij

I N D E X

<i>Oliuerij Fagnani.</i>	113
<i>Pardi Pappacoda.</i>	112
<i>Petri Lomellini.</i>	258
<i>Petri Tyranni.</i>	253
<i>Pompilij Bononiensis.</i>	128
<i>Pyrri Gonzaga.</i>	112
<i>Sfortia Pallavicini.</i>	216
<i>Victorij Labdamari.</i>	257
<i>Vincentij Alfani.</i>	112
<i>Virginij Vrsin. Noment.</i>	258
<i>Dona Turcarum.</i>	113. 141

E

E <i>Leemofina Domus Lauretana.</i>	60. 119
<i>Episcopi Conimbricensis malo dotus lapidem S. Aedi ablatum remittit.</i>	174

G

G <i>Regorij xiiij. beneficia.</i>	203
<i>Eiusdem donum.</i>	230

H

H <i>Historia Lauret. Præpositi Termani.</i>	61
<i>Baptista Mantuani.</i>	71
<i>Hieronymi Angelita.</i>	106

I

I <i>Indulgentia Benedicti xij.</i>	46
<i>Vrbani vi.</i>	48
<i>Bonifacij ix.</i>	49
<i>Martini v.</i>	51
<i>Nicolai v.</i>	53
<i>Pauli ij.</i>	65
<i>Xysti Quarti.</i>	67

<i>Iulij ij.</i>	77
<i>Gregorij xiiij.</i>	203
<i>Clementis viij.</i>	255
<i>Iudeus carcere liberatus.</i>	187
<i>Iulius ij. à bombardæ ictu protectus.</i>	81
<i>Templum Lauretanum munit.</i>	80
<i>Aedes Pontificias condit.</i>	84
<i>Iulij ij. beneficia.</i>	133

L

L <i>Lauretana Domus vnde appellata.</i>	20. 23
<i>Turcas innadentes fugat.</i>	69. 93
<i>Christianorum exercitum inuadentem terret ac mutat.</i>	94
<i>Inter infestas copias militum intacta permanet.</i>	52. 150
<i>Lauretana templa passim excitata.</i>	120
<i>Lauretum conditum.</i>	38
<i>Manibus cinctum à Leone X.</i>	97
<i>Salubrius redditur à Clemente viij.</i>	114
<i>Et à Saxatello Præsidente Lauret.</i>	191
<i>Recinetensi dititione eximitur à Iul. ij. & Clemente viij.</i>	78. 99
<i>Recinetensibus redditur à Paulo ij.</i>	115
<i>Adimitur à Pio iij.</i>	197
<i>Episcopali sede, & ciuitatis iure donatur à Xysto V.</i>	236
<i>Lauretanum templum à Recinetensibus conditum.</i>	44
<i>Eo disturbato, aliud magnificen- tius à Paulo ij. Pont. Max. in-</i>	cboa-

RERVM MEMORABILIVM.

<i>oblatum, caelestibus flammis decoratur.</i>	38. 41	<i>Fluminum periculo erepti.</i>	180.	193
<i>Lauretani templi opulentia Eugenio Quarto Pont.</i>	52	<i>Fulminibus exempti.</i>		138
<i>Lauretana Aedis hospitalitas.</i>	19.	<i>B. Maria in somnis apparet eadem forma, qua Laureti colitur.</i>	248. 249	
192.	221	<i>Maris fluctibus erepti Capucini duo.</i>		137
<i>Lauretana Aedis celebritas.</i>	204	<i>Morbis desperatis erepti.</i>	12. 66.	
<i>Lauretani Patroni.</i>		213. 214. 248. 249.	262.	
<i>Card. Robureus.</i>	68	263		
<i>Card. Bibiennensis.</i>	97	<i>Mortis e faucibus erepti.</i>		
<i>Prior Capuanus.</i>	<i>Ibid.</i>	<i>Iulianus Casarinus.</i>	108	
<i>Card. Contarenus.</i>	115	<i>Sicula puella iugulata.</i>	157	
<i>Card. Carpenfis.</i>	<i>Ibid.</i>	<i>Neapolitanus xij. mortiferis plagis confectus.</i>	212	
<i>Card. Urbinas.</i>	170	<i>Marchio Badensis.</i>	224. 225	
<i>Card. Moronus.</i>	217	<i>Bassa Turcarum.</i>	141	
<i>Card. Vastanillanus.</i>	221	<i>Mutis linguæ vsus redditus.</i>	185.	
<i>Card. Gallus.</i>	238	186		
<i>Leonis X. Privilegia.</i>	86. 87	<i>Naufragio liberati.</i>	154. 178.	
<i>Dona.</i>	90	¶ 79.		
		<i>Paralytici curati.</i>	79. 209	
		<i>Pestilentia liberatæ vrbes ¶ oppida.</i>		
		<i>Anicia.</i>	215	
		<i>Lugdunum.</i>	216	
		<i>Panormum.</i>	215	
		<i>Recinetum.</i>	76	
		<i>Viina.</i>	152	
		<i>Principes viri pestilentia exempti.</i>		
		<i>Card. S. Marci, qui postea Paulus ij. Pont. fuit.</i>	64	
		<i>Prædonum manibus erepti.</i>	194.	
		235. 245. 246		
		<i>Podagrifici sanati.</i>	182. 214	
		<i>Puella septennis à B. Maria Laurentum adducitur.</i>	38	
		<i>Puteo exempti.</i>	139	
		<i>Sacerdos Dalmata sua exta ma-</i>		

M

Martini V. Indulgentiæ, & privilegia. 50

MIRACVLA variorum generû. Architectus sacros parietes per fodere aggressus exanimatur.

101

Bombardæ ictu liberatus. 81

Cæci illuminati. 152. 184.

185. 213

Carcere exempti. 155

Iudeus carcere emissus. 187

Casus & ruina liberati. 108.

129. 177. 178. 212. 223

Dæmoniâci liberati. 73. 183.

184

Dæmonum seruitio exempti.

164. 165. 167

Dæmonum tentationibus libera-

ti. 67

I N D E X

<i>nu preferens Lauretum venit.</i>	<i>Pij Quarti beneficia.</i>	169
91		
<i>Steriles secundata.</i>	180. 181	
<i>Surdus auditus redditus.</i>	258	
<i>Servitio Turcarū liberati.</i>	194.	
& 95.	202	
<i>Supplicio exempti.</i>		
<i>Vaiuoda Transylu.</i>	108	
<i>Alij.</i>	197. & 198. vel 99.	
<i>Suspensio erepti.</i>	156. 196.	
vel 98.		
<i>Tempestate maris erepti.</i>	153.	
194.	247	

P

P <i>Arietes S. Domui adiecti recedunt.</i>	93.
<i>Paulus a Sylua Heremita.</i>	32. & 41.
<i>Paulus ij. Pont. Max. B. Virginis Lauret. ope pestilentia liberatur</i>	63.
<i>Templum Lauret. condit.</i>	64
<i>Indulgentijs, & beneficijs ornat</i>	65.
<i>Paulus ij. beneficijs cumulat Aedem Lauret.</i>	114. bis inuifit. 131.
<i>Picentes Lauretanam Virginem Patronam adoptant.</i>	36. egregie tuentur. 170
<i>Picentium Sacellum in ade Lauretana.</i>	237.
<i>Pius ij. Pont. Max. voto Lauret. Virginis facto sanatur.</i>	56.
<i>Eiusdem donum.</i>	Ibid.
<i>Profectio ad Aedem Lauretanam.</i>	57

R

R <i>Ecinetenses S. Domui templum circundans.</i>	44
<i>Eorundem precipua religio erga Lauretanam Virg.</i>	46.
<i>Eorundem Donum.</i>	76
<i>Regina Neapolitana Lauretan. Aedem adeunt.</i>	86.

S

S <i>OL per utrumque equinoctiū Lauretanam Virgin. quodnammodo saluat.</i>	30
---	----

T

T <i>Estimonia de Aede Lauret. Summorum Pontificum.</i>	
<i>Pauli ij.</i>	63
<i>Xysti Quarti.</i>	68
<i>Iulij ij.</i>	77
<i>Leonis X.</i>	87. 88. 97
<i>Clementis vij.</i>	99
<i>Pauli iii.</i>	114
<i>Pii Quinti.</i>	190
T <i>estimonia Historicorum.</i>	
<i>Fl. Blondi.</i>	52
<i>Baptiste Mantuani.</i>	71
<i>F. Leandri.</i>	110

X

X <i>ysti Quarti Indulgentia & beneficia.</i>	67. 68
<i>Xysti V. beneficia.</i>	136. 140

F I N I S.

ERRATA SIC CORRIGE.

Pag.	lin.			Pag.	lin.		
10	24	honore	horrore	155	11	XVII.	XXVII.
11	12	arcus	arcu	158	30	miraculi	miraculū
32	21	iritæque	iritæque	161	23	ex templo	extemplo
57	1	FBLIX	INFELIX	164	4	afficitur	afficitur
59	18	eximie	eximie	175	5	acceleranda	accelerandū
60	23	suos	luas	Ibid.	27	mille	bis mille
62	22	aduens	aduenas	189	5	Prædis	Prædis
69	18	per Franciscū	Perfranciscū	207	10	extemplo	exemplo
70	22	intexta	contexta	214	in marg. &		os
77	19	defigendum	defigendam	224	vl.	grande	glande
83	25	liminibus	luminibus	229	3	obscuriore	obscuriora
92	3	ait	ais	Ibid.	22	distinctum	distinctum
96	8	redunt	redeunt	237	17	Virginis	Virgini
103	5	designatum	designatum	249	12	Bergamo	Bergomo
105	4	collum	collium	Ibid.	17	semetque	icmet
107	32	lapidum	lapidum	254	25	duplosione	displiosione
110	5	Doniciana	Dominicana	258	1	Virginis	Virgini
116	28	incuria	iniuria	Ibid.	7	dicarant	dicaunt
122	28	Diaæsi	diæcesis	264	5	quæ	quod
153	26	duplici	duplicis	271	5	incredibilis	incredibili
154	16	memorie	memoria				

Cætera quibus potest ipse per se & videre & corrigere.

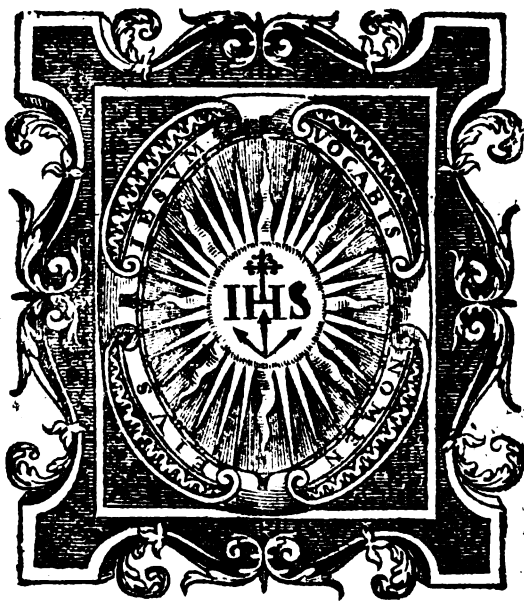

REGESTVM.

† A B C D E F G H I K L M N O P
Q R S T V X Y Z.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk
Ll Mm.

*Omnia sunt folia integra, praser Mm;
qui est cum dimidio.*

R O M Æ,

Ex Typographia Aloysij Zannetti. M. D. XCVII.

† SUPERIORVM PERMISSV.